GÜNEY

116

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

nisan · mayıs · haziran '26
nîsan · gulan · hezîran '26
april · mai · juni '26

150 tl · 6 euro · 6,5 chf

76. Berlinale 2026

BERLİNALE'DE YÜRÜTÜLEN TARTIŞMALAR,
ALTIN AYI ÖDÜLÜNÜ KAZANAN '**SARI MEKTUPLAR**'
VE DİĞER KAZANAN FİLMLER ÜZERİNE

Sinema Notları

- **ELEŞTİRİDİR, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜDÜR KARİKATÜR**
- MODERNLEŞMEDEN DİJİTAL MODERNİTEYE
- **AHMED ARİF VE YILMAZ GÜNEY'İ ANMAK**
- NASIL BİR EDEBİYAT SÜRECİNDEN GEÇİYORUZ
- **İÇİMİZDEKİ VOLKAN İKLİM ADALETİ**

SAVAŞ KÜLTÜRÜ / KÜLTÜRLER SAVAŞI

00116
4 193600 906004

GÜNEY SANAT MERKEZİ

Direnişin sanatla buluştuğu yer...

Cemalpaşa Mahallesi,
63005 Sokak, No 17/2
Seyhan - Adana
Tel.: 0541 801 35 02

ÇALIŞMALARIMIZ

Film Analiz Atölyesi
Eğitimci:
Burhan İlkılıç

Film Yapım Atölyesi
Eğitimciler:
Mehmet Serkan Turhan
Zafer Özgentürk

Erbane Müzik Atölyesi
Eğitimci:
Gülistan Özbey

Kadın Buluşmaları
Moderatör:
Burcu Özkaradeniz

"Sanatın Öyküsü" Sanat Tarihi Seminerleri
Eğitimci:
Meral Demiroğlu

Edebiyat Söyleşileri – Okur Yazar Buluşmaları
Moderatör:
Mehmet Oral

Felsefe Söyleşileri
Konuşmacılar:
Övünç Demiray
Tuncay Özkaradeniz

Sizi de bekliyoruz...

GÜNEY KÜLTÜR MERKEZİ

Fatih Mahallesi,
936. Sokak, No: 27A
Esenyurt - İstanbul

o www.guneykultursanat.org
c guney.kulturmerkezi

Sizleri dayanışmanın, paylaşmanın ve birlikte üretmenin temel alındığı bir ortamda yürütülen çalışmalara katılmaya davet ediyoruz.

KURSLAR & ATÖLYELER

- **BAĞLAMA KURSU**
- **GİTAR KURSU**
- **TİYATRO** (Yetişkinler)
- **YARATICI DRAMA**
(8-12 yaş çocuklar)
- **SİNEMA ATÖLYESİ**
Oyunculuk, senaryo,
kurgu, kamera eğitimleri

GÜNEY'DEN SİZLERE

Merhaba...

Güney olarak belirli bir çizgide sürdürdüğümüz yayın faaliyetinde yeni bir sayıyla karşınızdayız. Dergimizin her yeni sayısı bizim için yalnızca bir yayın faaliyeti değil, aynı zamanda ortak bir emeğin, ortak bir düşüncenin ürünü...

Gürültülü ve hızla tüketilen bir gündemin içinde kültür ve sanatın çoğu zaman bir eğlence ya da piyasanın sıradan bir ürünü hâline getirildiğini görüyoruz. Oysa biz kültür ve sanatın bundan çok daha fazlası olduğunu biliyoruz. Düşünceyi besleyen, insanın dünyayı kavrayışını genişleten, işçilerin, emekçilerin, ezilenlerin toplumsal bilinci geliştiren bir üretim alanı olarak kavrıyoruz kültür ve sanatı.

Bu nedenle dergimizi işçilerin, emekçilerin, ezilenlerin kültür ve edebiyat alanındaki kürsülerinden biri olarak görüyoruz. Sayfalarımızda yer alan ürünlerin yalnızca bireysel bir ifade değil, aynı zamanda toplumsal bir anlam taşıması gerektiğini düşünüyoruz. Bizim için önemli olan, bu üretimlerin insanın dünyayla kurduğu ilişkiyi zenginleştirmesi, düşünceyi kışkırtması ve yeni sorular açmasıdır. Sanatın ve edebiyatın gerçek gücü tam da burada ortaya çıkmıyor mu zaten?

Bugüne kadar okurlarımızın, yazarlarımızın ve çizerlerimizin katkısıyla önemli bir dayanışma ağı oluştu. Güney'in uzun soluklu olmasını bu dayanışma mümkün kılıyor. Ancak bununla yetinmek, kendini tekrarlamak ya da belirli bir çevreye sıkışıp kalmak olmaz... Önümüzde duran görevlerden birisi, kültür ve sanat alanındaki bu ortak çabayı daha geniş emekçi kesimlere ulaştırmak, işçilerin, emekçilerin, ezilenlerin kendi sözünü, kendi hikâyesini ve kendi estetik üretimini daha görünür kılmaktır.

Bunun yollarından birisi daha fazla üretmek, daha fazla paylaşmak ve daha güçlü bir dayanışma kurmaktan geçiyor. Bu nedenle okurlarımızı yalnızca birer okuyucu olarak değil, aynı zamanda bu kolektif üretimin parçası olarak görüyoruz. Bunun pratik karşılığı, **daha fazla ürünle Güney'e destek vermek**tir.

Bir başka önemli konu ise dergimizin daha geniş okurlara ulaşması. Dergimizin geniş kesimlere ulaşması konusu hâlâ önümüzde duran önemli sorunlardan biri... Bu sorunu aşmanın en güçlü yolu ise okurlarımızın aktif katkısıdır. **Her okurumuzun aynı zamanda derginin bir dağıtımcısı olması**, dergiyi yeni okurlarla buluşturması büyük önem taşıyor. Güney okurlarından talebimiz, **yeni aboneler kazanma** konusunda çaba harcamalarıdır.

Okurlarımızdan bir başka talebimiz de şu: Bilindiği üzere İstanbul'da, Adana'da ve Amed'de Güney kültür merkezleri çalışmalar yürütüyorlar. **İmkânı olan okurlarımızın bu çalışmalara katılmalarını, desteklemelerini, önerileriyle / yapıcı eleştirileriyle çalışmaları ileriye taşımalarını da istiyoruz.** Kültür ve sanat merkezlerinin çalışmalarının güçlendirilmesi / yaygınlaştırılması demek, aynı zamanda, dergimizin güçlendirilmesi demektir...

Güney okurlarının duyarlı davranacaklarını umuyoruz, bekliyoruz.

Yeni sayıda buluşmak dileğiyle...

GÜNEY

GÜNEY İÇİNDEKİLER

03 **Güney'den Sizlere**
Güney

06 **Savaş kültürü / Kültürlerin savaşı**
Derya Gümüş

08 Dağlarına bahar gelirken memleketimizin:
Ahmed Arif ve Yılmaz Güney'i Anmak
Halil Yeni

13 **Ali İsmail için requiem**
Arif Berberoğlu

14 **Nasıl bir edebiyat sürecinden geçiyoruz?**
Hatice Eroğlu Akdoğan

16 **Dîmenên Kovanbar / Hazin Manzaralar**
A. Karabax

18 **Eleştiridir, ifade özgürlüğüdür karikatür**
Temel Demirer

24 **İnsan kendi toprağında yazar olabilir mi?**
Akman Gedik

24 **su**
Fazlı Humar

25 **Kirli Savaş**
Haydar Aksoy

26 **Laika'ya barış getireceklermiş!**
Emine Aydoğdu

27 **sen ve dağlar**
Hasan Seçkin

28 **Modernleşmeden Dijital Moderniteye**
Gülsen Gülbeyaz

GÜNEY ÇEVİRİ

30 **"Güzel hayatı verin bize!"**
Sophie Voigtmann

34 **Mortgage rejimi ve kapitalist emperyalist şiddet**
Ali Yasacı

37 **Narin**
Fulya Çelik

GÜNEY ÇEVRE

38 **İçimizdeki volkan İklim Adaleti!**
Ganime Gülmez

41 **İklim Krizinde Adalet: İklim Adaleti!**
Rosa Luxemburg Vakfı

41 **Dünya için akıl**
Joachim Wilke

42 **Son söz**
Maja T.

45 **Eko-sosyalizm mi, yok oluş mu?**
Vanessa Dourado

48 **Marx, Engels ve Ekoloji Yıkıcı İlerleme**
Michael Löwy

53 **İçkuyum, Müzem Cumartesi**
Uygur Orhan

54 **Kayıp Hattın Yolcusu**
Adil Okay

55 **ArzuuU**
Hüseyin Demir

55 **umut da yorulur**
Nilüfer Bahçeci

56 **yenilmediniz**
Mustafa Gülbeyaz

57 **Acı**
Cezmi Ancil

58 ŞİİR VE YAŞAM ÇİLEHANESİ'NDEN — V
Ben-î Adem'in Bilançosu - II
Murat Koçak

60 **Kulîlk û Baz / Kulik ve Baz**
Perizade Yazıgan

61 **kırıntılar**
İbrahim Kurt

62 **Bir Elma Hikâyesi**
Ali Şahin

62 **Başlangıç**
Gökçe Aytekin

63 **ağaçsız dünya**
Ümit Kaya

63 **Te Ez Fêm Nekirim**
Müslüm Aslan

64 **Piraye, Nâzım'a aşkından mı öldü?**
Veysel Otunç

66 **Distopya**
Faik Kumru

67 **Adana senin olsun**
Mehmet Ali Güner

68 **Mart**
Süleyman Kuş

69 **istilacı balçık**
Hasan Çapik

70 **Dışavuramayan**
Yusuf Gürfidan

71 **Yoksun işte**
Halil İçöz

72 **Mektup**
Erdost Akbaba

73 **Sarı Çizgi**
İsmail Güney Yılmaz

74 **Kavganın Şairi: Muammer Hacıoğlu ve fazla tanınmayan ilk gençlik şiirleri**
Hakan Meriç

GÜNEY KİTAP

78 **'Marx'tan Mao'ya Demokratik Devrimler' Kitabı**
Mustafa Demir

79 **Yabancı İle Aylak Adam: Yabancılaşmanın İki Yüzü**
Mehmet Utku Şentürk

80 **Kendini Değerleriyle Yaratmanın Dehası: Jack London**
Bedriye Korkankorkmaz

81 **ben bir soylu aşk masalıyım**
Cafer Demirtaş

GÜNEY SİNEMA

82 **Yılmaz Güney Sinemasında Sessizlik ve Vicdan - Kızılırmak Karakoyun - 1967**
Reyhan Caner Ahmadi

84 Sinema Notları - **BERLİNALE 76**
Anuş Pazarcıyan

98 **Karika**Tür
K. Öntaş

99 **sükût-ı hayât**
Tan Doğan

Arka kapak fotoğrafı: Arif Kılıç

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi: Tuncay Özkaradeniz
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Zafer Özgentürk

Yönetim Yeri ve Adresi:
Cemalpaşa Mah., 63005 Sokak, No: 17/1
Gazipaşa, Seyhan/Adana
Tel.: 0541 801 35 02

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya)
Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 3.000 TL**, 1/2 sayfa:** 1.500 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 1000 TL**, 1/4 sayfa:** 500 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 1500 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 30 Avro
(Posta ücreti dâhil)

Aboneliğin başlatılması için; yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

Dizgi & Grafik: Güney Grafik
Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

■ GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

Savaş kültürü / Kültürler savaşı

DERYA GÜMÜŞ

Savaşlar... Son yıllarda daha sıklıkla duyduğumuz... televizyonlardan, sosyal medyadan izleyicisi olunan... bombalanan şehirlerin harabeye çevrildiği, binlerle insanın öldürüldüğü, yaralandığı, yerinden yurdundan edildiği... savaşa direkt katılmayanlarca ilk silah patladığında belki biraz tepkiyle karşılanan ve ama savaş uzadıkça süreç içinde alışılan/alıştırılan... gazete ve televizyon haberlerinde "olsa da olur olmasa da" lakaytlığıyla geçiştirilen... barbarlık düzeninin son noktası... savaşlar...

Savaşlar...

İlkeliyle, "moderniyle", ilk taştan atom bombasına silahıyla... stratejisiyle, taktiğiyle... hazırlığı, uzağı, tuzağı, saldırısı, savunması, barbarlığı, yıkımı, tahribatıyla... literatürüyle, örgütlenmesiyle... uzmanı, generali, eri, tepede karar vereni, cephede öleniyle... yereliyle, dünya çapında geneliyle... kısacası birçok yönüyle... birçok yüzüyle savaşlar...

Haklı olanı var, haksız olanı var... Evet, evet; savaş üzerine konuşurken/yazarken haklı savaş- haksız savaş ayrımını bilinçli bir şekilde ortaya koymak gerekiyor... Çünkü bütün savaşlar aynı nitelikte değildir ve aynı toplumsal çıkarları temsil etmezler.

Sınıflı toplumların tarihinde savaş çoğu zaman egemen sınıfların ekonomik ve siyasal çıkarlarını korumanın ve genişletmenin bir aracı olarak yürütülmüştür. Köle yapılan insanlar, topraklar, pazarlar, hammadde/enerji kaynakları, nüfuz alanları... üzerindeki denetim mücadeleleri savaşların temel nedenlerini oluşturur. Günümüzde bu mücadeleler öncelikle emperyalist büyük güçler arasında yürütülüyor ve rekabet, yeni savaşların zeminini hazırlıyor.

Bugün de yürüyen savaşlar emperyalist ve gerici savaşlardır; bu tür savaşlar halklara yıkım ve sömürü getiriyor. Bunun günümüzdeki en son örneği ABD/İsrail ile İran arasında yürüyen savaştır. Bu savaş da Avrupa'da yürüyen Rusya-Ukrayna savaşı gibi, emperyalist çıkarlar temelinde yürüyen bir savaştır, gerici bir savaştır; halkların bu savaşlardan bir çıkarı/kazancı yoktur. Halkların payına düşen ölümdür, açlıktır, zoraki göçtür, yoksulluktur, acıdır, gözyaşıdır...

Buna karşılık bazı savaşlar ise ezilen halkların işgale, sömürgeciliğe ya da baskıya karşı yürüttüğü kurtuluş mücadeleleri olabilir. Bu nedenle savaşları yalnızca "savaşa karşı olmak" gibi soyut bir tutumla değil, onların hangi sınıfsal ve siyasal amaçlar için yürütüldüğüne bakarak değerlendirmek gerekir. Haklı savaş – haksız savaş ayrımı, savaşların gerçek toplumsal içeriğini görmeyi ve emekçi sınıfların çıkarlarının hangi tarafta olduğunu anlamayı sağlar.

Farklı coğrafyalarda patlayan çatışmalar, büyüyen askeri bloklar ve hızla artan silahlanma yarışları... giderek daha sert bir döneme girildiğini gösteriyor.

Bugün bir yanda haksız/gerici/emperyalist savaşlar varken, diğer taraftan tüm savaşları ortadan kaldıracak bir savaş, sınıf savaşı da vardır ve bu savaş haklı bir savaştır. Savunduğumuz, destek verdiğimiz savaşlar, bu savaşlardır.

Savaş kültürü

Her şeyin —kötü şeylerin de— bir kültürü olduğu gibi savaşın da bir kültürü var... Tarihi, literatürü, dili, uzmanı, teorisi, hazırlığı, uygulaması var... Savaş sadece askeri bir olay değil...

Aynı zamanda bir kültür üretir savaşlar...

Örneğin, egemen sınıflar kendi çıkarları için hazırladıkları savaşları meşrulaştırmak için toplumları ideolojik olarak hazırlarlar. Bilinçleri esir alırlar önce: Savaşın ideolojik hazırlığı toplumların zihninde yürütülür. Kitleler yavaş yavaş düşmanlık duygularına alıştırılır... Savaş kaçınılmaz bir "kader" gibi gösterilir. Böylece savaş yalnızca cephede değil, toplumların düşünce dünyasında da hazırlanmış olur.

Milliyetçilik, düşmanlaştırma ve "ulusal çıkar", "anayurt savunması", "vatan-millet" edebiyatı, "iç cephenin güçlendirilmesi"... bu hazırlığın temel araçlarıdır. Militarizmi güçlendirirler; orduyu kutsallaştırırlar... Tüm bunlar kendi çıkarları için yürütülecek savaşta cepheye sürecek, çarpışacak, ölecek... insan gücünü yaratmak içindir. *"Tankınız ne güçlü, generalim, / siler süpürür bir ormanı, / yüz insanı ezer geçer. / Ama bir kusurcuğu var: / İster bir sürücü."* — Bertolt Brecht, Çeviri: A. Kadir – A. Bezirci) Bertolt Brecht'in dizelerindeki gibi tank sürmek için, mermi atmak, ölmek, öldürmek için insan gereklidir.

Emekçileri, yoksulları 'bir atımlık barut' olarak kullanan egemenler bol keseden "kahramanlık", "yiğitlik" "şehitlik" hikâyeleri anlatır, şoven-milliyetçi-ırkçı bir "erkekliği" kışkırtır, kadınların bedenleri üzerinden 'savaş yürütmeye' yol verirler... Haksız-gerici savaşlarda kadınlar 'savaş ganimeti' olarak görülürler.

Savaş meydanlarında hayatını kaybedenler generaller ya da büyük şirketlerin sahipleri ya da savaş kararlarını alan politikacılar değildir... Hayır; cepheye sürülenler, cephede ölenler çoğu zaman farklı ülkelerden gelen işçiler, emekçiler, yoksul köylülerdir... Aynı fabrikalarda çalışabilecek, aynı mahallelerde yaşayabilecek insanlar, farklı bayrakların altında birbirlerini boğazlaması için sürülürler cepheye... Savaşın cephelerinde birbirine düşman edilen insanlar çoğu zaman aynı toplum-

sal kaderi paylaşan sınıfların üyeleridirler.

Bu nedenle savaşın sınıfsal yüzü çoğu zaman gözlerden gizlenir. Çünkü savaşın gerçek mantığı ortaya çıktığında, milliyetçi söylemlerin kurduğu bütün o büyük anlatı bir anda çatlamaya başlar.

Savaş kültürünün en önemli araçlarından birisi yalandır! Savaş hazırlığı sırasında kitleleri kandırarak kendi bayrağı altında toplayan ve onları cepheye süren egemenlerin yalan rüzgârı savaş sırasında da sürer. Savaş sırasında taraflar propaganda amaçlı, manipülatif bilgilerle kitleleri kandırmaya devam ederler. "Savaşta önce gerçekler ölür!" tespiti tam da bu durumu ifade etmek için kullanılagelmiştir.

Emperyalizmin kendisi barbarlıktır. Onların yürüttüğü haksız, gerici, savaşlarda barbarlık kural dışı değil, kuraldır. Savaş suçları dedikleri suçlar emperyalist savaşın normalidir! Bunu emperyalistlerin yürüttüğü bütün savaşlarda gördük, yaşadık, bugün de yaşıyoruz, emperyalizm var olduğu sürece de yaşayacağız. Savaş barbarlığın görüntülerinden yalnızca biri, belki çıplak gözle bile en kolay görünenidir.

• • • •

Savaş kültürü üzerine daha fazla şey söylenebilir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de esas sorun savaşa karşı alınacak tutumdur.

Tarih gösteriyor ki savaşlar tesadüf değil. Kapitalist dünya sistemi rekabet ve paylaşım mücadeleleri üzerine kurulu. Bu yüzden savaşlar sistemin içinde sürekli yeniden üretiliyor. Bu nedenle savaşların gerçek kaynağı ortadan kaldırılmadan kalıcı barış mümkün değildir. İnsanlığın gerici-emperyalist savaşlardan kurtuluşunun yolu, kapitalist ve emperyalist sistemin yarattığı bu düzeni aşacak toplumsal dönüşümlerden geçer. İşçilerin ve emekçilerin kendi sınıfsal çıkarları temelinde yürütecekleri sınıf savaşı, savaşların gerçek nedenlerini ortadan kaldırabilecek tek güçtür. Onların verdikleri/verecekleri savaş haklı savaşlardır.

Haklı savaşların kültürünü merak edenler, Ekim Devrimi'ne, Çin Devrimi'ne, İkinci Dünya Savaşı'nda Moskova önlerine kadar gelen Nazi ordularına karşı verilen savaşa, Arnavutluk'a, Vietnam'a... vb. örneklere baktıklarında geniş bir hazine ile karşılaşacaklardır: Milliyetçilik yerine halkların birliği ve dayanışması, birbirine düşman edilmiş işçiler, emekçiler yerine sınıf kardeşliği, faşizm yerine gerçek demokrasi... Emperyalist barbarlık yerine sosyalizm!

Kültürler savaşı

Savaşın birçok yüzü var, sürdüğü birçok alan var. Bunlardan birisi de kültür savaşları... Böyle bir savaşı bugün ülkelerimizde, egemen sınıfın klikleri arasında yürüyen iktidar savaşının bir parçası olarak görüyoruz:

Yakın zamanda yayınlanan "Laikliği Birlikte Savunuyoruz" bildirisi, bu savaşın simgelerinden biri oldu. Bildiriyi imzalayanlar arasında 168 kişi vardı; yazarlar, akademisyenler, sanatçılar ve meslek odası temsilcileri... Sanat, akademi ve gazetecilik alanından gelen bu imzalar, çağdaş Türkiye'de laiklik tartışmasının zaten bölünmüş olan toplumun kutuplaşmasında nasıl bir rol oynadığını ortaya koyuyordu.

Bildiride şöyle deniyordu: *"Ülkemiz ABD ve İsrail planları doğrultusunda bölgemizdeki gelişmelerle birlikte "Talibanlaştırma" baskısı altına girmiş durumda. ABD güdümlü bu gerici saldırı ülkemizin önündeki en yakıcı tehdide dönüşmüştür. Siyasal İslamcı rejim, ABD ve Trump ipine sarılarak Türkiye'yi adım adım Orta Doğu'nun gerici bataklığına sürüklemektedir.*

Laik eğitimi, laik hukuk düzenini ve laik kamusal hayatı adım adım ortadan kaldırmaya yönelik hamleler ivme kazanmıştır.

Bu hamleler toplumdan yükselen laiklik çağrılarına karşı gerici azınlığın provokasyon ve saldırılarını göz ardı etmeye; laik cumhuriyeti savunanların Anayasayı hiçe sayarak "suçlu" gibi cezalandırılmasına kadar gelmiştir.

Laikliği savunmak suç değildir. Laikliği birlikte savunuyoruz, şeriatçı dayatmaları reddediyoruz! Karanlığa teslim olmayacağız!"

Bildirinin yayımlanmasının ardından, AKP ve hükümete yakın medya kanalları hemen tepki gösterdi. "Dine saldırı" propagandası devreye sokuldu; kemalist rakiplerini "din düşmanlığı yapmakla" "yobaz"lıkla suçladılar. Bir taraf için öbür taraf yobaz, şeriatçı, Taliban Türkiye'si istiyor; öbür taraf için bunu söyleyenler "din düşmanı" yobaz. Böylece "laiklik" üzerinden kültür savaşının ortasında buluyoruz kendimizi.

Bununla iktidar dini kullanarak kendi tabanını birleştirmek, işçileri ve emekçileri bu kutuplaşma içinde tutmak ve gerçek sorunlardan, ekonomik krizlerden vb. dikkatleri uzaklaştırmak istiyor. Şimdi laikliği savunma adına "Orta çağ karanlığına dönüşe" karşı çıkmak adına kampanya başlatanların da derdi, kendi tabanlarını sağlamlaştırmak ve iktidarı yıpratmak. Laiklik diye bir derdi olanların en başta söylemesi gereken şey, T.C.'nin hiçbir zaman laik bir devlet olmadığı gerçeğidir.

Yürüyen bu "kültür savaşı"nda desteklenecek bir yan yoktur. Egemenlerin bu iki kliğinin iktidar dalaşında laiklik bir araçtır. Bildirinin savunduğu "laiklik" gerçek bir laiklik değildir. Bir dinin (İslamiyet) bir mezhebini (Sünnilik) devletin dini olarak hâkim kılan, bunun için Sünni İslam'ı devlet eliyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nda örgütleyen kemalist "laiklik" gerçek bir laiklik değildir. Gerçekte, Türkiye Cumhuriyeti devleti kâğıt üzerinde laiktir ama o gerçek anlamda hiçbir zaman laik olmamıştır.

Bu sistem ve sistemin koruyucusu bu devlet var olduğu sürece gerçek laiklik de olmayacaktır.

11 Mart 2026 ■

DAĞLARINA BAHAR GELİRKEN MEMLEKETİMİZİN: Ahmed Arif ve Yılmaz Güney'i Anmak

Yılmaz Güney 1 Nisan'da, Ahmed Arif ise 21 Nisan'da doğdu. İkisi de halkın içinden geldi, halkın sesi oldu. Biri dizeleriyle, biri sahneleriyle konuştu. Bu yazı, iki değerli ozanın izini sürdü: Ahmed Arif'in şiirsel yolculuğundan Yılmaz Güney'in sinemasal direnişine; Selimiye Cezaevi'nden Arif ve Güney'i aynı sahnede buluşturan Arkadaş filmine... Ve belki de kimselerin pek bilmediği, tel örgülerin ardında gerçekleşen o tek görüşmeye...

HALİL YENİ

Ahmed Arif'in Şiirsel Yolculuğu: Bir Dize İçin 17 Yıl Beklemek

Anadolu'nun büyük ozanı Ahmed Arif, yazın ve yayın hayatında eşine az rastlanır şairlerden biridir. Ancak bu "eşine az rastlanır" olmak, klasik bir övgüden ibaret değildir. Çünkü o, şiirlerini aklında yazıyor; düşüncesinde değiştirip geliştiriyor fakat kaleme almıyordu. Kaleme aldığı sayılı şiirlerini ise kolay kolay yayımlamıyor, yayımlanmasını istediği şiirlerini çok az sayıda dergiye gönderiyor, bu konuda son derece seçici davranıyordu.

Ahmed Arif, ilk şiirlerini Ankara'da, üniversite yıllarında Abidin ve Güzin Dinoların evlerinde, dar bir edebiyat çevresine seslendirir. Dost sofralarında yapılan bu sanat buluşmalarında şiirleri büyük beğeni toplar. Abidin ve Güzin Dino'dan Yaşar Kemal'e, Orhan Veli'den Cahit Sıtkı Tarancı'ya kadar birçok sanat insanı, Arif'e şiirlerini kitaplaştırması gerektiğini söyler. Fakat Arif bu talebi zamana bırakır; şiirin olgunlaşmasını, damıtılmasını bekler.

Şair, bu hassasiyetini yıllar sonra Refik Durbaş'a şöyle anlatacaktır:

"Ben şiirleri çok bekletirim. Mesela şimdi 20 yıldır hiç dokunamadığım şiir var. Öyle kalsın. Damıtılsın. Bir yere takılmışımdır. Oraya layık, oraya yakışan

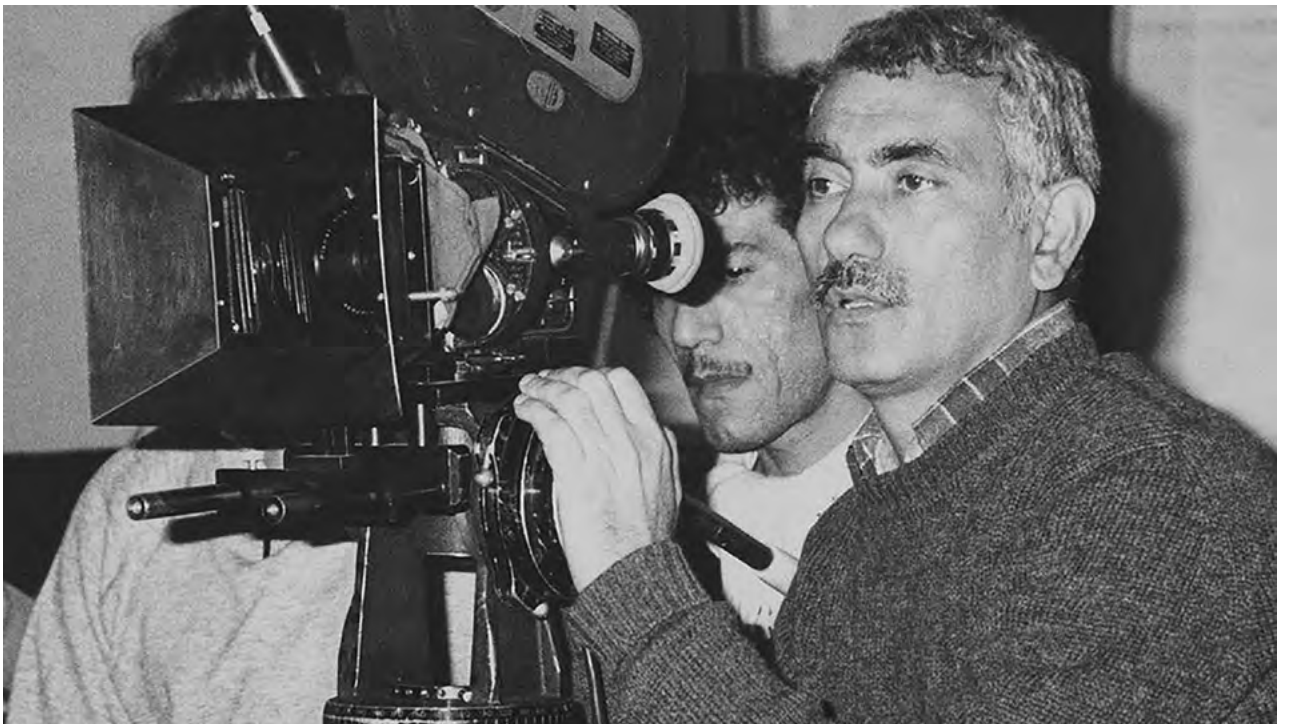

bir bölüm buluncaya kadar beklesin. Çünkü başı sonu iyi, arada bir yer sıradan, esnaf işi olmasın. Ben buna çok saygı duyarım." [1]

Şiire bu denli saygı duyan Ahmed Arif, "Ay Karanlık" şiirine "Maviye maviye çalardı gözlerin" dizesini eklemek için tam 17 yıl beklemiştir. Çünkü onun için basılı şiir "halkın huzuruna çıkmak" demektir.

Ahmed Arif yıllar sonra şiirlerini damıtmış ve onları aklındaki olgunluğa ulaştırmıştır. Sıra en zor ve heyecanlı kısma gelmiştir: kitaba isim vermek. Yürek süzgecinden geçirdiği kitabına, o dönem yaşadıklarıyla bağlantılı olarak "Dört Yanım Puşt Zulası" adını koymak ister. Bu düşüncesini arkadaşı Ali Özoğuz'la paylaşır. Özoğuz ise fikre karşı çıkarak, kitabın adını koyarken yaşadıklarını bir kenara bırakmasını, genç okurları olduğunu ve onları da düşünmesi gerektiğini söyler. Bu öneri karşısında Ahmed Arif arkadaşını haklı bulur ve kitabın adını "Hasretinden Prangalar Çürüttüm" olarak değiştirir.

Ancak onu rahatsız eden bir şey vardır. Sevemediği, içine sindiremediği, kulağını tırmalayan bir kelime: "çürüttüm". Bu kelimenin üzerini çizip yerine "eskittim" yazınca, her şeyiyle aklına ve yüreğine sinen bir çalışmaya imza atar. Böylece kitabın adı "Hasretinden Prangalar Eskittim" olarak son hâlini alır. Halkın dilinde efsaneleşecek ve baskı üzerine baskı yapacak kitabın adı böyle oluşur.

Arkadaşları "Kimin hasretiyle?" diye sorduklarında cevabı nettir:

"Elbette sevgili de var, ama halkımızın mutluluğu, geleceğe güveni, hasreti de var." [2]

Sessiz Bir Çıkış, Büyük Bir Yankı: Hasretinden Prangalar Eskittim

"Hasretinden Prangalar Eskittim" kitabı, 1968 yılında sessiz sedasız bir şekilde yayımlanır. Ancak kısa sürede edebiyat çevresinde büyük bir yankı uyandırır. İlgi görür, beğeni toplar. Bilgi Yayınevi tarafından yapılan ilk baskı kısa sürede tükenir. İkinci baskı iki yıl sonra Cem Yayınları tarafından yapılır. Kitap yeniden halkın huzuruna çıkarken, ilerleyen yıllarda baskı üzerine baskı yapacaktır.

Bu büyük ilgi ve isteğe rağmen Ahmed Arif, gazete ya da dergilere demeç vermez, açıklamalarda bulunmaz. Daha da ilginci, kitabın toplumun geniş kesimlerine tanıtımı Ahmed Arif'in çabasıyla değil, Yılmaz Güney'in 1974 yılında çek-

1 "Ahmed Arif Anlatıyor, Kalbim Dinamit Kuyusu", Refik Durbaş, Cumhuriyet Kitapları, 2009, İstanbul

2 Age.

tiği Arkadaş filminin iki sahnesiyle gerçekleşir. Ahmed Arif'in şiiri halkın huzuruna çıkarken, Yılmaz Güney'in kamerası da aynı halkın vicdanına yönelir. Bu iki ses, 1974'te Arkadaş filminde yan yana gelir.

"Bütün dünyada sözü edilen filmler yapacağız"

Mayıs 1971'dir. İsrail başkonsolosu kaçırılmıştır ve THKP-C önder kadrosu her tarafta didik didik aranmaktadır. Yılmaz Güney, Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Hüseyin Cevahir ve Oktay Etimen'i arabasında gizleyerek evlerine götürürken, yolda çevirme yapan asker Yılmaz Güney'i durdurduğunu anlayınca, arama yapmayarak devam etmesini söyler. Güney, arabayla evine getirdiği Mahir Çayan ve arkadaşlarını çatı katında saklar. Akşam kapısı çalınır, evinin her tarafı askerler tarafından kuşatılmıştır. Kapıyı çalan subay "anarşistleri arıyoruz" der. Yılmaz Güney büyük bir soğukkanlılıkla gülümseyerek parmağını yukarı doğru kaldırıp "Çatıda saklıyorum" der. Bu cevaba subay da güler ve Yılmaz Güney'i alarak evden ayrılır. Böylece Çayan ve arkadaşlarını o gün gerçekleşen aramada yakalatmaz. Fakat Yılmaz Güney "devrimcilere para yardımı ve yataklık yaptığı" gerekçesiyle 2 yıl 3 ay hapis cezası alır ve Selimiye Cezaevi'ne gönderilir.

Selimiye Cezaevi Yılmaz Güney için dönüm noktası olur. Sanat hayatında ve filmlerinde önemli değişikliklere gider. Eşi Fatoş Güney'e yazdığı bir mektupta şöyle der: *"Hapis olan benim fiziğim, beynim değil. Bütün dünyada sözü edilen filmler yapacağız."* dediği gibi de olur. "20 Mayıs 1974'te, 26 ay üç günlük ayrılıktan sonra dışarı çıkar Yılmaz Güney. Hemen soluğu kameranın önünde ve arkasında alır. 1974 yılında yönetmenliğini, yapımcılığını, senaristliğini ve başrol oyunculuğunu yaptığı "Arkadaş" filmi en büyük başyapıtlarından biri olur. Daha önce ki filmlerinde kaba güçle, silahla sağladığı adaleti "Arkadaş" filminde sabırla ve bilinçle sağlamaya çalışır. "Arkadaş" filmi büyük bir ilgi ve beğeni toplarken, Ahmed Arif ve Yılmaz Güney'i yan yana getiren kıymetli buluşma "Arkadaş" filminde gerçekleşir.

Sahneye Dönüşen Şiir: Yılmaz Güney'in Kadrajında Ahmed Arif

Gece sessizdir. Loş bir ışık, bahçenin köşesine düşer. Melike (Melike Demirağ), koltuğunda, başı eğik. Elinde Âzem'in (Yılmaz Güney) verdiği Ahmed Arif'in "Hasretinden Prangalar Eskittim" kitabı vardır. Gözleri derinlere dalmıştır.

Âzem yavaş adımlarla bahçeye girer. Ayak sesleri bile ürkektir. Elleri cebinde, gözleri Melike'dedir.

– Nasılsın arkadaşım? Uyumadın mı sen?

– Şiirleri okudum. Ne kadar güzel...

Ve ardından, titrek sesiyle kitaptan dizeleri okumaya başlar:

Terk etmedi sevdan beni,
Aç kaldım, susuz kaldım,
Hayın, karanlıktı gece,
Can garip, can suskun,
Can paramparça...
Ve ellerim, kelepçede,
Tütünsüz, uykusuz kaldım,
Terk etmedi sevdan beni...

Âzem usulca yaklaşır. Elleri hâlâ cebindedir. Melike'nin okuduğu şiir bitince sırtını bir direğe yaslar, gözleri bir boşluğa bakar. O da ezberden, aynı kitapta yer alan "İçeride" şiirini okur:

Haberin var mı taş duvar?
Demir kapı, kör pencere,
Yastığım, ranzam, zincirim,
Uğruna ölümlere gidip geldiğim,
Zulamdaki mahzun resim,
Haberin var mı?
Görüşmecim, yeşil soğan göndermiş,
Karanfil kokuyor cigaram,
Dağlarına bahar gelmiş memleketimin...

Bu karşılıklı şiir okuma, sinemada nadir rastlanan bir edebi diyalogdur. Sadece karakterlerin duygusal bağını değil, Ahmed Arif'in dizelerinin nasıl bir halk sesi taşıdığını da gösterir. Bu sahne, edebiyatın sinemayla kurduğu ilişkilerden biridir. Ahmed Arif'in şiiri, Yılmaz Güney'in kamerasıyla halkın belleğine kazınır. Kitap artık sadece bir basılı metin değil; bir sahne, bir ses, bir yüz olur. Bugün hâlâ o sahneye dönüp baktığımızda, bir kitabın nasıl bir filme, bir filmin nasıl bir şiire dönüşebileceğini öğreniyoruz.

Arkadaş'tan Sonra: Yılmaz Güney

"Arkadaş" filminden sonra sorunlar yakasını bırakmaz Güney'in. Aynı yıl, "Endişe" adlı filmi çekerken, Yumurtalık ilçesindeki bir gazinoda, ilçe yargıcı Sefa Mutlu'yu öldürdüğü iddiasıyla tutuklanır. Ankara 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlayan yargılamanın sonucu olarak, 13 Temmuz 1976'da 19 yıl hapis cezasına çarptırılır. Tahliyesinden yalnızca 123 gün sonra yeniden cezaevine atılır.

Sinemayı bir yaşam biçimine dönüştüren Yılmaz Güney, artık kameranın önünde değil, arkasındadır. Onun sanatsal üretimini durdurabileceğini zannedenler şaşkınlık içerisindedir. Çünkü 1975 yılında çekilen İzin ve Bir Gün Mutlaka, 1978'de çekilen Sürü, 1979'da çekilen Düşman, 1982 yılında çekilen Yol filmlerinin senaryoları cezaevinde yazılır. Ve yine cezaevindeyken Güney adlı bir dergi çıkartır.

Ahmed Arif: "Şiirim Yılmaz Güney'in Filmleri Kadar Etki Yaratmışsa, Onur Duyarım"

Refik Durbaş tarafından 1990 yılında yayımlanan "Kalbim Dinamit Kuyusu" kitabı, Ahmed Arif'in hayatına ve şiirlerine dair en iyi kaynaklardan biri olarak raflardaki yerini alırken, şairin Durbaş'a verdiği röportajlardan oluşturulan bu kitap önemli bir bilgiyi de içerir. Çünkü bu söyleşide Ahmed Arif, Yılmaz Güney ile yaşadığı bir buluşmayı ve ona dair hissettiği duyguları dile getirir.

Henüz röportajın başlarında Refik Durbaş'ın "feodallik"le ilgili bir sorusuna ozan şöyle cevap verir:

"Şimdi adını vermeyeyim, bir muhterem, değerli bir şair arkadaşımız, belki yirmi sefer benim feodal bir şair olduğumu, Dadaloğlu'nu, Pir Sultan'ı sevmenin neredeyse suç olduğunu ortaya attı. Mesela diyor ki: 'Bir yandan Yılmaz Güney sineması, bir yandan Ahmed Arif şiiri, işte memleketi bu hâle getirdi.'

Tabii bu, belli yerlere mesaj da veriyor. Düşün, şiirden anlamayan insanlar bunu okuyunca ne olur? Bunu yazıyor, düşmanlık yapıyor yani..."

"Yılmaz Güney, benden on yaş küçüktür. Ama bana onur verir. Benim hemşehrimdir. Kurban olayım, benim kardeşimdir. Eğer şiirim de Yılmaz Güney'in filmleri kadar etki yaratmışsa, ben onur duyarım bundan. Çünkü Yılmaz iyi bir sinemacıdır. Romanları iyi midir, kötü müdür? O başka... Yargılamak bana düşmez. Ama Yılmaz iyi sinemacıdır. Sinemacı olarak kalacaktır."

"Dediğim gibi, benim şiirim de gerçekten Yılmaz'ın filmleri kadar ilgi uyandırmışsa, ne mutlu bana. Sen, gel o şiirlerin yanlışını söyle..." [3]

Ahmed Arif'in Sinema ve Tiyatroya Bakışı

Röportajın ilerleyen bölümlerinde hayata ve sanata dair konuşmalar derinleşirken, Refik Durbaş Ahmed Arif'e sinemayla ilgili sorular yöneltir.

– Sinema ve tiyatro üzerine neler söylemek istersin?

"Asaf Çiğiltepe benim arkadaşımdı. Bazı geceler tiyatroda sabahlardım. Sohbet ederken, sabahlardık. Evim de yakındı. Orada çok değerli kardeşlerim, arkadaşlarım oldu. Ayberk Çolok gibi, Tunca Yönder gibi... Özellikle Ali Özoğuz gibi... Daha sonra Kerim Afşar'la tanıştım. Bütün bunlardan önce de tiyatroya bir kardeş verdim: Yılmaz Gruda... Tiyatro onunla onur duydu mu, bilmiyorum. Ben yitirmiş saymı-

3 Age.

yorum ama o şöyle diyor: "Abi, ben şiire ihanet ettim, tiyatroya vurdum kendimi." Yılmaz (Gruda) gibi yiğit kolay dünyaya gelmez. Bunu da ben bilirim.

Sinemaya gelince... Bildiğim ustaların filmleri artık televizyonda oynuyor. Ulaşılması imkânsız bir düzeyde Amerikan sineması... Bu adamlar seyirci çekme sanatını iyi biliyorlar. Bazı Sovyet filmleri de Amerikan filmleri düzeyinde. Ama Fransız sinemasını sevmiyorum. Biraz bana hafif geliyor. Bir de Akira Kurosawa var. Bence çağımızın en büyük ozanı... Bir kamera ve görüntü ozanı..."

-Sinemaya gider miydin?

"Anafartalar'da bir Sümer Sineması vardı. 25 kuruşa girerdik. Küçük bir sinemaydı. Mesela orada John Ford'un Gazap Üzümlerini *seyrettim. Belki bütün bir hafta bu filmi seyrettim."* [4]

"Yılmaz, bir sinema dehasıdır."

Bu sorulara verilen cevaplar, Ahmed Arif'in sinemaya ve tiyatroya duyduğu ilgiyi, estetik ölçütlerini ve kişisel bağlarını açığa çıkarırken, Refik Durbaş'ın "Sevdiğin yıldızlar?" kimlerdir sorusuna ozan şu cevabı veriyor:

"Delikanlılığımda çok sevdiğim yıldız Rossana Podesta idi. Rossana biraz sevgilime benzerdi. Bir de Lizabeth Scott vardı, o da sevgilime benzerdi. Oysa bunlardan biri sarışın, biri Akdeniz dilberidir."

"Erkeklerden ise sevdiğim Humphrey Bogart'la Burt Lancaster'dı. Sonraları bunlara Yul Brynner da katıldı. Yaşlandıkça, gençliğimde seyredemediğim Marlon Brando'yu keşfettim."

"Türk sineması deyince sevdiğim ağabeyler var, yönetmenler var. Mesela gençlerden Barış Pirhasan var. Yıldız olarak Hale Soygazi'yi, Şener Şen'i seviyorum. Ve söylemeye gerek yok, Yılmaz Güney'i seviyorum. Yılmaz'ı aktör olmaktan çok, bir yönetmen olarak seviyorum daha çok... Yılmaz, bir sinema dehasıdır." [5]

Kucaklaşamadan Konuşmak: Tel Örgülerin Arasında Ahmed Arif ve Yılmaz Güney

Röportajın devamı daha sıra dışıdır. Aynı yılları, aynı coğrafyayı paylaşan dönemin iki önemli ismi hiç yan yana gelmemiş, sohbet etmemiş midir?

Refik Durbaş'ın "Yılmaz Güney'le hiç karşılaştın mı?" sorusu bu merakı giderecektir.

"Elbette... Yılmaz tutukluyken delikanlılar götürdü beni. Çevremde sımsıkı iki duvar ördüler. Hepsi de hazırlıklı, doluydu. Cezaevine gittik. Yılmaz'la rahatça görüştük."

– Hangi cezaevinde?

"Burada, Ankara'da... Onun kendisini bir katil olarak görmemesini, halkının değerli bir sanatçısı, ender, öncü bir sanatçı olarak görmesi gerektiğini söyledim ona. Çok sevindi, ama ne yazık ki kucaklaşıp öpüşemedik. Çünkü aramızda tel örgüler vardı."

"Yılmaz'la tek görüşmemiz bu oldu. Ama Yılmaz, bütün halkımız için, ulusumuz için, vatanımız için çok büyük bir kayıptır. Sonsuza kadar yaşayacak bir değerdir, hazinedir." [6]

Dağlarına Bahar Gelirken Memleketimizin: Ahmed Arif ve Yılmaz Güney'i Anmak

Yılmaz Güney 1 Nisan'da, Ahmed Arif ise 21 Nisan'da doğdu. İkisi de halkın içinden geldi, halkın sesi oldu. Biri dizeleriyle, biri sahneleriyle konuştu. Bu yazı, iki değerli ozanın izini sürdü: Ahmed Arif'in şiirsel yolculuğundan Yılmaz Güney'in sinemasal direnişine; Selimiye Cezaevi'nden Arif ve Güney'i aynı sahnede buluşturan Arkadaş filmine... Ve tel örgülerin ardında gerçekleşen o tek görüşmeye...

Yılmaz, bir film sahnesinde *"Terk etmedi sevdan beni, Dağlarına bahar gelmiş memleketimin..."* dedi. Ahmed Arif ise, *"Eğer şiirim Yılmaz Güney'in filmleri kadar etki yaratmışsa, onur duyarım"* diye karşılık verdi.

Bu onur, yalnızca bu iki ozanın değil, bir halkın onurudur. Çünkü bu iki ses aynı sevdaya yazdı, aynı dağlara bahar getirmeye çalıştı. Benzer acılardan geçti, aynı umutlarda buluştu. Ve şimdi, Nisan ayında yeniden kavuşuyorlar: bir şiirin içinde, bir filmin sahnesinde ve bir halkın belleğinde.

Bu yazı, yalnızca okunmak için değil, birlikte seslendirilmek için de yazıldı. Ahmed Arif'in dizeleriyle Yılmaz Güney'in sahneleri arasında kurulan bu vicdani bağ, halkın belki de milyonlarca paylaştığı bir sahneye dönüştü. Şimdi, Nisan ayında, onların doğum günlerinde bir araya gelelim: Bir ilkbahar akşamında, bir ağacın altında, bir kültür merkezinin kürsüsünde ya da dostların arası güneşin sofrasında... Yılmaz Güney'in Arkadaş filmini izleyip Ahmed Arif'in Hasretinden Prangalar Eskittim kitabından şiirler okuyalım. Tel örgülerin ardında kucaklaşamayan iki kardeşin sesini, bugün kendi seslerimizle buluşturalım. ■

Kaynakçalar

— "Ahmed Arif Anlatıyor, Kalbim Dinamit Kuyusu", Refik Durbaş, Cumhuriyet Kitapları, 2009, İstanbul
— Şiirler
Ahmed Arif, Hasretinden Prangalar Eskittim, Metis Yayınları, 2014

4 Age.
5 Age.
6 Age.

Ali İsmail için requiem

ARİF BERBEROĞLU

Turunç bahçelerinde köpük köpük bir haziran
zincirim ağır, gül karanlık, ay revan
nereye aktı görmedik yatağını yitiren kan
rüzgârdı tek tanık yıldızları dökülmüş gecede
bir kez daha kurtarıldı bir ali'den vatan
kalakaldım elimde serçe kanadı kalemle
dinle, çiviyazısı bir şiirdir bu kazınan
kanlı bir murçla içime

Ekmek kokan elden korkulmaz idi
anahtar bilinirdi sevi nefretin paslı kilidine
'ben devletim' dedi azrail'den el almış biri
çözüldü ayın ve karanfilin dili:
vurmayın artık, öldüm!
ah, kuşların şeker abisi
sen miydin alevin çektiği o pervane, ölüm
pusudayken kabil'in gözlerinde
gelincik tarlası değildi düştüğün sokak
öpsem çiçek açar bu yara şimdi

Nereli şu ırmak şu karınca
şu atmaca şu gökyüzü nereli
sorgucu soruyor: kaç yaşındaydı hayali
bilmiyorum, bildiğim yalnızca
masmavi olduğuydu her dolunayda
ve dünyanın yarası bende acıyor derdi
avuçlarken suyun rahmine düşen güneşi

Uzaklığın kalbe ağırlık diyerek baktım yüzüne
çok aradın biliyorum başını koyacak bir anne dizi
bir geldi bir daha gitmedi sensizlik mevsimi
nasıl anlatılabilir bu kıya bu zulmet
kılçığı kalmış kelimelerle şimdi
sinem ki geride bıraktığın ateşgede
kesildi çayırkuşunun ezgisi

Boyunduruğa uzanmayan başlar mengenede
yine zincirler yine çöle sürgün su perileri
elbette hünerdir dünyayı sığdırmak yüreğine
renk değil sesti ateş kırmızısı ali'de
öyle ya, devrim, çağırmaktı arıları
nar çiçeklerine

Nasıl bir edebiyat sürecinden geçiyoruz?

HATİCE EROĞLU AKDOĞAN

Hiçbir şeyin çatışmasız bir seyir izlediğini, izleyeceğini düşünemeyiz. Genel olarak sanat ve sanat dallarından biri olan edebiyat da insanın acı-tatlı yaşamının, iyiyi güzeli, mükemmel olanı arayışının bir yansımasıdır. Böyle olduğu için değişim, dönüşüm sancısı çeker, tartışmalara konu olur. Hele ki insanın zorunlu olarak iki büyük toplumsal kampa yani sınıflara ayrılmış oluşu, sanat ve özel olarak da edebiyatın sınıf ilişkilerine, sınıflar mücadelesine paralel bir biçim ve içerik kazanarak varlığını sürdürdüğü gerçeğini göz ardı etmediğimiz sürece durum budur.

Bugün edebiyat alanında yazarın duruşu, kişiliği, yazar kayırmacılığı, yazar-yayıncı ilişkisi, iyi yazar kim, iyi okurun özellikleri nedir ve benzeri gibi konularda çokça tartışma yaşanmaktadır. Deneyim ve gözlemlerini sosyal medyada ayrıca paylaşanlar aracılığı ile bu konularda kendi tecrübemiz dışında çokça bilgiye de sahip olabiliyoruz.

Bugünden geriye doğru on yıllar öncesi ya da daha eskiye gittiğimizde de az ya da çok, böyle tartışmaların yaşandığı bilgisine ulaşabiliyoruz. Ve bütün bu tartışmaların, kentsoylu, seçkinci bazı aydınlar ile kır toplumundan eğitim aracılığıyla edebiyata yeni girmiş yazarlar arasında, '40'lı yıllar itibarıyla yaşandığını da öğreniyoruz. Öncelikle bir özendirme aracı olarak başlayan ödüllendirme ilişkilerinin de ortaya çıkıp zamanla yozlaşarak edebiyatı, yazarı bir reklam malzemesi hâline getirecek düzeye evirilmesi tartışmaların çarpıcı yanlarından biri olmuştur.

Yazar-okur, yazar-yayıncı ya da edebiyat alanına dâhil olup etki eden benzeri türden ilişkilerin, ülkemizde ekonomik, siyasal, sosyal önemli kırılma anı diyebileceğimiz 12 Eylül'le sistemli bir altüst oluşa yöneldiğini yadsıyamayız. Bizim genellikle yuvarlama yaparak 12 Eylül'le birlikte başlattığımız neoliberal uygulamalar, aslında emperyalist dünya blokunda daha önceden işlemeye başlamış bir süreçti. Neoliberal politikaların sanat ve edebiyattaki karşılığı gerçekçilikten kopuşun sağlanmasıydı. Söz konusu anlayış hem yazar hem okur kesiminde bir savruluşa neden olmuştur. Devrimci demokratik güçlerin cunta karşısında fiili olarak yenilişi, edebiyat alanında, aydınlanmacı düşünce yapısını, sol anlayışla üretilen sanat ürünlerini yenilginin yarattığı psikolojiye dayalı olarak itibarsızlaştırma savaşına dönüştü. Yalçın Küçük, 12 Eylül faşizminin edebiyat alanına ilişkin dolaylı saldırılarını içeren yapıtları o sıralar "*küfür romanları*" başlığı altında irdelemişti.

Hiçbir şey olduğu gibi kalmıyor elbet. '80'li yılların "küfür romanları" tartışmasının üzerinde çok zaman geçti. Egemen sanat anlayışı, egemen zihniyetin damgasını taşırken, karşısında da direngen güçlü bir sanat damarının da tohumlarını atmış

olur. Reel sosyalizmin çöküşüyle birlikte dünyaya egemen olan neoliberal ideolojinin sanattaki karşılığı "post-modernizm" oldu. Post-modernizmde bir doğru yoktur; bir şey öyle de doğru kabul edilebilir böyle de. Gerçek denilen şey yanılsamalar silsilesidir. Bir hiçlik sarmalında ne denli dönersen o denli derin fikirli sayılırsın. Ne kadar hayal edersen ne denli fanteziye gömülürsen insanı o denli şaşırtır, zevklendirir ve kendini okunur kılarsın vs... Ve en önemlisi insanın ürettiği her şey ticari dolaşımın bir parçasıdır. Ticarette görünür ve etkili olmada reklam belirleyicidir. Kitap tüketicisi olan bir nesnedir ve reklama tâbidir. Yazar da reklamdan ve parlatılan bir nesneden farklı değildir. Bir zaman dilimine damgasına vuran star yazarlar ışıldar ve peşinden parlayan yeni bir yıldız doğana kadar rafların baş köşesine konur. Piyasalaştırılmış bir edebiyatın yazarı kadar okuru da bu yöntemlere bağlı olarak farklılaşır.

Yazar ve Okuru Biçimleyen Ortak Koşullar

Tüm bu söylediklerimize bağlı olarak yazar okur ilişkisi ya da okurun yazara bakışı ile yazarın okurdan beklentisi de farklı bir hâl almaktadır. Okur, yazarını seçerken, ödül alıp almadığına baktığı gibi kitabının çıktığı yayınevinin albenisine, tanınmış olup olmamasına da bakar. Merkez medyanın penceresi genel olarak kitlelerin olayları nasıl görmesi gerektiğine dair bir gözlüğe dönüşmüştür. Hatta genel olarak okur, gerçeklikten yani emek ve ekmek kavgası, dolayısıyla demokrasi bilincinden, bilimsel, eşit özgür, cins ve ulusal ayrımcılığı dışlayan eğitimden ve bilinçlenme araçlarından koparıldığı için edebiyata gerçekçiliğin penceresinden yaklaşan yazar/şairlerin kitaplarını evirip çevirip tezgâha geri bırakmaktadır.

Çevremdeki birçok yazar arkadaşımla okurun yaklaşımına çeşitli yerlerdeki imza günlerinde çokça tanıklık etmişliğimiz vardır. İlgisini çeken bir kitabı eline alan okur, kitabı alma yönünde bir tutum geliştirir. Yazar da "adınıza imzalayayım" dediğinde okur çok şaşırır! Kafasında canlandırdığı ya da öğretilmiş, gösterilmiş yazar imajı ile o an karşısındaki yazar tipi çelişince, kitabı olduğu yere geri bırakabilmektedir. Tabii piyasanın manipüle eden, yanıltıcı yaklaşımlarından etkilenmemiş saf okurlar ise bunun aksine sevinç ve heyecanla yazara yaklaşmakta, sohbete girişebilmektedir. Okur niteliğini, yazarın durumunu değerlendirmede her iki tarafın yüz yüze geldiği kitap fuarları önemli bir ölçüttür. Büyük şirket ya da organizasyon birimleri tarafından düzenlenen kitap fuarları dışında büyüklü, küçüklü çok sayıda belediye kitap fuarı düzenlemekte, gündelik programlarda yazarları ünlü-ünsüz yaklaşımına göre programlamaktadır. Örneğin, fuarın kalabalık olacağı günlere ya da fuarın işlek yerlerine ünlüler yerleştirilir, bunun dışındaki diğer yazarlara ise hellik taşı [1] muamelesi yapılır.

Bugünü İyi Anlama Noktasında Dünün Önemi

Edebiyat ürünlerinin metalaştırılması elbet ideolojik açıdan egemen ilişkilere ve egemen kültüre uygun yayıncılık işletmesini de beraberinde getirerek önemli bir boyuta ulaşmıştır. Bu aşamanın daha iyi anlaşabilmesi açısından ta '40'lı yıllardan başlayarak kitap basmak için yayınevi kurma, ya da edebiyatı geliştirmek, yaymak için dergi çıkarma girişimlerine bakmak bile bize yeterince fikir verebilmekte. O yıllardan başlayarak yayıncılığa soyunanlar halkı doğru yönde bilinçlendirme sorumluluğu taşıyan aydın ve yazarlardır. Sabiha-Zekeriya Sertel, Hikmet Kıvılcımlı, Suat Derviş, Aziz Nesin, Adnan Cemgil, Salim Şengil, Turan Dökmeci, Muzaffer Erdost, Vedat Günyol, İlhan Tarus, Yaşar Nabi Nayır, Hüsamettin Bozok ve daha dergi yoluyla yayıncının amacı doğru ve nitelikli kitap/dergi yoluyla halkı aydınlatmak, bilinçlendirmekti.

Keza ülkeyi nefessiz bırakma noktasına getiren Demokrat Parti'nin 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle iktidardan uzaklaştırılmasından sonra da yeni yayınevleri ortaya çıktı. İşçi, memur, teknisyen, öğretmen, öğrenci, köylü kitlesi ekonomik demokratik çıkarları için hareketleniyordu ve bunda yayınevlerinin çıkardığı ve halka ulaşan kitap ve dergilerin payı büyüktü. Ki yayıncılık yapanlar işin ekmeğini yemekten öte maddi açıdan fedakârlıklarda bulunarak faaliyet yürütüyordu. '60'lı yıllarla birlikte yayıncılığa toplumsal sorumluluk ekseninde el atanlar ise yine Aziz Nesin, Salim Şengil, Şükran Kurdakul, Remzi İnanç, Muzaffer Erdost, Osman Yeşil, Bülent Habora, Mehmet Ali Yalçın, Tektaş Ağaoğlu, Süleyman Ege, Kemal Özer, Sırrı Öztürk, İnci-Doğan Özgüden ve daha çokçasıydı. Kitap çevirisini de bizzat yapan çoğu yayınevi sahipleri kendilerine ulaşan dosyalara karşı da ayrıca seçici davranır; yayınlama tutumunu satış üzerinden öte, toplumsal ve edebi değer üzerinden yürütürlerdi.

• • • •

Günümüzde sosyal medya kullanımı kişilerin yazma alışkanlığını olumlu yönde etkiledi. Arkadaşının yayınlanmış kitabını gören biri de aynı yola girebilmektedir. Bazıları buna "önüne gelen yazar oluyor" şeklinde tepkisel yaklaşım gösterse de her insanın içinde sanat dallarından biri veya birkaçına eğilim olabilir. Onu işlemesinde, iddialı bir biçimde geliştirmesinde hiçbir sakınca yoktur.

1 "Hellik taşı"nı yazar Ayşe Kaygusuz Şimşek'in bir öyküsünde öğrenmiştim. Bir yapı temelini kurarken ana taşların yerine oturmasını sağlamak için araya dolgu için sıkıştırılan taşlara kendi yörelerinde "hellik taşı "derlermiş.

Dîmenên Kovanbar

A. KARABAX

I.
Bêtomar diborin ked û jiyanên bindestan
Bi rê û rêçên stêrîn direngînin bîranînan.

Bi gund û bajaran, bi deşt û çiyayên xwe
Bi cobar û sûlavan û bi gol û behrên xwe
Û em in ên wek hev, bêkar û bi qed û jan.

Berê, ji dem û dewrên bi gotin û bênivîs
Rojek, berî berbangê, li devereke deştan
Xweza hîn bi her halî xwe hêz xewdar e.

Li wê deştê çaxa ajotina zeviyan a biharê
Bi gîsinekî nuh avdayî haletek û darmisas
Mirovek cotek ga dikişîne ber darnîrê cot
Darmisasê hêdîka li gayan dide, deh dike
Şewqê bi heleke seriyê xwe de xwar dike
Dest bi kilamekê dike, bi êş û kerb dirêse
Carinan jî circira darnîrê, jê re dibe heval.

II.
Ew rê û rêçên stêrîn, bi wan kesan re çûn
Dawiya dawî, mirov bîrsar û xemsar bûn.

Pergal û tevgerên nû, guh nadin yên kevin
Hêdî hêdî der û dor şên dibûn bi erebeyan
Traktor jî ketibûn cot bi amrazên nûjen ve
Qul û qewarên kurman, yên mişk û maran
Êwirgehên mîna yên wan dihatin rûxandin
Êdî traktor serwerên mezin ên zeviyan bûn
Ajokerên wan jî hêja distiriyan di cotan de.

Roj bi roj dawî li cotên ga û hespan dihatin
Cihên beyar ên bi gilî û guhan jî diqediyan
Janên ajelên bin erdê, digihîştin ên ser erdê.

Ajotin, çandin û berhemên erdan pir baş bûn
Ajalvanî jî wek cotkariyê her roj pêş ve diçû
Bazarên li navçê û bajaran bi hêz geş diborîn
Mirov piçekî dilşad bûn, xêr û bêr jî xweş bû.

III.
Ew dilşadî, ew xêr û bêr, hewesên jiyana nû
Ew hemû zû qediyan, xizanî dîsa mezin dibû.

Berpirsyar, saziyên fermî û rêberî nebes bûn
Zibilên fenî pirtir dihatin reşandin li zeviyan
Qasî çend salan, randimanên wan bi hêz bûn
Piştî wan salên hilberdar zevî bêhêz man
Cihderkên avan jî her ku diçû kêm dibûn.

Karxane dihatin avakirin û berfirehkirin
Qirêjiyên wan diketin avên deverên xwe
Pîs û pasiyên gelek metropol û bajaran jî
Bêdawerandin tevî cobar û behran dibûn.

IV.
Bajar bêpark, bêbên, bêkar mezin dibûn
Perav, daristan û çiya dihatin talankirin.

Avhewa jî hatibû guhartin, pê re germahî
Her havîn, şewatên daristanan zêde dibûn
Balkêş bû, wek herkes ji halê xwe razî be.

V.
Dîmenên kovanbar, erkdarên sereke bûn
Xweza û civak, wek jê bên pirsandin bûn.

Dar û daristan, çem û bestan bang dikirin
Kurm û kêzikan, mêş û moran şînbêj bûn
Teyr û tilûran, perperikan daxwaz dikirin
Ax û erd, tov û zevî, aj û ajdan dinaliyan
Bang, şîn, daxwaz, nalîn nehatin bihîstin.

Felaketa xwezayî, ya mirov û civakan bû
Belengazî, xwarin, lixwekirin dijwar bûn
Komek dewlemend zehf dewlemend bûn.

03.08.2025

Bazıları bu işe ün sağlamak için de girebilir çünkü atmosfer buna da uygundur. Yazılanlar karşısında kaygı duyan okura düşen görev ise aradığı şeyi seçmeyi iyi bilmesidir.

Tüm bunlarla birlikte edebiyatı, yazardan para kazanmanın odağına koyan kimi yayıncılar dolayısıyla iyi nitelikli edebiyatın yara aldığı ayrı bir gerçektir. Toplumu doğru yönde bilinçlendirmeyi hedefleyen eski yayıncılığın yerini, özellikle dijital yayıncılıkla yazarından adet başına para kazanmakla yanıp tutuşan yayıncılar aldı. Sosyal medyada sürekli dönen reklamlarda yazar olacaklardan editörlük, mizanpaj dâhil hiçbir ücret almadıklarının duyurusunu yapıyorlar. Kaldı ki editörlük hizmeti, dağıtım, parasız baskı gibi vaatler müşteri avlama yalanından ibaret. Bir yanda tekelleşmiş yayınevlerinin içerik ve kitap türüne göre yazan, yayıncı editöründen öte, neyin daha iyi satacağına karar veren danışmanlarla çalışan yazar tipi; diğer yandan yazdıklarını yayınlatma sıkıntısı yaşayıp yayıncılar için müşteri olan yazarlar varken, diğer yanda tam tersi şeyler bulunuyor. Hazır dosyasını onlarca yayınevine gönderdiği hâlde hiçbirinden olumlu olumsuz yanıt almamaktan şikâyet eden çokça yazar ve yazar adayının çabası tek başına yayıncılığın içinde yer

Hazin Manzaralar

A. KARABAĞ

I.
Kayıtsız olur yaşam ve emekleri ezilenlerin
Yıldız gibi bezenen izlerle dile gelir anıları.

Köyleri ve şehirleriyle, ovaları ve dağlarıyla
Suları ve çağlayanlarıyla, göl ve denizleriyle
Ve biziz, işsiz güçsüz, birbirine benzeyenler.

Devirden devren, eskiden denilen bir zaman
Bir gün ve şafaktan önce, ovalık bir bölgede
Doğa henüz her hâliyle durgun, derin uykuda.

Ovada ilkbahar yani nadas aktarma mevsimi
Demiri yeni sulanmış karasaban ve üvendire
Bir adam, bir çift öküzü boyunduruğa koyar
Üvendireyle öküzlere hafifçe dokunur, sürer
Kasketini yoklar, evirir, çevirir ve yana kırar
Bir türküye başlar, hüzünlü, sitemli bir sesle
Bazen eşlik eder gibi, boyunduruk gıcırtıları.

II.
Kayıtsız direniş anıları da onlarla kayboldu
Böylece insan unutkan, vurdumduymaz oldu.

Yeni düzen, yeni şeyler çiğner geçer eskileri
Yavaş yavaş her yer canlanıyordu arabalarla
Traktörler de çifte koşulmuştu yeni araçlarla
Türlü böceğin, solucanın, yılanın ve farenin
Delik ve yuvaları gibi her şey yok oluyordu
Artık traktörün hükmü görülür oldu tarımda
Onların şoförleri de türkü söylerdi sürümde.

Atla ve öküzle sürüm giderek sona eriyordu
Otlu, sulak yerler de aynı şekilde azalıyordu
Yer altı ve yer üstü yaşam acıları birleşmişti.

Sürüm, ekim ve hasılat gerçekten çok iyiydi
Hayvancılık da çiftçilik gibi kazandırıyordu
Kasaba ve kent pazarları da dolup taşıyordu
Bolluk vardı, eskiye göre insanlar mutluydı.

III.
O mutluluk, bet bereket, yeni yaşam düşleri
Hepsi çabuk bitti, yoksulluk yine başlamıştı.

Sanki kör sağır gibiydi yönetenler, kurumlar
Fennî gübre gereğinden fazla kullanılıyordu
Bu nedenle bir süre randıman sevindiriciydi
Bol verimli yıllardan sonra toprak kısırlaştı
Sulama kaynak ve olanakları da azalıyordu.

Fabrika kuruluyor, kurulan genişletiliyordu
Dere, nehir ve denize dökülüyordu artıkları
Büyük ve küçük birçok kentin kirli suları da
Arıtılmadan ırmak ve denizlere karışıyordu.

IV.
Kentler parksız ve havasız, işsizlik çığ gibi
Talan üzeri talan, kıyılar, orman ve dağlar.

İklim de değişmişti, çöl aşırı sıcak dalgalar
Orman yangınları artarak sürüyordu yazları
Tuhaftı, sanki herkes gidişattan memnundu.

V.
Her şeye hâkimdi, hazin manzara saltanatı
Bir tek ondan sorulur gibi, doğa ve toplum.

Ağacı ormanı, dere ve nehirleri çağırıyordu
Kurdu murdu, sineği mineği ağıt yakıyordu
Kuşu muşu, kelebeği melebeği yakarıyordu
Toprağı, tohumu, kabuğuyla filizi inliyordu
Çağrı, ağıt, yakarış ve inleyişler duyulmadı.

Doğanın felaketi, toplumun yıkımı demekti
Kordu yoksulluk, yeme içme, giyim kuşam
Ve bir avuç zengin daha da zenginleşiyordu.

aldığı durumu izah etmek açısından önemlidir.

Sonuçta ortada düne göre daha tartışmalı bir edebiyat alanı olduğu gerçek... Böylesi bir durumda iyi diyebileceğimiz okur, dünya ve sınıf bilinci gerçekliğini temel olarak kavramış ne zaman, nerede ne okuyacağını bilendir. İyi okur internet arama motorunun yönlendirdiği, reklamın, medyanın cazibesine kapılan okur değildir. İyi okur "ünlü", "ödüllü" yazardan öte edebiyatta görünür kılınmayan ayrıntılara da dikkat eden yani düşünce için emek sarf eden okurdur. İyi yazar da öncelikle iyi bir okurdur ve okuyan ile yazanın yolu dönüp dolaşıp birbiriyle dolaylı olarak birbirine bağlanır da.

İyi yazar da toplumsal gerçekliğin bilincinde olarak kendi varlığını, edebiyatı araçsallaştırmadan, yaşamak, para kazanmak için yazan değil yazmak için yaşayandır. Yine iyi yazar edebiyatın ticarileştirilmesine karşı tavır alan, ses yükselten zamanının aydınlanma sorumluluğunu elden bırakmayan yazardır. Nasıl ki bugünün kıstasları dünden farklı ise yarının kısasları da bugünden farklı olabilecektir. Gerek okur gerekse yazar doğada ve toplumsal süreçlerde değişmeyen tek şeyin değişim olduğu bilinciyle kendini yeniliklere açık tutarak bakış açısını genişleten ve zenginleştirendir de. ■

ELEŞTİRİDİR, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜDÜR

KARİKATÜR

TEMEL DEMİRER

"Yanına kahkahayı almış olanın kanıta ihtiyacı yoktur." [1]

Baskı altındaki coğrafyamızda olduğu gibi, tüm benzer ülkelerde de en önde gelen sanat dallarındandır karikatür.

Ahmet İnam'ın çizgi sanatı olarak tanımladığı karikatür, çizerek anlatma sanatıdır; Cemal Nadir Güler'in, "Karikatür, insan beyninin muhtaç olduğu tebessüm ve tefekkürü (düşünceyi) temin eden bir güzel sanat olmalıdır," satırlarındaki üzere...

Etimolojik olarak Latince "caricàre" sözcüğünden türemiş kelime, "tefe koyup çalmak" manasına denk düşerken; 1700'lerde günlük hayattaki olayların çizilerek anlatılması sebebiyle "kötü taklit" anlamını yüklenmiş ve örneklerinin çoğalmasıyla dile yerleşmiştir. İtalyanca "yüklemek" veya "sorumlu tutmak" anlamına gelen "caricàre" sözcüğünden türemiştir.

Karikatür, ayağa kalkan, aykırı bir ses/ duruştur. O, umulmadık anda, hak edenin sandalyesine bırakılan tek bir minik raptiye gibidir; oraya oturanın kıçına "cart diye batar" ve fena hâlde acıtır.

Friedrich Nietzsche'nin, "Bütün iyi şeyler güler. Yalvarırım gülmeyi öğrenin"...

Robin Sharma'nın, "Hayatı, size gülmeyi unutturacak kadar ciddiye almayın"...

George Bernard Shaw'un, "Benim şaka yapma biçimim doğruyu söylemektir. Bu şimdiye kadar yapılmış en komik şaka"...

Ambrose Bierce'ın, "Gülme: Anlaşılmaz sesler eşliğinde yüz hatlarının çarpılmasına yol açan bir iç kasılması"...

R. G. Wodehouse'un, "İnsanın içine işleyen bir gülüşü vardı. Tünele giren bir tren gibi"...

Eduardo Galeano'nun, "Beni güldürmeyen hiçbir şeyi ciddiye almamayı öğrendim hayatta"...

Jean de la Bruyere'in, "İnsan mutlu olmadan önce gülmeli, yoksa hiç gülemeden ölebilir"...

Pierre Beaumarchais'nin, "Her şeye gülmeye zorluyorum kendimi, ağlamak zorunda kalırım korkusuyla," tanımlarıyla müsemma mizahın bir varyantı olarak karikatür, çizginin nüktenin emrine verildiği sanattır. Söylenmek isteneni, çizgisel yollarla anlatmaktır. El yeteneği ve zihin gücünü birleştiren sanat, yani yazı ile imgelerin birleşimidir.

Karikatür sadece "mübalağalı" çizim değildir. Düşündürücü olanı komik ifade etme yöntemi ve insana insanı çizgiyle anlatan itirazdır; güldürürken düşündüren zekâ ve yetenektir.

Az lafla çok şey anlatan çizgi ancak bu gayeye hizmetle mükellef, bu gayeye hizmet ettiği nispette güzeldir. Dosdoğru hedefe yönelmedir.

Dünyanın en etkin mizah araçlarındandır. Kahkaha attıran eleştiridir. Baş eğmeyen özgürlük hâlidir.

O, gülme duygusu uyandıran bir eleştiridir. Toplumsal yasaklara gönderme/ değinmeleriyle uyarıcıdır. Karikatürün önemi, ifade özgürlüğünün değeri ile ilgilidir.

Onun tarihi, toplum vicdanının tarihidir.

• • • •

Eleştirmek, yermek için kullanılan karikatür, yaşamı çirkinleştiren olguların karşısındadır. Amacı sadece güldürmek değildir. O toplumsal olay ve olgulara yönelik bir fikrin ifadesidir.

Bunun için de esasen ezilenlere hitap eder. Çünkü yasakları, baskıları sorgulayıp hiçe sayarak anlamsızlıklarını ortaya koyar. Malum üzere, "Etki-tepki süreci, karikatürün asıl hayatını oluşturmaktadır." [2]

Karikatürün "hoşgörü sanatı" olduğuna inanmayanlardanım; kanımca o, eleştirel bir itirazdır.

Cemil Cem'den bir karikatür

— Bak ne istiyorsa verelim! Genel af mı, bir-iki sadrazam mı, senin başın mı?
— .....
— Söylesene a, dilin mi tutuldu; yoksa ben mi?...
— ...(Kendi kendine) Ha şunu bileydin.

(Kaynak: karikaturculerdernegi.com)

Onun özgürlük ortamında serpilip geliştiği ise tarihsel olarak kanıtlanmamaktadır. Tam tersine, ne zaman baskı yönetimleri olmuşsa çizgili gülmece sanatları da en parlak dönemlerini yaşamış, çizerleri yaratıcılıklarının doruğuna ulaşmıştır.

Siyasal karikatürün prensibi, çoğunluğun öteki tarafında olmaktır. Çünkü o, bir eleştiri ve itiraz mekanizmasıdır. Yapmadığı bir şey varsa o da idealize etmek ve methiye düzmektir. Bu dalkavukların işidir, karikatüristlerin değil!

Karikatür düşünce ve duyguları kitlelere ulaştırabilen bir iletişim aracı. Mizah yoluyla toplumsal olayları konu edip, aynı zamanda dönemin panoramasını da çizer. Ve en önemlisi: karikatür eleştirir. Bunu yaparken haklı pozisyondadır.

Oğuz Aral'a göre, "Nerede bir kokuşmuşluk, çürümüşlük varsa mizahın saldırısı altında olmalıdır. O sebeptendir ki karikatür her daim muhalif olan kanatta yer alır. Aksi hâlde onun yaptığı iş eşyanın tabiatına aykırıdır."

Gerçeği çizgiler yoluyla aktarma ve çizgileri de biraz abartarak etkiyi artırma, karikatürün mantığıdır. Karikatürde ya insanlar ya da nesneler olağan dışı ölçüde abartılı çizilir, ya da farklı varlıklar bütünleştirilir.

"Karikatür insanların, varlıkların, olayların, hatta duygu ve düşüncelerin doğala ters düşen, olağanla çelişen gülünç yanlarını yakalayıp bunları kimi zamanda yazıyla desteklenmiş abartılı çizimlerle bir gülmece anlatımına dönüştürme sanatıdır." [3]

İzel Rozental'in "Çok güçlü bir iletişim aracıdır," [4] notunu düştüğü karikatür çoğu kez çizgiyle gülmece yapma sanatı olarak anılırken; o, son çözümlemede bir çizgi sanatıdır. [5] Ve herkesten çok ezilenlerledir.

• • • •

Coğrafyamızda ilk karikatür; Teodor Kasap'ın 1870'te çıkardığı 'Diyojen Dergisi'nde görüldü. İlk karikatürlerin yayımlanmasından sonra uzunca bir süre karikatürsüz bir dönem yaşandı.

II. Abdülhamid'in baskıcı yönetimi gazete ve dergilerin çıkmasını engellemiş, çıkabilenlerde de eleştiri amaçlı mizaha izin verilmemişti.

1908'de II. Meşrutiyet'ten hemen sonra bu tür yerli yayınlar yeniden çoğaldı, karikatürde bir canlanma oldu. Özellikle Ermeni kökenli sanatçılar, tiyatro ve mimarlık alanında olduğu gibi, karikatür alanındaki çalışmalarıyla tanınırlar.

Sultan Abdülhamit döneminde kesintiye uğrayan mizah dergiciliğinde ikinci Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte bir patlama olur.

Bu dönemin en önemli karikatürcüsü Cemil Cem'dir. Damgasını vurduğu kalem ve çıkardığı Cem dergilerinde batı anlayışına uygun olarak Osmanlı devletini ve idarecilerini hicvetmiştir. Bu dönemde birbiri ardına çıkan 'Karagöz', 'Geveze', 'Dalkavuk', 'Davul' gibi dergilerde siyasi karikatürün ilk örnekleri verilmiştir.

Cumhuriyet döneminin karikatürcü simgeleri olarak Cemal Nadir ve Ramiz Gökçe'yi görürüz. Resmi ideolojinin Türkiye'deki karikatür geçmişi cinsiyetçi, ırkçı ve homofobik sayfalarla bezelidir.

1940'ların sonlarına doğru çıkmaya başlayan 'Marko Paşa' dergisinde Mim Uykusuz toplumcu

Cemalnadir'den karikatürler

(Kaynak: karikaturculerdernegi.com)

Mim Uykusuz'dan karikatürler

(Kaynak: karikaturculerdernegi.com)

gerçekçi karikatürün başyapıtlarını verdi.

Döneme damgasını vuran 1950 kuşağı karikatürcüleri ise batıdaki değişime paralel olarak karikatürde kara mizaha kayan ve yazısız olmaya özen gösteren bir anlayışla eserler verdiler. Eflatun Nuri, Semih Balcıoğlu, Turhan Selçuk, Nehar Tüblek, Ferruh Doğan, Ali Ulvi, Güngör Kabakçıoğlu, Tonguç Yaşar, Yalçın Çetin, Altan Erbulak, Bedri Koraman, Mıstık, Cafer Zorlu gibi karikatürcüler bu dönemde ve daha sonra önemli yapıtlara imzalarını atmışlardı.

Oğuz Aral, 1972'de yayınlamaya başladığı 'Gırgır' Dergisi ile, 1960'lar boyunca düşüş gösteren mizah dergiciliğine büyük bir ivme kazandırmış ve 1970'lerin sonunda 300 bin, 80'lerde 500 binin üzeri tirajları yakalamıştır. Hayatın her alanını kucaklamaya çalışan 'Gırgır' karikatürcüleri arasında Latif Demirci, Metin Üstündağ vb'leri sayılabilir.

Oğuz Aral'ın yönetimini üstlendiği 'Gırgır' dergisi yeni anlayışa öncülük edip, pek çok genç sanatçının yetişmesini sağladı. 1989'da Oğuz Aral'ın yarattığı 'Avni' tiplemesi büyük ilgi gördü.

Dönemin öteki karikatürcüleri arasında Hasan Kaçan, Behiç Pek, gibi adlar vardı. Engin Ergönül-

Tan Oral'dan karikatürler

(Kaynak: instagram.com/tan.oral.karikatur)

taş, Can Barslan, Mehmet Çağçağ, Tuncay Akgün de aynı anlayışı sürdürmüşlerdi. Tekin Aral da portre karikatürleriyle 'Fırt'a imzasını attı.

Tan Oral karikatür-siyaset ilişkisinde gelinen noktayı, bir dönemler "Karikatür demek, Süleyman Demirel'i çizebilmek demekti," derken; 2000'lerden sonraki siyasi ortam içerisinde bir duraklama ve hatta gerileme dönemine girdi.

Evet, sansür karikatürün ikiz kardeşi gibiydi sanki...

Cumhuriyet döneminde karikatür sanatımızın serüvenini ana hatlarıyla ele alan Turgut Çeviker, "Karikatürcülerin Abdülhamid ve Menderes'ten sonra AKP döneminde de büyük zulüm gördüğünü" vurgulayarak, karikatüristleri sever gözüküp kuyularını kazan iktidarlardan, mizahtan - özel olarak karikatürden - hoşlanmayan AKP iktidarına uzanan süreçte karikatür dergilerinin ve mizahçıların karşılaştıkları güçlükleri anlatırken;[6] bunu doğrulayan binlerce kanıttan biri de şuydu:

Uluslararası İzmir Mizah Festivali'nde AKP'liler tarafından hedef gösterilen karikatüristler Plantu ve Michel Kichka'nın da katılacağı 'Dünya Karikatüründe Toplumsal Eleştiri ve Mizah' başlıklı söyleşi iptal edildi![7]

• • • •

"Değişmez olayların değişmez özünü yakalayan karikatürist ancak yarına kalacak yapıtlar yaratabilir,"[8] derdi Turhan Selçuk...

Ve Latif Demirci... 1975'te, henüz 14 yaşındayken, Gırgır ile başladı kariyerine; Oğuz Aral'ın yetiştirdiği karikatürcüler kuşağının parlak isimlerindendi. Yarattığı karakterler ise toplumun içinden damıttığı, bir yandan bu memleketin has ruhunu yansıtan, bir yandan da tuhaflıklarıyla insanı gülmekten kırdıran tiplemelerdi: Muhlis Bey, Arap Kadri, Press Bey, Yavrum Mithat, Çırak Mirsat ve niceleri...

Latif Demirci'nin bir dönem hayatını da paylaştığı yazar Latife Tekin onun için "Gençlik yıllarımızda kendi yarattığı çizgi kahramanlar tarafından kaçırılmış gibi gelirdi bana... Masa lambasının ışığında çalıştığı gecelerde havada öyle bir sihir oluşurdu, dünyanın kahkahayla gülünesi bir ikizi vardı sanki. Dayanılmaz bir kendini verişle eğildiği kâğıtlarda açılmış ağızları dikilmiş saçlarıyla yarı kaş yarı göz suratlar belirdikçe daha da bir inanacak olurdum buna,"[9] derken eklerdi Vedat Özdemiroğlu: "Karikatürleri kadar kusursuz hayatı vardı." Karikatürist Ak ise "Mizah anlayışı çok etkileyiciydi"[10] diyordu onun için!

Bir de Latif Demirci gibi kaybettiğimiz Haslet Soyöz: "Haslet deli dolu büyük bir çizerdi. Onun isyancı ruh hâlini en iyi 'Küçümen' bantları yansıtırdı. Turhan Selçuk 1996'da Milliyet Yayınları'ndan çıkan 'Haslet' adlı albümüne yazdığı önsözde şöyle diyordu: "Haslet çok yönlü bir sanatçıdır. Milliyet'te her gün yayınlanan siyasal karikatürleri, grafik

Turhan Selçuk'tan karikatürler

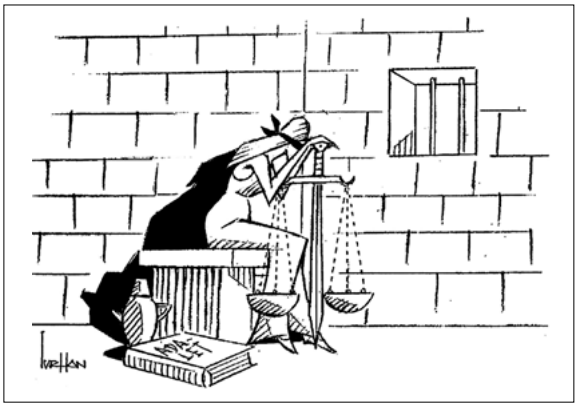

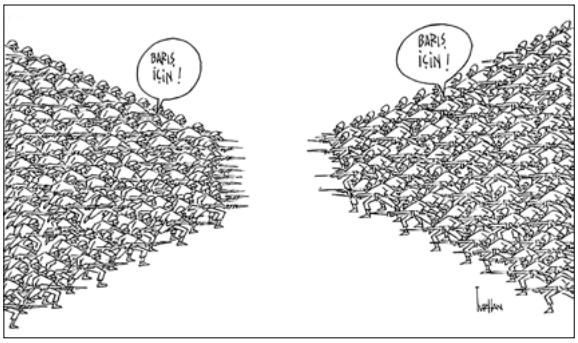

(Kaynaklar: sanat.ykykultur.com.tr, facebook.com)

İsmail Gülgeç'ten bir karikatür

(Kaynak: bianet.org)

Aşkın Ayrancıoğlu'ndan karikatürler

(Kaynak: askinayrancioglu.com)

mizahın mükemmel örnekleridir. Söylemek istediği eleştirilerini okurlara çizgiyle ulaştırır. Çizgi bandı 'Küçümen' Aziz Nesin'in 'Şimdiki Çocuklar Harika' kitabında anlattığı tipin ta kendisidir... Haslet ayrıcalığı olan birkaç çizerimizden biridir."

O yılmamış, savaşmış, uğraş vermiş ve Türk basınında hak ettiği saygın yeri almıştır![11]

Bir de yine kaybettiklerimizden "engel tanımayan engelli" İsmail Gülgeç...

"İsmail'in yaşamı, sürekli engelleri aştığı için ülkemizdeki engelliler için bir kahramanlık öyküsüdür diyemeyeceğim, çünkü o en medeni insanın bile başaramadığı, engel diye bir şeyi tanımlamayan, bu kavramın dışında bütün içtenliği ile var olabilen bir yapıdaydı. O yaşamın maddi, manevi zorlukları karşısında gerçek bir engelsizdi."[12]

Hatırlar mısınız? O, "... 'Bütün dinler karadır!' dediğinde ATV'de Ali Kırca'nın moderatörlüğünü yaptığı 'Siyaset Meydanı' programı aniden yayınını kesip reklama gitmişti. Canlı yayınlanan programın sunucusuyla yayın yönetmeninin paniğine neden olan bu cümlenin sahibi, karikatürist İsmail Gülgeç'ten başkası değildi."[13]

Bu oydu; karikatüristti...

Bir de Aşkın Ayrancıoğlu'nu da unutmamak gerek...[14]

• • • •

Tüm bunlardan söz edip de 'Charlie Hebdo'ya da değinmemek olur mu?

Paris'te 'Charlie Hebdo' dergisine düzenlenen saldırıda bir katliam yapıldı. Katliama neden olarak gösterilen gerekçeler ise (sözde) Hz. Muhammed'in karikatürünün çizilmesiydi. Oysa bu dergi Hıristiyan, Musevi demeden kendince eleştiriye değer gördüğü dogmaları hicveden bir dergiydi.

Özetle "İslâm dinini küfür ve hakaretten korumak adına hareket ettiğini" iddia eden bir grup fanatiğin mizah dergisi 'Charlie Hebdo' çalışanlarını katletmesi bir terör eylemiydi. Katliam için söylenecek tek şey şüphesiz: Sınırsız bir vahşet, gözü dönmüş caniliktir!

Oysa Paris dendiğinde, akla XVIII. yüzyıldaki "Aydınlanma"nın, Diderot'ların, Voltaire'lerin, Jean-Jacques Rouseau'ların, Montesquieu'lerin başkenti gelir.

Kimisine göre "devrim"in başkentidir Paris. Danton'un, Robespierre'in, Saint-Just'ün başkenti. Ya da Louis-Auguste Blanqui'den Jean Jaurés'e, solun çeşit ve renkleriyle, XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla, 1870'deki efsanevi 'Paris Komünü'nden 1944'deki 'Anti-Nazi Direniş'e, yani 'Resistance'a, bambaşka bir siyasi büyüye sahip, her metrekaresi tarih olan bir başkent gelir akla ismi zikredildiğinde...

Ya da Seine Nehri'nin "sol yakası" yani "Rive Gauche"u, oradaki Saint-Germain'i, Odeon'u, Saint-Michel'i, Pantheon'u, Montparnasse'ı ile 'ente-

lektüelizm'in, yani bir bakıma Jean-Paul Sartre'ın, Albert Camus'nün, Simone de Beauvoir'ın başkentidir orası.

Montmartre'ı ile sanatın, Pigalle'i ile XX. yüzyıl kabare hayatının, Seine'in sağ kıyısında, Vendome ve çevresiyle modanın başkenti.

Ve de binlerce bireyinin hayatına yön veren 68 gençlik olaylarının başkenti!

Ancak Paris, IŞİD için "fuhşun ve müstehcenliğin başkenti"dir. Yıkılmasını elzem "çağdaş Sodom ve Gomore"dır; 'Charlie Hebdo' da kâfir!

1968 devriminin hemen ertesinde kurulan 'Charlie Hebdo', 1960'ta kurulan "Harakiri", 1915'te kurulup 1968'de bugünkü formatına giren Le Canard Enchainé ya da apolitik mizahın kalesi Fluide Glacial gibi hiçbir dogmayı kabul etmeyen bir dergi. Ama "'Charlie Hebdo'"nun başka bir özelliği daha var. Dergi "Droit au Blasphème" yani bütün dinsel kutsallıkları alaya alma, eleştirme hakkına en çok sahip çıkan yayın organıydı.

Hedefleri en çok Katolik kilisesi, Papalık, Ortodoks Yahudilik, İsrail, Fransız milliyetçi sağ partileri ve son zamanlarda Selefî ve şiddet yanlısı İslâm. Herkesi çok kızdırsa da Fransız toplumu bu saygısız mizahın varlığını özgürlüklerinin bir garantisi olarak görüyor...

'Charlie Hebdo' ırkçılık, yabancı düşmanlığı, göçmen düşmanlığı gibi konularda da hep acımasız oldu. Mizahı sert, şaşırtıcı, komik, şoke edici oldu hep. Ve bütün ideolojik hiyerarşilerle dalga geçti. Fransa devleti dâhil. İşte tam da bu yüzden aynı Charles de Gaulle'ün Fransa'nın Cezayir politikalarını eleştiren Jean Paul Sartre'ın tutuklanması talep edildiğinde "Sartre aynı zamanda Fransa'dır/ Sartes, c'est aussi la France" dediği gibi, o gün de sokaklarda yüz binler "Charlie Fransa'dır" diye haykırdılar. [15]

'Charlie Hebdo' dergisinin 1 milyon kopya yayınlanan 14 Şubat 2015 kapağı. Pankartta "Ben Charlie'yim", başlıkta ise "Her şey affedildi" yazıyor. (Kaynak: tr.wikipedia.org/wiki/Charlie_Hebdo)

Özetle 'Charlie Hebdo', tabuları yıkan çizgilerin dergisiydi. Fransa'da ifade özgürlüğünün temel taşlarından sayılıyordu. İfade özgürlüğünün kendisi olduğu için saldırıya maruz kaldı. Çalışanları katledildi.

Oysa çok cesur karikatürler çizip, cesur hikâyeler anlatan Georges Wolinski 80 yaşındaydı ve siyasi sebeplerle öldürülecek son insandı... Komik, sempatik bir insandı." [16]

'Charlie Hebdo' katliamı konuşulurken bir "ama" ifadesine çok sık rastlanıyor:

"Katliamı lanetliyorum ama sanatçının da insanların kutsal değerlerine saldırmaması gerekirdi; zaten bunlar da komik -güzel- değildi ki"...

Sanatçı ürettiği estetik ürünleriyle, bazı estetik ürünlerini sanat, güzel olarak kabul eden, bazılarını yadsıyan, susturan toplumsal mutabakatın sınırlarını zorladıkça, kutsalı sorguladıkça sanatçı olma özelliğini kazanabiliyor. Bu nedenle de tarih boyunca baskı altında kalıyor, sürgüne gidiyor, bazen işkence görüyor, yaşamını kaybediyor. Çünkü tarih sınıflı toplumların egemenlik ve bağımlılık ilişkilerinin tarihidir. Gerçek sanat gerçekten riskli iş olmaya devam ediyor. [17]

Tam da bu noktada 'Şeytan Ayetleri kitabı nedeniyle, "İslâm'a hakaret ettiği" gerekçesiyle İran dinî lideri Humeyni'nin hakkında ölüm fetvası çıkardığı Hindistan asıllı yazar Salman Rushdie, "Hepimiz 'Charlie Hebdo'nun yanında olmalı ve mizah sanatını savunmalıyız. Tiranlığa, sahtekârlığa ve ahmaklığa karşı özgürlüğü savunma zorunluluğumuz var," [18] diyordu.

Ve haksız da değildi!

5 Şubat 2026, Muğla ■

NOTLAR

[1] Theodor Ludwig Wiesengrund Adorno.
[2] Selçuk Demirel, Abidin Dino ile Karikatür Üzerine, Gösteri Dergisi, 1983.
[3] Üstün Alsaç, Türkiye'de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film, İletişim Yay., 1994.
[4] Elif Çoruh, "Karikatürü Kelimelerle Çizmek", Cumhuriyet, 30 Kasım 2020, s.14.
[5] Karikatürcüler Derneği, Başlangıcından Bugüne Türk Karikatürü, Cem Yayınevi., 1971.
[6] Vecdi Sayar, "Cumhuriyet'in Mizahı", Birgün, 17 Aralık 2023, s.19.
[7] "İzmir Mizah Festivali'ndeki Söyleşi İptal Edildi", Cumhuriyet, 25 Aralık 2020, s.6.
[8] Aslı Selçuk, "Karikatürleriyle Yaşıyor...", Cumhuriyet, 11 Mart 2024, s.11.
[9] Emrah Kolukısa, "Umudun Çizeri Latif Demirci", Birgün, 9 Mayıs 2024, s.15.
[10] Işıl Çalışkan, "Latif Demirci'ye En Zor Veda", Birgün, 8 Haziran 2022, s.2.
[11] Nazım Alpman, "Küçük Dev Adam Haslet", Birgün, 29 Mayıs 2025, s.9.
[12] Zeynep Oral, "Ölüm Yıldönümünde Anıyoruz: İsmail Gülgeç", Cumhuriyet, 21 Şubat 2014, s.17.
[13] Bülent C. Karaköse, "Karikatürün Sıra Dışı Ustası: İsmail Gülgeç", Cumhuriyet, 12 Şubat 2020, s.14.
[14] Bkz: i) Temel Demirer, "Mizah ile Karikatür(cüler)...", Rojnameya Newroz, Yıl:5, No:172, 4 Mayıs 2011... ii) Temel Demirer, "Despotların Karikatürden Korkmaları Boşuna Değil!", Aşkın Ayrancıoğlu, Güneşin Sofrasında Söyleşiler, Liman Yay., Ekim 2022... içinde, ss.vii-xiii iii) Temel Demirer, "Zekâ, Yaratıcılık Kadar Yürekliliktir Karikatür(İst)", Arasöz Dergisi, Eylül 2016... https://temeldemirer.blogspot.com/2016/10/zeka-yaraticilik-kadar-yurekliliktir.html iv) Temel Demirer, "... 'Mizah ile Karikatür' Deyince...", Kaldıraç Dergisi, No:169, Temmuz-Ağustos 2015... v) Temel Demirer, "Mizah/Gülmece Şah(lar)ı Mat Eder", Kaldıraç Dergisi, No:229, Ağustos 2020...
[15] Samim Akgönül, "Charlie Hebdo Fransa'dır", Cumhuriyet, 10 Ocak 2015, s.2.
[16] Ömür Şahin Keyif, "Prof. Dr. Samim Akgönül: Türkiye İçin Dönüm Noktası", Birgün, 12 Ocak 2015, s.13.
[17] Ergin Yıldızoğlu, "'Je Suis Charlie' ve Ötesi - II", Cumhuriyet, 14 Ocak 2015, s.4.
[18] Hasan Bülent Kahraman, "Kutsal Diye Bir Şey Yok mu?", Sabah, 14 Ocak 2015, s.20.

İnsan kendi toprağında yazar olabilir mi?

AKMAN GEDİK

Hazreti İsa'ya atfedilen, "Kimse kendi memleketinde peygamber olmaz" sözüne binaen acaba yazarlar içinde aynı söz söylenebilir mi? Söylenecekse nedenleri-sebepleri ne ola ki? Denilir ki, Hz. İsa kendi memleketinde (Nasıra) insanlara kendi düşüncelerini anlatmak/aktarmak isterken, ilk başlarda kabul görmez. Yakınları, çevresi onu tanıdıkları için ondaki meziyetleri kabullenmezler. Ya da kabullenmek istemezler. Bu duruma binaen yukarıdaki sözü söylediği söylenir. Düşündüm tek peygamberler mi kabul görmez. Acaba meziyeti olan herkes için mi geçerli bu "önyargı", bilemiyorum. Muhtemelen yazarlar için de bu böyledir. Dolayısıyla bizim coğrafyamızda da durum farklı değildir. Duyduğum ya da haberdar olduğum çok arkadaşım yakın çevresinin bu yönlü serzenişlerine maruz kalmış. Anlatırlarken ki iç burukluklarını görüyorum. Ben de bundan azade değilim elbette. "Kitaplarla uğraşmaktan bir evi(m) bile yok. Anlıyor musun?" Kendimden başlayayım. İlk kitabım çıkınca ben de bir heyecan bir heyecan sormayın. Sırt çantama birkaç kitabımı alıp çarşıya çıkmıştım. Tanıdık bir abiyle karşılaştık. Hâl hatırdan sonra ilk şiir kitabımın çıktığını söyledim ve çıkarıp bir tane vermek istedim. İstemez gibi elinin tersini havaya salladı. Ardından, "sizin başka işiniz mi yok, bu işlerle uğraşıyorsunuz" dedi. Abi çok politikayı bilmeyip ama sıkı politik takılan biriydi. Yakında devrim olacak, şiir boş bir heves diye düşünüyordu herhâlde. Üzülmüştüm hâliyle. Ama yazma maceram artarak devam etti. Her kitabım çıktığında bulunduğum şehirde okuma günlerim oldu. İnsanlar kabul ettiler öyle ya da böyle. Ondan sonra o abi her kitabım çıktığında beni arayıp ısrarla, "bir tane imzalı istiyorum" derdi. Düşündüm nerden nereye. Sonra dedim ki yazmak kalbinin sesini dinlemektir, başkasını değil. Israr etmektir. Başkalarının moral bozukluğuna aldırış etmemektir. Aklı yüreğe indirmektir.

En çok da, "ne işlerle uğraşıyor, başka işi yok muymuş" sözü en geçer söz ağızlarda dolaşan. Acaba neden? Meziyetleri olan insanın kendi toprağında değeri neden yeteri kadar bilinmez. Muhtemelen bunun çok nedeni vardır, tek bir seçeneğe mahkûm etmek doğru değildir diye düşünüyorum.

İsmi ve imzası 'büyük' olan yazar/şairler de zamanında aynı sözlerle karşılaştılar mı acaba? Elimde çok bilgi yok, olanlardan yazayım. Hepsinden haberdar olmasak da Franz Kafka, Jamec Joyce, Tolstoy, Proust ve Virgina Woolf gibi yazarların yazın işinin ilk başlarında yakın çevrelerinden ya da ailelerinden destek görmediği, hatta küçümsendikleri bilinen bir gerçektir. Kafka'nın babası oğlunun yazarlık tutkusunu ciddiye almadı. Yaramaz bir uğraş olarak gördü. Kafka babasıyla olan bu ilişkisini *Babaya Mektup* adlı eserinde ayrıntılı olarak anlatır. Yine Virginia Woolf'un ailesi onun yazarlığına mesafeli davranmıştır. Woolf kendi yeteneğine güvendi. *Dalgalar* ve *Kendine ait bir oda* eserleriyle feminist ve modernist edebiyatın önemli temsilcilerinden oldu. Tolstoy keza öyle genç yaşlarda disiplinsiz yaşamı, devamlı olarak ailesinin eleştirilerine maruz kalmıştır. Ailesi onun yazarlık serüvenine mesafeli yaklaşmış. *Savaş ve Barış*, *Anna Karenina* kitaplarıyla tek Rusya'da değil dünya edebiyatında haklı bir yer edindi.

Kuvvetle ihtimaller çok. Yine bunun psikolojik, toplumsal, siyasal birçok nedeni olabilir. Ya da bazen insanlar "toplumsal rolleriyle" hareket edebilirler. İnsan içine doğduğu kültürel mirasın taşıyıcısı oluyor kimileyin. Bazen hazır kanaatlerini cebinde taşıyor. Çok araştırmadan, çoğu kişi

su

FAZLI HUMAR

can ver
kurumuş çatlamış toprağa
kurtar
çürümekten karanlıktan
fidan ol
ağaç ol
aşk konsun dallarına
sız duvarlardan
aş bentleri
ve diril
ve gürle
gökte sensin yerde
tomurcuk tomurcuk gelen
baharlar yarınlar aşkına
su gibi egemen
su gibi özgür ol

tarafından söylenen ‘standart’ kelimeleri kullanabilirler. Varsayalım kişi yazarlığa adım atmış, kitapları çıkıyor. Onu tanıyanlar şayet çocukluk arkadaşı, komşusu, okuldan arkadaşı, iş arkadaşı veya aynı politik ortamın arkadaşı olmuşlarsa onu tanıdıkları gibi görürler. Onun meziyetleri onların ‘algı duvarına’ çarpar durur. Ürettiklerini görmezden gelebilirler, kulakları ‘hasarlı’ olabiliyor. Onu farklı görmezler ‘dünün sümüklü’ arkadaşıdır onlar için. Beraber kuzu gütmüşler belki, okulda aynı kıza asılmışlar. Aynı derede yüzmüşlerdir. Ortamlarda ondan bahsedilecekse geçmişte kalan anılarıyla anlatırlar. Çoğu zamanda en anormal durumunu anlatırlar. Hep aşağılarda bir yerde gösterirler. Verdikleri örnekler iyi olmayan örneklerdir genelde. Olanları tenzih edeyim yine de. Yani geçmişte bildikleri o insan ‘seviye’ olarak onlardan yukarıda olamaz. Çünkü bu insan ‘onların bildiği’ kişidir. Zira mana itibariyle ‘doğulu toplumlar’ da tanınmak aile üzerindedir daha çok. ‘Kimlerdensin’ sözü ‘altın kıymetinde’. Yakınları, arkadaşları, akrabaları veya politik arkadaşları bu yeni durumu kolaylıkla pek kabullenmezler. Çoğu zamanda pragmatik, çıkar üzerinden değerlendirdiklerinden yazarlık diğer mesleklere oranla göz önünde olan bir iş değil. Bir doktorun gündelik hayattaki faydası daha fazla olabilir bu insanlara. Öyle ya da böyle bir işleri düşebilir doktora. Ya da bir avukat ile tanışmak işlerine daha mantıklı gelir. Belediye memuruna işleri düşebilir. Pratik sonuçları var. Çünkü görünür iş yapıyor bu meslekler. Çoğu insan pratik faydasını görmediği bir şeyi benimsemezler kolay kolay. Benimsemedikleri içinde ‘küçümseme’ yoluna giderler. Bir de kabul görmüş, nesilden nesile aktarıla gelen, ‘‘sanat karın doyurmaz’’ sözüne çok inanırlar. Karınlarının doymadığı bir işle uğraşmak onlar için boş meşgale. Elbette bizim gibi toplumlarda yazarlığın maddi bir getirisi yok. Bu bilinen bir gerçek. Yazarların çoğu kitaplarından, yazdıklarından geçimini idame ettirmezler. Mutlaka başka işlerde çalışmak zorundadırlar. Yazarın başarılarını, üretkenliklerini küçümseme yoluna giderler. Kıskançlık da olabilir pekâlâ. Sanki tüm bu yapılanlar onların hakkıymış da, olamamış gibi bir hisse kapılmış olabilirler. Ya da toplumun günümüz itibariyle genel geçer trendleri var. Nedir bunlar iş, ev, araba. Hayat bunlardan ibarettir onların nazarında. Bunu bilir bunu söylerler. Oysaki yazarlığın zorluklarını bilmezler. Fakat yazar kendi toplumunun dışında tanınıp, benimsenince ya da takdir edilince ondan sonradır ki, ancak kendi toplumunda bilinir. Tanınmak genelde ‘dışarı’ da oluyor bizim gibi toplumlarda. Yani kitapları okununca, ismi bilinince ancak kendi toplumunda kabul görür. Bu sefer de yakın çevresi, akrabaları, arkadaşları ondan bahsederken hep, ‘yakın, dost, iyi bir arkadaş’ profilini üflerler kulaklara. Yazar tanınsa, saygı görse bile yakın çevresine, akrabasına, arkadaşına kendini tam olarak kabul ettirmekte zorlanır çoğu zaman. Çünkü o, ‘‘fılankesin oğlu/kızı’’dır. Edebi kimliğini ciddiye almadıkları için yazar da çoğu zaman kendini yalnız hisseder. Daha birçok faktörden dolayı yazar kendi yakın çevresiyle ilişki kurmakta zorlanabilir. Kanımca yazar tüm bunların dışında kendini eserlerine/yazacaklarına odaklanıp yazma öğrencisi olma yolundaki yolculuğuna aralıksız devam etmelidir. Çünkü tarihin kayıt defterine not düşmek de yazarın yoludur. Başarı ve takdir edilmek elbette iyidir ama bu yazarı tek başına tarihin, yaşamın ve zamanın şahidi yapmaz. Daha iyi nasıl yaza bilirimin arayışıdır o. O derdi olan bir insandır. Kendini çevreleyen koşulları öğrenir. İçine doğduğu kültürel iklimin alanı içindedir. Öğrendiklerini işleyip, sorumluluk duyup tekrar yansıtır. O öğrenmenin daimi öğrencisidir. Yaralarını yazarak tamir ve tabir ediyor.

Sözü Mark Twain ile bitirelim:

‘Hayallerinizi küçümseyenlerden uzak durun! Ruhu küçük insanlar başkalarını da daraltmak, azaltmak ister’. ■

Kirli Savaş

HAYDAR AKSOY

Dur ey kalbim, dur,
sabırlı ol biraz, sabırlı,
ağlama artık,
ve dökme bu kirli savaşı gözlerine,
içini köz gibi oyan sözlerine.

Yönel bir yıldız gibi
bu karanlığın üstüne,
kendi küllerinden kanatlanan
bir kuş gibi,
saplan kalbine bu kirli savaşın,
uzun, inatçı bir kış gibi.

Sessizce yüksel bu yıkıntılardan,
ve küle çevir, evet, küle çevir
bu kirli savaşın izlerini.

Sus artık, sus kalbim,
çünkü doğma vaktidir şimdi, yeniden.

Mart 2016, İstanbul

Laika'ya barış getireceklermiş!

EMİNE AYDOĞDU

Duydunuz mu? Laika'ya barış getireceklermiş! Barış istiyorlarmış. Söylesenize! Barış, isteyerek elde edilecek bir şey mi? Siz buna inanıyor musunuz? Aslında sizin neye inanıp inanmadığınızın bir önemi yok, çoğunluk inanıyor ya da inanmış görünüyor. Laika'da sergilenen barış oyunu; içleri geçmiş, beyinleri küflenmiş bir yığın işbirlikçinin bilinçli olarak ortaya attığı düpedüz kandırmaca, tamamen uydurulmuş kötü bir senaryodan başka bir şey değil.

Barış olacaksa silahları kime satacaklar? Altın aramak için dağları nasıl delik deşik edecekler? Nükleer santralleri nasıl kuracaklar? Suları nasıl zehirleyecekler? Ormanları yok edip ağaçları nasıl kesecekler? Sağlıksız besinleri nasıl pazarlayacaklar? Hayvanları nasıl katledecekler? Rüşvet ağını nasıl kontrol edecekler? Hırsızlığı, yolsuzluğu nasıl yasal kılıfa büründürecekler? İnsan öldürmek, asmak, işkence etmek, haksız yere tutuklamak, sivil halkı bombalamak, mayın döşemek, faili meçhullere yenisini eklemek, bir gecede zengin olmak, hukuku rafa kaldırmak, yağma yapmak, uyuşturucu sevkiyatı yapmak, hapishane, karakol, yeni adalet evleri yapmak, kara para aklamak için hangi bahaneleri ileri sürecekler?

Ayrıca Laika'da şimdiye değiş barış olmamış da şimdi mi olacakmış? İnsanların saygınlıklarının malına ve mevkisine göre belirlendiği Laika'da tuvaleti temizletenlerle temizleyenler arasında nerede duracağını netleştirmediğin sürece barıştan yana olsan ne olur, olmasan ne olur? Yönetenlerin basmakalıp sözcüklerini, sürekli parlatan ve koşullara göre kullanışlı hâle getiren paralı akademisyenler, din görevlileri, gazeteciler ve tarihçilerin çöplük gibi büyüdüğü bu süreçte bir kısım toplulukların güç ve ahret düşkünlüğünü de ortaya serersek al takke ver külah hileleriyle gücü elden bırakmamak ve ellerindeki güçle kahraman olmak isteyen hevesliler barış barış diyerek, dem üstüne dem vuruyorlar.

Öyle bir heves ki gerçeğin ırzına geçip tamamen utanç içinde bırakıyorlar. Bu noktada iktidarın kendisi çeteci ve vurguncu bir siyasi anlam kazanarak sürekli ürettikleri yalanı meşrulaştırmak için yönettiklerinin barışa gönülden inanmasını sağlamak için her yolu mubah görüyor. Sergilenen bu oyunda her ne pahasına olursa olsun paranın, gücün ve iktidarın kontrolünü ellerinde tutup, daha fazla güç, daha fazla para, daha fazla kontrol ve daha fazla yönetme hırsını bileyerek olmayan itibarlarını yeşertmek istiyorlar.

Bu korkunç senaryonun hayat bulması için gerçeği öldürmek kâfidir. Gerçeği öldürmek için, yeni düşman, yeni kan, yeni güç, yeni sömürü ve yeni zulüm yollarını yaratmak zorundalar. Bir yandan barış derken, diğer yandan hapishane inşa etmekteler. Suçlu sayısı çığ gibi büyümekte ve her iki kişiden biri suçlu konumunda düşmüş durumda. Zaten Laika'ya şöyle bir bakarsanız ne demek istediğimi anlarsınız.

Laika öyle bir noktaya geldi ki; bu süreçte kafası bulanık felsefe grupları kuran şairler ve sanatçılar kum gibi çoğaldı. Bunların sanat adına savunulacak bir tarafları yok. Onlar da Laika devletinin ağzıyla konuşuyorlar. Sanat devletin ağzının altında yaratılıyorsa, bunun adı sanat değil, çöplüktür. Bu kesimin sanat adına üretimi çeşitli platformlarda devamlı pohpohlanmak ve görünür olmaktan öte bir şey değil; ancak böyle varlıklarını sürdürebiliyorlar. Gerçeği koklamak için sosyal medyada birazcık gezinmeniz yeterlidir. Bu kesim, yaşanan bu korkunç sürecin inandırıcılığını pekiştirmek adına yazık ki yönetenlerin el feneri olmuş durumdalar.

İşçilerin hak mücadelesine bakarsak; ancak günün birinde kendileri patron oluncaya değin süren mücadeleden öte bir anlam taşımıyor. Paranın gücü her kesimi öylesine kirletti ki; köylüler için bile yumurtayı ve kaymağı kimin satın aldığı değil, parayı kazanmanın daha önemli olduğunu söyleyebiliriz. Din adamları yalancı, doktorlar bilgisiz ve paragöz, avukatlar için ise suçluyu veya mağduru savunmak arasında hiçbir fark yok. Müteahhit ve mühendisler ölüm tacirleri, hesaplarını daha işin başında yapıyorlar, tuğladan, çimentodan, demirden, tasarruf ederek yıkılan, yok olan hayatlar üzerinden kendilerine devasa mali kaynak sağlamaktadırlar.

Zalimlerin kendi aşağılık niyetlerinden başka bir şeyle ilgilenmedikleri Laika doğum sancıları içinde debelenirken, kirli ve on yıllar boyunca koca bir ulusun güvenini çaldıkları için barışın hırsızlarınkinden bile rezil faşist ellere teslim edilmesine engel olamayan bir kısım yurtsever, halkın gücünü savunan Robespierre gibi olmanın artık hayal olduğunu inanmış görünüyor. Büyük değişikliklerin gerçekleştiği dönemlerde herkes vaaz veriyor, vaazın yeri kiliseler ve camilerdir. Aptalca söylevlerle beyinlerin ırzına geçilirken, iktidarda bulunanlar sürekli buyuruyorlar. Buyuranlar hangi siyasetin bayrağı altında yer alırlarsa alsınlar, hepsi de birbirinin tıpatıp aynı olan zorbalar. Laika'da iki tür insan var; yönetenler ve yönetilenler. Siyah ve beyaz gibi. Renk, dil, din, ırk, cinsiyet, mezhep, siyasi görüş ve inanış vs. bunlar insan olmanın temel kriterleri değil. Bunlar önemsiz ayrıntılar. Asıl önemli

olan yöneten misin, yönetilen mi? Sana uygun gördükleri asgari ücreti sorgusuz sualsiz alıyor musun, almıyor musun? Önümüze içi asgari ücret dolu kemiği attıklarında elimizi kalbimizin üzerine koyup hizmet etmeye devam ediyor muyuz, etmiyor muyuz? İşte her şey bu noktada düğümleniyor.

Ulusal bayramların hangi sloganla hangi bayrak altında kutlandığının da hiçbir önemi yok. Tanrı, papa, imam, noter, parti militanı, parti başkanı, sendika başkanı, başbakan, reis, diktatör, cellât, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri vs. kim olursa olsun, hepsi ortak bir paydada buluşuyor; para güç ve iktidar.

Özgürlüğü için kaygılanan binlerce insanın bulunduğu Laika'da gerçeği görmek isteyenler bu puslu havada ancak bulutların üstüne sıçrayarak hakikati görebilir.

Yönetenlerin saldırgan duruşlarından, korku salan çatık kaşlarından, köpüren ağızlarından saçtıkları güç, sadece saray tiyatrolarında fiyaka yapmaktan ibarettir. Yalanın yankısını kitlelere yaymak, ateşi körüklemekten daha dehşet vericidir. Bu dehşeti durdurmak için itaatsiz, asi ruhlu, iblis, isyancı olmaktan başka bir yol gözükmüyor.

Laika'da yaşayan herkesin yaşamı savaş içinde yol aldı ve almaya devam ediyor. Ne yazık ki Laika halkı barış yapacağız yalanlarına inanarak bütün ömür mevsimlerini korku içinde geçirdiler. Riskini ve bedelini ödemeyi göze alıp irademizi on yıllardır savaşı yaratıp, ölümü kutsayanlara, sonra da barış istiyoruz diye ciyak ciyak bağıranlara çevirmediğimiz sürece aldatılmaya devam edeceğiz.

Faşist zengin mülk sahiplerine itaat etmeyi kabul ettiğimiz ve onların tuvaletlerini temizlediğimiz sürece ezilenler için barış nedir ki? Yönetenlerin tanrılarını alt etmek için bir arada ve uyanık olmalıyız. Faşistlerin tanrısının suretini yerle bir etmedikten sonra barıştan söz etmek aptallıktan başka ne olabilir ki?

Görmüyor musunuz her yanda kötü bir atmosfer hüküm sürüyor. Kapatıldıkları hapishanede ömürleri çürüyen, sağlıksız koşullarda ter döken yüzlerce siyasi tutuklunun yaşamıyla, paranın sahibi birinci mevki yolcuları okyanusların ılık esintilerini ciğerlerine çekerek barış için Laika'nın arka güvertesinde keyiflerine keyif katarak barıştan söz edebiliyorlar.

Onca kaygı, onca korku, onca büyük değişiklikten sonra gerçekten barış olabilir mi? Ekmeğe muhtaç hâle gelmiş bir toplum, gerçekten barışa inanabilir mi? Barış olabilmesi için Laika'da faşist yönetim hiyerarşisi tümüyle yerle yeksan olması gerekir, yoksa gerisi aldatmacadır.

Silahlı savaşı "Cihat" olarak meşru kılan bir gelenekten gelen iktidardan barış beklemek tamamen aklını yitirmektir. Her koşulda emperyalizmin ayakları ucunda kıbleye duran bu zorbalar ve işbirlikçiler barış getirebilir mi?

sen ve dağlar

HASAN SEÇKİN

çiçekler bir saksının içinde
sararıp solmuş yaprakları
duruyorlar pencerenin önünde
usulcacık çarpıyor kalpleri
içinde sen varsın...

dağınık bir yatağın başında
kırık bir ayna asılı duvarda
parlayıp duruyor ayışığında
usulcacık çarpıyor kalbi
içinde sen varsın...

masanın üzerinde paslı bir bıçak
ciğerimi ikiye böldüğün
duruyor öylesine çırılçıplak
usulcacık çarpıyor kalbi
içinde sen varsın...

ay savuşurken bulutları
bir yıldız konar alnına
ve bir militan aşar dağları
sevinçle çarpıyor kalbi
içinde herkes var...

2011

Barışa inanmış Laika'nın fazla uzamış sükûneti, sadece yeni doğmuş bir bebeğin her şeyden habersiz ağlayışının kırmaya cüret edebildiği bu korku atmosferi içinden özgürlüğe tutunarak çıkmaktır. Ve hayatı her zamanki dinginliğine, teslim etmek için bugüne kadar oluk oluk akıttıkları kanın hesabını vermeyenlerin getireceği barışı kökten reddetmek ise vicdani bir sorumluluktur.

Laika'da bugüne değin kanla yıkanan yaşam mevsimi, her geçen saat, barışı bekleyerek solmaya devam edecektir.

Rüzgâra bile tehditler yağdıran bu zorbalar mı barışı getirecek? Zamanın içinde akıp gidiyoruz. Bu süreç öyle tehlikeli ki, Laika kapkara bir yangın ormanına dönüşmüş ve içten içe yanıyor. İnsanın kimin için eziyet çekip, kime ümit bağlayacağını asla bilemeyeceği bir karanlık kuyunun içinde gittikçe dibe çökerken, hâlâ barışı bekliyoruz. ■

Modernleşmeden Dijital Moderniteye

GÜLSEN GÜLBEYAZ

Öyle bir zamanın içinden geçiyoruz ki, insan ömrü neredeyse birkaç çağ eskitti. Radyo sesinin evin en kıymetli misafiri olduğu günleri gördük. El fenerinin ışığı mucize gibi karanlığı yararken, tüplü lambaların altında toplanan akşamları yaşadık. Telefonun hayal, televizyonun masal olduğu yıllardan geçtik. Hasretin, haberlerin kâğıda yazıldığı, postacının çantasına girene kadar uzun yollar kateden kapalı zarflardaki mektupların yolunu gözledik. Sonra hayaller gerçeğe dönüştü; masallar duvara asıldı. Ses tellerinden kablolara, kablolardan görünmez dalgalara taşındı dünya. Birçoğumuz daha telgraf bile gönderememişken, sanayi devrimiyle başlayan modernleşme süreci, üretim biçimlerini değiştirerek toplumu yeniden şekillendirdi. Ancak 20. yüzyılın sonundan itibaren yaşanan dijital dönüşüm, yalnızca üretimi değil, algıyı ve kimliği de dönüştürdü. Sosyolog Zygmunt Bauman'ın "akışkan modernite" (Zygmunt Bauman, akışkan modernite, akışkanlık, yabancılık, mültecilik.) kavramı burada açıklayıcıdır. Bauman'a göre artık hiçbir şey kalıcı değildir: işler, ilişkiler, kimlikler ve hatta değerler bile geçicidir. Sürekli güncellenen cihazlar gibi, hayatın kendisi de "versiyon" değiştirir. Bu durum bireyde sürekli bir uyum baskısı yaratır. Teknoloji yalnızca araç değil; toplumsal düzenin belirleyici unsuru hâline gelmiştir.

Hız Toplumu ve Zamanın Daralması: Her şey değişiyor, hem de durmadan. Her üç beş yılda bir yenilenen eşyalarla evlerimiz doldu. Önce bir radyo, sonra televizyon, ardından bilgisayar, cep telefonu, akıllı telefon... Şimdi evler bizden daha zeki. Perdeler kendi kendine açılıyor, ışıklar sesimizi tanıyor, kapılar yüzümüzü biliyor. Binalar akıllı, bankalar akıllı, cihazlar akıllı... Sanki akıl insandan taşmış da eşyalara sığınmış gibi.

Alman sosyolog Hartmut Rosa, modernliği "toplumsal hızlanma" üzerinden analiz eder. Ona göre teknolojik hız artışı, iletişimin hızlanması ve yaşam temposunun yoğunlaşması bireyin zamansal deneyimini daraltır. Bugün birkaç saniyede ulaşabildiğimiz bilgi, birkaç dakika içinde tüketilir. Beklemek neredeyse bir eksiklik olarak görülür. Oysa insan psikolojisi biyolojik bir ritme sahiptir; teknolojik hız bu ritmi aşar. Sonuç: tükenmişlik, dikkat dağınıklığı ve sürekli yetişememe hissi.

Her üç beş yılda bir yenilenen modeller tam da bu hız kültürünün sembolüdür. Değişim artık istisna değil, normdur.

Yabancılaşma: İnsanın Kendi Ürününe Mesafesi: Karl Marx yabancılaşmayı, insanın kendi emeğine ve üretimine karşı uzaklaşması olarak tanımlar. Günümüzde bu kavram yeni bir boyut kazanmıştır: insan, ürettiği teknolojiye yabancılaşmakta; hatta onun tarafından şekillendirilmektedir. Algoritmalar ne göreceğimizi, ne düşüneceğimizi, kimlerle etkileşeceğimizi belirlerken, bireysel irade kısmen sistemlerin içine gömülür. Böylece teknoloji, insanın ürünü olmaktan çıkıp insanı üreten bir çerçeveye dönüşür.

Kuşaklar Arası Dijital Uçurum: Bir zamanlar göğe bakıp yıldız sayardık. Şimdi göğe çıkıyoruz. Uzaya gidip geliyoruz. Savaşlar bile değişti; artık toprakta değil, ekranlarda ve gökyüzünde yapılıyor. Tankların, tüfeklerin yerini görünmez sistemler aldı. İnsan, kendi icadıyla hem yükseldi hem ürperdi. Çünkü değişim herkesi aynı hızda taşımadı. Kimimiz öğrendi, uyum sağladı, gündelik hayatın içine yerleştirdi bu yenilikleri. Kimimiz ise sadece evindeki televizyonu, telefonunu, otomatik kapısını kullanmakla yetindi. Özellikle yaşlılar... Parmakları dokunmatik ekranlarda tereddütle dolaşan, bankamatik önünde çekingen bekleyen, "yanlış bir şeye basarım" korkusuyla geri duran insanlar... Onların hızına uygun bir dünya kalmadı.

Dijitalleşme, toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmadı; yeni eşitsizlik biçimleri üretti. Bunlardan biri "dijital uçurum"dur. Yaşlı kuşaklar analog bir dünyada sosyalleşmişken, genç kuşaklar dijital ekosistemin içine doğmuştur. Bu durum yalnızca teknik beceri farkı değil; gerçeklik algısında da farklılık yaratır. Büyükler yüz yüze iletişimi norm kabul ederken, gençler çevrim içi varoluşu doğal bulur. Bu kopuş, aile içi iletişimi zorlaştırır. Aynı evde farklı "dünya hızlarında"

yaşayan bireyler oluşur. Sosyolojik olarak bu, kültürel sürekliliğin kırılması anlamına gelir.

Dijital Kapitalizm ve Tüketim Kültürü: Dünya yapay zekâyla büyürken, insan kalbi küçüldü sanki. İş, ekonomi, ticaret, özel hayat... Her şey dijitalleşti. Ama biz birbirimizden uzaklaştık. Aynı evin içinde farklı evrenlere dağıldık. Çocuklar büyüklerini anlamaz oldu, büyükler çocuklarını çözemedi. Aynı dili konuşuyoruz ama farklı gerçekliklerde yaşıyoruz. Birbirimizin yüzüne değil, cam yüzeylere dokunuyoruz. Aynı sofrada oturup ayrı ekranlara bakıyoruz.

Teknolojik yenilenmenin arkasında yalnızca bilimsel ilerleme yoktur; güçlü bir ekonomik sistem vardır. Sürekli güncellenen cihazlar, planlı eskime ve yazılım desteğinin kesilmesi gibi mekanizmalar tüketimi teşvik eder. Bu bağlamda birey, yalnızca kullanıcı değil; veri üreten bir kaynağa dönüşür. Sosyal medya platformları, arama motorları ve dijital uygulamalar ekonomik değer üretir. İnsan davranışı, dikkat süresi ve duygusal tepkiler bile metalaşır. Böylece teknoloji, ekonomik sistemin merkezine yerleşir ve bireyin gündelik hayatı piyasa mantığıyla örülür.

Doğadan Kopuş ve Ekolojik Yabancılaşma: Gökyüzündeki bulutu fark etmiyoruz artık. Ağaçtaki kuşu, denizdeki balığı, toprağın kokusunu... Bir çiçeğin açışını izlemeye sabrımız yok. Bildirim sesleri, rüzgârın sesini bastırdı. Ekran ışığı, gün batımını gölgede bıraktı. İnsan, artık gökyüzünü gözlemleyerek değil; hava durumunu uygulamadan öğreniyor. Toprağa dokunmak yerine ekran yüzeyine dokunuyor. Bu durum yalnızca romantik kayıp değil; psikolojik ve toplumsal bir kopuştur. Yapay zekâya insan yüzü yapıyoruz; ama insan yüzüne bakmayı unutuyoruz. Belki mesele teknoloji değil. Belki mesele yönümüz.

Doğaya yabancılaşmak çağdaş ekososyolojinin temel meselelerinden biridir. Kentleşme, dijitalleşme ve ekran kültürü bireyi doğal çevreden uzaklaştırır. Doğayla temas azaldıkça empati kapasitesinin de zayıfladığını araştırmalar kanıtlamakta. Çünkü doğayla ilişki, insanın sınırlarını ve bağlılığını hatırlatır.

Yalnızlık Paradoksu: Araçla amaç yer değiştirdiğinde insan yorulur. Hız arttıkça ruh geride kalır. Sürekli yenilenen modeller arasında eskimeye vakti olmayan bir insanlık yaşıyoruz. Oysa kalp güncelleme kabul etmez; sevgi sürüm yükseltmez. Hiç bu kadar bağlantılı olmamıştık; ama hiç bu kadar yalnız da olmamıştık. Sosyal medya, iletişim araçları ve anlık mesajlaşma uygulamaları sürekli etkileşim sunar. Fakat bu etkileşim çoğu zaman yüzeyseldir. Derinlik, süreklilik ve fiziksel varlık azalır. Sonuç olarak birey, kalabalık içinde yalnızlaşır. Ekranlar arası iletişim arttıkça, göz teması azalır.

Teknolojiye Karşı Değil, Teknolojiyle Bilinçli İlişki: Sosyolojik açıdan mesele teknolojiyi reddetmek değildir. Tarih boyunca her büyük dönüşüm kaygı üretmiştir. Matbaanın icadı da, televizyonun yaygınlaşması da benzer korkular doğurmuştur. Ancak bugün fark şudur: teknoloji yalnızca bir araç değil, insan davranışını tasarlayan bir sistemdir. Bu nedenle çözüm üç düzlemde aranmalıdır:

1. Eğitimsel düzlem: Dijital okuryazarlık yalnızca teknik değil, etik ve eleştirel boyut içermelidir.

2. Kültürel düzlem: Yüz yüze ilişki, doğayla temas ve yavaşlık bilinçli olarak korunmalıdır.

3. Toplumsal politika düzlemi: Yaşlılar ve dezavantajlı gruplar için kapsayıcı dijital dönüşüm programları geliştirilmelidir.

İnsan Merkezli Bir Gelecek Mümkün mü? Sorduğumuz bu soru aslında bir medeniyet sorusudur. Eğer teknoloji insanı güçlendiriyor, eşitliği artırıyor ve anlam üretimine katkı sağlıyorsa, ilerleme sürdürülebilir olabilir. Ama eğer insanı yalnızlaştırıyor, hız baskısı altında eziyor ve doğadan koparıyorsa, bu ilerleme bir tür sessiz krize dönüşür.

İlerlemek ile insani değerleri korumak arasında bir denge kurabildiğimiz ölçüde bu dönüşüm bir felaket değil, bir imkân olabilir. Eğer bu gidiş yalnızlığı çoğaltıyorsa, kuşaklar arasındaki uçurum derinleşiyorsa, doğa bize yabancı bir manzaraya dönüşüyorsa, dijital modernite yalnızca teknolojik dönüşüm değil; modern insanın varoluşsal konumunu sorgulayan toplumsal bir meseledir. O zaman durup düşünmek gerekir. Belki ilerlemek, biraz da yavaşlamaktır. Belki medeniyet, göğe çıkmak değil; yere sağlam basmaktır. Belki akıllı cihazlardan önce, merhametli insanlar olmaktır. Belki de asıl mesele teknoloji çağında insan kalabilmektir. ■

Kaynaklar:

— Bir 'Sosyolog-Felsefeci' olarak Zygmunt Bauman'ın "Akışkan Modernite Analizinde Mülteciler ve Mültecilik" – Emre Öztürk (Sosyolojik Düşün-Aralık 20217)

— Bauman, Z. (2017). *Akışkan Modernite*. (Çev. S. Oğuz). İstanbul: Can Yayınları.

— Giddens, A. (2014). *Modernite ve Bireysel Kimlik*. İstanbul: Say Yayınları.

— Castells, Manuel (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür – Ağ Toplumunun Yükselişi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

— Han, Byung-Chul (2020). *Yorgunluk Toplumu ve Şeffaflık Toplumu* (2019) - İstanbul: Metis Yayınları.

— Marx, Karl (2014). *1844 El Yazmaları*. İstanbul: Sol Yayınları.

— Bauman, Z. (2016). *Tüketim Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

— Zuboff, S. (2020). *Gözetim Kapitalizmi Çağı*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

— Rosa, Hartmut (2021). *Toplumsal Hızlanma*. İstanbul: Metis Yayınları

“Güzel hayatı verin bize!”

Vladimir Mayakovski’nin eleştirisinden günümüz sol liberallerinin sloganına - Eleştiri ve onaylama arasındaki gerilim hattında bir slogan!

SOPHIE VOIGTMANN

Almanya’nın “zaten varlıklı olanlara daha da fazla verilirken, kendini savunamayanlardan tasarruf edildiği” bir ülke olduğu biliniyor, diye yazmıştı Carolina Schwarz 1 Aralık 2024 tarihinde Taz gazetesinde. “Güzel hayatı verin bize!?” başlıklı yazısında, çoğu insanın bundan faydalanacağı hâlde, kamulaştırma ve veraset vergisi gibi yeniden dağıtım önlemlerine karşı yaygın olan korkuyu eleştirdi – sonuçta Almanya’daki en zengin yüzde 1’lik kesim, toplam servetin yüzde 35’ine sahip. Schwarz, bu azınlığın lüksünden vazgeçip “herkesin güzel bir hayata erişebilmesi” için fedakârlık yapıp yapamayacağını soruyor. Bu talep bugün genel olarak radikal sol çevrelerden tanınan bir talep. Ancak “Güzel hayatı verin bize!” sloganı, çıkış noktasında bugün onu kullananların sandığından farklı bir anlama sahipti: Bu ifade, 1920’lerin sonunda Sovyet şair Vladimir Mayakovski tarafından ortaya atılmıştı. [1]

Estetik uğruna mücadele

1893 doğumlu Mayakovski, Ekim Devrimi’nden sonra edebi avangardın önde gelen temsilcisi oldu – kendisi çalışmalarını komünist fütürizm olarak tanımladı. Sanatçı ve yazarlar birliği LEF’te (Levyy Front Iskusstv - Sol Sanat Cephesi / ÇN) faaliyet gösterdi ve 1923 baharından itibaren aynı adlı bir dergi yayınladı. Ocak 1923’te komünist partinin propaganda bölümüne sunduğu dilekçede, bu derginin “dekadans, estetik mistisizm, kendine yeten formalizm, kayıtsız natüralizm” ve “mutlak değerler ve ebedi güzellikler hakkındaki eski, yıpranmış sözler” ile mücadele ederek tüm sanat türleri için komünist bir yol bulmaya katkıda bulunması gerektiğini yazdı. Mayakovski’nin LEF’inde, devrimci dönüşümleri ilerleten ve gerici eğilimlerden arınmış yeni bir estetik arayışı vardı.

Lenin’in ölümünden sonra, Mayakovski 1924 Ocak sayısının giriş şiirinde, Lenin’in portresinin bulunduğu ticari ürünlerin kitlesel üretimini Lenin-pazarlamacılığı olarak adlandırarak eleştirdi. “Eleştiriyordu, çünkü böylece Lenin’in insanlığı ve canlılığı yok ediliyordu” diyor, Sosyolog Sezgin Boynik, “Coiled Verbal Spring” (2018) adlı derleme kitabında. Mayakovski şöyle diyordu: “Lenin’den öğrenin, ama onu kutsallaştırmayın. / Hayatı boyunca her türlü kültle savaşmış bir insanı kült hâline getirmeyin. / Bu kültün nesnelerini ticarete dönüştürmeyin. / Lenin’i ticarete konu etmeyin.”

Piyasa ekonomisi eğilimleri, reklam ve tüketim kültürü, Yeni Ekonomi Politika (YEP, Rusça kısaltması: NEP) adıyla anılan politika kapsamında pazar mekanizmalarının kısmen kabul edilmesi nedeniyle bu dönemde sorun hâline geldi. 1921 yılında, saf planlı ekonomi çerçevesinde tedarik durumunu ve endüstriyel üretimi iyileştirmek için gerekli koşulların yokluğu fark edilince, tarım, ticaret ve sanayide ademi merkeziyetçilik ve liberalleşme kararı alındı. YEP, üretimin toplumsallaştırılması ve demokratik kontrolü yolunda gerekli bir geçici geri adım olarak görüldü. Kilit sanayiler üzerindeki devlet kontrolünü sürdürmekle birlikte, kâr odaklı çalışmayı, tüketim malları üretiminde özel mülkiyeti ve servet edinmeyi yasallaştırdı. Bu, yeni bir burjuvazinin ortaya çıkmasına yol açtı: YEP’çiler/YEP adamları, (Rusça нэпманы, NEP kısaltmasından türetilmiştir) servetlerini gösterişli bir şekilde sergiliyorlardı. Mayakovski, toplumun bazı kesimlerinde yaygınlaşan küçük burjuva dar görüşlülüğü şöyle eleştirdi: “Konfor ve kişisel refah için durdurulamaz bir hırsla dolu, hayvani egoistlerden oluşan bir nesil ortaya çıktı.” [2]

Düğmeli ama kafasız

Devrimci kültüre aykırı bir tarzın yaygınlaşmasını, Mayakovski 1927 tarihli “Gelsin güzel Hayat!” (Rusça: Даёшь изячную) başlıklı şiirinde ele aldı. Bu, hoş ve zarif bir yaşam tarzı çağrısına ve yeni bir toplumun inşasına çalışarak ve mücadele ederek katılma isteksizliğine karşı bir tavırdır. Majakovski öncelikle, her sosyal sınıfın kendi görüşleri, özel alışkanlıkları ve

Mayakovski'yi tasvir eden bir fotomontaj poster. (A. Rodchenko, 1924)

kendine özgü giyim tarzı olduğunu belirtmiştir. Eski sınıfların kültürel özellikleri – fraklar ve balon etekler – aslında Çar ile ve kurucu demokratlar Partisinin lideri Kerenski ve Miljukow gibi burjuva politikacılarla birlikte ortadan kalkmalıydı. Şöyle yazıyordu Mayakovski: *"Ama günlük yaşamda birçokları / fraklı bir yaşama doğru yengeç yürüyüşüyle geri dönüyor. / Böyle bir çöküşü anlatmak için/ şiirsel dudaklarımı açıyorum."* Şair, bu çöküşü saç stillerinden, ayakkabılardan ve çok sayıda düğmeli giysilerden okudu: *"Modada her halükârda durum şudur, / düğmeler olmadan yapamazsınız, ama kafanız olmadan yapabilirsiniz."*

Mayakovski, yeni eski kültürü gözlemledi ve burun silmek için parmakların kullanıldığını, dantelli köşeli mendilin ise sadece dekorasyon amaçlı cebin ucundan sarkıtıldığını fark etti. Ayrıca, tıka basa dolu bir dairenin darlığı örneğini kullanarak, gereksiz ve fazlalık ürünleri hoş ve güzel olarak sunan bir yaşam tarzını eleştirdi. O, burjuva moda zevkine ve tüketim alışkanlıklarına uymak yerine, sosyalist ideale uygun yeni bir estetik geliştirmek istedi.

Şiir başlığındaki "изящно" kelimesi "güzel" olarak çevrilebilir, ancak "zarif", 'şık' veya "hoş" olarak da çevrilebilir. Mayakovski bu kelimeyle, bu tür bir yaşam tarzına duyulan arzuyu ve toplumsal ilerlemeye engel olan koşullara uyum sağlamayı eleştirmiştir.

Şiir, Komsomol gençlik örgütünün burjuva ideallerine ve yabancı olan her şeyi körü körüne taklit etmeye karşı yürüttüğü bir kampanya kapsamında yazılmıştır. Mayakovski, "güzel hayata dair çarpık fikirler"e karşı yürütülen bu kampanyayı, "bu fenomenin toplumsal tehlikesini" fark ettiği ve "gençlerin sağlıksız olan coşkusundan derin endişe duyduğu" için hararetle destekledi, diye yazmıştı Alexander Michailow 1988 yılında Molodaja Gwardija dergisinde. 1927 yılının Mart ayı başında, Mayakovski'nin şiiri Busotjor adlı mizah dergisinin özel sayısında yayınlandı.

Sahte güzellik

14 Ocak 1927'de Mayakovski, Moskova'daki Polytechnic Museum'un kalabalık Büyük Salonu'nda, "Gelsin Güzel Hayat!" adlı ironik başlıklı bir konferans verdi ve bunu sonraki iki yıl boyunca birçok farklı versiyonuyla tekrarladı. Ertesi gün Komsomolskaya Pravda gazetesi, Mayakovski'nin yumruğunu kaldırarak "güzel hayat"ı eski burjuva kültürünün bir kalıntısı olarak eleştirdiğini yazdı. YEP döneminde tedarik koşullarının iyileşmesiyle birlikte insanlar "şişmanlamaya" ve "güzel bir hayat" sürmeye başladılar – ancak Mayakovski, eski kültür ve onun modası geçmiş güzel hayat kavramına bağlı kalınmaması gerektiğine inanıyordu: "Proletarya, kendi zarafet ve güzelliğini kendisi bulacaktır." Aktör ve yazar Pavel Lavut, "Mayakovski Birlik'i Geziyor" (Маяковский едет по Союзу, 1963) adlı kitabında, Mayakovski'nin Leningrad'daki konuşmasında da bu yeni ideal talebini vurguladığını belirtir. Şairin sayısız gösterisini organize eden Lavut, Leningrad Basın Evi'ndeki konuşmayı şöyle hatırlıyor: Mayakovski, güzel yaşam ve güzel edebiyatın Batı'daki burjuva yazarlar, sanatçılar ve şairlerden devralınmasını eleştirdi ve konuşmasını şu cümle ile bitirdi: "Proleterin kendisi, kendisi için neyin zarif ve güzel olduğunu bilir!"

"Gelsin Güzel Hayat!" konferans dizisinin diğer durakları Kharkiv, Kiev ve Tiflis'ti. 24 Şubat 1927 tarihli Kharkiv Proletari gazetesi şöyle yazıyordu: "Bu kez Mayakovski zarif yaşamdan bahsetti. Şairin tanımına göre, şu anda yağlandık – zamanın yağı ve maddi kaynakların yağları. Bu şişmanlık, çoğu zaman gündelik hayatın kötü bir sıradanlığa dönüşmesine neden oluyor. Sıradanlık nedir? – – Eski formun, yeni içeriğe uyum sağlamaya çalışırken kazandığı zafer. (...) Sıradanlık büyük bir kötülük, en büyük tehlikedir. Mayakovski tüm bunlarla yetenekli ve keskin bir dille alay ediyor.

13 Aralık 1927'de Raboçaya Pravda gazetesinde Mayakovski'nin Tiflis'teki Rustaveli Tiyatrosu'nda verdiği konferansla ilgili bir haber yayınlandı: "Yabancı 'moda', Sovyet yaşamına çirkin bir şekilde sızıyor ve bazı yerlerde gençliğimizin ideolojisinin güçlü temellerini baltalamayı başarıyor." Bu, devrimci proletaryanın iktidarda olduğu dünya ile burjuva sınıfının hâlâ hüküm sürdüğü dünya arasındaki antagonizmanın bir ifadesi ve komünist yapıyı tehlikeye attığı için tutarlı bir şekilde mücadele edilmesi gereken bir durumdur. Yayılan moda, hayatın yanlış, yüzeysel ve sadece bireysel bir güzelliğini vaadeder ve böylece herkes için güvenli bir yaşam temeli oluşturmak için disiplinli bir şekilde işbirliği yapma fikrine aykırıdır.

Günlük hayatta parçalanmak

LEF dergisi yayınına 1925'te son verilmiş, ardılı olarak 1927'den itibaren Walter Benjamin ve Bertolt Brecht'i de etkileyen Nowy LEF adlı dergi yayın-

lanmaya başlamıştı. Ancak Mayakovski, Ağustos 1928'de hayal kırıklığıyla dergiyi ve LEF birliğini terk etti. "Devrimci Cephe"yi (REF) kurma girişimi başarısız oldu. Bunun üzerine 1930'da Rus Proleter Yazarlar Birliği'ne (RAPP) katıldı. Birlik, Mayakovski'nin Yep adamı -Bou'ya karşı çekincelerini paylaşıyordu.

Majakovski'nin YEP burjuvazisine karşı çekincelerini paylaşıyor ve kültür ve edebiyatta burjuva pozisyonlara karşı çıkıyordu.

Upton Sinclair ve Johannes R. Becher'in de katkıda bulunduğu Na literaturnom postu dergisinde, 1928 yılında Kukryniksy karikatürist üçlüsü Majakovski hakkında bir karikatür yayınladı. Karikatürde Mayakovski şık giyinmiş, gömlek, ceket, şapka ve yüzük takmış olarak gösteriliyor, ancak kıyafeti abartılı ve gülünç görünüyor, özellikle de boynuna takmış olduğu üç adet büyük boy papyon. Arka planda, Kukryniksy'nin de yayınladığı Mayakovski'nin Nowy LEF (Yeni NEF / ÇN) dergisinin bir kopyası ve bir balerin bacaklarını gösteren bir resim görülüyor – muhtemelen onun ilham perisi Lilja Brik. Bu dönem Majakovski ile yönetmen ve sanatçı Brik ve onun eşi Ossip Brik arasındaki ilişki hakkında birçok dedikodu dolaşmaktadır. Her ikisi de Majakovski'nin edebi eserleri üzerinde büyük etkiye sahipti. 1918 yazından itibaren üçü birlikte yaşamaya başladı ve ertesi yıl Petrograd'dan (daha sonra Leningrad) Moskova'ya taşındı.

Mayakovski, "Böcek" adlı oyun gibi diğer metinlerinde de küçük burjuva dar görüşlülüğü eleştirdi. Bunun örnekleri arasında, YEP'in etkisiyle sınıfına ihanet eden ve *"Ne için savaştım? Daha güzel bir yaşam için savaştım. Şimdi her şey pençelerimin arasında: bir kadın, bir ev, gerçek görgü kuralları. Savaşta bulunmuş olanlar, sakin kıyılarda dinlenmeye hak kazanırlar. Evet! Refah ve mutluluğumla, belki de tüm sınıfımın yaşam standardını yükseltebilirim."* Ancak "Böcek" başarısız oldu, eleştirmenler tarafından yerden yere vuruldu ve kısa sürede sahnelenmesi durduruldu.

1930 yılında Mayakovski hastalandı ve kişisel bir kriz içine girdi: Başarısızlıklardan muzdaripti; arkadaşları ve edebiyat eleştirmenleri ona açıkça sırt çevirmişlerdi. Şubat ayında Lilya ve Ossip Brik seyahate çıktı. Mart ayında Mayakovski'nin mizahi oyunu "Das Schwitzbad" (Ter Odası) başarısız oldu. Buna özel hayatındaki hayal kırıklıkları ve tartışmalar da eklenince, psikolojik durumu giderek bozulmaya başladı. Hiç evlenmemişti, ancak çok sayıda sevgilisi ve bu ilişkilerden doğan çocukları vardı. Oyuncu Veronika Polonskaya, onun son sevgilisi ve intiharının tek tanığıydı. Veronika, 14 Nisan sabahı buluşmalarının ardından Mayakovski'nin küçük atölyesinden ayrılırken, arkasında bir silah sesi duydu. 36 yaşında, kalbine bir tabanca ile ateş etmişti. İki gün önce yazdığı veda mektubunda şöyle diyordu: *"Denilir ya: olay bitti; aşkımın gemisi gündelik hayatın dalgalarında parçalandı. Hayatla hesabımı kapattım. Kimseyi ölümümden sorumlu tutmayın ve lütfen boş konuşmayın. Ölen kişi bundan hiç hoşlanmazdı."* On binlerce insan, ölen şairin mezarlığa götürüldüğü fütüristik demir tabutu takip etti ve Enternasyonal marşını söyledi.

Sol hayalcilik

Almanya'da "Gelsin güzel hayat!" sloganı, 1990'ların başında Rügen'deki Prora rıhtım duvarına yapılan devasa bir grafitiyle tanındı. Bu grafitinin artık üzeri boyanmış -yok, ancak 2000'li yılların başında burada hâlâ plaj partileri düzenleniyordu ve bu partiler sloganı benimsedi ve sonraki yıllarda "Gelsin Güzel hayat!" adlı bir tekno festivaline dönüştü.

Bu slogan, Eylül 2002'de yapılacak federal seçimler öncesinde sendikalar ve ATTAC'ın (ATTAC - Association pour la Taxation des Transactions financières et pour l'Action Citoyenne "Finansal İşlem Vergilendirmesi ve Yurttaş Eylemi Derneği" / ÇN) neoliberal küreselleşme politikasına karşı bir eylem günü çağrısı yapmasıyla açıkça politik bir anlam kazandı. "Gelsin güzel hayat! – başka bir dünya mümkün" sloganıyla, oy vermekle gerekli değişikliklerin sağlanabileceği yanılsamasını eleştirdiler. Ve gerçekten de "kırmızı-yeşil" koalisyon hükümeti, sosyal ve sürdürülebilir bir politika umutlarını yerine getirmedi – aksine. Eylem çağrısı, 18 Eylül 2002'de Taz gazetesinde kültür bilimci Diedrich Diederichsen tarafından yorumlandı. Diederichsen, *"küreselleşme karşıtı bir grup için, eskiden enternasyonalist bir grup denirdi,"* yaşam tarzına odaklanmayı tuhaf ve yadırgayıcı olduğunu; ve *"bugün yerleşik partilerin ötesinde farklı bir politika talep edenlerin", "retorik olarak daha çok reklam vaatlerine benzeyen sloganlar tasarladıklarını"* belirtti. Klasik solun odak noktası daha çok ekonomik koşullara yönelikti, ancak giderek iş ve üretim alanından uzaklaşılarak yaşam tarzına yönelme eğilimi gözlemleniyor.

Robert Misik de "Genial dagegen" (2005) adlı kitabında, ATTAC'ın "Güzel hayatı verin bize" kampanyasını, radikal solcuların kendi yaşamlarına yönelmesinin bir ifadesi olarak tanımlıyor. Burada belirleyici olan, iyi bir yaşamın ve daha iyi bir toplumun "öngörülebileceği", yani önceden tahmin edilebileceği ve tahmin edilmesi gerektiği düşüncesidir. "Kendi eylemlerinin devasa etkinliği"ne dair yanılsamayla birlikte gelen bu solcu hayalperestlik, filozof Wolfgang Harich tarafından da "Zur Kritik der revolutionären Ungeduld" (Devrimci Sabırsızlığın Eleştirisi, 1971) adlı eserinde ele alınmaktadır. Devrimci sabırsızlık, " hepsinde sömürü, baskı ve manipülasyonun insanlık dışı etkileri" ortaya çıktığı için, tüm toplumsal alanların aynı anda ve derhâl devrilmesi gerektiğini savunur. Ancak bu yaklaşımda, toplumsal değişimin temel itici güçleri ve kaldıraçları hakkında bilgi eksikliği ve uygun bir siyasi strateji geliştirip uygulamak için gereken sabır eksikliği vardır.

Misik'e göre, iyi yaşamın şimdiki zamanda gerçekleştirebileceği düşüncesiyle *"komünlerin, kendini tanıma gruplarının, (...) ev işgalcilerinin ve alternatif hareketin, daha sonra da feminizm, cinsiyet, cinsel kim-*

lik, ırkçılık karşıtlığı ve özerk hareketin büyük dönemi" başladı. Sol teori ve pratik, giderek kişisel kendini gerçekleştirme, "kendi bedeni ve ruhu" gerçekleştirmeye yöneldi . Özgünlük, özerklik ve tanınma gibi değerler, alternatif yaşam toplulukları ve kendi kendine yardım gruplarının oluşumuna uygun geliyordu. Aynı dönemde, Fordist standartlaştırılmış seri üretimin, esneklik ve bürokrasinin azaltılmasına dayanan ve işçilerden daha fazla yaratıcılık, bireysellik ve inisiyatif talep eden bir ekonomik paradigma ile yer değiştirmiş olması bir tesadüf değildir. Bireyselleşme ve özelleştirme ile şekillenen üretim biçimi, demokrasi, eşitlik ve özgürlüğün zirvesi olarak görünmektedir.

Matthias Rude, karşı-kültür dergisi Melodie & Rhythmus'ta (Eylül 2021) "Gökkuşağı Kapitalizmi" başlığı altında, en azından başlangıçta solcu devrimci bir iddiayı savunan quer [1] hareketinin ticarileşme eğilimini örneklerle anlatıyor. Ancak bu eğilim artık neredeyse hiç fark edilmiyor ve çoğu Christopher Street Day gösterisinde dile getirilen taleplerin, gökkuşağı renklerini kullanarak ilerici bir imaj yaratmaya çalışan büyük uluslararası şirketlerin pazarlama stratejileriyle uyumlu olduğu ortaya çıkmış durumda. Artık bunun, kâr beklentilerine uygun olduğu durumlarda uygulanan bir reklam taktiği olduğu anlaşılıyor.

Şimdilerde Google, Walmart veya Ford gibi giderek daha fazla şirket, çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık programlarını geri çekiyor. Rude'a göre, bu şirketlerin gökkuşağı bayrağıyla süslenebilmelerinin nedeni, Queer Theory'nin (*) baskı ve sömürüye karşı mücadelenin bireyselleştirilmesi ve bölünmesinin, "sınıf sorununun gizlenmesi ve nötralize edilmesi" ile bağlantılıdır. Böylece, bu şirketlerin insan ve doğa pahasına kârlarını artırmaları ile eşitlik ve dayanışmacı bir toplumda kendi kaderini tayin etme hakkı talepleri arasındaki çelişki neredeyse hiç fark edilmez hâle geldi.

Lafta kalan vaatler!

2017 yazında, Sol Parti'nin gençlik örgütü, Bremen'in Gröpelingen semtinde "Güzel hayatı verin bize!" adlı bir festival düzenledi. Atölye çalışmaları, konserler ve partilerde ırkçılık, cinsiyetçilik ve her türlü ayrımcılığa yer yoktu. Bu konuda, 17 Haziran 2017'de Taz gazetesinde "festivalin ortak organizatörü" olarak konuşan Anna Fischer, "bu tür şeylerden arınmış" bir alan yaratmanın "kendi başına bir siyasi tavır" olduğunu söyledi. O dönemde Sol Parti'nin genel başkanı olan Janine Wissler, Mayıs 2021'de DGB (Deutscher Gewerkschaftsbund - Alman Sendikalar Konfederasyonu / ÇN) Federal Kadın Komitesi'ne yaptığı açıklamada, partisinin seçim programının eski sloganı "Güzel hayatı getirin!" ile tam isabetli bir şekilde başlıklandığını belirtti. Bu talebi şu anda dile getirmenin radikal değil, sadece adil olduğunu söyledi. Aslında Sol Parti, kapitalist sömürüyü aşmak için gerçek bir plandan çok uzak, reform talepleriyle yetiniyor ve bunu "sosyal, adil ve daha demokratik bir toplum vizyonu" gibi ütopik sözlerle örtbas ediyor.

Bertolt Brecht, lafta radikal protestoların nasıl tehlikesiz bir yöne yönlendirilebileceğini ve hatta sistemi istikrara kavuşturan bir faktör olarak işlev görebileceğini şöyle anlatmıştı: *"Kapitalizm, kendisine karşı püskürtülen zehri hemen ve sürekli olarak uyuşturucuya dönüştürür ve bundan zevk alır."* Herbert Marcuse, "Baskıcı Hoşgörü" (1965) adlı denemesinde, biçimde demokratik burjuva devletlerde farklı siyasi görüşlerin nasıl tolere edilerek görmezden gelindiğini açıklamıştır.

Barış hareketleri, tüm ülkelerin savaşta ölüme sürülen askerleriyle uluslararası dayanışmayı yüksek tutmak ve savaşların yapısal nedenlerini teşhir etmek yerine, şu ya da bu savaş vurguncusunun kuyruğuna takılmayı tercih ediyorlar. Sınıfçılık sloganı altında yoksulların ayrımcılığı kınanıyor, ama yoksulluğun bizzat varlığı kınanmıyor. Farklı bir ekonomi ve devlet yapısı olasılığı gözden kayboluyor; bunun yerine, perspektif lafta kalan sözlerle, yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıklarına ilişkin değişikliklerle sınırlı kalıyor.

Artık "Güzel hayatı verin bize" sloganı duvar resimlerini ve kartpostalları süslüyor; bu sloganın sayesinde şaraplar ve hediye setleri pazarlanıyor. Ayrıca, çalkantılı aşk hikâyeleri (Uwe Bogen) veya mutlu sonla biten yetişkinliğe geçiş hikâyeleri (Steffi von Wolff) hakkında yazılmış romanların başlığı olarak da kullanılıyor. "Güzel hayat" birçok farklı şekilde satışa sunuluyor: ev tekstili, yaratıcı ve dekoratif ürünler olarak veya lüks huzurevlerinde yer olarak. Yatırım şirketi Waterland'ın iştiraki olan "Schönes Leben Gruppe GmbH" ("Güzel Yaşam Grubu Ltd. Şti."), Almanya'nın en büyük özel yaşlı bakımı hizmet sağlayıcılarından biridir.

Mayakovski'nin özel tüketim ve kâr hırsı tarafından yönlendirilen "Güzel hayatı verin bize" yönelik tutkulu eleştirisi, bugün artık radikal solcular arasında bile popüler değil. Bazıları "güzel yaşam" adına kâr elde ederken, diğerleri şimdiki zamanda özel küçük mutlulukları savunuyorlar. Bununla yetinmekle kalmayıp, daha yüksek ücretler ve sosyal haklar, herkes için tüketim olanaklarına erişim ve mevcut toplumsal koşullarda rahat bir yaşam arayışını, retorik ve estetik açıdan görünürdeki radikalizm ve uyumsuzlukla yetersiz bir şekilde örtbas ederek, ilerici ve özgürleştirici olarak satıyorlar. İronik bir şekilde, "Güzel hayatı verin bize" ifadesi, aslen devrimin zahmetli sürecine ihanet eden ve oportunizmin bataklığına rahatça yerleşen eğilimleri kınamaktaydı. ■

Dipnotlar:

1 Bu makale için Majakovski'nin bazı metinleri ve Majakovski hakkında yazılmış bazı metinler Rusçadan Almancaya çevrilmiştir.
2 Alıntı: Spiegel, 1.5.1962

(*) Queer (kuir) hareketi, kadın ve erkek olmak üzere sadece iki cinsiyeti tanıyan ve sadece bu ikisi arasındaki ilişkiyi normal sayan anlayışa-sisteme ve ayrıca katı cinsel kimlik tanımlarına karşı çıkan politik, akademik ve sosyal bir mücadeledir.

(Almanya'da yayınlanan günlük gazete Junge Welt'in 31.12.2025 tarihli sayısından çevirdik. — Güney)

Mortgage rejimi ve kapitalist emperyalist şiddet

ALİ YASACI

> *"Bugün devrimci düşüncenin yerini alan eleştirel düşünce, kapitali oyunu kuralına göre oynamamakla suçlayarak 'Bu iktidar haksızlıklar üzerine kurulmuştur' demektedir; sanki kapital, yönettiği toplumla bir sözleşme yapmış gibi"* (Baudrillard).

Jean Baudrillard'ın *Simülakrlar ve Simülasyon* ile *Tüketim Toplumu* metinlerinde geliştirdiği yaklaşım, kapitalist sistemin yalnızca ekonomik krizler üretmediğini; aynı zamanda "özne"nin gerçeklik ve anlam düzeyindeki parçalanmayı da beraberinde getirdiğini ifade eder. Bu nedenle kapitalin "oyununu kurallarına göre oynamadığı" söylemi, eleştiriyi sıradanlaştıran ve onu aşamayan indirgemeci bakış açısının bir dışavurumudur. Bu tür yaklaşımlara karşı köklü çözümlemelerden birini sunan Baudrillard'a göre modern Batı toplumu, gerçekliği ifade etmeye çalışan bir yapı olmaktan ziyade, onu imgeler aracılığıyla sürekli yeniden üreten bir hipergerçeklik evreni içinde işlemektedir. Bu evrende gerçeklik, doğrudan deneyimlenen olguları değil; simülasyonlar tarafından üretilen, dolaşıma sokulan ve nihayetinde tüketilen kurgusal ağların temsilidir.

Baudrillard, simülasyonu temelde bir sistemin ya da olgunun işleyiş biçiminin, gerçekliğe referansla değil; onu ikame edecek biçimde yeniden üretilmesi olarak tanımlar. Bu yeniden üretim, dolaşıma sokularak tüketilen bir düzen hâline gelir. Simüle etmek ise, gerçek olmayanı gerçekmiş gibi sunmanın ötesinde, gerçeğin yerini alacak bir işleyişin kurulması aşamasıdır. Bu sistematik içinde simülakrlar, artık herhangi bir özgün referansa ihtiyaç duymayan "gerçeklik" iddiasında bulunan, sürekli değişen temsillerin görünümlerini ifade eder. Bu aşamada temsil, temsil ettiği şeyin yerini alır; kurgu ile gerçek arasındaki ayrım, simülakrlar (sahte-kurgusal gerçek) aracılığıyla ortadan kaldırılır. Bu nedenle kapitalist üretim biçimlerinde toplum, temsillerin gerçekliğin yerine geçtiği sahte bir gerçeklik düzeni içinde işler ve bu düzeni gerçeklik olarak kabul eder.

Mortgage sistemi ise, gerçekliğin yerini alan temsiller düzeninin en somut ve en "işlevsel" örneklerinden birini teşkil eder. Tarihsel olarak mortgage, Antik Roma'daki "hypotheca" uygulamasına kadar uzanan bir borç-teminat ilişkisine dayanır. Modern kapitalist sistemde mortgage, temel barınma ihtiyacını karşılayan bir araç olma işlevinden çıkarılarak finansal vurgunculuğun merkezi aygıtlarından biri hâline getirilir.

Bu dönüşüm, mortgage sisteminin teknik işleyişinde de açıkça görülür. Mortgage, "düşük gelirli bireylere uzun vadeli (25-30 yıl), düşük ve sabit faizli kredi olanakları sunarak ev sahibi olmalarını mümkün kılan bir konut finansman sistemi" olarak tanımlanmakta; bu süreçte "gayrimenkul üzerine konulan ipotek karşılığında, ikincil piyasalarda alınıp satılmak üzere menkul kıymetler çıkarılmaktadır" (Tunalı, 2008, s. 99). Bu bağlamda konut, artık temelde bir barınma ihtiyacı, yaşam alanı olmaktan çıkarılarak; ikincil piyasalarda dolaşıma sokulan, paketlenen ve satılan bir finansal meta olarak işlev görür. Böylece konut, temel işlevsel gerçekliğinden koparılarak bir simülakr hâline gelir; sahte olmasına rağmen gerçeklik statüsü kazanan maddi "değerler" üretimine eklemlenir.

Otuz yıla varan mortgage borçlanmalarında bankalar, bu finansal düzeni topluma "hayaline ulaşma" vaadiyle pazarlar. Ancak burada belirleyici olan, bu talebin kendiliğinden ortaya çıkması değil; arzdan önce, arzın talebini yaratacak bir simülasyonun gösterime konulmasıdır. Başka bir ifadeyle sistem, öncelikle illüzyonuna talepkâr "özneler" üretmeyi amaçlar. Böylelikle "ev sahibi" olma ideali bireylere simüle ettirilir ve bu simülasyon aracılığıyla bireyler birtakım yaşam projelerinin, pazarlarının merkezine yerleştirilir

Michael Moore'un *Capitalism: A Love Story* adlı belgeseli, ABD'de mortgage sistemi üzerinden kurulan bu simülasyon evreninin işleyişini ve çelişkilerini bireysel ve toplumsal boyutlarıyla görünür kılan bir belgesel çalışmasıdır. Belgeselde, mortgage yoluyla edinilen evlerin, ödenemeyen kredi taksitleri nedeniyle bankalar tarafından el konulması ve bunun sonucunda ortaya çıkan evsiz kalma (homeless) süreçleri, kesitler hâlinde bir olaylar zinciri içinde çelişkileriyle gösterilir. Belgeselde yer alan sahneler, sistemin bireylere sunduğu "umut" vaadinin ideolojik bir yanılsama olduğunu ve bu yanılsamanın nasıl yıkıcı sonuçlar doğurduğunu da açıkça gösterir. Örneğin, evini kaybeden bir mortgage mağdurunun "Banka soymak dışında her şeyi denedik" ifadesi, simülasyon ile yaşanan gerçeklik arasındaki kopuşu yadırgatıcı bir etkiyle görünür kılar. Bu yadırgatma, belgeseli izleyen seyirciyi pasif bir alımlayıcı olarak değil; yaşanan durum karşısında düşünmeye, sorgulamaya ve faş edilen simülakrlara, başka bir deyişle bu simülakrlara ait "maskelere"

karşı etik ve politik bir konum almaya davet eder.

Bu noktada ise, simülasyonun yarattığı rıza ve bu rızanın kriz anlarında nasıl zorla sürdürüldüğü sorusu önem kazanır. Bu soruya marksist bağlamda yaklaşmak ve cevap bulmak için Louis Althusser'in devletin ideolojik ve baskı aygıtları kuramı çözümleyici bir kaynak sağlayacaktır. Althusser, devletin baskı ve ideolojik aygıtlarını şu şekilde tanımlar: "Devletin baskı aygıtları; ordu, polis, mahkemeler ve cezaevi gibi zor kullanma yetkisine sahip kurumlardan oluşurken, devletin ideolojik aygıtları eğitim, aile, din, hukuk, siyaset, sendikalar, kültür ve iletişim gibi alanlarda faaliyet gösteren kurumlardır" (Althusser, 1970, aktaran Kaptan, 2024, s. 506).

Mortgage sistemi bu bağlamda, devletin ideolojik aygıtlarına eklemlenen bir finansal düzenleme olarak işlev görür. Eğitim, medya ve hukuk gibi ideolojik devlet aygıtları aracılığıyla yeniden üretilen "ev sahibi olma" düşüncesi, bireyleri uzun süreli borçlu "özneler" olarak konumlandırır ve böylelikle sisteme rıza göstermeleri sağlanır. Ne var ki kriz anlarında, 2008 mortgage krizi ya da kitlesel temerrüt dalgaları vb. krizlerde bu ideolojik meşruiyet zemini çöker. Baudrillard'ın ifade ettiği gibi: "Bugün devrimci düşüncenin yerini alan eleştirel düşünce, kapitali oyunu kuralına göre oynamamakla suçlayarak 'Bu iktidar haksızlıklar üzerine kurulmuştur' demektedir; sanki kapital, yönettiği toplumla bir sözleşme yapmış gibi" (Baudrillard). Eleştirel yaklaşımı bir anlamda faş eden Baudrillard, kapitalist sistemin kendi içindeki çelişkilerini, eleştirinin eleştirisiyle daha görünür bir hâle getirir. Ve kapital, yönettiği toplumla olan bu sözleşmesini kendi normatif yapısı üzerinden kurgular ve bu normatif yapıyı bir gerçeklikmiş olarak kabul ettirir. Ancak bu kurgu çöktüğünde ise, "devletin ideolojik aygıtları" yerini "devletin baskı (zor) aygıtları"na bırakır. Polis eşliğinde gerçekleştirilen el koymalar, zorunlu tahliyeler ve hukuki yaptırımlar, mortgage simülasyonunun zor kullanımıyla sürdürülebilen bir "gerçeklik" olduğunu görünür kılmaya çalışır hem ideolojik hem de baskı aygıtları aracılığıyla.

Belgeselde bir evin tahliye edilmesinde görevlendirilmiş bir dülgerin evini kaybeden kişiye "Benim evime el koymuyorlar, ben parasını ödüyorum" biçimindeki sistem savunusu ise, simülasyon evreninin sınıfsal bölünmelerini ve çatışmalarını daha da görünür kılar. Her iki "özne" de aynı ideolojik yapı içinde konumlandırılmıştır; böylelikle sistem, onları karşı karşıya getirerek kendi çelişkili işleyişini görünmez kılmayı başarır. Louis Althusser'in de belirttiği gibi, ideoloji bireyleri "özne"ye dönüştürür. Bu bağlamda hem evini kaybeden kişi hem de tahliyeyi gerçekleştiren dülger, aynı sistemin çocuklarıdır. Aynı Pandora kutusundan çıkmışlardır. Çünkü Pandora'nın kutusunda yalnızca hastalık, kin ve şiddet yoktur; umut da vardır. Kapitalin en tehlikeli silahı tam da budur: umut. Mortgage ideolojisi, bireyi "borçlu özne"ye dönüştürürken bu umudu sürekli yeniden üretir. Eğitim, medya ve hukuk "tek" sesle konuşur: Ev sahibi olmak başarının, güvenliğin ve toplumsal kabulün kanıtıdır. Ancak bu ideoloji çöktüğünde, yani borç ödenemediğinde, devreye polis girer. Kapılar tahtalarla kapatılır. Pencereler mühürlenir. Ev, bir anda mezara dönüşür. Mortgage kelimesinin etimolojik anlamı olan "ölü rehin", tam da bu noktada ete kemiğe büründürülür.

Belgeselde Floridalı emlakçı Peter Zalewski'nin haczedilmiş evleri bir "savaş alanı" olarak nitelendirmesi ise, kapitalist "özne"nin işgalci ve saldırgan özelliklerini gözler önüne serer. Florida'da yaşayan Zalewski, bankalar tarafından haczedilen evleri satın alarak yüksek kârlarla yeniden pazara koyarak yeni müşterilerini, mağdurlarını bekleyen bir emlakçıdır. Medyada Zelewski için kullanılan "emlak piyasasının yükselen yıldızı" ifadesi ise, bu sistematik işleyişin ne denli normalleştirildiğini, yüceltildiğini; simülasyon ve ideolojik aygıt işlevi gören medyanın rolünü açık biçimde gözler önüne sermektedir.

Zalewski, banka icralarından satılık bir evi görmeye gittiğinde, evin giriş kapısı üzerindeki tahliye kararını fark ettiği anda duyduğu "mutluluk"la, kapitalizmin yıkım üzerinden işleyen yapısını açık biçimde görünür kılar. "Evde kapının üzerinde tahliye kararının olması bizim için iyiye işaret" şeklindeki ifadesi, mülksüzleştirme ve mağduriyetin onun açısından bir kazanç göstergesine dönüştüğünü ortaya koyar. Bu bağlamda bilgisayar ekranı onun için bir tür "gökyüzü"ne, haczedilmiş evler birer "savaş alanı"na dönüşürken; bu süreçte mağdur edilen insanlar ise, sistemin işleyişi içerisinde onun ekonomik olarak daha da ihya olmasını sağlayan kurbanlar hâline gelir. Zalewski, haczedilmiş evlere ilişkin bilgilere simülasyonun temel araçlarından biri olan internet aracılığıyla erişir ve ekran üzerinde görünen verileri mutlak gerçeklik olarak kabul eder. Oysa Baudrillard'ın kavramsallaştırmasıyla bu veriler, gerçekliğin yerini alan simülakrlardır. Buna rağmen Zalewski'nin söylemleri, yalnızca simülasyon düzeyinde kalan bir algıyı değil; simülakrlara dayanarak hareket eden, ete kemiğe bürünmüş kapitalist "özne"nin kendisini tüm açıklığıyla ifşa eder.

Capitalism: A Love Story, mortgage sistemi üzerinden kapitalizmin ideolojik, ontolojik ve etik krizini görünür kılan güçlü bir belgesel metindir. Baudrillard ve Althusser birlikte okunduğunda, mortgage krizinin yalnızca ekonomik bir çöküş değil, aynı zamanda sistematik bir şiddet biçimi olduğu da açığa çıkmaktadır. Bu yapı, yalnızca mortgage sistemi üzerinden işleyen mikro-iktidar ilişkilerine özgü değildir. Aynı mekanizma,

küresel ölçekte devletlerarası ilişkilerde de benzer biçimde işler. Önce ideolojik bir anlatı kurulur; "demokrasi", "özgürlük", "güvenlik" ya da "insan hakları" gibi simüle edilmiş söylemler dolaşıma sokulur. Bu söylemler aracılığıyla toplumsal rıza üretilir. Ancak bu ideolojik zemin yetersiz kaldığında ya da çöktüğünde, devreye bu kez doğrudan baskı araçları girer. Zor ve şiddet ideolojinin bıraktığı boşluğu doldurur. Bu geçiş anı, çağdaş emperyalizmin temel karakterini ele verir. Artık emperyalizm yalnızca askeri işgaller-

Kevin Carter'ın 1993'te Sudan'da çektiği, açlıktan yere yığılmış bir çocuğun arkasında bekleyen akbabayı gösteren anın bir kesiti olan fotoğraf, sistematiğin tüm yapısal şiddet biçimlerini tek bir donuk imgeye sıkıştırır. Akbaba burada krizi bekleyen, çöküşü kollayan kapitalist-emperyalist düzenin ta kendisidir. ABD'de mortgage sistemiyle evlerinden edilen insanlar da, Venezuela'nın yeraltı ve yerüstü zenginlikleri üzerinde dolaşan ekonomik ve askeri müdahaleler de aynı bakışın birer nesnesidir.

le değil; mülksüzleştirme, borçlandırma ve kriz yoluyla işleyen yapısal bir şiddet biçimi hâline gelir. "Yeni emperyalizmin alacağı şekil ve biçim, zorla el koymaya dayalıdır..." (Harvey, 2004, akt. Sarıöz, 2018, s. 15).

Bu çerçevede ABD'nin Venezuela'ya yönelik politikaları, mortgage krizinde bireyin evinden edilmesiyle aynı yapısal mantık içinde okunabilir. Önce ideolojik aygıtlar devreye girer; simülasyon ile "gerçeklik" yani simülakrlar (sahte gerçeklik) inşa edilir ve ardından ekonomik yaptırımlar ve kuşatma gelir. Mortgage krizinde bireyin kapısına dayanan polis neyse, uluslararası düzeyde ulusların, halkların egemenliğine yönelen müdahaleler de aynı yapısal şiddetin farklı ölçeklerdeki tezahürleridir.

Zalewski'nin bilgisayar ekranı üzerinde dolaşan bakışları, Kevin Carter'ın objektifine takılan o akbabayı hatırlatır. Her ikisi de çöküşü bekler. Ve beklemek, bu sistemde tarafsız bir eylem değildir. Bu nedenle mortgage, yalnızca bir ekonomik sistem değildir. Mortgage, bir ontolojik saldırıdır. İnsana, yaşama ve gerçeğe yönelmiş bir saldırı. Önce bir "kurtuluş" ideali simüle edilir; söylemlere sığdırılmış bir "hakikat" kurgulanır. Ancak simülasyon çökmeye başladığında ise, akbaba kendini tüm çıplaklığıyla görünür kılar. Mortgage krizinde bireyin kapısına dayanan polis ile Venezuela vb. ülkelere uygulan yaptırımlar, savaş tehditleri, aynı zorbalık rejiminin farklı ölçeklerdeki tezahürleridir.

19.01.2026

KAYNAKÇA

- Baudrillard, J. *Tüketim Toplumu*, Çev. Nilgün Tutal & Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, 18. Baskı, 2022, İstanbul.
- Michael Moore, *Capitalism: A Love Story*, Overture Films & Paramount Vantage, 2009, ABD. https://www.youtube.com/watch?v=9utEcIeAdXY
- Tunalı, H. (2008) *Mortgage Sistemi: Temelleri, Gelişimi ve Krizi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Dergipark, Cilt 58, Sayı 1.
- Kaptan, M. N. (2024). *Louis Althusser'in Devletin İdeolojik Aygıtları Bağlamında TRT'nin Müzik Politikaları*. Sanat Yazıları, 51, https://doi.org/10.61742/sanatyazilari.1532225
- Sarıöz Gökten, Y. (2018). *Marksist Emperyalizm Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme*. Fiscaoeconomia, 2(1), https://doi.org/10.25295/fsecon.2018.01.001

Narin

FULYA ÇELİK

1
Yorgun akşamlar taşırdın
   gözlerin sarıyeşil bir ıslık tutturmuş
yürek susmasın
kime tutunsa

K
Yüzyılın ezginliğiydi yüzün derin deniz,
Ten yorgun
         beden dağını
K

Gülmeyi unutmuş bir çocuğun feri
çalınmış
bakışlarında. zifiri karanlı
K
yokuşların ustasıyım yalnız,
yanılmış ve öyle uza
K

bütün iklimlerin uykusu ağır
sevişmeleri yasa
K

2
Gecenin üstünü suskuyla örten zehirli hal
K
Yıkılsın kahrolsun masumiyete kurulan
tuza
K

kendine uzayan kol
kendini yağmalayan ülke
kendine uyan uyumsuzlu
K

3
rüzgar döküldü avuçlarımdan
söz öldü kahrından
Sustu aş
K
aşk susardı
aşka susardı
K
aşkı susardı.

4
Ağırdı kanlıydı nehir oysa
Gülmesi çocukluğun altın
güneşli saçlarında ve
küçücük Umutların parıldamasıydı.

5
Kimliksiz
Katile ve bize
sorular

K nedir
K
   ör
K
   orkak
K
   irli
K
   atil
K
   inci
K
   aba
Kurtlara
   kurban

Kaleme kâğıda kitaba
Çocuğa çiçeğe cana
Kasteden
Kandöken
Kansız
   Kademsiz uğursuz
Kopuk sapık
Kızgın kindar ve dindar
Dinidar
Kalbidar yüreği esir
Ruhuköle
Kim
Katillere bakın kim onlar,
Kim kim kim kim kim kim kim?
Susmayın söyleyin haykırın!
Köylü kim
insan kim
ben kimim
biz kimiz?

6
Hey yukardakiler

Hey aşağıdakiler, sağdakiler

Soldakiler, umutsuzlar, küskünler,
yalnız değildirciler, evetçiler, hayırcılar,
yetersizler, yetmezciler, hayırlılar,
hayırsızlar, akıllılar, uyanıklar, aptallar,
zekiler, pilavcılar, çorbacılar, makarnacılar,
müsaitler, müsiadlartüsiadlar, Anadolu
kaplanları, İstanbul aslanları, şehirliler,
köylüler işçiler, sarı sendikacılar
sendikasızlar, uzun kısa saçlılar, keller,
sakalsızlar, sakallılar bıyıklılar analar,
babalar, kardeşler, uzunlar, kısalar,
hastalar, sağlıklılar, gençler, yaşlılar,

sarışınlar, esmerler,
kumrallar,Bahamadakiler kanaryadakiler,
uzaktakiler, yanındakiler, kimciler
kilimciler, cemaatler, cemiyetten güzide
şahsiyetler

İyi misiniz?

İyi olmanızı Allahtan niyaz ederim.

Bitmedi devam edecek...
Devamı sizde.

Tavşantepe, Eylül/Ekim 2024

İÇİMİZDEKİ VOLKAN

İklim Adaleti!

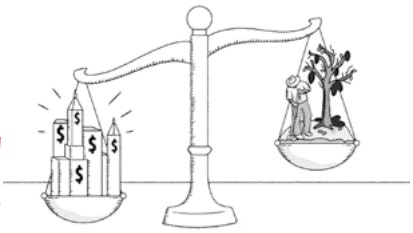

GANİME GÜLMEZ

“Üçüncü Dünya Savaşı’nda hangi silahların kullanılacağını bilmiyorum, ama Dördüncü Dünya Savaşı sopalar ve taşlarla yapılacak.” [Albert Einstein; 1879-1955]

Tarih dediğimizde; onu anlamayı, deneyimleri örnek almayı, dersler çıkarmayı düşünürüz. Yazılırken üzerine el atanlar ve kendi yorumlarını da katanların hepsi insandır: Yaşadığı coğrafyayı, dili, kültürü, yaşam tarzını ve dünya gözlüğünü hesaplayamayacağımız çokluk-ta insan! Bu durumda, tarihi anlamakta tam bir “objektiflik” ne kadar mümkündür, bilinmez.

Gerçek dediğimizde; ömrümüz yettikçe, deneyimlerimiz izin verdikçe ve aklımızı-irademizi teslim etmeme ısrarından vazgeçmedikçe patır patır dökülür önümüze. Bilmek, öğrenmek, anlamak istemeyebiliriz. İnsanın iradi bir varlık oluşunun o muazzam değerini heba edebiliriz. Ya da tüm bunları, sadece “özel yaşamımız” için seferber edebiliriz. Ve bunlarla birlikte, daha nice şeyden kaçındıkça-kaçtıkça, doğa dediğimiz canlı organizma uyandırmaktan vazgeçmez bizi asla: “Sen de benim bir parçamsın!”

Okuma-öğrenme, algıların yönetimine karşı direnmenin öneminin muazzam derecede arttığı,

direncininse giderek azaldığı, bir yanımızın tüketimlerde diğer yanımızınsa kıyımlarda attığı şu asırda: Namuslu bilim insanları çığlık çığlığa duyurularda ve acil uyarılarda. Ancak bu çığlıkları hiçbir devlet yöneticisi, hiçbir meclis çoğunluğu, neredeyse hiçbir bakan duymuyor. Duymak ne kelime, aksine! medya ve insan aklı yeni duyurularla döndürülmeye devam ediyor. "Uzaylılar var, nerededer bilmiyoruz, ama var!", ya da koca deha-bilim insanı Elon Musk haykırıyor: "Ben uzaylıyım!"

• • • •

"Sorunu belirlemek, çözümü belirlemekten daha önemlidir, çünkü sorunu doğru tanımlamak çözüme götürür." [Albert Einstein]

Yaşadığımız gezegen dışındaki gezegenlerde hayat-canlılar olup olmadığını bilemiyoruz. Biz bilmiyoruz. Uzay bilimleri-bilgileri tekelini elinde tutanların, bu konuda bizden çok daha fazla bilgiye sahip oldukları, bu bilgileri yadsımadan gelecek planları yaptıkları gerçeği ise artık bir açıklamaya dahi ihtiyaç bırakmayacak açıklıkta.

Tüm bu gerçeklik içerisinde; bildiğimiz, kamuoyuna sık sık duyurulan, ancak tüm bunlara rağmen Büyük İnsanlık'ın duymamazlıktan geldiği şeyler var!

Atom Bilim İnsanları Bülteni ["Bulletin of the Atomic Scientists"] bu yıl bazı uyarılarda bulundu. Bilimsel gelişmeler tarihine hâkim ve direk BM çatısı altında yıllarca bu alanda faaliyet yürüten Uluslararası Nükleer Silah Karşıtı Doktorlar; hemen bir bildirge yayınlayarak, "Nükleer enerji üretimi, nükleer silah üretimiyle kopmaz bağlar taşır. Nükleer Silah Kullanmama Anlaşması acilen imzalanmalı." yönlü bir kampanya başlattı. Bu kampanyanın başlatılması üzerine, çok sayıda bilim insanı, gazeteci-yazar ve kurumlar düzeyinde çeşitli makaleler ve bildirgeler yayınlandı.

Tüm bu bilimsel gerçekliğe ve duyurulara ise, çok sayıda devlet ve hükümet bakanı kayıtsız kaldı. Bu varoluşsal riskleri azaltmak yerine hızlandıran söylemler ve politikalar manşetleri sardı.

Neydi bu açıklamalar? Namuslu bilim insanları, Büyük İnsanlık'a hangi gerçekliği göstermeye çalışıyorlar?

"Atom Bilim İnsanları Bülteni"nin kurucu üyeleri arasında, Albert Einstein ve J. Robert Oppenheimer da vardır. 1947'de bu örgütün Bilim ve Güvenlik Konseyi, "saat on ikiye beş kala" metaforuna dayanan sembolik bir saat olan "Kıyamet Saati"ni tanıtır. Bu saat, aynı dergide sürekli ve evrensel olarak günümüze dek "Doomsday Clock" başlığıyla raporlaştırılır ve kamuoyuna sunulur.

Bültenin 27 Ocak 2026 tarihli son "Doomsday Clock" raporunda şu açıklamalar yapıldı:

"1991'de saat gece yarısı 12'ye 17 dakika kalaydı, şimdi ise sadece 85 saniye [Raporda tüm yıllara dair bir harita ve "Kıyamet Saati"ni ilerleten-geriletmesi mümkün olan faktörler de sunuluyor. [-Benim notum-]. ***Dünya dediğimiz gezegen, Kıyamet Saati'nin 1947'de tanıtılmasından bu yana küresel bir felakete hiç bu denli yakın olmamıştı. Bir yıl önce, dünyanın küresel bir felakete tehlikeli derecede yaklaştığı ve bu gidişatı tersine çevirmede yaşanacak herhangi bir gecikmenin felaket olasılığını artıracağı konusunda uyarıda bulunmuştuk. Bu uyarıyı dikkate almak yerine, Rusya, Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer büyük ülkeler giderek daha saldırgan, düşmanca ve milliyetçi bir tutum sergilemeye başladılar."***

Bülten'deki verileri kriter olarak alan farklı alanlarda ihtisaslaşmış bilim insanları da şöyle bir açıklama yaptılar ve mart ayının başına dek sürecek uluslararası bir imza-eylem kampanyası başlattılar:

"Kitlesel hareketlerle, çok zorlu mücadele tarihleriyle ve nice bedellerle elde edilen küresel anlaşmalar çökmekle yüzyüze. Bu çöküş, büyük güçler arasındaki üstünlük-iktidar mücadelesini hızlandıracak ve nükleer savaş, iklim değişikliği, biyoteknolojinin kötüye kullanımı, yapay zekânın potansiyel tehdidi ve diğer kıyametvari tehlikelerin riskini azaltmak için hayati önem taşıyan uluslararası işbirliğini baltalayacaktır. Bunu engelleme, "Kıyamet Saati"ni geriye alma şansımız hâlâ mevcut. Bu sorumluluğu yerine getirmek üzere, elimizden gelenin çok ötesinde bir çabayla harekete geçeceğiz...."

Bilim insanlarının bu uluslararası kampanya startını vermeleri üzerine, BM Genel Sekreteri António Guterres'in sözcüsü Stéphane Dujarric, New York'ta yaptığı basın açıklamasında şunları ifade etti:

"Gerilimleri azaltmak için tüm üye devletlerin -özellikle nükleer güce sahip olanların- nükleer silahsızlanma yoluna geri dönmeleri gerekiyor. O

zaman en azından Kıyamet Saati'ni 86 saniyeye geri çevirebiliriz."

• • • •

"İki şey sonsuzdur: Evren ve insan aptallığı; fakat evren konusunda tam olarak emin değilim. İnsanlar atom bombasını icat etti, oysa dünyadaki hiçbir fare fare kapanı tasarlayamazdı. ... Beni korkutan şey bombanın yıkıcı gücü değil, insan kalbinin kötülüğü patlatan potansiyelidir." [Albert Einstein]

Einstein, nükleer fiziğin kapısını aralayan formülleri keşfettiği anda: Önce sevinçten çıldırır. Bu keşiflerin insanlığa kolaylıklar sağlayacağının hayalidir kurduğu. İki paylaşım savaşına, faşizme-sürgünlüğe tanıklık eder. Teknolojiyi eline geçirenlerin, insan yaşatmak için değil, aksine öldürmek için neleri deneyebileceğine tanıklık eder. Ve "Dördüncü Dünya Savaşı sopalar ve taşlarla yapılacak" derken, emindir. Bütün bu kimyasal zararlıların, doğayı-gezegeni tarumar edeceği bilimsel gerçekliği o dönemlerde dahi bilinir.

Bu yazıyı kaleme aldığım tarihler: Avrupa çapında seçim kampanyalarının sürdürüldüğü ve NATO-Güvenlik Konferansı'nın gerçekleştiği tarihler. Filistinlilerin ardından, artık İranlılar da yakınlarından haber alamamakta. Rojava'nın açlık-susuzlukla yüzyüze bırakıldığı haberleri geliyor. Küba'ya Meksika'dan gıda yardımı yapılmak zorunda kalındığı belirtiliyor. Latin Amerika dediğimiz toprak parçasının ambargo türevlerini deneyimlediği tarihler.

Öncelikle: NATO-Güvenlik Konferansı'nın gerçekleştiği Münih'te, doktorlar bu konferansa bilimsel bir deklarasyonla katıldı. 250 bini aşkın İranlı'nın yanı sıra on binler sokağa döküldü. Güvenlik önlemlerine paralel yollar bulunup, aynı anda çok sayıda protesto gerçekleşti.

Bu yazıyı kaleme aldığım tarihler: İklim Hareketleri'nden Barış Hareketleri'ne dek çeşitli kurumların, "Savaşa, silahlara yatırıma son! İklim Krizi'ne karşı İklim Adaleti!" diye haykırdığı ve tüm yeryüzü-tüm insanlık için acil çözümlere ulaşmaya çalıştığı tarihler.

Bu yazıyı kaleme aldığım tarihler: Basında, "9-20 Kasım 2026 tarihleri arasında gerçekleştirilecek olan COP31- BM 31. İklim Konferansı öncesi toplantılar Pasifik'te yapılacak, müzakerelere Avustralya liderlik edecek ve Türkiye ev sahibi ülke olacak." haberlerinin yer aldığı tarihler. Ve COP27'den COP30'a, yani Mısır'dan Belém'e dek gerçekleştirilen Alternatif-Halkların İklim Konferansları deneyimlerini süzmek üzere, mayıs ayında gerçekleşecek bir kongreye hazırlanıldığı tarihler.

Kısacası: Yeryüzünün yüz binlerce adsız-mezarsızı kucaklarken çırpındığı, bu çırpınışlara büyük bir emekle kolektif ve acil çareler arandığı günler.

• • • •

"En önemli şey soru sormayı bırakmamaktır. Merak, yalnızca uyarılmaya değil, her şeyden önce özgürlüğe ihtiyaç duyan hassas bir bitkidir." [Albert Einstein]

Joachim Wilke'nin, yirminci yüzyıldan yirmibirinci yüzyıla geçişte, Samir Amin'e dek sayısız sürgünle birlikte, gece-gündüz bir emekle cevaplamaya çalıştığı sorunun ise hâlâ net-ortak bir yanıtına ulaşılabilmiş değil:

"Peki, içimizdeki bu volkan, bu gidişatı nasıl değiştirebilir?"

Dil, ülke sınırları ya da farklı engeller ve baskılar; sayısız yerli halkın kan-can pahasına verdiği bu muazzam mücadelenin yeterli düzeyde duyurulabilmesine-birleşebilmesine engel olsa da, Belém yerli halklarının tüm dünyaya duyurmayı başardıkları gibi:

"Bu gezegen tehlikede! Bu gezegen hepimizin!"

Alabileceğimiz bir nefes, içilebilecek-yüzülebilecek bir suyumuz var olduğu müddetçe, tüm insanlık birbirinden öğrenmeyi elden bırakmadıkça, kulaçlarımızın er ya da geç ortaklaşabileceği umuduyla... ■

İklim Krizinde Adalet: İklim Adaleti! [*]

İklim krizi tüm insanlığı etkiliyor. Ancak herkesi eşit bir şekilde etkilemiyor. Bazı insanlar iklim krizinden diğerlerinden daha fazla etkileniyor. Örneğin; dünyanın dört bir yanındaki yoksul ülkelerde yaşayan insanlar.

Zengin ülkeler kendilerini iklim krizinden daha iyi koruyabiliyor.

Ve iklim politikalarında daha fazla söz sahibi olabiliyorlar.

Yoksul insanlar ve ülkeler genellikle bunu yapamıyor.

İklimi korumak için birçok şey yapılması gerekiyor:

Hükümetler iklimi korumak için kesin kurallar koymalıdır.

Çevre dostu teknolojilere ve şiddetli hava koşullarına karşı korunaklı evlere para harcamalıdırlar.

İnsanlar da davranışlarını değiştirmeli, örneğin daha az atık üretmelidirler.

Ancak en önemlisi şudur:

İklim politikası adil olmalıdır!

Bu şu anlama geliyor:

Zengin insanlar ve ülkeler; iklim kriziyle mücadele etmek için çok daha fazlasını yapmalı.

Örneğin, bu mücadele için daha fazla para harcamalı ve daha yoksul ülkeleri desteklemeliler. Çünkü iklim krizinden sorumlu olanların büyük bir kısmı zengin ülkelerdir.

Yoksul insanlar ve ülkeler daha iyi korunmalıdır.

Çünkü yoksul ülkeler iklim krizinden sorumlu olmadıkları hâlde, en çok acıyı onlar çekiyor.

Örneğin yoksul ülkelerde yaşayan insanlar; artık çoğu zaman suya dahi erişememekte ya da kirli suya erişebilmekte. Öte yandan; evleri, tarlaları veya iş yerleri şiddetli hava koşulları nedeniyle yok olmakta.

Nihayetinde, her geçen gün daha da fazla insan evini ya da ülkelerini terk etmek zorunda kalıyor. Su ve verimli topraklar azaldıkça, bu kaynaklar için daha fazla çatışma yaşanıyor.

İklim krizi, birçok yoksul insanı ve ülkeyi daha da yoksullaştırıyor. Adaletsiz olan bu.

İklim krizini çözerken tüm insanlığı dikkate almamız önemlidir.

Bazı insanların diğerlerinden daha fazla acı çekmesi kabul edilemez.

Bu durum, dünyanın her yerinde daha fazla soruna yol açar.

Bunu önlemek için adil finansmana ihtiyacımız var.

İklim krizi, günümüzün en önemli siyasi sorunlarından biridir.

Bunu ciddiye almalı ve adil çözümler bulmalıyız!

■

[*] **Bu yazı:** Rosa Luxemburg Vakfı tarafından, 17.07.2024 tarihinde, enternasyonal bir faaliyet yürütülüyor oluşu göz önünde bulundurularak, özel olarak tüm iklim dosyalarının ilk sayfasına: "Basit bir dille okuyalım" biçiminde, Almancayı kabaca bilen bir kişinin ya da ortaokul-lise düzeyindeki gençlerin dahi anlayabileceği bu yalınlıkla eklenmiştir. "İklim Adaleti" kavramı-talebi, anti-kolonialist-anti-faşist blok tarafından uzun yıllardır haykırılan ve artık COP-BM İklim Konferansları'nın yarattığı büyük hayalkırıklıklarının ardından, bu konferanslara katılan STK'ların dahi ete-kemiğe büründürmek zorunda kaldığı bir kavram hâline gelmiştir. Yani kapitalizmin geldiği kaçınılmaz aşama ve bu aşamanın, resmi anlaşmalar literatüründe dahi "gelişmekte olan-az gelişmiş" olarak anılan ülke insanlarına biçtiği can pahası fatura, bu arenalarda çırılçıplak görünür hâle gelmiştir.

Joachim Wilke

Dünya için akıl [*]

Özel, kendine has bir yeniden buluşma: Mayıs 2005''in sonunda, Ciudad de México şehrinden (eski adıyla Mendoza, Arjantin) Enrique Dussel, Brüksel'den (eski adıyla Demokratik Kongo Cumhuriyeti) Albert Kasanda, San José'den (Kosta Rika) Franz-Joseph Hinkelammert, Berlin'den Çekoslovakya doğumlu Juraj Balác̆ ve ben (eski adıyla Doğu Almanya Bilimler Akademisi'nde, şimdi ise Fransız Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi CNRS'de ortak araştırmacı), Senftenberg'deki "Wendische Kilisesi" topluluk merkezinde tekrar bir araya geldik.

Bizi Lausitz'de bir kez daha bir araya getiren neydi?

Son etkinlik, Aachen'deki Misyonoloji Enstitüsü, Rosa Luxemburg Vakfı ve Lausitz Uygulamalı Bilimler Üniversitesi tarafından ortaklaşa düzenlenen ve "Kültürlerin Egemenliği ve Kültürlerarası İlişkiler" temasıyla gerçekleştirilen 6. Uluslararası Kültürlerarası Felsefe Kongresi'ydi. Bu buluşma, adı geçenleri ve diğerlerini dünyaya akıl getirme çabası için bir araya getiren, mükemmel bir uyum sağladı. Bu durum, Paris'te ve kongre kitap masasında bulunan "Küre-

Maja T.

Son söz yok

“Sevdiğiniz bir saksı bitkisini bodruma koymayı deneyin, o zaman biz mahkûmların başına ne geleceğini anlayacaksınız. … yine de dostça bir gülümsemeyi ve evrensel bir ahlak anlayışını koruyorum. Ve hücremde nefesim kesildiğinde, sonbaharda yabani kazları gördüğüm o gökyüzü şeridine bakıyorum ve dayanışmanın şiddete karşı koyduğuna olan inancıma tutunuyorum.”

Değerli insan kardeşlerim,
saygıdeğer hâkimler;

Bu ceza davasının geçici olarak sona ermesinden önce ben de birkaç söz söylemek istiyorum. Temel bir noktayla başlamak istiyorum: Bu davanın ilkesini ya da meşruiyetini asla sorgulamadım, bunu da hukuk devletiyle yönetilen bir devlette yapmadım. Hayır, sadece Macaristan’daki bu davanın içerdiği adaletsizlikler ve tehlikeler konusunda uyarıda bulundum. Almanya’da da farklı davranmazdım. Bir demokrasi, otoriterliğe ve baskıya karşı bu tür bir muhalefete izin vermelidir. Burada verilecek her karar, sözlerimin ve eylemlerimin nasıl ve ne ölçüde cezalandırılacağıyla da ölçülmelidir.

Ancak son aylarda, Macar devletinin tam da bu çelişkilere tahammül etmediği izlenimi daha da somutlaştı. Gösteriler ve mitingler yasaklanıyor ve bu süreci destekleme konusunda dayanışma daha da zorlaştırılıyor. İnsanlara terörist muamelesi görme korkusu aşılamak amacıyla bir korku iklimi yaratılıyor. İster kendi ebeveynlerimizden ister yabancılardan gelsin, protesto ve dayanışma gerçekten de toplumumuzu tehlikeye mi atıyor? Benden mi, babam mikrofonu eline aldığında mı, yoksa slogan atan bir arkadaşınızdan mı korkuyorsunuz?!

Yirmi beş aylık tutukluluk sürecim geride kaldı. Almanya’da geçirdiğim ilk altı ayın ardından, hukuka aykırı bir şekilde Macaristan’a iade edildim. Bu iadeyi engellemek için Federal Anayasa Mahkemesi’ne başvurdum ve Almanya’nın en yüksek mahkemesi, hem acil bir ihtiyati tedbir kararıyla hem de daha sonraki nihai bir kararla, iade emrinin hukuka ve anayasaya aykırı olduğuna hükmetti; çünkü eşcinsel bireyler Macar devleti tarafından dışlanıyor. Evet, anayasadan silindik, sözlerimiz ve konuşmalarımız suç sayılıyor, varlığımız görünmez hâle getiriliyor. Ben de ikili cinsiyetin kısıtlamalarından kurtularak kendimi Maja olarak gerçekleştirdim. Ancak Federal Anayasa Mahkemesi’nin acil ihtiyati tedbir kararı çok geç geldi. Saksonya Eyaleti Ceza Polisi beni gece yarısı yıldırım hızıyla bir baskınla kaçırdı, Almanya’dan çıkardı ve jet hızıyla hücre hapsine koydu.

Hapishanede muazzam bir anlamı olan, insanların birbirleriyle buluşması noktasında; bu

selleşmiş Akıl” (Raison mondialisée) kitap serisinin ilk başlıklarıyla da kanıtlandı.

Gerçekten de, kültürlerarası felsefe kongreleri tam on yıldır -ve bu kıtalararası akıl kültürü araştırması da bunun bir örneği- belirli “kültür taşıyıcıların” egemenlik iddialarına karşı çıkıyor. Dünya, neoliberal kâr kültürüne ya da küreselleşmiş kâr arayışına herhangi bir alternatif olmadığı yönündeki, sözde rasyonel tekdüzelik anlayışına hapsedilemez.

Yeryüzündeki milyarlarca insan, ne “baskın-egemen kültürlerin” irrasyonel yüceltilmesiyle, ne de akademik olarak saf “düşünme üzerine tarafsız-kayıtsız düşünme”nin herhangi bir biçiminin yüceltilmesiyle; tüm bu kısıtlamalara kayıtsız kalamaz, bu kısıtlamalardan kaçamaz. Birbirine saygı duyan ve birbirini zenginleştiren çeşitli kültürler, tüm dünya için, hayati bir amaca hizmet eden düşünce ve eylem araçlarının tutarlı bir çeşitliliği kadar hayati öneme sahiptir: Dünya üzerindeki altı milyar, yakında on milyar olacak insanın her biri için onurlu bir yaşamın üretimi, yeniden üretimi ve toplumsal gelişimi: Bunların çoğunun böyle bir yaşamdan yoksun oluşu, milyarlarca insanın haklarından mahrum bırakılmış ve istismara uğramış bir şekilde bitkisel hayatta kalması, bu dramatik küresel krizin ana faktörüdür. Bu insanların zihin, beden ve ruhlarıyla bu yaşamı kendileri için kolektif olarak yaratmaları, transmodernite bağlamında “Küreselleşmiş Akıl”a yönelik çabaların hedefidir.

Burada Enrique Dussel’in fikirlerini devralıyorum.

buluşmaya, günde iki saatten az fırsat tanındığı uzun süreli hücre hapsi ya da tecrit, beyazların uyguladığı işkence olarak kabul ediliyor. Ben bunu 18 ay boyunca çektim. Gerekçe ise iğrenç. İlk başta, acımasız ve tehlikeli olduğum için herkesin benden korunması gerektiğini söylediler. Bir yıl sonra ise aniden, başkalarının eşcinsellere karşı beslediği nefretten beni korumak istediklerini iddia ettiler.

Tecrit, günlük aşağılayıcı zorlayıcı önlemler ve gerekçesi bugüne kadar gizli tutulan ayrı bir güvenlik emriyle birlikte sürdürülüyor. Uzun süreli hücre hapsi, uyku yoksunluğu, aşağılama, şiddet; bunların hepsi itirafçılığa zorlamak için kullanılan uygulamalardır. Amaç, insanların moralini bozmak, onurlarını ellerinden almak, umutlarını ve öz saygılarını kaybetmelerini sağlamaktır. Sevdiğiniz bir saksı bitkisini bodruma koymayı deneyin, o zaman biz mahkûmların başına ne geleceğini anlayacaksınız.

Bu mahkeme salonunu bir yıldır tanıyorum. 16 gün süren duruşmalarda, arkamdaki tahta banka zincirlenmiş bir hâlde, hayatımın bu davada tartışılmasını dikkatle dinledim. Suçlamalar karşısında sessiz kaldım. Duruşmalar iki haftadan biraz fazla sürdü. Ama aynaya baktığımda, bu bana yıllar gibi uzun geldi. Bu dava için "son bir söz" bulma girişimimde, şu anki hâlimi "solmuş bir çiçek" olarak tanımladım. Çünkü bir insan da güneş ışığına, ama her şeyden önce hayatta kalmak için yakınlığa, güvenliğe ve topluluğa ihtiyaç duyar. Ancak toplumun tutsakları olan bizler, tüm bunlardan yoksun bırakılıyoruz.

Sayın Savcı, benim durumumda işler yolunda gitmedi. Evet, bugün titriyor olsam da, huzursuzluk ve kâbuslarla boğuşuyor olsam da, günlerce süren yalnızlığın ardından tüm duygularımı kaybetmiş olsam da, bu siyasi süreçler altında ne kadar çok insanın acı çektiğini görmek beni boğuyor olsa da, yine de dostça bir gülümsemeyi ve evrensel bir ahlak anlayışını koruyorum. Ve hücremde nefesim kesildiğinde, sonbaharda yabani kazları gördüğüm o gökyüzü şeridine bakıyorum ve dayanışmanın şiddete karşı koyduğuna olan inancıma tutunuyorum. ■

■ **Maja T:** "Non-binary" olarak adlandırılan, biyolojik olarak ne erkek ne de kadın cinsiyetine sahip olan; hayatın tüm alanlarındaki protestolara katılan anti-faşist bir aktivist. Macaristan vatandaşı olmamasına rağmen, Şubat 2026'da Budapeşte'deki bir mahkeme tarafından sekiz yıl hapis cezasına çarptırıldı. Her yıl şubat ayında, Macaristan'da Neo-Naziler tarafından düzenlenen, binlerce Nazi'nin katıldığı "Onur Günü"; anti-faşist kurumlar tarafından da geleneksel olarak protesto edilir. Maja T. 2023 yılında bu protestolara katılır. Macaristan, bir örgüte üye olduğu gerekçesiyle, Haziran 2024'te Maja'nın iadesini ister. Almanya Federal Anayasa Mahkemesi'nin bu iade talebini reddetmesine rağmen, iade gerçekleşir. Bu dava "kararın siyasi amaçlı olduğu" eleştirileriyle büyük yankı uyandırır. Ancak Maja'nın Macaristan hapishanesinde tutuklu kalması engellenemez. Uluslararası bir emsal karar niteliğinde olan bu uygulamaya karşı, Avrupa çapında protestolar devam etmektedir.

■ **Kaynak**: Maja'nın bu sözlü-yazılı savunması, Budapeşte Anti-faşist Dayanışma Komitesi "BASC" yayınlarında, 4 Şubat 2026'da Almanca olarak yayınlanmıştır.

■ **Çeviri:** Ganime Gülmez

Kongredeki coşkulu sunumu, transmodern sürecin mevcut durumunu ve perspektiflerini özetledi. Sunumu kısaca; dünya çapındaki kurtuluş hareketleri tarafından yönlendirilen, Avrupa merkezli modernliğin kısıtlamalarının ötesine geçmeyi ve aynı zamanda bu mücadelelerin, eleştirel diyalog yoluyla özgürleştirici yönlerini daha da geliştirmeyi amaçlayan bir süreçti. Bu arada, bu konudaki derleme, kitap masasında iki kez sergilendi: İspanyolca orijinali "Kurtuluş Etiği" ve Albert Kasanda'nın Fransızca çevirisiyle, Raison mondialisée "Küreselleşmiş Akıl" serisinin ilk kitabı.

Bu projeyi yöneten ben olduğum için önsözü de ben yazdım; Dakar'daki ekonomist Samir Amin ve Toulouse'daki filozof Jean-Marc Gabaude'nin danışmanlığında çalışıyorum. "Wendisch Kilisesi" serisindeki bu kitaba; Oward Ferrari'nin "Felsefe ya da Barbarlık. Akıl Avrupası ve İhanet Avrupası" ve Michel Clouscard'ın "Liberal Karşı Devrime Karşı İlerici Yeniden Kuruluş" adlı iki devam kitabı ile birlikte, Fransızca konuşulan dünyada akıl kavramı üzerine yüz yıllık çalışmaları konu alan denemelerden oluşan "Akıl Yolları" adlı öncülü de eşlik etti.

On üç yazar tarafından yedi yıl boyunca geliştirilen bu çalışma, araştırma grubunu daha geniş bir arayışa yönlendirdi. Fransızca konuşulan bölgelerin düşüncesi, küresel hareketlerin kesişme noktası ve itici gücüdür. Şimdi yazarların biyografik ayrıntılarına ve açıklamalarına geçelim: Enrique Dussel, genç yaşından itibaren Latin Amerikalıların, yani Amerikalıların çoğunluğunun mirasını ve çıkarlarını dile getiren

bir felsefeye bağlıydı. Bu nedenle, onun Arjantin'ini neoliberal saldırıya maruz bırakan ve böylece ülkenin mevcut yıkımının yolunu açan askeri cunta, onu memleketi Mendoza'dan uzaklaştırdı. Modern bir göçebelikte, sürekli olarak özgürlük hareketleriyle temas hâlinde olan Dussel, Marx, Freud, Luxemburg, Levinas, Habermas ve daha birçok ismin yanı sıra, ütopik olmayan pratikliğe yönelik F. J. Hinkelammert'in metodolojik tavsiyelerini ve Nobel ödüllü Rigoberta Menchú'nun Guatemala yerli halkının çektiği acılar ve öz farkındalık (conscientisación) hakkındaki yaşam öyküsünü de içeren kapsamlı bir çalışma programını tamamladı.

Uyanan yerli halklar, isyankâr kadınlar, gençler, ezilmiş işçiler ve aşağılanmış işsizler arasında, ilerici entelektüeller tarafından desteklenmesi gereken bir dayanışma ağı, bu kitleleri yeni bir tarihsel özneye dönüştürebilir, der Dussel. Ve aynı zamanda elde edilen her kurtuluşun, yeni bir baskıya dönüşmemesi için eleştirel bir şekilde incelenmesi gerektiğini savunur:

Kurtuluş asla bitmeyen bir görev olmaya devam eder.

Cuyo Üniversitesi'nden eski meslektaşı Oward Ferrari ile on beş yıl önce, kendisi Fransa'nın güneyinde sürgünde yaşarken tanıştım. Klasik Alman Felsefesi'nin temel ilkelerini; olgunlaşmamışlıktan ve hak yoksunluğundan kurtuluş çağrısını savunduğu için, Ferrari de Mendoza'daki cunta tarafından tutuklandı ve sınır dışı edildi. Onun serüveni-göçebeliği, Heidelberg ve Toulouse'daki eğitmenlik görevlerinden geçerek Elsaß'daki Colmar'a kadar uzandı. Orada, Avrupa'nın klasik mirasına, özellikle Kant ve Hegel'in mirasına kapsamlı bir giriş sağlayan ve aynı zamanda bu mirasa yapılan mevcut ihanetin kıtamıza neler getirdiğini ortaya koyan "Raison mondialisée" adlı kitabı yazdı. Soykırım, denizaşırı sömürgecilik ve yeni sömürgecilik kaynaklı yoksullaştırma, hatta yakın zamanda Arjantin'e işkence uzmanı ihracı gibi suçlarla karalanan, içten bölünmüş, sürekli savaşlarla boğuşan, ekonomiyi anlamayan ama sadece zenginleri daha da zenginleştirmeyi bilen bir "ekonominin" standart bir iş uygulaması olarak yolsuzlukla dolu olan Avrupa, bugün işte böyle bir rezalet ve dahası derin bir kriz içinde. Soru şu: Avrupa en değerli mirasını yeniden keşfedebilir mi, keşfedecek mi? Mendoza ve Cuyo Üniversitesi, bu çalışması nedeniyle Oward Ferrari'yi kesinlikle saygıyla karşıladı.

Poitiers Üniversitesi'nde Emekli Profesör olan Michel Clouscard, bir zamanlar dini çatışmaların ağır can kayıplarına yol açtığı Tarn Nehri üzerindeki Gaillac'ta yaşıyor. Bölgenin enfes kırmızı şarabını üretme izni verilen eski manastırın yakınlarında, önce Protestanlar "Katolikleri" dik bir yamaçtan aşağıya atarak ölüme terk ettiler, ardından da dindar Katolikler "kâfirlere" karşı misilleme yaptılar. Clouscard, insanlık içindeki kadim, efsanevi bir çatışmayı -kendine düşkün hedonist Narkissos ile değer yaratan demirci Vulkan arasındaki çatışmayı- bugünü anlamak için estetik bir köprü olarak kullanıyor: Neoliberalizmin gizli siyasi ekonomisi, özellikle saf genç insanlarda, birçok insanın içindeki Narkissos'u aşırı tüketime sürüklemeye çalışmıyor mu? Bunu yaparak, sadece bundan etkilenenleri değil, tüm insanlığı tehlikeye atıyor!

Peki, içimizdeki bu volkan, bu gidişatı nasıl değiştirebilir?

Gerçekten aktif olanlar, farklılıklarına rağmen, önce bir Genel Meclis'te, sonra da yasaları uygulayabilecek parlamento dışı bir "İşçi Kolektifi Parlamentosu"nda ortak bir zemin bulamazlar mı? Fransa'da mutlakiyetçilik döneminde bile benzer bir şey mümkündü, öyleyse neden bugün de olmasın, her ne kadar daha uzun sürecek olsa da?

Küresel aklın kurulması, yoğun bir ortamda azim gerektirir. Danışmanımız Samir Amin, "dünya sosyalizmine giden uzun bir yol"u savunuyor; ben de yakın zamanda bu konuda bir yayın yaptım. Şu anda, iki ekonomist Raison mondialisée projesi için rasyonel ekonomi üzerine çalışıyor, bir filozof çağımızda determinizm üzerine, bir diğeri ise özellikle Afrika sözlü ve özellikle Avrupa yazılı düşünce ve iletişim geleneklerini bir araya getirme üzerine çalışıyor ve benzeri çalışmalar devam ediyor.

Senftenberg'deki sunumlar ve tartışmalar bize Bolivya, Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyi, İslam dünyası, Kore ve diğer yerlerdeki düşünce ve uygulamalar hakkında bilgi verdi. "Akıl Yolları" kitabının ortak yazarı Juraj Balácš, bu konuda kendi ülkesinde bir rapor hazırlamayı planlıyor. Bu beni cesaretlendiriyor ve bu konferanstan derlenmiş bir materyal kitabı yayınlanmasını umut ediyorum. ■

■ **Konferansa Wilke tarafından sunulan kaynaklar:**

Enrique Dussel: L'étique de la libération à l'ère de la mondialisation et de l'exclusion. Préface de Joachim Wilke, Paris, L'Harmattan 2002, 268 pp., collection "Raison mondialisée".

Oward Ferrari: Philosophie ou barbarie. L'Europe de la raison (du logos) et l'Europe de la trahison, a. a. O., 236 pp.

Michel Clouscard: Refondation progressiste face à la contre-révolution libérale, a. a. O. 2003, 162 pp.

J. Wilke, J.-M. Gabaude, M. Vadée (éds.): Les chemins de la raison. XXe siècle: la France à la recherche de sa pensée. Préface de Bernard Bourgeois, Paris, L'Harmattan 1997, 332 pp.

Joachim Wilke: Samir Amins Projekt eines langen Weges zu einem globalen Sozialismus, Berlin, "Helle Panke" e. V. 2005, 39 s., Reihe "Vielfalt sozialistischen Denkens".

■ **Joachim Wilke**: 1928 doğumlu, doktoralı felsefeci, CNRS Paris'te Yardımcı Araştırmacı, Fransızca Konuşan Felsefe Alman Derneği'nin (DGFP) Kurucu Üyesi, DGFP'nin Uluslararası Fransızca Konuşan Felsefe Dernekleri Birliği (ASPLF) ile İlişkilerinden Sorumlu Temsilci, Yayınevi L'Harmattan-Paris tarafından yayınlanan "Raison mondialisée" kitap serisinin editörü (Directeur de la Collection).

■ **(*) Bu yazı**: Mayıs 2005'te gerçekleşen VI. Enternasyonal Kültürlerarası Felsefe Kongresi sonrasında, Yaratıcı Ütopya Dergisi'nin Aralık 2005 tarihli 182. sayısında yayınlanmıştır; s. 1137-1139.

■ **Çeviri:** Ganime Gülmez

Vanessa Dourado

Eko-sosyalizm mi, yok oluş mu?

Yaşamı savunmak, özgür bölgeler yaratmak. Halklar tarafından ve halklar için eko-sosyalizm.

Bu makale, 8-11 Kasım 2025 tarihleri arasında Brezilya'nın Belém kentinde düzenlenecek olan İkinci Latin Amerika ve Karayip Eko-sosyalist Toplantısı öncesinde eko-sosyalist hareketin karşı karşıya olduğu zorlukları özetlemektedir.

Yazar, özellikle yerli halkların topraklarını savunma ve geliştirme mücadelelerinin muazzam bir öneme sahip olduğuna vurgu yapmaktadır. Makale ayrıca yaklaşan toplantılar hakkında bilgi vermekte ve uluslararası dayanışma-işbirliği için somut önerilerle sona ermektedir. Bu makaleyi, BM İklim Konferansı öncesinde, dünyanın farklı bölgeleriyle birlikte, Güney Amerika ve Karayipler'deki çeşitli gerçeklikler, çatışmalar ve siyasi tepkiler konusunda bir farkındalık yaratmak amacıyla yayınlıyoruz. Sadece karşılıklı tanıma temelinde, ortak tepkiler ve stratejiler geliştirmek için; uluslararası, dayanışmaya dayalı bir deneyim alışverişi geliştirmek mümkündür.

Bizler, yani halklar; COP30'a yanıt olarak düzenlediğimiz eylemlerin bir parçası olarak bir araya geldik: Ancak içinden geçtiğimiz dönem, sermayenin hayata karşı büyük bir saldırı başlattığı bir dönem. Hem aşırı sağın yükselişi hem de kendilerini ilerici olarak adlandıran, ancak kamu mallarını özelleştirmekten ya da yerli halklara ve liderlerine yönelik saldırıları mümkün kılmaktan çekinmeyen hükümetlerin yanlış çözümlerinin tehdidi altındayız. Bu tehditlerden, özellikle sınırsız kapitalist büyüme mantığının sonuçlarıyla her gün kendi topraklarında yüzleşenler etkilenmekte. Tüm bu zorluklar içerisindeki bu biraraya geliş; yaşam sistemlerinin-yaşam tarzlarının tüm siyasi çabalarımızın merkezinde olduğu bir dünya için mücadele etme ve her türlü yıldırma girişimine kararlılıkla karşı çıkma azmimizi güçlendirdi.

"Yerli halkların sesleri bu toplantının merkezindeydi. Sömürgecilik, işgal, mülksüzleştirme, kaynak çıkarımı ve sahte çözümlerin yanı sıra; bir yok etme ve soykırım politikasının ortak bağlamını belirleyen bizzat onlardı."

Bu toplantı sürecinde; ilerici neoliberalizm savunucularının, canlarını riske atarak topraklarını savunan halkların mücadelelerini güçlendirmek yerine, kendilerini kapitalist çıkarların ve yağmacı kaynak sömürüsünün hizmetine sunduklarında neler olduğunu açıkça gördük. Yerli yoldaşımız Auricelia Arapiun'un mevcut durumu analiz eden panel tartışmamıza yaptığı katkı sırasında karşılaştığı siyasi tehditler, topluluklar içinde korku ve bölünme tohumları eken bir sektörün faaliyetlerini yansıtıyor. Ancak Auricelia'nın tehditlere verdiği yanıtta açıkça belirttiği gibi: "Sessiz kalmayacağız ve sindirilemeyeceğiz." Aşırı sağın saldırısı, halkın iradesini ihlâl etme girişimleriyle geçmişte var olan ve bugün de devam eden aynı boyun eğdirme ve tahakküm mantığını yeniden ürettiği topraklarımızda da açıkça görülüyor. Bu emperyalist saldırı karşısında, eko-sosyalistler olarak direnmek ve kendimizi savunmak için birleşik bir cepheyi savunuyoruz.

Farklı bir dünya inşa etmenin kaynağı olarak eko-sosyalizm acilen gereklidir. Ekosistemlerin üreme kapasitesinin kitlesel yıkımının hızlanması ve mevcut iklim krizine neden olan aynı sistem tarafından öne sürülen sözde alternatiflerin neo-kolonyal ve emperyalist karakteri, türümüzün hayatta kalmasını tehdit ediyor ve bizi geri dönüşü olmayan bir noktaya götürüyor.

Bu zorluğun karşısında, kapitalist sistemi aşmayı amaçlayan mücadelelerimizin koordineli örgütlenmesi tek olası çıkış yoludur. **Stratejimizin temelini**: Halkların örgütlü mücadelesi, tahakküm sistemlerine karşı direnişleriyle dayanışma, direniş süreçlerinde, farklı halkların bilgi ve dünya görüşlerine, meşru öz savunma ve öz belirleme-karar alma haklarına saygı duyarak, karşılıklı alışveriş temelinde başka dünyalar inşa etme yolunda bir ilerleme kaydetmek oluşturmaktadır.

Bu tartışma günlerinde, Abya Yala'nın ve diğer kıtaların çeşitli bölgelerinden halkların temsilcileri olarak, kapitalist ve emperyalist kaynak çıkarımının çeşitli bölgelerdeki doğayı-çevreyi ve halkları yok etmesini kınamak için seslerimizi dünya çapında yükseltiyoruz. [1] Bu yıkıma karşı koymak için, direnişçi toplulukların ağlarını güçlendirmek ve aynı zamanda uluslararası şirketler ve hükümetler tarafından su, toprak ve havanın kirlenmesi ve gasp edilmesiyle tehdit edilen halkların tarihsel olarak gelişmiş yaşam biçimlerini korumak şarttır. Yerli halkların sesleri bu toplantının merkezindeydi. Sömürgecilik, işgal, mülksüzleştirme, kaynak çıkarımı ve sahte çözümlerin yanı sıra; bir yok etme ve soykırım politikasının ortak bağlamını belirleyen bizzat onlardı.

Bu bağlamda, bu topluluklar sadece öldürülmekle kalmıyor, aynı zamanda görünmez kılınıyor, suçlu ilan ediliyor ve zulme uğruyor. Bu noktada, beden

1 Aba Yala: [Bu terim, "Amerika" terimine bilinçli bir alternatif olarak; sömürgeleştirmeye karşı direnişin siyasi bir sembolü ve yerli halkların egemenliğini ve kimliğini vurgulamak üzere kullanılmaktadır. Kuna dilinde -Panama/Kolombiya- kullanılan ve "olgunlaşmış toprak", "hayatın toprağı" ya da "bereketli-çiçek veren toprak" anlamına gelen yerli bir terimdir. Ve bu yerli halkların hayatta kalma direnişinin sembolü olarak, sayısız dile 'Abya Yala' olarak geçebilmiştir -bn.-]

ve toprak arasındaki ilişkiyi, yapısal şiddetin işlediği ancak aynı zamanda yaşam mücadelesinin de gerçekleştiği bir ağ olarak anlıyoruz. **Bu mücadele görünürdür ve çeşitli direniş biçimlerinde kendini gösterir**: Ataların ve doğanın var olduğu bilgi ve kozmolojilerin yeniden değerlendirilmesi ve bağlantısı, öz savunma, öz belirleme, toplumsal yaşam ve farklı topraklar arasındaki umut ve birliğin önemi.

Bu hayatta kalma mücadeleleri, Abya Yala'nın çeşitli bölgelerinde kapitalizm ve şiddetin yakın ve tarihsel iç içe geçmişliğiyle karşı karşıya kalan kadınların ve kadınsılaştırılmış bedenlerin mücadelelerini görünür kılan ekofeminizmde de yansıtılmaktadır; bu şiddete toprak, bölgeler ve kadınlar eşit şekilde maruz kalmaktadır. Çeşitli sömürü biçimlerinin altında yatan şiddet, yeryüzünün kirlenmesi ve tahribatında, ortak kaynaklarımızın sömürülmesi ve yağmalanmasında, kültürel bakış açılarının parçalanmasında ve Küresel Güney'deki binlerce kadının kadınsılaştırılmış, yoksullaştırılmış ve ırksallaştırılmış bedenlerinde kendini göstermektedir.

Bu toplantılarda yaptığımız analizler, kapitalizmi tüm bölgesel şiddetin yapısal kaynağı olarak tanımlamakla kalmadı, aynı zamanda bu çelişkilerin üstesinden gelmenin yollarını da ortaya koydu. Bunlar arasında ortak su yönetimi, gıda egemenliği, özyönetim, toplumsal adalet ve köklü bir sosyal dönüşüm anlayışı yer alıyor. Aynı zamanda, sermayenin mantığını yeniden üretmeye devam eden "sosyal hak" söyleminin neoliberalleşmesine yönelik yapısal bir eleştiri de formüle ediyor. Biz buna, radikal bir değişimi hedefleyen kolektif ve toplumsal sosyal haklar perspektifiyle karşı çıkıyoruz.

"Bu hayatta kalma mücadeleleri, Abya Yala'nın çeşitli bölgelerinde kapitalizm ve şiddetin yakın ve tarihsel iç içe geçmişliğiyle karşı karşıya kalan kadınların ve kadınsılaştırılmış bedenlerin mücadelelerini görünür kılan ekofeminizmde de yansıtılmaktadır; bu şiddete toprak, bölgeler ve kadınlar eşit şekilde maruz kalmaktadır."

Ekolojik sendikal mücadele, eko-sosyalist projenin temel bir bileşenidir.

Daha iyi çalışma koşulları için verilen mücadele, işçi sınıfının sömürülmesinin ve ortak mallarımızın gasp edilmesinin sermayeye hizmet ettiğinin ve birbirini güçlendirdiğinin bilinciyle birleştiğinde, kapitalist sistem altında çektiğimiz baskının yapısal nedenlerine karşı harekete geçmemiz ve ilerlememiz için koşullar yaratır. Bu anlamda, Kolombiya'da, Latin Amerika'nın tamamında, Karayipler'de ve dünya çapındaki bu kırımı reddetmek, özgür bölgelerin inşasına katkıda bulunmak için bilinçli olarak üstlendiğimiz bir görevdir. Ancak bu, sendikaların ilgili ülkelerdeki sosyal ağlar, yerli ve köylü faaliyet süreçleriyle bağlantı kurması ve bunların da kendi özerkliklerini koruyarak bölgeleri, yaşamı ve tüm bunların yeniden üretimini savunmasıyla mümkündür. Uluslararası dayanışma yoluyla, emek, insan ve çevre haklarının ihlallerini kınamak için alanlar yaratmaya kendimizi adıyoruz.

"Filistin, tahakkümün bir laboratuvarıdır ve bu teknikler diğer bölgelere de yayılmaktadır. Filistin halkıyla direniş ve dayanışma küresel olmalıdır. Dünyanın dört bir yanındaki eko-sosyalistler olarak, Filistin halkıyla ve onların var olma hakkıyla aktif bir dayanışma geliştiriyoruz."

Bir araya gelen bu uluslararası bileşim olarak, varoluşumuzun derinliklerinden oy birliğiyle haykırıyoruz: "Nehirlerden denize kadar özgür Filistin"; "Gazze'de ateşkes"; "Filistin halkını katleden soykırımcı İsrail devletini kınıyoruz"; "Direnen, devam etme inancını koruyan ve uluslararası dayanışma ruhuyla, BDS ve Özgürlük Filosu gibi küresel girişimleri güçlendirerek, aşağıdan gelen direnişin örneklerini sergileyen, Filistin halkıyla dayanışan tüm sesleri destekliyoruz."

Ayrıca, bölge hükümetlerini İsrail ile olan bağlarını koparmaya çağırıyoruz; tıpkı İsrail'in ulusal su şirketi Mekorot ile yapılan ve sömürgeci bir tahakkümün aracı hâline gelen anlaşmalarda olduğu gibi. Su, Filistin'de siyasi ve ekonomik bir silah olarak kullanılan ortak bir kaynaktır: İsrail kaynakları kontrol ediyor, Filistinlilerin kuyu açmasını, yağmur suyu toplamasını veya sarnıçları muhafaza etmesini engelliyor ve böylece tam bir bağımlılık ve su ayrımcılığı sistemi yaratıyor. Filistin, tahakkümün bir laboratuvarıdır ve bu teknikler diğer bölgelere de yayılmaktadır. Filistin halkıyla direniş ve dayanışma küresel olmalıdır. Dünyanın dört bir yanındaki ekososyalistler olarak, Filistin halkıyla ve onların var olma hakkıyla aktif bir dayanışma geliştiriyoruz.

COP 30'un başlamasına birkaç gün kala, bu forumun bölgelerin ihtiyaçlarını karşılamadığını, aksine doğanın finansallaştırılması için bir mekanizma görevi gördüğünü tekrar vurguluyoruz. Bu nedenle, yasadışı ve gayrimeşru borçların ödenmesini reddettiğimizi ve kınadığımızı yeniden teyit ediyor ve bunları teşvik eden ve meşrulaştıran uluslararası mekanizmaların kaldırılmasını savunuyoruz. Bu mekanizmalar, sermayenin sınırsız yeniden üretimi için ihtiyaç duyduğu stratejik malların serbest bırakılması karşılığında geleceğimizi ipotek ediyor. Sistemden çıkış olanaklarını kasıtlı olarak engelleyen ve kısıtlayan borç sisteminin ortadan kaldırılması şarttır.

Emisyon sertifikaları gibi projeler öneren ve -TFFF 3 gibi- asıl sorunun kamu mallarının eksik ticarileştirilmesinde yattığını ve bu nedenle düzeltilmesi gereken bir piyasa başarısızlığı olduğunu varsayan bu forumlardan hiçbir şey beklemiyoruz. Aynı zamanda, Brezilya hükümeti gibi, COP 30'un Belém'de (Amazon bölgesi) başlamasından sadece birkaç gün önce Amazon'un ağzında petrol sondajını onaylayan ve COP 30 sırasında 30 yeni tarım kimyasalını yetkilendirmeye karar veren, çevreye zarar veren projelere katılan hükümetleri kınıyoruz.

Eko-sosyalist stratejimizin temel bir bileşeni olarak agroekolojiyi yeniden teyit ediyoruz. [2] Köylü ve yerli uygulamalarına dayalı agroekolojik gıda üretimi, yalnızca tarım işletmeciliğine ve ticari üretime yönelik mevcut baskın tarım ve gıda sistemine bir alternatif olmakla kalmayıp, aynı zamanda ekosistemleri restore etmenin ve kırsal ve kentsel alanlar arasındaki yabancılaşmayı aşmanın bir yoludur. Bu nedenle iklim değişikliğiyle mücadele için temeldir. Aynı zamanda, agroekoloji; siyasi bir uygulama olarak mevcut üretim ve yaşam koşullarında yapısal bir dönüşümü varsaydığı için, yeşil kapitalizm içinde var olamayacağı da açık olmalıdır.

Eko-sosyalizmin yıllardır bu stratejiyi özetleyen manifestolar ve programlar geliştirdiğini kabul ederek, özgür topraklar olmadan eko-sosyalizmin olamayacağı sonucuna varmamızı sağlayan sonraki adımları tartışıyoruz. Eko-bölgesel mücadelelerin ve yaşanabilir bir dünya inşa etme mücadelesinin izlememiz gereken yol olduğuna şüphemiz yok: Dayanışma içindeki girişimlerimizi güçlendirerek, onları görünür kılarak ve halkların ve halklar için bir eko-sosyalizmin inşasını ilerletebileceğimiz alanlar yaratarak.

Bu hedefe ulaşmak için, bize yolu gösterecek somut başarılar elde etmeliyiz. Bu; eko-sosyalist projeyi inşa eden çeşitli kolektiflerin seferberlik ve kampanyalarının uygulanması, kapsamlı ve uluslararası bir koordineli direniş sürecini ve ortak bir stratejiyi pekiştirmek için merkezi öneme sahiptir.

Bu görevler: Ortak mücadelenin devamı, gerekli eko-sosyalist programın geliştirilmesi ve eko-sosyalist hareketin uluslararasılaştırılması, on yıl önce bu toplantılar çerçevesinde başladığımız ve Buenos Aires'teki toplantıdan sonra 2024'te kurulan Uluslararası Ekososyalist Toplantılar Ağı'nın (Red Internacionalista de Encuentros Ecosocialistas) kurulmasıyla daha da pekiştirilen görevlerdir.

"Bu yol, siyaset yapmanın farklı bir yoludur; insanların, diğer tüm canlılar gibi yaşayabileceği yeni, onurlu ve güzel bir dünya yaratma kapasitesine sahip bir yoldur."

Yeni girişimler kapsamında, VII. Uluslararası Eko-Sosyalist Toplantısı'nı düzenliyoruz.

Yeni girişimler kapsamında: Mayıs 2026'da Belçika'da VII. Uluslararası Eko-Sosyalist Toplantısı'nı, Brezilya'daki Birinci Uluslararası Anti-Faşist Konferansı çerçevesinde gerçekleşecek olan Uluslararası Eko-Sosyalist Semineri'ni ve 2027'de Kolombiya'da III. Latin Amerika ve Karayip Eko-Sosyalist Toplantısı'nı düzenliyoruz. Bu toplantıların sınırları aşması ve faaliyet gösterdiğimiz tüm alanlarda kapitalist sömürünün yoğunlaşmış güçlerine aynı anda saldırmamızı sağlayacak ortak eylemler üretmesi gerektiğine inanıyoruz.

Ancak, ekososyalist toplantılar tek başına somut mücadelelere dayalı bir programın geliştirilmesi için yeterli değildir. Bu nedenle, aşağıdaki konularda ortak eylemler ve kampanyalar başlatmayı öneriyoruz: Filistin, fosil yakıtlar, madencilik, borç ve serbest ticaret anlaşmaları, su kaynaklarının korunması, tarım işletmeciliğine karşı mücadele ve ağaçlandırma. Ayrıca, Latin Amerika ve Karayipler'de çevreye zarar veren projelerde yer alan şirketleri tespit ederek ortak teşhir ve açıklamalar hazırlamayı da öneriyoruz.

Ayrıca, Kolombiya'daki toplantıdan önce her bölgede eko-sosyalist toplantılar düzenlemeyi öneriyoruz; böylelikle tartışmalar ekolojik ve bölgesel temellere dayalı bakış açılarını ve önerileri yansıtacaktır.

Son olarak, eylem alanımızın canlı ve çeşitli olmasını, katılımcı kolektifler arasında derinlemesine tartışmaları teşvik etmesini istiyoruz. Bu tartışmalar, eko-sosyalizm anlayışımızı yansıtmalı ve sorgulamalı, aynı zamanda eko-sosyalizmin çevrecilik kılığında bir sosyalizm değil, hem birbirimizle hem de doğayla olan ilişkilerimizin derin bir dönüşümü için bir öneri olduğunu yeniden teyit etmelidir. Bu yol, siyaset yapmanın farklı bir yoludur; insanların, diğer tüm canlılar gibi yaşayabileceği yeni, onurlu ve güzel bir dünya yaratma kapasitesine sahip bir yoldur. ■

■ **Vanessa Dourado**: Attac Arjantin ve Periódico Virginia Bolten Kolektifi'nin bir üyesidir.

■ **Kaynak**: Christian Zeller'in aktardığı, Mayıs 2026'da Belçika'da gerçekleştirilecek olan VII. Uluslararası Eko-Sosyalist Kongre hazırlık belgelerinden.

■ **Çeviri:** Ganime Gülmez

2 Agroekoloji: [Sürdürülebilir gıda sistemleri oluşturmak için ekolojik, ekonomik ve sosyal ilkeleri birleştiren bütüncül bir yaklaşımdır. Biyoçeşitliliği, kapalı döngü sistemlerini ve sosyal adaleti destekleyen bir bilim, tarım uygulaması ve sosyal hareket olarak faaliyet gösterir. Amaç, doğal kaynakları koruyan ve pestisitler gibi dış girdileri en aza indiren, dayanıklı, yerel bir tarım sistemidir. Avrupa'da yaşayan aktivistlerin, bu sistemin "yeşil kapitalizm" dâhilinde oluşturulabileceğine dair küçük de olsa umutları vardı. Bu yönlü; enternasyonalist bir çabayla sayısız teorik-pratik çalışma gerçekleştirdiler, gerçekleştirmeye devam etmekteler. Teorinin ötesinde, bizzat eşlik ettikleri pratiklerde, kapitalizm dâhilinde 'agroekoloji'nin terim olarak dahi anılamayacağını yıllar önce netleştirdiler.-bn.-]

Michael Löwy

Marx, Engels ve Ekoloji Yıkıcı İlerleme [*]

Marx ve Engels'in düşünceleri modern ekolojiyle ne kadar uyumludur?

Marx'ın ekolojik bir okuması tasavvur edilebilir mi?

Marksizm'in hangi başarıları, 21. yüzyılın zorluklarıyla uyumlu bir eko-sosyalizm inşa etmek için vazgeçilmezdir?

Ve Marx'ın hangi fikirleri, bu zorlukları ele almak üzere bir "revizyon"a ihtiyaç duyar?

Aşağıdaki kısa açıklamalar bu soruları yanıtlama amacı taşımamakla birlikte, bu soruları tartışmak üzere bazı ölçütler belirlemeyi amaçlamaktadır.

Bu konudaki çıkış noktam: a) Ekolojik temaların Marx'ın teorik çerçevesinin esasında merkezi bir yer tutmadığı ve b) Marx ve Engels'in insan toplumları ile doğa arasındaki ilişkiye dair yazılı açıklamalarının kesin ibareler taşımadığı ve bu nedenle farklı yorumlara yol açabileceği gözlemidir. Bu öncüllerden yola çıkarak, tarihsel materyalizmin kurucularının metinlerindeki bazı gerilimleri ya da çelişkileri ortaya koymaya çalışırken, aynı zamanda bu metinlerin marksist esinli bir ekolojiye işaret ettiği yolları da özetlemeye çalışacağım.

Ekolojistlerin [1] Marx ve Engels'in düşüncelerine yönelik temel eleştirileri nelerdir?

Ekolojistler onları, öncelikle insanı doğaya karşı konumlandıran ve insanı doğal dünyanın efendisi ve hükümdarı yapan, fethedici, "Prometheusçu" bir hümanizmin takipçileri olarak tanımlarlar. Marx ve Engels'in, eserlerinde doğanın "kontrolüne", doğaya "hâkim olmaya" ve hatta doğanın "tahakküm altına alınmasına" dair birçok atıfta bulundukları doğrudur. Örneğin Engels'e göre, sosyalizmde insanlar "ilk kez bilinçli, gerçek doğa efendileri hâline gelirler. Çünkü kendi toplumsallaşmalarının efendileri olurlar." [2] Ancak aşağıda göreceğimiz gibi, Marx ve Engels'in doğa üzerindeki "hâkimiyet" ya da doğanın "hâkimiyeti" ifadeleri, yalnızca doğa yasalarının bilgisine atfen kullanılır.

Marx'ın ilk yazılarından bu yana dikkat çeken bir diğer özellik ise ilan ettiği natüralizmdir; insanı doğal ortamından ayrılamaz bir doğal varlık olarak görmesidir. Marx, 1844 tarihli el yazmalarında doğanın "insanın inorganik bedeni" olduğunu yazar. Şunu da yazar: "İnsanın fiziksel ve ruhsal yaşamının doğayla bağlantılı olması, doğanın kendisiyle bağlantılı olmasından başka bir anlama gelmez, çünkü insan doğanın bir parçasıdır." Marx hümanizmi savunur. Ancak komünizmi, aynı zamanda "mükemmelleştirilmiş natüralizm" olan bir hümanizm olarak tanımlar ve her şeyden önce onu "insan ve doğa arasındaki çatışmanın gerçek çözümü" olarak anlar.

Özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasının olumluluğu sayesinde, insan toplumu "insanın doğayla kusursuz-tam birliği, doğanın gerçek dirilişi, insanın gerçekleştirilmiş natüralizmi ve doğanın gerçekleştirilmiş hümanizmi" hâline gelecektir. [3]

Bu pasajlar ekolojik soruna ve çevrenin-doğanın tehlikeye atılmasına doğrudan değinmese de; böyle bir natüralizme, insan-doğa ilişkisine tek taraflı olmayan bir yaklaşıma olanak tanıyan bir mantık taşır. Engels'in "Maymundan İnsana Geçişte Emeğin Rolü" (1876) adlı ünlü metninde, aynı tür natüralizm, insanın çevreyi sömürmesine yönelik bir eleştirinin de temelini oluşturur:

"Ancak, doğaya karşı kazandığımız insan zaferleriyle kendimizi fazla pohpohlamayalım. Doğa, böylesi her zafer için bizden intikamını alır. Her zafer, öncelikle beklediğimiz sonuçları doğurur; ancak ikinci ve üçüncü olarak, çoğu zaman bu ilk sonuçları geçersiz kılan, tamamen farklı, öngörülemeyen etkilere de sahiptir. Mezopotamya, Yunanistan, Küçük Asya ve diğer yerlerdeki ormanları ekilebilir toprak elde etmek üzere yok eden halklar, bu toprakları nem merkezlerinden ve rezervuarlarından mahrum bırakarak; toprakların şimdiki ıssızlığının temelini attıklarını akıllarından bile geçirmediler. Alpler'deki İtalyanlar, kuzey yamaçlarda özenle bakılan dağların güney yamaçlarındaki köknar ormanlarını sömürürken, topraklarındaki süt çiftçiliğini baltaladıklarına dair bir kaygı taşımadılar; hatta yılın büyük bir bölümünde, dağlardaki su kaynaklarını susuz bıraktıklarını dahi fark etmediler [...].

İşte böylelikledir ki, her adımımızda; doğaya, tıpkı bir fatihin yabancı bir halka egemen olduğu gibi, veya doğanın dışında duran bir şahıs gibi egemen olmadığımızı, aksine etimiz, kanımız ve beynimizle doğaya ait olduğumuzu ve onun tam orta yerinde durduğumuzu ve doğa üzerindeki tüm egemenliğimizin, diğer tüm yaratıklardan daha fazla, doğanın yasalarını tanıyıp onları doğru bir şekilde uygulayabilmekten ibaret olduğunu hatırlarız." [4]

Bu örnek, çok karakteristik genel bir örnek olmakla

1 Fransa'da ekoloji bir bilim dalıdır. Ekolojizm ise siyasi-sosyal bir harekettir. Bu anlamıyla iki kavram birbirinden ayrılır.

2 Friedrich Engels: Anti-Dühring, MEW, Bd. 20, Berlin 1968, s. 264.

3 Karl Marx: Ökonomischphilosophische Manuskripte aus dem Jahre 1844, MEW, Ergänzungsband, 1. Teil, Berlin 1968, s. 516, 536, 537-538.

4 Friedrich Engels: Dialektik der Natur, MEW, Bd. 20, a.a. O., s. 452-453.

birlikte -kapitalist üretim biçimini değil, eski medeniyetleri sorgulama yönüyle-, hem üretimin yol açtığı yıkıma karşı uyarısı hem de ormansızlaşma-ormanların yok edilmesi eleştirisi aracılığıyla, modernitenin şaşırtıcı bir ekolojik argümanını ortaya koymaktadır.

Ekolojistler, Marx'ın Ricardo'yu izleyerek tüm değer ve zenginliklerin kaynağını insan emeğine bağladığını; doğanın katkısını göz ardı ettiğini savunmaktadır.

Bana göre bu eleştiri bir yanlış anlamadan kaynaklanmaktadır: Marx, kapitalist sistemdeki değişim değerinin kökenini açıklamak için emek değer teorisini kullanır. Öte yandan doğa, değişim değeri değil, kullanım değeri olan gerçek zenginliğin oluşumunda rol oynar. Bu tez, Marx tarafından Lassalle ve takipçilerinin fikirlerine karşı Gotha Programı'nı eleştirirken açıkça ortaya konmuştur:

"Emek, tüm zenginliğin kaynağı değildir. Doğa, tıpkı emek gibi, kullanım değerlerinin de kaynağıdır (ve elbette maddi zenginlik de bunlardan oluşur); emek de, doğal bir gücün, insan emek gücünün ifadesidir." [5]

Ekolojistler, Marx ve Engels'i üretkenlikle -Produktivismus- suçluyorlar. Bu yerinde-haklı bir suçlama mıdır?

Hayır. Çünkü hiç kimse kapitalist üretim mantığını, yani sermaye, servet ve meta birikimini Marx kadar, başlı başına bir amaç olarak kınamamıştır. Sosyalizm fikri, -sefil bürokratik çarpıtmaların aksine-, insan ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan kullanım değerlerinin, yani malların üretimi fikridir. Marx'a göre, teknolojik ilerlemenin en büyük hedefi malların sınırsızca artması (das "Haben"-"sahip olmak") değil, iş gününün kısalması ve boş zamanın artmasıdır (das "Sein"-"olmak"). [6]

Bununla birlikte, Marx ve Engels'te (ve daha sonraki Marksizm'de daha da fazla) kapitalizmin yarattığı endüstriyel üretim sistemine karşı yeterince eleştirel olmayan bir tutumun yanı sıra, "üretici güçlerin gelişimini" ilerlemenin temel itici gücü hâline getirme eğilimi sıklıkla görülür. Bu bakış açısının "kanonik" metni, Marx'ın belirli bir evrimcilikten -Evolutionismus-, ilerleme felsefesinden, bilimcilikten -Szientismus- (doğa bilimleri modeli) ve üretici güçleri kesinlikle sorunsallaştırmayan bir anlayıştan en çok etkilendiği yazılarından biri olan Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı'nın (1859) ünlü önsözüdür:

"Toplumun maddi üretici güçleri, gelişimlerinin belirli bir aşamasında mevcut üretim ilişkileriyle çatışmaya girer [...].

Üretici güçlerin gelişme biçimleri, bu ilişkiler için birer pranga hâline gelir. Ardından toplumsal devrim dönemi başlar. [...] Bir toplumsal oluşum, içerisinde gelişmiş olduğu tüm üretici güçler yeterince gelişmeden asla yok olmaz [...]."[7]

Bu ünlü pasajda, üretici güçler "nötr-tarafsız" olarak görünür ve devrimin tek görevi, onların sınırsız gelişimine "engel" olmuş üretim ilişkilerini ortadan kaldırmaktır. Politik Ekonominin Eleştirisinin Ana Hatları'ndan alınan şu pasaj, Marx'ın kapitalist üretimin "uygarlaştırıcı" etkilerine ve doğanın acımasızca araçsallaştırılmasına yönelik eleştirel olmayan hayranlığının da iyi bir örneğidir: "Sermayeye dayalı üretim, bir yandan evrensel endüstriyi -yani artı emek, değer yaratan emek- yaratırken, diğer yandan da doğal ve insani niteliklerin genel sömürüsünü sağlayan bir sistem yaratır [...]. Böylece sermaye, önce burjuva toplumunu ve toplum üyeleri tarafından doğanın ve toplumsal uyumun evrensel olarak sahiplenilmesini sağlar. [Hence the great civilising influence of capital-sermayenin büyük medenileştirici etkisi aracılığıyla-]. Tüm önceki aşamaların yalnızca insanlığın yerel gelişimi ve doğanın putlaştırılması olarak göründüğü bir toplum aşamasının ortaya çıkması söz konusudur. Doğa, insan için tamamen bir nesne, tamamen bir fayda meselesi hâline gelir; kendi başına bir güç olarak tanınmayı bırakır ve bağımsız yasalarının teorik bilgisi, ister tüketim nesnesi ister üretim aracı olsun, onu insan ihtiyaçlarına boyun eğdirmek üzere bir hile olarak görünür." [8]

Marx ve Engels, üretici güçlerin gelişiminin doğal sınırlarına dair genel bir kavramdan yoksun görünüyor. [9] Yer yer, sezgisel olarak yıkıcı potansiyellerine değiniyorlar, örneğin Alman İdeolojisi'nin şu noktasında: "Üretici güçlerin gelişiminde, mevcut koşullar altında artık sadece zarar verici olan üretici güçlerin değil, yıkıcı güçler (makine ve para) olan üretici güçlerin ve ulaşım araçlarının da ortaya çıktığı bir aşamaya ulaşılır [...]". [10]

Ne yazık ki, metinlerinde bu fikri daha fazla geliştirmemiş ve söz konusu yıkımın doğayı da etkileyip etkilemediğini berrak bir şekilde netleştirmemişlerdir. Ancak, tarımı ele alan bazı pasajlarda, gerçek bir ekolojik sorunun ana hatları ve kapitalist üretkenliğin yol açtığı felâketlere yönelik radikal bir eleştiri göze çarpıyor.

Bu metinler, kapitalist üretkenliğin bir sonucu olarak insan toplumları ile doğa arasındaki metaboliz-

5 Karl Marx: Kritik des Gothaer Programms, MEW, Bd. 19, Berlin 1962, s. 15.Siehe auch Das Kapital. Erster Band, MEW, Bd. 23, s. 57-58. Berlin 1969: "Bu nedenle emek, ürettiği kullanım değerlerinin, maddi zenginliğin tek kaynağı değildir. William Petty'nin dediği gibi, emek onun babası, toprak ise annesidir."

6 Zum Gegensatz von »Haben« und »Sein« siehe: Ökonomisch-philosophische Manuskripte, a. a. O., s. 549: "Ne kadar az olursanne kadar azsan-, hayatını o kadar az ifade edersin; ne kadar çok şeye sahip olursan, yabancılaşmış hayatın da o kadar büyük olur, yabancılaşmış varlığından o kadar çok şey biriktirirsin." Ayrıca bakınız: Sosyalizmin temel koşulu olarak boş zaman üzerine. Das Kapital. Dritter Band, MEW, Bd. 25, Berlin 1968, s. 828.

7 Karl Marx: Zur Kritik der Politischen Ökonomie. Vorwort, MEW, Bd. 13, Berlin 1969, s. 9.

8 Karl Marx: Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, MEW, Bd. 42, Berlin 1983, s. 323.

9 Bu sorunun ayrıntılı bir şekilde ele alınması için, Fransızca baskıda yer alan Ted Benton'ın yazısına bakınız: Karl Marx: Fondements de la Critique de l'Economie Politique, Ed. Anthropos, Paris 1967.

10 Karl Marx, Friedrich Engels: Die deutsche Ideologie, MEW, Bd. 3, Berlin 1958, s. 69.

mada oluşan uçuruma dair bir tür teori içerir. [11] Marx için başlangıç noktası, Alman kimyager ve ziraat mühendisi Liebig'in çalışmasıdır: "Modern tarımın olumsuz yönlerinin bilimsel açıdan incelenmesi, Liebig'in ölümsüz erdemlerinden-katkılarından biridir." [12]

"Metabolik bozulma" ifadesi, özellikle Kapital'in üçüncü cildinin "Kapitalist Toprak Rantının Doğuşu" başlıklı 47. bölümünde karşımıza çıkar:

"Öte yandan, büyük toprak mülkiyeti, tarım nüfusunu sürekli azalan bir asgari düzeye indirir ve bunun karşısına büyük şehirlere sıkışmış, sürekli büyüyen bir sanayi nüfusu çıkarır; böylece, yaşamın doğal yasalarının öngördüğü toplumsal metabolizmanın bağlantısında onarılamaz bir kopmaya neden olan koşullar yaratır; bunun sonucunda toprağın gücü israf edilir ve bu israf, ticaret yoluyla ülke sınırlarının çok ötesine taşınır." (Liebig.) [...]

Büyük ölçekli sanayi ve endüstriyel olarak işletilen büyük ölçekli tarım, işbirliği yaparak çalışır. İlk başta, birincisinin emek gücünü ve dolayısıyla insanların doğal gücünü tüketmesi, ikincisinin ise toprağın doğal gücünü daha doğrudan bir şekilde tahrip edip yok etmesi bakımından farklılık gösterseler de, daha sonra ikisi de el ele verirler; çünkü kırsal kesimdeki sanayi sistemi de işçileri tüketir ve sanayi ile ticaret de tarıma toprağı tüketme olanağı sağlar. [13]

Daha sonra göreceğimiz örneklerin çoğunda olduğu gibi, Marx da dikkatini tarıma ve toprak bozulması sorununa odaklıyor, ancak bu konuyu daha genel bir sorunla, insan toplumu ile çevre arasındaki metabolizma sistemindeki, "yaşamın doğa yasaları" aykırı uçurumuyla ilişkilendiriyor. Ayrıca, az gelişmiş-olgunlaşmamış da olsa, ilginç iki önemli marksist noktaya dikkat çekmek de önemlidir: Bu uçurumda sanayi ve tarımın etkileşimi-işbirliği yapması ve uluslararası ticaretin yol açtığı hasarın küresel yayılımı.

Metabolik bozulma teması, Kapital'in birinci cildinin "Büyük Ölçekli Sanayi ve Tarım" bölümünün sonunda yer alan iyi bilinen bir pasajda da bulunur. Bu, Marx'ın sermayenin neden olduğu çevresel zarardan açıkça bahsettiği ve üretici güçlerin tetiklediği "ilerlemenin" çelişkilerine diyalektik bir bakış açısı sunduğu az sayıdaki metinden biridir: "Kapitalist üretim [...] insan ve toprak arasındaki metabolizmayı, yani insanın yiyecek ve giyecek şeklinde kullandığı toprak bileşenlerinin toprağa dönüşünü bozar, böylece kalıcı toprak verimliliğinin ebedi doğal durumunu alt üst eder. Bu şekilde hem kentli işçilerin fiziksel sağlığını hem de kırsal işçilerin entelektüel yaşamını yok eder. Fakat aynı zamanda, bu metabolizmanın yalnızca doğal olarak ortaya çıkan koşullarını yok ederek, onu toplumsal üretimin düzenleyici bir yasası olarak ve tam insan gelişimine uygun bir biçimde sistematik olarak kurmaya zorlar. [...] Ve kapitalist tarımdaki her ilerleme, yalnızca işçiyi soyma sanatında değil, aynı zamanda toprağı soyma sanatında da bir ilerlemedir; belirli bir dönem için verimliliğini artırmadaki her ilerleme, aynı zamanda bu verimliliğin kalıcı kaynaklarının yıkımında da bir ilerlemedir. Örneğin, Kuzey Amerika Birleşik Devletleri gibi bir ülke, gelişiminin arka planı olarak büyük ölçekli sanayide ne kadar çok ilerlerse, bu yıkım süreci o kadar hızlı olur. Bu nedenle kapitalist üretim, tüm zenginliğin orijinal kaynaklarını, yani toprağı ve işçiyi aynı anda baltalayarak, yalnızca toplumsal üretim sürecinin tekniğini ve birleşimini geliştirir." [14]

Bu metnin birkaç önemli yönü var. Birincisi, ilerlemenin yıkıcı olabileceği, doğal çevrenin bozulması ve yok edilmesinde bir "ilerleme" olabileceği fikri. Seçilen örnek -toprak verimliliğinin kaybı- en iyi örnek değil ve çok sınırlı görünüyor, ancak yine de kapitalist üretimin çevreye, "doğanın ebedi durumuna" verdiği zararla ilgili daha genel bir soruyu gündeme getiriyor.

Dahası, burada işçilerin ve doğanın sömürülmesi ve aşağılanması arasında, kapitalist büyük ölçekli sanayi ve tarımda içkin olan, aynı yağmalama mantığından kaynaklanan bir paralellik kurulmaktadır. Bu, Kapital'de tekrar eden bir temadır; örneğin, çalışma günü hakkındaki bölümün aşağıdaki pasajlarında olduğu gibi: "Giderek daha tehditkâr bir şekilde büyüyen işçi hareketinin yanı sıra, fabrika çalışmalarının kısıtlanması, İngiliz tarlalarına gübre dökülmesine neden olan aynı zorunluluktan kaynaklanıyordu. Bir durumda dünyayı tüketen aynı kör açgözlülük, diğer bir durumda ulusun yaşam gücünü kökünden ele geçirmişti. [...] Ancak sermaye; sınırsız, kör dürtüsüyle, daha fazla emek için kurt adam benzeri açlığıyla, çalışma gününün yalnızca ahlâki değil, aynı zamanda tamamen fiziksel azami sınırlarını da aşıyor." [...] "Sermaye bu amaca, tıpkı açgözlü bir çiftçinin verimi artan topraktan ürün soyması gibi, emek gücünün süresini kısaltarak ulaşır." [15]

Proletaryanın sömürülmesi ile yeryüzünün sömürülmesi arasındaki bu doğrudan ilişki, sınırlılıklarına rağmen, sermayenin egemenliğine karşı ortak mücadelede sınıf mücadelesi ile çevre koruma arasındaki bağlantı üzerine düşünme alanını açmaktadır. Çeşitli metinler, sermayenin kısa vadeli mantığı ile çok daha uzun bir zaman diliminde ve sürdürülebilir, nesiller arası bir bakış açısıyla uygulanan, çevreye saygı duyan "rasyonel" bir tarımın olasılığı arasındaki çelişkiyi göstermektedir:

"Johnston gibi oldukça muhafazakâr tarım kimyagerleri, her yerde gerçek anlamda rasyonel tarımın özel mülkiyette aşılmaz engellerle karşılaştığını kabul ederler [...] Anlık parasal kazanca yönelik olan kapitalist üretimin tüm ruhu, insanların tüm kalıcı

11 Bu ifadeyi ve ardından gelen analizi, John Foster Bellamy'nin önemli eserinden alıyorum: Marx's Ecology. Materialism and Nature, Monthly Review Press, New York 2001, pp. 155-167.

12 Karl Marx: Das Kapital. Erster Band, a. a. O., s. 529, Fußnote 325.

13 Karl Marx: Das Kapital. Dritter Band, a. a. O., s. 821.

14 Karl Marx: Das Kapital. Erster Band, a. a. O., s. 528-530.

15 Aynı eserde: s. 253, 280-281.

yaşam koşullarını nesiller boyu yönetmek zorunda olan tarımla çelişir. Bunun çarpıcı bir örneği, özel mülkiyette olmayan ancak devlet yönetimine tabi olan ormanlardır; bu ormanlar bazen kamu yararına bir nebze de olsa uygun şekilde yönetilir." [16]

Toprak verimliliğinin azalmasının yanı sıra, Marx ve Engels'in şimdiye kadar alıntılanan metinlerinde ormanların yok edilmesi de ekolojik bir felâket örneği olarak ele alınmaktadır. Bu, Kapital'de sıkça karşımıza çıkar: "Genel olarak kültür ve endüstrinin gelişimi, ormanların yok edilmesinde her zaman o kadar aktif olmuştur ki, bunun tersine, onları korumak ve üretmek için yaptığı her şey tamamen ihmal edilebilir bir düzeydedir." [17] Üstelik, orman ve toprak bozulması olguları, onun analizlerinde yakından bağlantılıdır. Engels, Doğanın Diyalektiği adlı eserinde bir noktada, büyük İspanyol kahve üreticilerinin Küba ormanlarını yok etmesini ve ardından toprakların tahrip edilmesini; "mevcut üretim biçiminin" doğaya yaklaşımda dar görüşlü, yırtıcı tutumunun ve eylemlerinin ise daha geniş ve zararlı "doğal etkilerine" karşı kayıtsızlığının bir örneği olarak gösterir. [18]

Çevre kirliliği sorunu Marx ve Engels tarafından göz ardı edilmiyor, ancak neredeyse tamamen büyük İngiliz şehirlerindeki sağlıksız işçi sınıfı mahallelerinin izlenimi-bakış açısından ele alınıyor. En çarpıcı örnek, Engels'in sokaklarda ve nehirlerde biriken çöp ve endüstriyel atıkların oksijenin yerini almasını, atmosferin karbondioksit ile zehirlenmesini, "kirli nehirlerden çıkan dumanları" [19] ve benzerlerini dehşete kapılarak ve öfkeyle anlattığı 'İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu' adlı eserinin sayfalarında bulunuyor. Bu ve benzeri pasajlar, kapitalist endüstriyel faaliyetin çevreyi kirletmesini dolaylı olarak sorguluyor, ancak soru hiçbir zaman direk-doğrudan gündeme getirilmiyor.

Marx ve Engels, sosyalist programı doğal çevreyle ilişkili olarak nasıl tanımlıyorlar?

Üretim sisteminin, doğanın korunmasıyla uyumlu hâle gelmesi için hangi dönüşümlerden geçmesi gerekir? Marx ve Engels, sosyalist üretimi genellikle kapitalizm tarafından geliştirilen üretim güçlerinin ve üretim araçlarının toplumsal olarak sahiplenilmesi olarak tasavvur eder gibi görünmektedir: Üretim ilişkileri ve özellikle mülkiyet ilişkileriyle temsil edilen "zincir" ortadan kalktığında, bu güçler engellenmeden gelişebilir. Bu durumda kapitalist ve sosyalist üretim aygıtları arasında önemli bir süreklilik söz konusu olurdu; sosyalist etki öncelikle sermaye tarafından yaratılan bu maddi uygarlığın planlı ve rasyonel kontrolü olurdu.

Örneğin, Marx, sermayenin ilkel birikimi hakkındaki bölümün ünlü sonuç bölümünde şöyle yazar: "Sermaye tekeli, onunla birlikte ve onun altında gelişen üretim biçimine bir pranga hâline gelir. Üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması, kapitalist kılıf-kabukla bağdaşmaz bir noktaya ulaşır. Kabuk paramparça olur. Kapitalist özel mülkiyetin saati geldi çattı. [...] Ancak kapitalist üretim, doğal bir sürecin zorunluluğu yoluyla kendi inkârını üretir" [20] Kaderci-pozitivist determinizmden ayrı olarak, bu pasaj, sermaye "ile ve sermaye altında" yaratılan tüm üretim biçimini sosyalist perspektifte dokunulmadan bırakıyor gibi görünüyor; yalnızca üretimin maddi itici güçleri üzerinde bir "pranga" hâline gelen özel mülkiyetin "kabuğu" sorgulanıyor.

Aynı "süreklilikçi" mantıkla yönlendirilen Anti-Dühring'de de sosyalizm, üretici güçlerin sınırsız gelişmesinin eş anlamlısı olarak kullanılır: "Üretim araçlarının genişleyici gücü, kapitalist üretim biçiminin onlara dayattığı bağları kırar. Bu bağlardan kurtuluşları, üretici güçlerin kesintisiz, sürekli hızlanan gelişimi ve dolayısıyla üretimin kendisinde neredeyse sınırsız bir artış için tek ön koşuldur." [21]

Sosyalizme geçişin bu anlayışında çevre sorununun göz ardı edildiği aşikârdır. Bununla birlikte, sosyalist programın ekolojik boyutunu ele alan ve bazı ilginç çözüm yolları gösteren başka yazılar da mevcuttur. 1844 tarihli el yazmalarında komünizmin "insan ve doğa arasındaki çatışmanın gerçek çözümü" olarak nitelendirildiğini gördük. Ve Kapital'in birinci cildinden yukarıda alıntılanan pasajda Marx, kapitalizm öncesi toplumların insan grupları ile doğa arasındaki metabolizmayı "doğal" bir şekilde sağladığını açıkça belirtir; sosyalizmde (kelime doğrudan geçmese de bağlamdan çıkarılabilir) bu, "toplumsal üretimin düzenleyici bir yasası" olarak sistematik ve rasyonel bir şekilde kurulacaktır. [22]

Marx ve Engels'in bu sezgiyi daha da geliştirmemiş olmaları üzücü; zira bu sezgi, kapitalizm öncesi toplulukların doğal çevreleriyle doğal bir uyum içinde yaşadığı ve sosyalizmin görevinin bu uyumu yeni temeller üzerinde yeniden kurmak olduğu fikrine dayanmaktadır.

Marx, bazı bölümlerde doğal çevrenin korunmasını sosyalizmin temel bir görevi olarak görüyor gibi görünüyor. Örneğin, Kapital'in üçüncü cildinde, toprak kaynaklarının sömürülmesine ve israfına dayanan büyük ölçekli tarımsal üretimin kapitalist mantığı ile farklı bir sosyalist mantık karşılaştırılıyor: "Toprağın, ortak ve ebedi bir mülk olarak, insan nesillerinin varoluşunun ve çoğalmasının vazgeçilmez koşulu olarak, özgüvenli ve rasyonel bir şekilde ele alınması." Benzer bir argüman birkaç sayfa öncesinde de bulunabilir: "Bütün bir toplum, bir ulus, hatta tüm çağdaş toplumlar bir arada ele alındığında bile,

16 Karl Marx: Das Kapital. Dritter Band, a. a. O., s. 630-631, Fußnote 27.

17 Karl Marx: Das Kapital. Zweiter Band, MEW, Bd. 24, Berlin 1969, s. 247.

18 Friedrich Engels: Dialektik der Natur, a. a. O., s. 455.

19 Friedrich Engels: Die Lage der arbeitenden Klasse in England, MEW, Bd. 2, Berlin 1962, insbes. s. 325-327.

20 Karl Marx: Das Kapital. Erster Band, a. a. O., s. 791.

21 Friedrich Engels: Anti-Dühring, a. a. O., s. 263.

22 Karl Marx: Das Kapital. Erster Band, a. a. O., s. 528.

yeryüzünün sahibi değillerdir. Onlar sadece toprağın sahibi, ondan faydalananlardır ve boni patres familias [iyi aile babaları] olarak, onu gelecek nesiller için iyileştirilmiş hâlde bırakma görevleri vardır." [23] Başka bir deyişle, Marx, Hans Jonas'ın çok değer verdiği "sorumluluk ilkesini", yani her neslin, gelecek nesillerin varoluş koşulu olarak çevreye özen gösterme görevini kabul ediyor gibi görünüyor.

Bazı metinlerde sosyalizm, şehir ve kırsal kesim arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması ve dolayısıyla şehirlerdeki endüstriyel kirliliğin giderilmesiyle ilişkilendirilir: "Günümüzdeki hava, su ve toprak kirliliği ancak şehir ve kırsal alanların birleştirilmesiyle ortadan kaldırılabilir; ancak bu sayede şehirlerde sefalet içinde yaşayan kitleler, gübrelerinin hastalık yerine bitki üretmek için kullanılacağı bir noktaya getirilebilir." [24] İfade biçimi sakil –soru insan gübresinin metabolik bir problemine indirgenmiş!– ancak bu temel bir soruyu gündeme getiriyor: Çevrenin endüstriyel zehirlenmesi nasıl durdurulabilir? Büyük özgürlükçü marksist yazar William Morris'in ütopik romanı 'Hiçbir Yerde' (1891), büyük sanayi şehirlerinin yerini çevre dostu kentsel-kırsal yerleşimlere bıraktığı, yeni bir sosyalist dünyanın resmini çizmeye yönelik büyüleyici bir girişimdir.

Son olarak, Kapital'in üçüncü cildinde Marx, sosyalizmi artık doğanın "egemenliği" veya insan kontrolü yoluyla değil, doğayla maddi alışverişin kontrolü yoluyla tanımlar: Maddi üretim alanındaki özgürlük, "ancak toplumsallaşmış insanın, ortak üreticilerin, bu metabolizmayı doğayla rasyonel bir şekilde düzenlemesi, onu kör bir güç tarafından yönetilmek yerine, ortak kontrolleri altına almaları gerçeğinden ibaret olabilir." [25] 20. yüzyılda bu tür soruları gündeme getiren ilk marksistlerden biri olan Walter Benjamin, bu fikri neredeyse kelimesi kelimesine benimsemiştir. 1928 gibi erken bir tarihte, 'Tek Yönlü Sokak' adlı kitabında, doğa üzerindeki egemenlik fikrini "emperyalist bir doktrin" olarak kınamış ve teknolojiyi "doğa ile insanlık arasındaki ilişkinin kontrolü" olarak yeni bir anlayışla ele almayı önermiştir. [26]

Eserlerinde, insan faaliyetlerinin doğal çevresi sorusuna yönelik gerçek duyarlılığın daha birçok örneği kolaylıkla bulunabilir. Bununla birlikte, Marx ve Engels'in kapsamlı bir ekolojik bakış açısına sahip olmadıkları gerçeği değişmez.

Öte yandan, mevcut zorluklarla başa çıkabilen eleştirel bir ekoloji, Marx'ın politik ekonomi eleştirisi ve sınırsız sermaye birikiminden kaynaklanan yıkıcı mantığa yönelik meydan okuması dikkate alınmadan düşünülemez:

Marksizm'i ve Marksizm'in meta fetişizmine yönelik eleştirisini görmezden gelen veya küçümseyen bir ekoloji, kapitalist üretimciliğin "büyümeleri" karşısında, sadece bir araç olmaya mahkûmdur. Bu tartışma, Daniel Bensaïd'in Marx üzerine yaptığı dikkat çekici çalışmasında yakın zamanda ortaya koyduğu ve bence yerinde olan bir öneriyle geçici olarak sonlandırılabilir. Marx'ı zamanının "ilerlemeci" veya "Prometheusvari" yanılsamalarında aklamak ne kadar yanlışsa, onu dizginsiz sanayileşmenin ozanı yapmak da o kadar yanlış olurdu; bu nedenle çok daha verimli bir yaklaşım öneriyor: Marx'ın çelişkileri içerisine "yerleşmek" ve onları ciddiye almak. Bu çelişkilerin ilki, bazı metinlerin; üretkenliğe inanç ile ilerlemenin doğal çevrenin geri döndürülemez yıkımının bir kaynağı olabileceği sezgisi arasındaki çelişkidir. [27]

Bana göre, ekolojik sorun, 21. yüzyılın eşiğinde marksist düşüncenin yeni bir baharı için büyük bir meydan okumadır: Bu meydan okuma marksistlerden, doğrusal ilerleme ideolojisi ve modern sanayi uygarlığının teknolojik-ekonomik paradigmasıyla radikal bir kopuş talep etmektedir. Elbette bu, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin ve artan iş verimliliğinin gerekliliğini sorgulamak anlamına gelmez: Bunlar, sosyalizmin iki temel hedefi için vazgeçilmez ön koşullardır. Toplumsal ihtiyaçları karşılamak ve çalışma gününü kısaltmak. Buradaki zorluk, ilerlemeyi gezegenin ekolojik dengesini korumakla uyumlu olacak şekilde yeniden yönlendirmektir.

Marx-Engels'in argümanının zayıf noktası, bazı "örnek-taşıyıcı" metinlerde yer alan, kapitalist üretici güçlere -yani modern sanayi-kapitalist teknik ve üretim araçlarına- eleştirel olmayan bir bakış açısıydı; sanki bunlar "nötr"müş gibi ve devrimcilerin bunları toplumsallaştırması, özel mülkiyetlerini toplumsal mülkiyetle değiştirmesi, işçilerin yararına işlemelerine izin vermesi ve sınırsızca geliştirmesi yeterliymiş gibi.

Bence aynı argüman, Marx'ın Fransız İç Savaşı sırasında devlet aygıtı için formüle ettiği gibi, sermaye tarafından yaratılan üretim aygıtı için de geçerli olmalıdır: "Fakat işçi sınıfı, hazır devlet mekanizmasını basitçe ele geçirip kendi amaçları için harekete geçiremez." [28] Benzer şekilde, işçiler kapitalist üretim "mekanizmasını" basitçe ele geçirip kendi amaçları için harekete geçiremezler; onu sosyalist ve ekolojik kriterlere göre radikal bir şekilde dönüştürmelidirler. Bu, Marx'ın Paris Komünü hakkında Kugelmann'a

23 Karl Marx: Das Kapital. Dritter Band, a. a. O., S. 820, 784.

24 Friedrich. Engels: Anti-Dühring, a. a. O., s. 276. Friedrich Engels'in şu pasajına da bakınız: MEW, Bd. 18, Berlin 1962, s. 279-280. "Şehir ve kırsal kesim arasındaki karşıtlığın ortadan kaldırılması, kapitalistler ve ücretli işçiler arasındaki karşıtlığın ortadan kaldırılmasından ne fazla ne de az bir ütopyadır. [...] Liebig, tarımın kimyası üzerine yazdığı yazılarında bunu herkesten daha yüksek bir sesle talep etmiştir; yazılarındaki öncelikli talebi, insanın tarladan aldığını daima tarlaya geri vermesidir ve bunu engelleyen tek şeyin şehirlerin, özellikle de büyük şehirlerin varlığı olduğunu kanıtlar." Tartışma daha sonra büyük şehirlerin ürettiği "gübreye" yönelir.

25 Karl Marx: Das Kapital. Dritter Band, a. a. O., s. 828.

26 Walter Benjamin: Einbahnstraße, Berlin 1928. – Löwy'nin bahsettiği Fransızca baskı, 1978 yılında Ed. Lettres Nouvelles – Maurice Nadeau tarafından »Sens Unique« başlığı altında yayımlanmıştır.

27 Bakınız, Daniel Bensaïd: Marx l'intempestif, Ed. Fayard, Paris 1995, s. 347.

28 Karl Marx: Der Bürgerkrieg in Frankreich, MEW, Bd. 17, Berlin 1968, s. 336.

yazdığı bir mektupta, burjuva devlet aygıtının parçalanması olarak tanımladığı şeye eşdeğerdir.

Bu dönüşüm süreci, yalnızca yıkıcı enerji biçimlerinin güneş enerjisi gibi yenilenebilir, çevreye zarar vermeyen enerji kaynaklarıyla değiştirilmesini değil, aynı zamanda kapitalist üretim sisteminin yanı sıra, ulaşım ve kentsel yerleşim sistemlerinin de köklü bir dönüşümünü içerir.

Kısacası; ekososyalizm, kapitalist maddi uygarlıkla radikal bir kopuşu gerektirir. Bu perspektiften bakıldığında, sosyalist proje yalnızca yeni bir toplum ve yeni bir üretim biçimini değil, aynı zamanda yeni bir uygarlık modelini de hedeflemektedir. ■

■ **Michael Löwy**: 1938 doğumlu, Brezilyalı-Fransız bir entelektüel olan yazar, Paris'teki Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi'nde Sosyoloji Araştırma Direktörü olarak görev yapmıştır. Yayınları ağırlıklı olarak New Left Review ve Socialist Register'da yer almıştır. Uzun yıllar boyunca Dördüncü Enternasyonal üyesidir. Bu platforma en son katkısı ise Yaratıcı Ütopya dergisinde; "Yeni bir Enternasyonal?" başlığıyla, sayı 169 (Kasım 2004)'te yayınlanmıştır.

■ **Bu yazı;** 23-27 Mayıs 2005 tarihleri arasında Senftenberg/Niederlausitz'te, 'Kültürlerin Hâkimiyeti ve Kültürlerarasılık' başlığıyla gerçekleşen, VI. Enternasyonal Kültürlerarası Felsefe Kongresi'ne hazırlıklar kapsamında; Yaratıcı Ütopya, Nisan 2005, Sayı 174, S. 306-315'te yayınlanmıştır.

■ **Fransızcadan Almancaya çeviri**: Konferans gündeminin çerçevesine ve katılımcıların buluşabilmesine önemli katkılar sunan Joachim Wilke tarafından yapılmıştır.

■ **Almancadan çeviri**: Ganime Gülmez

İçkuyum, Müzem Cumartesi

–kaybedilmiş oğullarımızın kızlarımızın annesine–

■ **UYGUR ORHAN**

kömürden bir kalemi
sürtüyorum yüzüne oksit sarısı kedermiş oysa
yeşilleniyor ucun ucun

alıkta çağ çok elleri analarımızın
beyaz tülbent ki oyuluyor taşa, yoklukta var

yazması barışa dağılıyor kuş uçumu uzaklıktan buraya
oysa tüm yakıncalıklar,"kızımı oğlumu bulun"
bir anne ki üç anne oluyor cumartesi

beklemekliğin dizkapağında güneşi duruyor
Öpüyorum meydanın orta yeri revan kan avcum

çiziktirilmiş yamru yumru kâğıttan portreler
sıkıştırılmış rengi güle yazdı bir menekşe yarpağında mor
dudak izi boyutundan iç kuyuma

ah, kuyu, utancın dibi, çıkrık müzesi
habire doladığım sicim, çekiyorum yıldızcığımı, suretim

belleğimde bir anıyla bir her şey
kentin göbeğinde tamtakır memeleriyle direnç anıtı
bu kaç yüzüncü hafta sevincimizi törpülemek böyle arsızca

Kayıp Hattın Yolcusu

ADİL OKAY

Vagonun camından süzülen neon ışıklar, koltuklarda oturan insanların yüzlerinden birer gölge gibi geçiyordu. Herkes aynı ritimle telefonuna bakıyor, aynı donuk ifadeyle bir sonraki istasyonu bekliyordu. Metronun metalik gürültüsü, şehrin nabzı gibi değil de devasa bir makinenin öğütme sesi gibi yankılanıyordu tünelde.

Bu mekanik kalabalığın ortasındaki bir adam, karşısında oturan kadına baktı. Kadın, bu senfoninin bir parçası değildi sanki. Elinde ne bir telefon vardı ne de kulaklarında dış dünyayı susturan o beyaz kablolar. Sadece duruyordu; bakışları tünelin karanlığında asılı kalmış, yüzünde neye ait olduğu belli olmayan ama çok tanıdık bir itirazı taşıyordu.

Adam, aradaki o görünmez camı kırmak istercesine hafifçe öne eğildi. Sesindeki o kırk yıllık arayışın tınısıyla, kadının bakışlarındaki o "itiraza" tutunarak sordu:

— Burada, Paris'te yaşıyor olmanın pişmanlığını duyduğunuz oluyor mu hiç?

Kadın, bu beklenmedik soruyla irkildi. Bakışlarını karanlıktan çekip adamın yorgun gözlerine dikti. Hafifçe gülümsedi ama bu gülümsemede bir savunma vardı. "Neden?" dedi kısık bir sesle. "Bu şehre, bu güzelliğe yakışmadığımı mı düşünüyorsunuz?"

Adam başını hafifçe iki yana salladı; sesindeki kararlılık vagonun gürültüsünü bastırdı:

— Hayır... Aradığım şey sadece güzellik değil; o da zaten göreceli değil mi? Ben kırk yıldır metroların o gri ritminde, akışı bozan o asil uyumsuzluğu yakalamaya çalışıyorum. Siz, sanki benim vaktiyle ıskaladığım o yol ayrımısınız.

— Hadi ya...

— Endişelenmeyin, ben sadece bu kentin gelip geçici bir sesiyim. Paris bir öğütme makinesidir; bu hareketli karmaşada hepimiz birer silüetten ibaretiz. Ben birkaç durak sonra bu yeraltı tünellerinde kaybolacağım, siz de kendi yolunuzda. Sonunda bir cam yansımasında veda edeceğiz birbirimize; çünkü tesadüf, rotasını kaybetmiş yorgun bir pusuladan başka bir şey değildir.

— Yani...

— Sizi durdurmaya yeltensem hemen kalkanlarınızı kuşanacaksınız. Biliyorum; engel sadece zaman değil, belki bir başkasının gölgesi, belki de sadece korku...

— Bayım, kendinizi çok zorlamayın bence. Hayatlarımız o kadar derin ve karmaşık değil. Bu ağdalı cümlelere ne gerek var? Mesela benim için metro sadece iş demek. Hayatımız iş, metro ve uykudan ibaret bu kentte. 68 kuşağıydı değil mi, o meşhur *"Metro, boulot, Dodo"* rutinine hayır diye sokaklara dökülenler? Sonuç alamadılar ama... Bakın, hâlâ aynı çarkın içindeyiz.

— Yine de...

— Yine de ne? Devam edin bayım, sadece iki duraklık zamanımız kaldı. İneceğim.

— Yine de... Kapılar ardınızdan kapandığında, o canlı renklerin aslında ne kadar sentetik olduğunu fark edeceksiniz. Bin bir dilli bu kentin ortasında sözcükler ansızın kuruyacak ve anonim kalmanın o soğuk, gaddar yüzüyle tanışacaksınız. Paris'in bu kurşunî ritminde, milyonlarca yabancı yüzün arasında kaybolmuş bir zerrecik olduğunuzu hissetmek canınızı yakacak.

— Diyorsunuz...

— Ama çok geç olacak. Belleğinizde bir "keşke" çentiği daha açılacak. Keşke diyeceksiniz... Keşke o yankıya bir saniye daha baksaydım.

— Belki...

— Benim gibi...

• • • •

Adamın sesi, metronun raylar üzerindeki tiz çığlığına karışıp yok oldu. Kapılar, duygusuz, mekanik bir sesle iki yana açıldı. Kadın omzundaki çantayı düzeltti, kapıya yönelmeden adamın kucağında tuttuğu o eski kitaba ve yüzüne son bir kez baktı. Dışarı çıktı.

Fakat tam o an, ayağını betona bastığı saniyede tuhaf bir şey oldu. Vagonun hemen karşısındaki bankta yatan bir evsizin kucağında, az önce gördüğü o eski kitabı görür gibi oldu. *"Kayıp Zamanın İzinde"* diye mırıldandı. Bir anlık bir yanılsamaydı bu; evsiz adam sadece kirli, gri bir battaniyeye sarılmış uyumaya çalışıyordu. Sonra birden, istasyonun gri duvarları ve reklam panolarındaki donuk suratlar titremeye başladı. Vitrin ışıklarıyla karanlık arasına sıkışmış o evsiz insan silüeti, battaniyenin gri kıvrımlarıyla birlikte peronun betonuna sızarak eriyordu.

Sanki az önce duyduğu o ağdalı cümleler birer asit gibi şehrin tüm dokusunu, görkemli dekorunu çözüyordu. Kalabalığın içine karışırken parmak uçlarında soğuk bir akışkanlık hissetti. Paris, gerçekten de avuçlarının arasından sızıp gidiyordu.

Dönüp arkasına bakmadı. Bakarsa, o "keşke" çentiğinin ruhuna çoktan kazınmış olduğunu görmekten korktu. ■

okayadil@hotmail.com

ArzuuU

HÜSEYİN DEMİR

Onunla yıllar sonra İstanbul'un kalabalık caddelerinden birinde yürürken karşılaştık. Başı önüne eğik, boynu omuzlarının arasına gömülmüş, dalgın ve derin gözlerle; bir hüznü, bir kederi, bir derdi taşıyor gibi usul ve kısa adımlarla yürüyordu.

Yaklaştım yanına. "Fahriye Abla niçin Adıyamanlıya değil de Erzincanlıya vardı?" dedim. Toplu fotoğraflarda bile hep vesikalık çıkan yüzünü bana çevirdi. Uzun uzun baktı. Gülümsedi. Gülüşü hiç anlatılmamış bir gün masalıydı sanki.

Yarım bırakılmış eski bir baharı tamamlamak istercesine, "Bütün büyük acılar yalnızlıktan yontulmuştur, ondandır herhâlde." dedi.

Parçalanmış duygularıyla yıllar içinde unutsa da beni, hâlâ onda vardım. Bakışlarından anlaşılıyordu. İkimizin de sevinci bir anda ağlama duygusuna dönüştü. Sesi; buz tutmuş bir şehrin kurşuni semasından kimsesizliğine susulmuş çığlıkların toplamı gibiydi.

"Bir kahve içimi oturalım mı?" dedim. "Geçmiş kırk yılın hatırı var, peşin ödemişiz nasılsa..."

Kahveler geldi, şekersiz ikisi de. Gözlerimiz koşar adım birbirine değdi. Bayram sabahı kahvede oturup biraz sonra lunaparkın açılacağına inanmak gibi bir iyimserlik gelip ortamıza uzandı. Serçeler daha çok serçe, sokaklar daha çok sokak, ağaçlar daha çok ağaç oluverdiler bu iyimserlikten.

Gözlerine asırlardır sürgün olduğum kadın... Yalnızlığıma karışan ve hiçbir zaman bitmeyecek olan bir aşk bahçesi. İsminin son harfini hep uzun ve büyük okuduğum kadın "ArzuuU" karşımdaydı.

Dışarıda dinmek bilmeyen yağmurun sesi, içeride yıllar önce ayrılırken bıraktığımıza hiç benzemeyen bir dünya.

Paranın çıkışmadığı yıllardı. Gaz lambasının dünyayı küçücük odalara sığdırdığı, uykuları koyu bir hayale çevirdiği zamanlardı. Akşamlara kadar toprak yollardan, buğday tarlalarından, yalınayak çocukların meraklarından kalkan tozlar, sabahları ince bir yorgan gibi örterdi sokakları. Şehrin içinden geçen Ankara–Malatya yolu gündüzleri ayrı uzaklara giderdi, geceleri ayrı...

Kırşehir'de Muharrem Ertaş ve oğlu Neşet Ertaş'la devam eden meşhur bir abdallık geleneği diyaloğu anlatılırdı biz öğretmen okulu öğrencileri arasında. Ustalardan birinin, davulu istediği gibi çalamayan oğlu için "Şu davulu adam gibi çal, yoksa seni öğretmen okuluna verir, köy köy süründürürüm..." diye azarlaması hep konuşulurdu aramızda.

Biz, çiçeği burnunda öğretmen adaylarının bu öğretiden çıkarabileceğimiz bir ders yoktu. Köy köy sürünmeye hazırdık. Yılların ömrü çiçeklerin rengi kadardı. Çabuk yeşeriyor, çabuk soluyordu. Okulun son sınıfıydı. Böyle bir toz bulutunun içinde karşılaşmıştık Arzu'yla.

Günlerin akışan kalabalığında düşleri çalınmış dermansız bir öğrenci olarak kaybolmuştu okulun sokak aralarında. Gözleri umutla umutsuzluk arası yitik bir aşktı. Gözleri, hüzünlü dizelerden örülmüş sonsuz bir yalnızlıktı. Onu bu karmaşanın içinde ilk bulan bendim.

Ülkenin tarihi sil baştan yeniden yazılmaya karar verilmişti. Kimliksiz dolaşan parkalı gölgelerdik o vakitler biz. Müjdeli bir aşk görsek ona gurbet kesilen taşralı çocuklardık ama asıl derdimiz memleketti. En çok hangi çiçeği sevdiğimize karar vermek üzereydik ki "Omuzumuza vurulup haydi bakalım içeri, sıra sende." denildi. Sıranın bana geldiğinde, ömürler tüketen yokuşunu çoktan tırmanmaya başlamıştım mahpushane günlerinin.

Sonra üstümüzden kaç Eylül geçti, hiçbirimiz sayamadık. "Yanlışlık olmuş, haydi çık, git." dediklerinde karar vermiştim. Arzu yoksa, onu bulamazsam asla başka hiç kimseyle yaşlanmayacaktım.

Sordum soruşturdum; Erzincanlıyla değil ama Manisalı biriyle evlenmiş. Geç kalmıştım. Sonrasında

umut da yorulur

NİLÜFER BAHÇECİ

ve gece geldi çattı yalnızlığını karşıma
dünden kalma keder gitmemişken daha
umut da yorulur aşk gibi
sen şairsin bilirsin gülü
gül ki dikenlerini saplarken kalbime
ellerim kanar durmak bilmez
sözlerin yarama merhem
derdime derman olur
sen şairsin bilirsin sümbülü
kokusu sevda durusu dudakta gülüş
alır getirir uzak diyarların rüzgârı
bir bardak kaçak çayın deminde
bir gaz lambasının aydınlığında
yazarım özlemini
londra'da hüzne gebe bir gece daha
umut var ve olacak
sabah yeniden güneşi doğuracak
kardelen'ce

12.04.2019

yenilmediniz

■ **MUSTAFA GÜLBEYAZ**

-bir bayram sabahına-

güle oynaya uçuşan
baharın kanatlarındaki
mavi güvercinin gagasında
haberi fabrikalara gelmişti

deli kandı
dolaşan damarlarda
Şehr-i İstanbul'un
çağırıyordu meydanları
en yeni esbapları
işçi tulumlarıyla-
çıktılar fabrikalardan
"bilekler kan içinde dişler kenetli"ydi
omuz omuza
omuzlar üzerinde
altı bin gözü kara yiğit
altı bin sırma-filinta delikanlı
altı bin proleter

yürüyorlardı
gözlerini kırpmadan
T.C. yıldızlı otuz altı bin
düşmana inat
yürekleri vardı
ellerinde bir
savunmaya tek silah
onurunu insanın-
ilk düşen 18'de
körpe bir kuzucuktu
'Dal' gibi bir yiğitti
her işçiye
altı namlu çevrilmiş
-made in Türkey-
Onurları vardı bir
yüreği savunmaya
tek silah
ve
onunla
karşı durdular
bu
ne ilkidir
kanlı bayramlarımızın
ne de sonuncusu
Mayıs tanıktır dostlarım
"teke tek döğüşte yenilmediniz"
yenilmedik
yenemezler de
Mayıs tanıktır
Mayıs tanıktır
bayramımız kutlu olsun
daha nice bayramlara dostlarım
-kanlı-
bahçevanın var senin
Mayıs'ın kızıl gülü solmayacaksın
yaşayacak kutlanacak
bayramımız 1 Mayıs

'Dal' (Mehmet Akif Dalcı)

Mayıs, 1989

göğsüme kazınmış isminin; uzatılmış ve en çok da büyük harfle yazılmış son "U"su canımı acıtsa da tek tabanca yaşayıp gittim.

Herkesin geçmişi, cehennemi oluyor bir süre sonra. Yaşanan her şeyi kendi elleriyle bir yalnızlığa yerleştiriyor insan. Onu yeniden görmek, ihanete uğramış bir hayatı onun gözleriyle değiştirip yıllar öncesine götürebilmekti.
Kırk yılın hatırı, orada içilen son fincanla uçup gitti. Ne konuştuk, ne kadar konuştuk bilmiyorum ama her kelimesine bir ciğara yaktığım kesindi. Bir mumun erimesi gibi hızla geçti zaman.

Kalktık. Bir imkânsızlığı ezber eder gibi ben yitirdiğimi arıyordum, o koruduğunu saklayacak yer bulamıyordu.

Kilisenin çanı vurdu uzaktan. Cemaatsiz bir inanış gibi çırpındı içimde umudum. Çarmıhımdan çiviler düştü.

Acıyan ellerim miydi, kalbim miydi bilemedim.

Âşıkların göz hakkıyla baktım son kez İstanbul'a. Su içinde yüzen İstanbul'a. Martıların çığlıklarıyla uyuyup uyanan İstanbul'a...

Kırlangıçlar uçuşan nefesinde, anason mavisi gözleriyle gözlerime baktı son kez. O gözler ki bin yılın yolcusu, yüz bin sözün sureti, eksik yaşanmış nice ömürlerin neşe ve keder demlerinin tanığıydı. Usulca elini uzattı. Sonra yanağımdan öptü.
"Uzlaşılır bir kurgudur hayat, bazen geldiği gibi kabul etmek lazım. Unutma, Yusuf'un kuyusu kendi kalbindedir." dedi ve kalabalıkların arasına doğru yürüdü.

Gül sağanağından ıslanmış bir bulut gibi, kendi göğünün maviliğine doğru akıp gitti.
Tek kelime çıkmadı dudaklarımdan. Baktım arkasından, tıpkı o günlerdeki gibi. Baktım öylesine...

"Yalan bir dünyadan doğru bir yaşamı kim çıkarabilmişti ki ben çıkarayım?" dedim kendi kendime. "Şimdi dönüp kendi yalnızlığıma her aşktan geriye kaç gözyaşı, kaç keder kalır ona bakayım ben. Sonrası zaten sonsuz bir göçebelik..."

Bir kez daha anladım ki bedelini ödeyemediğin hayallerini zamanla sıfırlamıyor hayat; sadece taksitlendiriyor. ■

Acı

■ CEZMİ ANCİL

Acısı olmalı insanın. Hani şöyle sarılarak uyuyabileceği. Unutamadıklarını mesela, ya da unuttuklarını hatırlarcasına. Yüzünde bir hüznün mahcubiyetiyle. Belki de terk etmişliğin acısı ya da kavuşamamanın...

Sebebi her neyse, kendine reva olan yani.

Mustarip bir hastalık değil, haşa. Ne reva görürüz insana ne düşmanın bile olsa. Zayıflıktır o, çaresizlik. Kaçmak ya da kendinden.

Dik duramamamın sığıntısıdır süklüm püklüm büklüm ağlamaklar, çaresiz gibi. Bir de binlerce kelimeyle kaçamak sahteliği. Siyasette de vardır ya öyle hokkabaz ikiyüzlü korkaklar. Acımasız yaşanmışlıklara teori üretip acıları hiçe sayanlar. Kendi canından değerlisi yokmuşçasına. Egoist ve şekilsiz bir ruh hâli... Her neyse işimiz olmaz bununla... Ne de beddua, hakaret etmek...Ya da itham, beddua, her neyse...

İnsana yakışmaz musallat bünyevi çaresiz marazalar...

Acı lazım insana her daim hatırladıkça güçleneceği, onu sarıp sarmalayacağı. Kucaklayacağı bir çocuk gibi, ya da bir sevgili... Belki bir anne ya da baba, kardeş... Acıyla hatırlayacağın yani. Unutmayacağın bir hüznün ifadesi yüzünde kıvrımlaşan...

Görünce gülüşlerinde güller açar ya... Her kimse yani... Ya bir sevgili ya bir dost. Uzak kaldığın bir yakın, ya da kendinde bulduğun bir arkadaş sıcaklığı... Belki bir çığlık...

Ya da ayrılınca boynun düşer ya, dağ gibi güçlü, kuvvetli de olsan çaresizleştiğin, zayıf kaldığın. Yere kapanmak istersin o an. Yakıştırmazsın eğilmeyi, tökezlemeyi. Düştü demesinler diye dimdik durmaya çalıştığın bir acıyı kucaklayarak ardında bakmayı bilmeyi yani. Ya da el sallayacağın yüzündeki kıvrımları, mimikleri saklama gereği görmeden. Saklasan da olur hani... Acıyla yaşamaya alıştıktan sonra dimdik...

Belki bir hücre köşesinde yapayalnız.

Soğuk gecelerin karanlığında gökyüzünde bir tutam ışık ararcasına. Sabahı özlercesine yine aynı acılarla. Hasretlik ne kadar güçlü olursa olsun düşüncelerin kuvvetinde dimdik yukarıya bakabilmek. Acını, hasretini saklamaya çalışsan da hani... Tutsaklığın hâli bu, anlarım. Kimse bilmez, duymasa da...

Sessizliğin acısı sarar insanı bazen içerde... Hele bir mektup ya da bir selam yoksa ne zamandır... Yusuf misali kuyulara atılmışçasına sevdiklerine sitem belki de... İnsanlık hâli kim bilir...

Acısı olmalı insanın ayakta tutacak anıların sarsılmaz kuvvetinde... Belki bir öpüşün kuvvetli sıcaklığının hissinde kucaklaşmalar... Belki de sırt sırta mücadele günlerinin coşkusu ve haklılığından aldığın güçle zaman sarılmalar... Kol kola, omuz omuza haykırmaların sıcak tazeliği...

Hastalık, maraza değil sözümüz... Derdi veren çareyi de verir der ya halkımız... Ona boynumuz kıldan ince yapacak bir şey yok der, sığınırız çareye, hakkımız olana...

Eyvallah... Haktan geldik Hakka gideriz ona da eyvallah... Ya da toprak anaya bir kar, çamur demeden. Belki bir aşk mevsiminde ona da eyvallah... Menevişlerin açtığını göremeden belki. Ya da nilüferlerin yanı başında bir sigara yakıp hatıralarda kaybolmanın hafif uçarılığını...

Severek kucaklayıp uyuduğumuz, sarıp sarmaladığımız yaşanmışlıkların sevincinin tükenmişliğine bizim acımız belki de...

Olmalı insanın bir acısı.

Kendine yabancılaşmadan, köksüz, dipsiz olmadan. İnsanın insana reva gördüğü dipsiz kör kuyuların soğukluğunda sevdiklerin gücüyle dayanmak acılara...

Sarıp sarmalayacağı bir aşkın, inancın zarafetinde uyuyacağın gecelerinde yüreğine sarılıp...

Yüreğinin derinliklerinde aşkla, kıskançlıkla koruyup saklayacağı bir acısı olmalı insanın.

Acısız hayat yaşanmamış bir hayattır henüz...

Olmalı...

Nasılına da eyvallah... ■

ŞİİR VE YAŞAM ÇİLEHANESİ'NDEN — V

Ben-î Adem'in Bilançosu - II

MURAT KOÇAK

Hayat

—Orta Asya'dan batıya uygarlık ve medeniyet götürdü "Türkler" diye öğrettiler. Öyle değilmiş ki öyle olsa silahlara yatırım yapar mı dünyayı yönetenler. Onların kazanımı olacak diye yerlerini yurtlarını bırakanlar kıyıya vurdukça insanlık nereye gidiyor, gittikleri yerde karşı kıyıya nasıl geçebildiklerini hiç unutmayacaklar yaşamlarının son eşiğinde bile.

Nereye? Çok suskun olduğun anların sonunda gidersin de. Yok, artık gitmiyorum... Nereye gidersem gideyim bu toprağın insanıyım. Çevremde olanların, Tibet'e gitme özlemleri düşündürüyor, aslına bakarsan dağ bana bir şeyler öğretti. Cesaret; kaygıları isterse yener. Ben gidersem, o giderse, sen gidersen bu memleket ne olur? Sana iyi bir hayat diliyorum, iyiyim merak etme. Kendine iyi bak. Sen de... Olduğum yeri biliyorsun...

Gözleri çocuk kalanlar hilesiz çıkarsız bakar. Bilincimin dehlizleri açmaza girdiği an yüreğim usuma çığlar. Öz olanı görürsen dostluğunu esirgeme... Hayat okulunda ikmale kalınmadığı gibi, ateşi okumayı öğrenince gülümseyiş de sararıyor...

Kendiliğimin farkına varmanın bilinciyle tüm açılardan görebilmek adına memleket içinde savruldum mu kavruldum mu bilmiyorum. Kıyısız köy ya da kasaba gibi.

Gönülden sevilme hâli teni aşar tine varır! Ki bu geçiş ateşin içinden...

Sevmenin sevilmenin bilinci hiç kimseliğin ayrımı. Karınca kararınca kaplumbağa erdemiyle yürürsek yaşam hayatın içinde anlamına varır.

Mutluluk oyunları arasında mutsuzluğumla müselles oynadım. Akışa yol almakmış mesele, bilince gülümseyebiliyorsun... Hayatın dar yollarından çocuklar gibi geçebilmeyi başarabildiğimiz an yaşamı öğrenmişizdir.

Yüzümde nasıl bir ifade var bilmiyorum, cümlelerim mi ele veriyor inanın bilmiyorum gittiğim her yerde insanlar içlerini bırakıyorlar. Taşıyacağıma inanıyorlar mı bilmiyorum, çoğunu o an unutuyorum. Hayatımı yazma eylemi hep eksik kalıyor. Birkaç defa deneme girişiminde bulunmama rağmen gezginliğim ya da ihmallerim yüzünden tam anlamıyla yazılamadı. Şiirlerde saklı imgeler sağanağı olarak var, kendiliğimi tanımlamak gerekirse tutkuluyum. Bir insana mı? Yok, öyle değil neye olduğunu henüz tam olarak bilmiyorum yaratımsal süreci yoğun yaşadığım için narsis olabilirim. Yalnızlıktan haz alıyorum diğerlerine göre daha fazla. Gündelik yaşamın içinde ilişkilerde her geçen gün biraz daha tek taraflı varoluş kaygılarını algılıyorum. Hiçbir kimse karşısındakine nesnel olamıyor. Ruhları özgür değil çünkü benliklerini arayış mücadelesi yok denecek denli az yüzleşmelerini kendileri üzerinden değil de başkalarını iğdiş ederek yapıyorlar. Doyumsuzluk var hayatın tüm katmanlarında, paylaşım kısıtlı. Ben bana ne denli dürüstüm sorusunu sorabiliyor muyuz, asıl önemli olan bu değil mi? Kuş kadar özgür, gökyüzü kadar da sonsuz olamıyoruz. İncinme ya da incitme kaygısı ile baskı altında geçiyor ömrümüzün çoğunluğu. At'a gem vurulduğu an küskünleşir...

— Kılı kırk yarıyorsun herkes gibi sıradanlaşsan ya...

—Boş tabulara inanıyor insanlar. Dediğine bak yaptığına bak dersen o ayrı bu ayrı dayatmasıyla karşı karşıya kalıyorsun. Köpekleşmeyi meziyet sayanların çağı günümüz. Us düşünmeyi sağaltırsa bedensel özgürlüğün öteki boyutuna geçebilir insan. Bu boyuttan ötesine geçebilen bedeniyle ruhuyla barışır. İlk anına dönüş yani çıplaklığını gizlememe durumu bilinci özgürleştirebilirse insan sanatın gerekliliğinin farkına varır.

—Açlık korkusu insanı dinginleştiriyor. Su ile yetinmeyi öğrenebilirsin, güç değil.

— Özünün özenden oluştuğunu algılarsan öfkenle barışabilirsin. Yaşadıkça öğreneceksin, gördüğün yaşadığın olumsuzlukları yadsımamaya başladığında yeniden doğmuşça özgürleşeceksin. İç dünyanın metal zincirlerini düşüncenle ikiye bölebildiğin an dağın deniz, denizin de bir zamanlar dağ olduğunu hissedeceksin içinin tüm kıvrımlarında.

—Harflerin dışında ki gündelik hayatta da yazın yaşamında da özgün olmaya özen gösteriyorsun anlamalarını bekleme. Herkes maskeli baloda, gölgelerine dahi yabancılar. Farkındayım konuşacak

insan bulamıyorsun en yakınların bile ince hesaplar peşindeler, yakınlık duymalarının nedeni ise senin gibi olamadıkları için senin inadına tutunuşuna saygı duymalarından.

— Her geçen gün arkadaşlıklar uzaklaşıyor. Salyangoz izi olmalı yağmur toprak kardeşliği gibi. Artık anlık gösterişler yüzyılı. Yaşam mı hayat mı iç yolculuk nerelere alıp götürür, bilmek iç benliğe ne katar biliyoruz dediğimiz an; varlık ile yokluk arası hayatın kendisidir. Çözüm ben ile biz arasındaki net'lik başka bir şey değil. Ne denli yalın isek o denli özgürüz. Kimse kimseden bir şey alamaz öz bilinç her şeyin özütü, bilincinle yoğruldukça çelikleşir...

— Düz yol kolay gibi görünse de tehlikelerle doludur. Hiçbirimiz mükemmel değiliz, yanlışlarımızı gizliyoruz. Doğruluklarımızı açık ettikçe büyümüyoruz. Sözün sıradanlaştığı çağ. Sanal beylik çağı, kabullenmekte güçlük çekmen doğal, sesin benine dokunuşunu hissedemezsen anlamını bulamazsın. Her şey mülk getirim salyangoz toprağı mülk edinmez, zamanını bilir yağmurun oluşması için toprakla izleşir. Beylik yalınlığa varıştır, her ne olursa olsun yalınlığı algıladıktan sonra durulukla karşılayabilmektir. Cesaretin cesurluğunla eşleşiyor mu? Korkularının ve kaygılarının ne denli üstüne erişmeye çalışıyorsun seni sen belirler, öteki senin kadar seni bilemez. Aslına bakılırsa, yokuşu çıkar iken değil iner iken yoruluyoruz. Hayatın eğimi dikliğinde değil sabrının gücündedir. Cesaretin cesurluğun mu? Sorulara verdiğin yanıt hayata tutunuşunun karşılığıdır. Bilginin karşılığı hayattır. Cesaretin cesurluğunla özleşiyorsa son anına değin keşfine varmışsındır. Çok yanlışlarım oldu infazımı yaşadığım süreçte bir salyangoz gibi doğanın tinine varabiliyor muyum bu yeter kalan safsata.

—Gitmeyi göze alış kayıtsızlığın. Öze varışı arar insan özü bendinde saklıdır. Ayna karşında değil özündedir. Hava su ateş toprak bileşenlerinin bir araya gelişi ile oluşan canlıların hükümdarı olması insanın korkusundan kaynaklı. Oysa her şeyi akışına yaşamayı göze aldığı an yaşamın özüne varır. Sanat neden var? Arayışın özüne varma korkusunu kaygısını yenmekten!!!

Dublörsüz yaşayabilmeli yola çıktığın andan itibaren, ayın bulutlar ardında saklandığı zamanlar ya zeytin ağacı ya da çam ağacı onları bulamayacağın bir yolda isen de kıvrıl güvenilir bir yere; düşün varlığın güç verir, ay çıkar dedim sana bunu sen de biliyorsun, çıktı değil mi? inan demişti... Nereye akışına...

—İlkyaz dereden akan su gecenin bağrına saklanan kıyı ışıkları sözsüz kalır. İçimizden akan davranışlarımıza ket vurduğumuz için yapmacıklaşarak varoluşumuzu böyle gerekiyor diyerek oluşamamış benimize yalan söyleriz. Ket vurmamalı, benimiz oluşamadığı için yalanın ikilemi karşısında karışıyor zihnimiz...

—Yokluğunun farkında olmayanlar varlıklarını ispatlamak adına konuşurlar. Bildiğinin farkına varışı bilen susabilendir.

—Ömrümü tekliğin cesaretimi çelikleştirebildiği kadar yaşayacağım. Başkalarının ortamında anlaşılamayacağım. Söylencelerden kaçış yok, insanların arasına girmemeyi yeğliyorum her geçen gün biraz daha. Acaba benliğimizi başkalarını suçlayarak mı yenileyebileceğimizi zannediyoruz. Kazanma güdüsünü sağaltamadığımızdan hırslarımızın batığına saplanıyoruz. Yitirilen benlik cehalettendir, gelişimini bilgiyle sağlama yetisinden yoksun olanlar karşısındaki alt ederek üstünlük sağlayacağını düşünür.

—Okumayı tabelalardan hayatı yanılgılarımdan öğrendim. Yaşam üçgeninde benliğine ne kadar paralel yaşarsan o kadar özgünleşiyorsun.

— Hayatın bütün sokaklarına girebilmek esaret mi cesaret mi?

—Yalınlığa evirilen doğuşuna erer, belki kaygılı belki mutlu. Yer üstündeyiz, yaşamalı yerin altına gideceğimiz ana değin.

—Karşılaşma kaygısı yanılgılara sürüklüyor, akışını yaşayabildiği an kendiliğini çözümleyiş de beraberinde geliyor. Kazanma uğruna benliklerinden ürkenler yüzleşemediklerinden bunalımlı olarak varlıklarını sürdürüyorlar. İç kaygılarını lüks ev, 4x4 araba ile törpülediklerini sanarak devam ediyorlar hayata. Kendine güçlü tokat atabilecek kadar dürüst olmalı insan yaşadığı süreçte.

—Kabuk bağlıyorum köhneleşen bağnazlıklar içinde... Hayatın iki yolu var, ya aynaya bakacaksın ya da ne'liğinin bilincinde olmadan yaşayacaksın. Sorgulayan hayat yaşam ile ne denli örtüşebilir.

"...Tüm muhteşemliğiyle acımasız bu yaşamın her anının farkında olup, ona bir sarmaşık gibi dolanabilen yegâne insan. Bu kırılgan döngü'de bilinçli bir deli olmak kime nasip olmuş. Nasip diyorum çünkü bu denli delilik bir ayrıcalıktır.

Girdapta delirmek kolay, zor olan deliliğin sürekliliği. Hiç bir belleğe eklenmedi; belleğin kendisi oldu. İyi bir insan ve ben seninle ve senden öğrendiklerimle daha iyi bir insanım.

Şiir delisi, insan delisi, evlat delisi..." (Bircan Tamer) ■

■ **Desenler**: Kıvılcım Vafi

Kulîlk û Baz

PERİZADE YAZIGAN

Sisê meha hezîranê bû. Destê sibê hemû kes di xewa şêrîndanûn. Kulîlk û Baz cara dawî hatin cemhev. Ew roj Baz,bajarê ku çar sal bi Kulîlkê re jîyan kir ji ew bajar diqetîyan. Di nabera çend sala da evîn û eşqa Baz, Kulîlkê ji hal da xistibû. Wê kêr û lal û pîr kiribû.Hêş û aqil ji serê wê derxistibû. Hemu tişt lê ber çavê wê bûbûn xewn û xeyal ê Baz. Ji ber ku nizanbû êdî ê kengî bên bahev. Ev kul û birîn tev ji ber wîbû. Belkî êdî livê dinê qet jî neynên bahev. Kulîlk û Baz jî nizaninbû.Ji hev re digotin;

– Gelo ê çawa be? Ev hesret û ev evînî?

Kulîlk, gelek xemgîn bû. Histrê çawê wê wek barana biharê dadiketin xwarê. Lê ser dilê wê wek xençer, rihê wê da wek baya zagrosê û wêk bahosa Nuh Êleyselam digerîyan. Erd û asîman jira bûbûn yek û dibinîda difetisyan. Kulîlkê ji Baz re got;

– Tû ji vî bajarê diçî ka ez ê çawa bikim? Çundinate ev bajar ê li ser serimin xira be.

Baz got;

– Ûsa meke Kulîlk. Tu Kulîlkî. Tu kezebî û tu hertim di dilê min da dijî heta roja qiyametê.Tu Kulîlka çiyayên Kurdîstanê yî. Ev girîn û nalî û şînî nelayîq ê te ye.Em netenê ji bû xwe henên. Doza me heye. Lê ser milê min barekî giran heye. Bari min giran meke Kulîlk. Tû Kulîkkî ji min re bibe rêheval. Em rohahî yê bidin xwe û hemu heval û hogirê xwe. Êdî bese ji vî tarîtî yê. Bese ji vî paşketîyê. Heta kengî em ê divê xewa xefletê de razin. Em ê kengî şîyarbin. Tu Kulîlkî, tu bibe rêheval ji min re. Ba û bahoz da, berf û baranê da, tav û ewr da her tim geşt be. Qet neçilmise Kulîlk.. Eva gotina ji bîr meke!

Gotinên Baz, agir bi kezeba Kulîlkê xist. Û got;

– Erê Bazo, cano.Ez biheyrano.Ez te fem dikim. Lê çundina te rih ji canê min derxist. Lê bila sonda min liba xwedê bê nivsandin. Ez heval û evîna doza te me. Ez Kulîlka Kurdîstanê me û Kulîlka bexçe ê dilê te me. Ez ê çîyayên Kurdîstanê gav bi gav bigerim. Çira doza Baz lê tamamê çiya û banîyan, lê deyşt û zozana da pêxim. Kurd û Kurdîstanê ji xew şîyarkim. Kulîlkê ku çilmisîne bi ava doza Baz ez ê şakim...

Kulik ve Baz

PERİZADE YAZIGAN

Haziran ayının üçüydü. Sabah herkes uyuyordu. Çiçekler ve Baz son kez buluştu. O gün Kulik'le dört yıl yaşadığı şehir olan Baz, o şehirden ayrılıyordu. Birkaç yıl içinde Baz'ın sevgisi ve şefkati Çiçek'i yok etmişti. Sağır, dilsiz ve yaşlanmıştı. Aklını ve mantığını kaybetmişti. Gözlerinin önündeki her şey Baz'ın rüyasıydı. Çünkü bir daha ne zaman buluşacaklarını bilmiyordu. Bütün bu acılar ve yaralanmalar onun yüzündendi. Belki de diğer tarafta hiçbir zaman birlikte olamayacaklar. Flowers ve Baz da bilmiyordu. Birbirlerine dediler ki;

- Nasıl olacak? Bu özlem ve bu aşk?

Çiçek çok üzgündü. Histeriler nasıl da bahar yağmuru gibi yağdı. Ama kalbi hançer gibiydi, sakalı Zagros rüzgârı gibiydi ve Nuh İleiselam'ın fırtınası gibi hareket ediyorlardı. Yer ile gök bir olmuş, boğulmaktaydılar. Çiçek Baz'a şöyle dedi;

-Bu şehirden gidiyorsun, ne yapmalıyım? Bu şehir çok kötü olacak.

Baz şunları söyledi;

- Bir çiçek gibi. Sen bir çiçeksin. Sen benim kalbimsin ve kıyamete kadar hep kalbimde yaşayacaksın. Sen Kürdistan dağlarının çiçeğisin. Bu ağlama ve inleme sana yakışmaz. Yalnız değiliz. Bir davamız var. Ama omuzumda ağır bir yük var. Beni ağırlaştırma Çiçek. Arkadaşım ol Kulikki. Kendimize ve tüm dostlarımıza, akrabalarımıza huzur veririz. Yeter artık bu karanlık. Yeter artık bu gecikme. Bir rüyada ne kadar uyumamız gerekecek? Ne zaman uyanacağız? Sen bir çiçeksin, dostum ol. Rüzgâr ve fırtına, kar ve yağmur, güneş ve bulut, her zaman bir yolculuk olacak. Asla çiçeği açma.. Bu sözü hatırla!

Baz'ın sözleri Çiçek'in yüreğinde ateş yaktı. Ve dedi ki;

- Evet Bazo, kano. Şaşırdım. Seni anlıyorum. Ama gidişin sakalımı ruhumdan çıkardı. Ama yeminim Tanrı'nın huzurunda yazılsın. Ben senin arkadaşınım ve sevginim. Ben Kürdistan'ın çiçeğiyim, kalbinin bahçe çiçeğiyim. Kürdistan dağlarını adım adım gezeceğim. Baz'ın davasının ışığı tüm dağları ve çatıları aydınlattığı gibi ovaları ve vadileri de aydınlattı. Kürtleri ve Kürdistan'ı uyandırın. Baz'ın davasının suyuyla açan çiçeğe sevineceğim...

Gotinên Kulîlkê, kêfa Baz anî cî.Xatir ji hev xwestin. Hev hembêz kirin. Kulîlkê histirên çavê xwe di dilê xweda veşart. Êdî soz da bû xwedê û paş ra dabûn Baz...

Kulîlkê berê xwe da çîyayê Kurdîstanê. Hûstîyê xwe da alî û hêdî hêdî meşîya. Dilê wê xemgîn û bikûl û birîn bû. Ka ê çawabe? Ez ê bê Baz çawa jîyanê jîn bikim. Lingê wê pêra nedmeşîyan. Laşê wê pêda giran bûn wek kûrşûna. Ev qetandin ji bo wê mirinek bijan bû.Lipaş xwe mezenekir. Hêdî hêdî le ber çavê Baz ger bû wek teyrîk ger bû wek ewrek ger bû wek heyalîk û wenda bû.

Kulîlk bidengekî tûj qêrîya. Qêrîna wê li erd û asîmana deng da;

– Ez Kulîlkim. Kulîlka Kurdîstanê me.

Qêrîna Kulîlkê, her çar alîyê Kurdîstanê hêjand;

– Ez Kulîlkim. Kulîlka bexçe ê dilê Bazim...

Kulîlk bû teyrekî baz û lê ser çîyayê Kurdîstanê firîya;

– Ez Kulîlkim. Kulîlka evîna doza Bazim... ■

Baz'ın sözleri Baz'ı sevindirdi. Birbirleriyle vedalaştılar. Birbirlerine sarıldılar. Çiçek, gözlerindeki hisleri Allah'ın kalbinde gizler. Şimdi bir tanrı olacağına söz verdi ve onlar da Baz'a geri verdiler...

Çiçek Kürdistan dağına gitti. Yorgunluğunu bir kenara bırakıp yavaş adımlarla yürümeye başladı. Kalbi üzgün, kırık ve yaralıydı. Nasıl olacak? Baz'sız nasıl yaşayacağım? Ayakları hareket etmiyordu. Vücudu bir deve kadar ağırdı. Bu kesik onun için yaşayan bir ölümdü. Lipaş büyüdü. Yavaş yavaş Baz'ın gözleri önünde bir buluta dönüştü, bir hayalete dönüştü ve ortadan kayboldu.

Çiçek keskin bir çığlık attı. Çığlığı göklerde ve yerde yankılandı;

- Ben bir çiçeğim. Kürdistan'ımızın çiçeği.

Çiçeğin çığlığı Kürdistan'ın dört bir yanında takdirle karşılandı;

- Ben bir çiçeğim. Bazim'in gönlündeki bahçe çiçeği...

Çiçek uçan bir kuş olup Kürdistan dağına uçtu;

- Ben bir çiçeğim. Bazim'in davasının aşk çiçeği... ■

kırıntılar

■ **İBRAHİM KURT**

terk etmiyor sevdan
oysa
kaç dört mevsim geçti
kaç yıldız kaydı
kaç güneş tutulmasıyla
kaç yeni çocuk doğdu
kayalar ufaldı
toprak toz olup
yeni sancılara gebe kaldı

tekrar başa koşmam
aramam lazım
geriye kalan
içimdeki şu boşluğu

aldırma sen
bir ömür daha fazla
akmışsan gözlerimden
acıların beşiğini sallarken
tükenmişsem
senin için bitmişsem
bitiyorsam
kanıyorsa tükettiğim yollar
çok mu

hayatın ipini çeken
yılların esiriyim
gün yakındır
giderken
kalmaya hakkını bırakıp

bir martıyım
sevdalı
denizin mavisine
uçamıyorum
bakışlarından
senden uzak
deniz mavisine

bak
yine takıldım peşine
sevda çemberindeyim
ister
kır kanadımı
ister
yol tüylerimi
ama hayır
bırak kendini bana
birlikte kanat çırpalım
uçamasak da
düşelim peşine
morarmış güneşin
sıcak yüreğine

artık kalmasın
ve kanamasın
gün batımının
içimde donmuş
kırıntıları

Bir Elma Hikâyesi

ALİ ŞAHİN

Başlangıçta bir sırdı. Kökleri Batı Asya'nın bereketli topraklarına, Bahreyn'in sıcak rüzgârlarına, Filistin'in zeytin kokulu bahçelerine, Kazakistan'ın engin bozkırlarına uzanan bir sır... Adına "elma" dediler. Binlerce yıl önce, insanın toprakla ilk buluştuğu anlarda bile vardı. Çiçekleri nisan yağmurlarında açan, güneşin altında olgunlaşan, ağustos sonundan kasımın sonuna kadar dallarından toplanan bir sabır timsali. Kimi ekşi, kimi tatlı, kimi kırmızı, kimi sarı, kimi yeşil... 20 bin çeşidiyle dünyaya yayıldı. Her iklime uyum sağladı, her kültürde yeniden doğdu.

Cennetin kapılarından sızan bir hikâyeye göre, bir elma dallarından koparıldığı gün, insanlık "merak"la tanıştı. Hava Ana, Âdem'e uzattığında, belki de yasak olanın cazibesini değil, bilgeliğin tadını vaat etmişti. Belki de o yüzden elma, tüm kutsal metinlerde, masallarda, şiirlerde hep "dönüşüm"ün simgesi oldu.

İyilikle kötülüğün, cesaretle korkunun, aşkla ihanetin arasında salınan bir meyve... Antik Yunan'da Paris'in üç tanrıçaya uzattığı altın elma, Troyalı Helena'nın kaçırılışının kıvılcımı oldu. İskandinav mitlerinde İdunn'un gençlik iksiriyle dolu altın elmaları, tanrıları ölümsüz kıldı. Kürdistan'da ise her Hasankeyf taşının gölgesinde, bir aşk türküsüne karışan elma çekirdekleri saklıydı.

Mezopotamya bölgesinde Kürt Alevi (Kızılbaş) topluluklarına ait ritüeller ve düğün gelenekleri, bölgesel farklılıklar gösterse de genellikle doğa, bereket, güven, aşk ve birliktelik temalı sembollerle doludur. Elmanın gelinin başına atılması ritüelinde ise hem sınav hem de sadakatin timsalidir. "Elma düşerse sevda yeşerir" derlerdi yaşlılar. Çünkü toprağa değen her meyve, tazeliğini yitirse bile içindeki çekirdeklerle yeni başlangıçlara gebeydi.

Güneş, taş evlerin üzerine altın bir örtü sererken, köy meydanında at kişnemeleri ve davulun ritmi yankılanıyordu. Gule, atın üzerinde kırmızı tülbentle oturmuş, göz ucuyla damın tepesindeki Ali'yi izliyordu. Elleri titriyor, yüreği davul sesine eşlik ediyordu. Gule'nin annesi Zeynep teyze, kızının saçını örerken fısıldamıştı kulağına: "O elma senin yazgın. Düşüşüne bak, damadının niyetini anlarsın." Sağdıç, damın kenarından elmayı havaya kaldırdı: "Bak sağdıç" diye seslendi Ali'ye. "Bu elma, güvenin sınavıdır. Yüreğinin dürüstlüğüyle at! Dilerse rüzgâr onu tutar, dilerse toprak kabul eder."

Elma bir çember çizip havada süzüldü, Gule'nin tül kaplı başına hafifçe değdi. Kalabalık "Oooooh!" diye coştu. Gule gülümsedi, çünkü Ali'nin attığı elma ne hızla yere çarpmış ne de savrulmuştu. Sanki Gule'nin saçlarının arasına saklanmak isteyen bir kuş gibi yumuşaklıkla dokunmuştu ona. Ali, Sağdıcın bakışlarıyla sıkılan yumruğunu açtı, kendi elmasını tuttu. "Senin olsun," diye fısıldadı âdeta, elini gerip attığında... Ama

Başlangıç

GÖKÇE AYTEKİN

Güzel bir ayak çimene basıyor.
Tanımsız ve tazelenmiş bir duygu
denizde zıplayan balık misali
içinde geziniyor senin
pazar günü özgürlüğüyle izlediğin
ve bildiğin: Yakalayamazsın
sadece bakarsın.

Geçmişten sıcak bir ses
kulaklarını ziyaret ediyor İngilizce.
Merakın doğuyor duvarın ötesinde.

Beklenen yağmur geldi.
Tatlı su dolarken çatlaklara
nehir taşarken ıslak bir coşkuyla
kıyıda hiçbir varlık tedirgin değil
ve ağaçlar yıkanıyor kuş sesleri eşliğinde.

Kendinle kendiliğinden yarışın başladı.
Düşün zevkle, film izler gibi
düşün gece bile, yorgunluğa sızarak
nasıl değiştiğini, ne yönden geliştiğini.
Arın buna zaman ayırmayanların
telaşlı işlerinden.
Kendini geliştir ve her şeyi değiştir.

bu kez elma, tüllerin dalgasında süzülürken, birden sert bir rüzgâr kaptı onu. Dalların üzerinde asılı kalan kırmızı bir yaprak gibi sallandı, sonra usulca Ferzan'ın avuçlarına düştü.

Elma, tülün dalgasında kaybolup yere düşerken, köyün çocuklarından Ferzan koşup kaptı onu. "Vermem!" diye cebine sakladı, Mehmet'e göz kırptı. Sağdıç gülerek, "Hadi sağdıcım, fidye ödeyeceksin," dedi. Ali, cebinden annesinin yadigârı gümüş kolyeyi uzattı. Ferzan, elmayı bırakıp kolyeyi avucunda parlattı: "Sırrınız ebedi olsun! Tıpkı bu gümüş gibi kararlı, bu elma gibi bereketli..."

Sonra hepsi, Gule'nin annesi Zeynep teyzenin hazırladığı ballı kömbenin etrafında toplandı. Sağdıç, elmayı dörde bölüp dağıttı: "Bir lokmada dört can, bir yürek oldunuz. Sırdaşlık böyle doğar." Gule ile Ali, elmaları aynı anda ısırdı.

Tatlı şerbet, damaklarında erirken, Sağdıcın sözleri rüzgâra karıştı: "Güven, düşen elmayı alan elde değil... Onu paylaşan yürektedir. Yarısı senin, yarısı sırrın olsun."

Annem sandığa saklardı elmaları. Küçük, ahşap bir sandık... Kokusu bütün eve yayılırdı. Sanki her elma, dalından koparılmış bir anıydı. "Toprak ananın göz bebekleri" derdi annem, her biri avucunda ışıldayan kırmızı yakutlar gibi dizilirdi sandıkta. Hasta ziyaretlerinde annemin çantasına dizilir, iyileşmemiş yüreklere şifa olmaya giderdi. Bir keresinde komşumuz Bese teyzenin ateşi düşmemişti üç gündür. Annem, elmayı dilimleyip nane yapraklarıyla sarmış, alnına koymuştu. Sabaha karşı ateş düşmüş, Bese teyze, "Bu elma cennetten mi geldi?" diye gülümsemişti. "Elma yiyen doktor görmez" derdi büyükannem.

Belki de haklıydı. Çünkü elma, sadece bedene değil, ruha da iyi gelirdi. Öfkeyi tatlılıkla, hüznü umutla yıkardı. Sevgiyle sunulduğunda inandırıcı, paylaşıldığında birleştiriciydi. Her kültürde farklı bir yeri vardı: Kiminde aşkın simgesi, kiminde bilgeliğin, kiminde ölümsüzlüğün... Hatta Kafkaslarda düğünlerde gelinle damadın elleri bir elma üzerinde birleştirilir, "Bu meyve kadar tatlı, çekirdeği kadar sağlam olun" diye dualar edilirdi.

Evlerin mutfaklarında hep vardı. Turta olurdu, reçel olurdu, suyu sıkılır, şaraba dönüşürdü. Kış gecelerinde odun sobasının üzerinde pişen elma dilimleri, tarçın kokusuyla uykuya davet ederdi. Kimi evlerde sirke yapılır, kiminde sirke kokulu saçlara masaj çekilirdi. Yemeklerin yanında rendelenir, közde pişirilir, fırınlarda kızaran hamurun içine saklanırdı. Her ailenin bir "elma tarifi" vardı: Dedem, elmaları bal ile kavurup ceviz serper, "Ömrünüz tatlı olsun" diye ikram ederdi.

Babaannem ise elma kabuklarını kaynatır, çayını içer, "Her şeyin bir hikmeti var" derdi. Kazakistan steplerinden gelen bir tarifle yapılan "alma şarabı" ise düğünlerde içilir, yeni evlilere "Hayatınız ilk ısırık gibi ferah olsun" diye sunulurdu.

Belki de insanlık onu bu yüzden sevdi: Hem sadeydi hem derin. Dalından düşünce yere değil, bir hikâyeye düşüyordu. Kıtaları aştı, medeniyetleri besledi. Hitit tabletlerinde şifa niyetiyle anıldı, İpek Yolu'nda tüccarların heybelerinde gizemini taşıdı. Dersim'de bir ekşi elma sadık bir dostluğa vesile idi. Endülüs'te şiirlere konu oldu, Budist tapınaklarında sunaklara dizildi.

Ve hâlâ, her sonbaharda, bir çocuk elma yerken damağına düşen tat, binlerce yıllık bir yolculuğun izini taşıyor... Belki de her ısırık, bir annenin sandığından sızan kokuya, bir sevdalının attığı elmaya, ateşler içindeki bir komşuya uzanan bir köprüydü. Çünkü elma, insanın en kadim dostuydu: Düştüğü yerde değil, yüreklere dokunduğu yerde anlam buldu.

Elma kokusunun, gaz kokusuna dönüşmediği günlere...

11 Nisan 2025 ■

ağaçsız dünya

■ **ÜMİT KAYA**

Biter bu savaş
Yenisi başlar
Barış kuştur, öyle
Yok konacak bir dalı

Te Ez Fêm Nekirim

■ **MÜSLÜM ASLAN**

Şil bû nepêniya bin baskê siyê
Min simbilek ji zayîna xwe kenzer
Cîhaneke weke min bi kurmancî matmayî ji te re hişt
Te ez fêm nekirim
Spart qedera zêdebûna bêrîkirinê
Bes e darazdina kor deyne kêleka pénûsa min
Her çûyin destpêka navê hatinê ye
Avê nerjîne li dû min
Te ez fêm nekirim
Di zivistaneke lal de hişt
Dema ku tiliyên te gihan rondikên min
Tu şibiya min
Lê te ez fêm nekirim

Piraye, Nâzım'a aşkından mı öldü?

VEYSEL OTUNÇ

- Canım Nilüfer'ime

Nâzım Hikmet'i, aşklarını kimler yazmadı ki!
Ben de yazmıştım, bir kez daha yazma gereğini duydum.
Aşkın ve kavganın şairiydi o.
Aşkı da yaşadı kavgayı da.
Aşk şiirlerini de yazdı kavga şiirlerini de.
Öldürülen yoldaşlarını da yazdı partizanları da.
Hasreti de yazdı ayrılıkları da.
İlle de aşk ille de kavgaydı hayatı.
Hiçbir kadında aşkı sonlanmadı, hep yeni aşkların yolcusuydu.

• • • •

Sevgili Nilüfer'in sosyal medya sayfasında gördüm:
"Piraye öldü aşkından yine de dönmedi Nâzım'a. Çünkü senin adını kol saatimin kayışına tırnağımla kazıdım Piraye" diyen Nâzım'ın kol saatinde "Vera" yazıyordu. İşte o gün aşk öldü."
Bu etkileyici cümleler bir görselle de desteklenmişti.
Bir baktım ki bu paylaşım her yerde!
Peki, bu uydurulmuş, dedikodudan ibaret paylaşım nerden çıktı?
Kim yazmıştı?
Nerde yazıyordu?
Bir kayıt, belge, kaynak filan?
Yok.
Yapı Kredi'nin, Nâzım-Vera sergisinde Nâzım'ın kol saati kayışında "Vera" yazıldığını gören varmış!
Kim görmüş, nerde yazmış?
Yok.
Sergi ne zaman açılmıştı?
Yapı Kredi Sermet Çifter Salonu, Beyoğlu, 19 Ocak- 22 Mart 2008.
Serginin adı:
"Şehrime Ulaşamadan Bitirirken Yolumu... Nâzım ve Vera, Moskova'dan İstanbul'a"
Bu sergide Nâzım'ın kol saati, kol saati kayışında "Vera" adının yazıldığını kim görmüştü?
Nâzım'a ait böyle bir görsel, bir kayıt var mıydı?
Yok.
Nâzım, Vera adını kol saatinin kayışına tırnağıyla kazıdığını yazmış mıydı, söylemiş miydi?
Yok.
Duygudaşlık kuralım, varsayalım ki Nâzım, kol saatinin kayışına tırnağıyla kazımasa da Vera adını yazdı, yazdırdı.
Aşk neden ölsün?

• • • •

Nâzım, Piraye aşkına gelmeden daha gerilere gidelim.
Nâzım, Moskova'da evlendiği, hastalandığı için ailesinin yanına dönen Nüzhet'i terk edip İstanbul'a geldi. Nüzhet'i geride bırakırken şiiri kaldı:
"O mavi gözlü bir devdi,
Minnacık bir kadın sevdi.
Mini minnacıktı kadın.
Rahata acıktı kadın
yoruldu devin büyük yolunda.
Ve elveda! deyip mavi gözlü deve,
girdi zengin bir cücenin kolunda
bahçesinde ebruliiii
hanımeli
açan eve"
Nüzhet'i, rahatlığa, zenginliğe düşkünlüğü nedeniyle eleştiren Nâzım, İstanbul'da karşılaştıklarında evliliklerini sürdürmek istediyse de Nüzhet reddetti. Her iki aile de bu evliliğe karşıydı.
Nâzım yalnızdı!
Nâzım'ın kız kardeşi Samiye Yaltırım ile Piraye Altınoğlu arkadaştılar. İki kadının arkadaşlığı Nâzım'a aşkın yolunu açtı.
Nâzım, Piraye'yle tanıştı.
Piraye, 16 yaşında Vedat Örfi'yle evlenmişti. Vedat Örfi; karısı Piraye, kızı Suzan, oğlu Memet'i bırakıp Fransa'ya gitti. Dört yıl hiç aramadı. İki çocuk annesi Piraye yalnızdı.
Nâzım, Piraye'ye âşıktı.
Piraye kaçtı, diretti.
Piraye de aşka yenildi!
1932 yılında evlenmeye karar verdiler. Piraye 3 Eylül 1932'de kocası Vedat Örfi' den ayrıldı. Nâ-

zım'la, Piraye; 31 Ocak 1935'te evlendiler.

Nâzım'la, Piraye aşkı; zorlu koşullara inat birbirine sımsıkı sarılmış, birbirine inanmış, sabırlı, dirençli, bilinçli, iki insanın büyük aşkıydı kuşkusuz.

Bu büyük aşka çelme takmak isteyenler pusuda bekliyorlardı.

Nâzım'ın, yazıları, şiirleri müesses nizamı rahatsız ediyordu.

Nâzım komünistti, komünist şairdi. Dışarda olması tehlikeliydi.

Düzmece davalarla içeri atıldı Nâzım.

Nâzım'la, Piraye etle tırnak gibiydiler. En güzel, en dokunaklı mektupları, unutulmaz şiirleri Piraye için yazdı Nâzım. Nâzım'da sevdi, Piraye de. Âşıktı ikisi de.

Ta ki 1947'de dayısının kızı, kendisinden 16 yaş küçük Münevver Andaç çıkıp gelinceye kadar.

O güne kadar Piraye, Nâzım'ın her şeyiydi; karısı, sevgilisi, yoldaşı, sırdaşı, dert ortağıydı.

İşte Piraye'nin canını yakan o mektup:

"Piraye,

Aramızdaki münasebetlerden birisi olan fakat zaten bilfiil çoktandır mevcut bulunmayan ve daha senelerce de mevcut olamayacağı anlaşılan karı kocalık münasebetimizi, kadın erkek münasebetimizi tasfiye etmemiz, kesmemiz gerekiyor. Bunun icap ettiğini uzun muhakemelerden nefsimle yaptığım işkenceli muhasebelerden sonra anladım. Ve sana bir gün bile fazla yalan söylememek için bu münasebetin artık kesilmesi gerektiğini işte hemen yazıyorum. Sen yine benim en yakın insanımsın. En yakın dostum ve arkadaşımsın. Çocukların çocuklarımdır. Bu tarafımızda hiçbir şeyin değişmeyeceğine inanıyorum. Fakat artık karı kocalığımız devam edemez. Bu bağımızı bağlarımızdan ancak bir tanesi olan bu münasebetimizi kesmemiz lazım geliyor. Sana yolladığım bu mektupla beraber ben karı koca münasebetimizin kesilmesi için gereken yerlere müracaatımı da yapmış bulunacağım.

Bütün bu olan biten şeye rağmen yakın iki insan olarak kalacağımızı biliyorum. Benim başım sıkıştığı zaman hapiste olayım, dışarıda olayım yine sana koşacağım. Sen de öyle bana koşacaksın. Ömrümün en güzel senelerini, en iyi eserlerini sana borçluyum. Onlar manen ve maddeten senindir. Şimdilik Allah'a ısmarladık. Beni affet bile demiyorum. Her şeye rağmen beni herkesten ziyade anlayacak olan insanın yine sen olduğuna eminim. Ellerinden öperim."

İki çocukla İstanbul'da, hayatını adadığı, beklediği, eşi, sevgilisi bir çırpıda bir mektupla hayatını altüst etmişti.

Neden?

Nâzım yine âşıktı, yine bir kadın vardı ve o kadın da yine evliydi, bir de çocuğu vardı.

Kadının adı Münevver Andaç'tı.

Nâzım, afla dışarı çıkacak, Münevver'le evlenecekti.

Af çıkmadı, Münevver, eşinden boşanıp Nâzım'la evlenmekten vazgeçti.

Nâzım için kapkara günlerdi. Kendi eliyle yıktığı, kırdığı, çaresiz bıraktığı Piraye'ye yazdı:

"Piraye'm kızıl saçlı bacım benim,

Seni arkadan bıçakladım. Bir damlası benim damarlarımdaki bütün kana bedel kanınla boyandı ellerim. Yeryüzündeki hiçbir insan hiçbir insana benim sana yaptığım kötülüğü yapmamıştır. Bütün bunlara rağmen gel. Sana "Gel" diyecek kadar yüzsüz ve alçaksam ne halt edeyim öyleyim işte. Fakat gel. Oğlumuz Memet'in başı için gel ve ben kalan ömrümde ona layık bir baba olmak fırsatını kazanabileyim. Senin yüzüne nasıl bakabileceğimi bilemiyorum. Seninle karşılaştığım anda ayaklarının dibine yıkılacağım belki. Belki de sadece bayrağını kendi eliyle düşmana teslim etmiş bir hainin cesaretiyle yüzüne bakmaya çalışacağım. Belki de tek kelime söylemeden gözlerimi iskarpinlerine dikip oturacağım. Fakat gel. Hayatım yalnız kendime ait olsaydı gebermeyi çoktan tercih ederdim. Kendi ferdiyetimden, fizyolojimden, kafamın deli hasta tarafından öylesine nefret ediyorum. Fakat yaşamam lazım. Beni affetmek için değil, beni oğlumuz, kızımız ve onlar gibi iyi namuslu insanlarımız için yaşatmak için gel ve bir daha da yalnız bırakma. Eteklerinden öperim."

Nâzım, Piraye'ye yalvarır, pişmandır.

Nâzım'ın yanında ne Piraye vardır, ne de Münevver.

Hapiste yalnızdır, dışarıya açtığı ışık kaybolmuştur.

Af da çıkmayınca Nâzım açlık grevine başlar. Açlık grevini farklı gerekçelere bağlayan yazarların olduğunu belirtip geçelim.

Açlık grevine başlayan Nâzım'ın sağlığı kötüleşince hastaneye yatırıldı. Nâzım'ın ısrarlarına dayanamayan Piraye çocuklarını da yanına alarak hastaneye Nâzım'ı ziyarete gitti.

Affın tekrar konuşulduğu günlerdir. Piraye, hapisten çıktığında Nâzım'ın eve dönmesini ister. O sırada kapı açılır. Gelen, Nâzım'ın yeni aşkı Münevver'dir.

Nâzım'ın yeni aşkı Münevver'i gören Piraye, çocukları alarak apar topar hastaneyi terk etti.

Piraye'nin, Nâzım'ı son görüşüydü.

Piraye, Nâzım aşkı ölmüşse ne zaman ölmüş?

Nâzım'ın kol saatinde "Vera" yazıyordu. İşte o gün aşk öldü" demenin bir gerçekliği, bir anlamı var mı?

Yok.

Dolaşıma sokulan bu uydurulmuş sosyal medya paylaşımı; yılgın âşıkların, Nâzım'ın eliyle kendilerini teselli etme çabasıdır.

Çünkü tarihsel olarak iki ilişki arasında bir bağ kurmak olanaklı değil.

Çünkü Nâzım hâlâ hapiste, Vera adında hayatına giren bir kadın yok.

"Piraye aşkından öldü de dönmedi Nâzım'a" paylaşımı öyle açık, temelsiz bir uydurma ki Piraye'yi, terk eden, giden, başka bir kadınla evlenen Nâzım.

Giden Nâzım'a nasıl dönsün Piraye?

Piraye, ikinci evliliğinde de terk edildi. Terk eden Nâzım'dı. Piraye konuşmadı, sustu.

Piraye, Nâzım'a aşkından ölmedi elbette. İçine kapandı, uzun yaşadı.

• • • •

14 Temmuz 1950'de cezaevinden çıkan Nâzım, Piraye'ye gitmedi, Münevver'e gitti.

On bir ay birlikte yaşayabildiği dayısının kızı Münevver; hayatına girmiş kadınlar arasında en entelektüel kadındır.

Nâzım'la, Münevver'in mutluluğu fazla sürmedi.

Öldürüleceğinden endişelenen Nâzım, 17 Haziran 1951'de Sovyetler Birliği'ne kaçtığında geride 3 yıllık eşi Münevver Andaç ile 2,5 aylık oğlu Mehmet Hikmet'i bıraktı.

Münevver, Nâzım'a yazdığı 740 mektupta; yalnızlığı, hasreti, bağlılığı ve aşkı anlattı.

Münevver, iki çocuğuyla birlikte yalnızdı. Polisin gözetimindeydi. Yurtdışına çıkmak istediyse de başaramadı.

Nâzım'la ayrılık on yıl sürdü. 1961 sonbaharında Varşova'ya ulaştığında hayal kırıklığını yaşayacaktı Münevver.

Nâzım, Vera'yla Kasım 1960'ta evlenmişti.

1955'te tanışıp âşık olduğu tiyatro ve senaryo yazarı Vera'yla aralarında 32 yaş vardı. Nâzım 55, Vera 23 yaşında bir çocuk annesi ve evliydi.

"Bir gönülde iki sevda olamaz
yalan
olabilir" demişti Nâzım iki sevda şiirinde.

Nâzım´ın hayatından birçok kadın geçti: Nüzhet, Lena, Semiha, Piraye, Münevver, Galina ve Vera.

"Aldattım kadınlarımı, konuşmadım dostlarımın arkasından..." diyecekti Nâzım.

Galina, Nâzım'ın doktoruydu. Birlikte 7 yıl yaşadılar. Bir şiir yazmadı Galina'ya.

"Saçları saman sarısı, kirpikleri mavi, karım benim..." diye yazacaktı Vera'ya.

"Lanet olsun, ne muazzam şey seni sevmek!"

"Sen benim aşkım, sen benim kızım, sen benim yoldaşım, sen benim küçük annemsin. Canım, bir tanem, seni sevmeden önce dünyayı sevmesini bile bilmiyormuşum. Bu şehir güzelse senin yüzünden, bu elma tatlıysa senin yüzünden, bu insan akıllıysa senin yüzünden..." diye yazmıştı Vera'ya.

• • • •

3 Haziran 1963 günü gazetesini almaya giden Nâzım'ın kalbi durdu.

Moskova'da Yazarlar Birliği'nin salonu ortasında tabutun içinde yatan Nâzım'ın cenazesinin başucunda üç kadın, üç sevgili, üç eş; Münevver, Galina, Vera ağlıyordu.

Fırtına dindi, perde kapandı.

15-25 Ağustos 2024, Mersin ■

Distopya

■ **FAİK KUMRU**

uçurumun dibi bir cinnet hali
kararmış ufuklar çehre simsiyah
düşünmek işkence akıl mengene
sıktıkça eziyor kara ütopya

sınır çizmek zor ki izah imkansız
delil ispat kanıt gereksiz eşya
hükümsüz mapusluk delinin zoru
çekilen çileler asri hediye

doğru adım atmak dürüst yürümek
insani vasıflar en büyük cürüm
kırılmış terazi topal adalet
zorbanın değneği hüküm koymakta

meşrepler temelsiz suratlar çirkin
bin yüzlü ahtapot ucube kollar
zifiri manzara yeis dolu çağ
alış veriş ziyan sermaye talan

bugün yok yarın yok her şey karanlık
bütün yollar kesik kurulmuş pusu
ateşe verilmiş çiçek bahçeleri
hediye sepeti diken demeti

derde derman olmaz eski gelenek
açılmış yelkene düşman nobranlar
zehirli kelime sürünen yılan
düğüme üfürür kokuşmuş nefes

payımıza düşen bir dilim ekmek
zehir zıkkım oldu bir soluk nefes
mütemadi zulüm yargısız infaz
mazlumu okşayan çelik eldiven

yitirilmiş cennet kayıp gelecek
meşale ışıksız kafa tetikçi
insanı yakanlar tanımaz kutsal
nesepsiz zorbanın adresi tamu

Adana senin olsun

MEHMET ALİ GÜNER

Bir psikiyatrist; "Psikiyatriste gerçek hastalar gitmez, gerçek hastaların hasta ettikleri gider!" diye okumuştum. Önce hak vermesem de haklıydı. Son zamanlarda en çok psikolojik kitaplar okumaya başladım. Zaman zaman Adana Ruh ve Sinir hastalıkları hastanesine gitmişliğim de vardı. Orada gördüğüm insan manzaralarını hiç unutmam. Bazen de günlerce etkisinde kalırım.

O gün yaşamımın en mutsuz günüydü, yok olmaya yüz tutmuştum sanki. Dahası kaç gündür uyuyamıyorum da. Kısa bir zaman diliminde o kadar şey yaşamıştım ki. Uyuyamıyorum, yemek yeme gereği duymuyorum, sosyal yaşamdan koptum. Bir yere sığamaz olmuştum, anlamsızca bir kaçıştı yaşadıklarım.

Okuduğum bir kitap da beni çok etkiledi. "Yoldaşını öldürmek." Kitap tüm belleğimi altüst etmişti. Onca savunduğum ve uğruna işkenceler gördüğüm, yıllarca uğruna mücadele ettiğim düşüncelerim bir anda beni altüst etti.

Birkaç gün uyuyamayınca baktım ki olmayacak hayatımda ilk defa uyku ilacı aldım. İlaç o kadar etkilemişti ki erkenden yattım. Sanki ölüm uykusu gibi bir şeydi. Uyku ile beraber kendimi başka bir ortamda bulmuştum...

Sakin ve gölgelik bir ılgın ağacının altında, üzerinde "Her koşulda mutlu olmayı denemelisin" sözü bulunan bir boş bank buldum. Oturdum ve çevremi incelediğimde buranın bir akıl hastanesinin bahçesi olduğunu gördüm. Sigara içmeye başladım, keyifle dumanın harekelerini izledim. Merakımdan sanırım, kendimi bir şekilde akıl hastanesinde bulmam.

Kendi hâlinde, oldukça normal davranan, yüz çizgilerinden kırklarında olduğunu düşündüğüm bir adamla göz göze geldim. Ben birkaç defa kafamı çevirsem de o gözlerini üzerimden hiç çekmedi. Kıyafetlerinden anladığım kadarıyla misafirdi orada sanki hasta demeye dilim varmıyor. Düzgün giyimli, kravatlı ve takım elbiseli oluşuyla hiç de hasta imajı vermiyordu. O kadar sık sık baktık ki birbirimize sanki yakınlaşıyorduk. Önce biraz çekindim, sonra cesaretimi toplayıp küçük adımlarla yaklaştım yanına.

Bıyıkları ve parmakları sigara içmekten o kadar sararmıştı ki turuncunun bütün tonlarını görmek mümkündü, sanki kına yakılmıştı ellerine. Yüzündeki derin ve belirgin yaşam çizgileri, fiziki coğrafya haritasına çevirmişti yüzünü. Çukura gömülmüş gözleri, sırma çekmiş gibi göz çevresi kararmıştı. Masum ve hüzün dolu bakışlarında yaşadıklarını anlatırcasına kafasını öne eğerek;

– "Bir sigara versene" dedi emredercesine.

Sigarayı uzatırken, onu tanımak için

– "Neden buradasınız?" demiş bulundum.

Sigarasını yaktı, gözlerini kırpmadan dikti üzerime, sanki bakışlarını sabitlemişti güdümlü bir füze mermisi gibi. Biraz korktum. Meraktan birbirimizi dikizlerken yine defalarca göz göze geldik. Ben mi tedirgindim, yoksa o mu tedirgindi belli değildi. Birkaç kez laf atmama rağmen konuşmamakta kararlıydı. Az önce sigara istemeseydi lal zannedecektim. Kendi kendime "delinin zoruna bak hem sigara istiyor hem de beni adam yerine koyup konuşmak istemiyor" diye düşündüm.

İnsani bir değerle "İyi günler" dileyerek uzaklaşmaya karar verdim. Belki de yanlış bir soru sormuş ya da rahatını bozmuştum. Belki canını sıkmışımdır ya da ne bileyim adam deli işte! diye geçirdim içimden. Aslında tedirgin olmuştum. Ona mı acıyayım yoksa kendime mi diye düşünmüştüm. Oradan uzaklaşıyordum ki;

– "Sen neden burada değilsin?" diye bağırdı arkamdan.

Öyle bir bağırdı ki, arkamı dönmeye korktum. Cinnet geçiriyormuşçasına hüngür hüngür ağlıyordu.

Ona doğru yürümeye korkarak, yüzümü döndüm, yaklaşmadan yüzüne baktım. Yüzünde öfkeden ziyade bir sitem duygusu vardı. Bu sefer sesini daha da yükselterek, tekrarladı;

"Sen neden burada değilsin? Onca sahtekârın, onca vicdansızın, onca ihanetin içinde durabilmeyi nasıl başarıyorsun? Çocukların öldürüldüğü ve tecavüze uğradığı, çiçeklerin koparıldığı, sevgilerin harcandığı, umudun tükendiği, renksiz, yapay bir dünya var dışarıda. Buna nasıl uyum sağlıyorsun, sen uyum sağlıyorsun da ben neden ben buradayım.

Uyuşmadan uyum sağlayamadığım, gürültüsünden uyuyamadığım. Kirli, kibirli, kaba bir dünya var. Çıkarları uğruna seni çakıyla son model Mercedes bir arabayı çizer gibi çizecek binlerce insan var. Bir sürü katil, dolandırıcı, bencil insan var. Kanını emecek bir sürü vampir. Seni kullanılıp, köşeye atılmış pis bir mendil gibi hissettirecek bir sürü katil. Sen neden burada değilsin?" derken ciddileşti.

Ciddileştikçe, bağırdı.

– "Söylesene sen neden ordasın da ben buradayım" diye bağırdı uzaklaştıkça. O bağırdıkça ben ağladım. O bağırdıkça ben uzaklaştım, o bağırdıkça hak verdim, o bağırdıkça acılara boğuldum.

Ondan uzaklaşmak için geri geri giderken ayağım takıldı bir şeye, yüz üstü düştüm. O acıyı hissederken, düşmekle beraber, uyandım. Uyandığımda kan ter içinde kalmıştım.

Uyanırken en son duyduğum ses "Adana senin olsun" olmuştu. Günlerce bunu düşündüm. ■

Mart

SÜLEYMAN KUŞ

– Sen diyorsun, “mart nedir ki aha gelir aha geçer” öyle mi komşum! Onca yıldır çektiğimizden ne haberin vardır ne de ciğerimizdeki yaraya merhemin vardır.

Mahalledeki lakabıyla “Demokrat Hoca”, çardaklı kahvenin bir masasında dört kişiyle oturuyordu ya, uzaklara bakarak sanki başkalarına, hayali bir komşusuna anlatır gibi anlatıyordu. Aklaşarak seyrelmiş saçları, konuşurken sık sık kırpıştırdığı kumral kirpiklerinin altındaki iyicil bakışlarıyla mahallelinin saygı gösterdiği insanlardan biriydi. Emekli imamdı, Sünni mezheptendi ya, 1995’teki Gazi Katliamına tanık olduktan sonra Alevi dostu olmuş, Kültür ve Dayanışma Derneği’ni desteklemiş, mahalledeki böl-yönet politikalarına yüksek sesle karşı koymuştu. Yaşına rağmen tehdit edilmiş, birkaç kez de karakolda dayak yemişti. Çok az rastlanan bu duruma Aleviler de aynı dostlukla yanıt verince, Fehmi amcanın lakabı “Demokrat Hoca” oluvermişti.

Cihan, aç karnına içtiği çay midesini kamaştırsa da konuşulanları dikkatle dinliyordu. Aslında tekstil atölyesinden çıktığında tek düşüncesi evine bir an önce varıp yemeğini yemek ve dinlenmekti. Ortacı’nın yanına yardımcı verildiğinden beri bütün günü getir-götür, topla-ayıkla, toparla-say ile geçiyor, oldukça yoruluyordu. Geçen yıl bitirmişti liseyi. Ama üniversite hazırlık kurslarının masrafını görünce çalışmaya karar vermişti. Çardaklı kahvenin önünden geçerken Demokrat Hoca’yı, yakın arkadaşı Engin’i ardından da Gülsüm Ana’yı görünce selam vermek için uğramış sonra da muhabbetten kopamamıştı.

– Bu mahallenin en eskilerinden biri de benim. Gazi, o zamanın devrimcilerinin yardımıyla yeni yeni oluşan bir mahalleydi. Yol yoktu, su çeşmelerden bidonlarla, kovalarla eve taşınırdı. Elektrik desen ayrı çile. Buraların çamurunu az çekmedik, her şeyi kendimiz imeceyle çözmeye çalıştık. Belediye bir ev yıksa el birliğiyle tekrar kurduk. Devlet baktı ki binlerce insan şu toprağa tutunmuş, her çilesine katlanıyor, bırakmıyor, belediyeye kayıt falan sağladı ki vergi alabilsin.

Yan masada okey oynayanlardan biri, yarım yamalak duyduğu sözler üzerine:

– Eski çamlar bardak oldu Hoca! diye laf atıyor.

Gençlerden kıvırcık saçlı biri:

– Dön önüne hemşerim, oyununa bak!

– Ne var o’lum, ne var!

Gerginleşen havayı araya giren Cihan’la Engin yatıştırıyor. Demokrat Hoca hiç aldırmıyor, âdeta saydam, pembe ince uzun parmaklarıyla gençlere “oturun” işareti yapıyor.

– Temmuz ’93’de otele tıkılıp sekiz saat yardım bekledikten sonra yakılan onlarca aydın, ozan ve canlarımızın acısı geçmemişti daha. Ve daha da geçmeyecek! Çünkü katiller kollandı. Parti yöneticisi, milletvekili, bürokrat yapıldı. Ama mahallede çoğumuzun da gözü böyle açıldı. İnsanlar diline, kültürüne, haklarına daha çok sahip çıktılar.

– Cemevi de ilk o zamanlar açılmış zaten, diye ekledi kıvırcık saçlı. Konuşurken açtığı kollarını yeniden birbirine bağladı.

Öteki dalmıştı:

– Sen diyorsun ki mart nedir ki! Öyle mi komşum? Bir bak 16 yaşındaki Zeynep Korkmaz’ın fotoğrafına, bir bak! Zeynep değil insanlıktır kurşunlanan orada; onurumuz, insan olma hakkımızdır. Bunlar olmadan ha yaşamışsın ha yaşamamışsın... Ne istediler ev kadını Fadime’den, ne istediler Ali Yıldırım’dan, gazete almış evine dönen Ahmet’ten. Pırlanta gibi düzgün, ana sütü kadar temiz Hasan’dan ki selamını esirgemezdi benden de.

Sesi çatallaşıyor burada, bir an durup derin derin nefesleniyor, soğumuş çayından bir yudum alıyor.

– Ha, ne istediler kimsesiz Halil Dede’den! Kahvede maç izleyenleri tarayıp dedeyi öldürüp kaçtılar. Gece gündüz yol çeviren kimlik soran polisler o zaman ortada niye yoktu? Bilmiyorsun öyle mi komşum? Ben diyeyim o zaman: Bu katiller sürüsünü üstümüze salan zaten resmiyetti de ondan. Biz katledilirken ortadan kaybolanlar, canlarımız yürüyüşe geçince üstümüze saldırmak için iştahla ortaya çıktı. Çünkü sinmiş, köleleşmiş, asimile edilmiş, namusunu-şerefini terk etmiş bir mahalle olmamızı istiyorlardı. Bu olacak şey miydi komşum, olacak şey miydi?

Cihan’a öyle geliyor ki o konuştukça daha bir kökleniyor ağaçlar, yeni tohumlar veriyor rüzgârlara. O konuştukça kıpırdıyor dağlar, koyaklar; betonu çatlatıyor kökler.

İki kişi daha sandalyesini masaya yaklaştırıyor, şaşkınlıkla farkına vardıkları kendilikleriyle. Bir genç kaldırıyor telefondan başını. Yüz yüze, göz göze konuşmayı, diz dize dayanışmayı hissederek yeşeriyor, çiçeğe duruyor.

Çardağın tahta desteklerini, araya gerilmiş inşaat tellerini sarıp sarmalamış olan asmanın yaprakları arasından koruk salkımları utangaç bir çocuğun baktığı gibi, hafif rüzgârla görünüp kayboluyor. Gecekondu kahvesinin çardağında, açık bir

haziran göğünün akşamında usulca bağlama sesi geliyor uzaklardan.

Sandalyesinde, belik belik örülmüş apak saçları, çiçekli solgun fistanı içinde ufalmış bedenine inat, derin, heybetli bakışları, dolup dolup taşan yüreğiyle bir acı heykeli gibi oturmuş Gülsüm Ana. Tek oğlunu toprağa vermiş katliamda. Dinliyor, dalıyor sonra tekrar dikkatle dinliyor, susuyordu.

Birden, parlayan bir ateş yalımı gibi konuşmaya başladı. Engin, dernekçilikten gelen bir alışkanlıkla, kahvede muhbir olabilir, ana gözaltına dayanamaz kaygısıyla ona işaret ediyor dikkat etsin diye. Gülsüm Ana, sol yanından sinesini açarak:

– Aha canım burada, alacaklarsa alsınlar! deyip devam ediyor. Önündeki gençler sanki o zamanın gençleriymiş gibi onları işaret ederek: Bunlarda, bizim gençlerde taş vardı cigeram. [*] Onlarda panzer, cop, silah... Bunlar haklıydılar haykırmakta cigeram! Kerbela'dan bugüne kadar! Ah, yezitler fırsat saydılar bunu. Kurşunlarla delip deşip gençlerimizi, linç edip saçlarından sürükleyip kızlarımızı, öldü diye çöp yanına attılar! Küfür edip durdular Aleviye, Kürde, devrimcilere... Söyle, bunlar adalettir cigeram? Söyle, bunlar adaletse bizim de adaletimiz var helbet!

Tekstil işçisi Cihan'a öyle geliyor ki o konuştukça çağıldıyor bir nehir, irkiliyor sular, en ücra çöllere sızıyor damla. O konuştukça rengini kızıla veriyor gül, kadife teniyle sarıyor Gülsüm Ana'yı. Turnalar semaha duruyor sonra, kanatlarında güzele, iyiye, adalete dair haberler...

Yerinden kalkıp sızlayan yorgun kollarıyla anaya sarılıyor:

--- Vay sen çok yaşayasın ana! Sen yaşa ki biz yiğitlik öğrenelim biraz!

Mart 2025 ■

* Cigeram: Genellikle Dersim bölgesinde yaşlıların gençlere, çocuklara seslenirken kullandığı samimi, dokunaklı söz, "ciğerim".

istilacı balçık

■ **HASAN ÇAPİK**

nedense
adını ***yaşam*** koyduk senin
ey insan görmüş istilacı balçık

yoksul tutkularımızın
ters dönmüş kaplumbağa aklımızla
zoraki sevişmesinden doğdun sen

sayılacaksan zaferden pirus zaferimizsin sen

daha çıkmamışken
tırnaklarının arasından toprak kokusu çit kesikleri
kapıldığı ***meta***'l fırtınada izini yitirdiğimiz insan
kârın kapattığını söylediler mi ilkin onur yolunu

ilerlerken istilacı balçık
hız ve hazzından kuşku duymadan

ah, insan!
istilacı balçıktan gölgesini bile kurtaramayan kukla
bilmez misin nasıl çeker koynuna
alışkanlıkların usul ağzıyla

bürünüp bildik şeylere: eş dosttur örneğin

ocakbaşı sohbetlerinde
oturulan yerden kurtarılan vatandır
saca atılan birkaç damla su eşliğinde
ölmüşlerin ruhuna okunan dua rahatlığında

kuşe kâğıtlara yaz(g)ılı aşkımsılara
meylidir, giderek erirken elindekiler
düşlerden nasırlara evrilen emekçilerin
ana renkleri yitiren yürekleridir

boğazlarına dizilen dünyadır, dahası...

dahası
sular çekilip derinleşti mi çatlaklar
çekirge misali artan çekingenliktir

göçe vurur kimi tuz yükü bir ağızla
istilacı balçık karşısında ***belirsiz olan***'a
avunmaz çünkü boş kursak masallarla

kimi uyaroğlu yıkımın her haline evvel ahir
aman da nasıl devinir kendine ***biçilen evren***'de
sakal derdine düşer başı kesilmek üzereyken

azı diş yokluğunda afallar ya lokma ağızda
öyle: biz döngüye esir döngü bize tarihken
istilacı balçık **ne**re**yi** geçse yurt eyler orayı

Dışavuramayan

YUSUF GÜRFİDAN

Kaçırmadan evvel, bir fırsatı tepmek üzere olduğunuzu bilebilir misiniz? O gece de böyle olmuştu. Kırk beş geçe metrodan indiğim anda; yürüyemez ayaklarımı, koşmaya zorlamıştım. Sanki atlı bir arabaya fare bağlamışım gibi, hızlanmayı reddetmişlerdi. Onlara sarılıp, ağlamak; çıldırmak için yanlış zamandı. Durağın öbür ucunda sen vardın. Bu şehirde son günün, yeni serüvenlere yelken açıyordun.

Mesajını gün içinde almıştım. İnsan hiç, son anda haber verir mi? Belki de yetişemeyeyim diye öyle yaptın, hâlâ bilmiyorum. Hani ruh çağırılır da, gelmemesi ümit edilir ya; öyle mi vedalaşmak istemiştin benimle, sen de?

Falında yurt dışından bir ülke var: ben diyeyim İngiltere, sen de ABD. Saygın bir eğitim kurumundan davet almışsın. Aylardır görüşmemişiz ama gidersen; bu aylar, yılları kovalayacak. Süreyi biraz daha kısaltmak adına, buluşmada karar almışız. Havaalanında; gece, saat bir-otuz. İşte uçağının kalkacağı saat buydu!

Koşarken; mesajını ilk açtığım kare, aklımda canlanıyor. Her kelimede biraz daha terk edilmişim. Uçağın rötar yapsa, diyorum? Sen de rötar yapsan; ayrı da olsa, aynı şehirde yaşasak.

Bir de yağmur tutturmaz mı? Gözlerim, ıpıslak karıncalanıyor. Birkaç koşar adımda bir; çıkarıp camları, hırkama siliyorum. Temizlemeden beter edip de kulaklarıma oturttuğumda; yeniden gökten yağan karıncalarla pislenmeye meyilli, camlar. Şimdi havalimanına değil, senin dairene koşuyor olsaydım; kaloriferleri açmış; silmeyi beceremediğim camları pirüpak edip, peteklerin üstüne koymuştun. Ben, koltuktan ayrılamayacaktım kuruyana değin; aksi takdirde, geri oturmam icap ettiğinde, "oturma" dediğin koltuğu bulabilirdim. Göremem, bilirsin.

Yağmurdan kaçıyorum, taksi duraklarından geçiyorum. Bir türlü otobüs duraklarını bulamıyorum. Kaybedişimi teselli etmek ister gibi, yan-yana sıralanmış durakları bulamıyorum. Geri dönüp, taksiye binmeme vakit yok. Beş vakitsiz koşuyorum.

Büsbütün yanılmışım, taksi çevirmem gerekirmiş. Durak bomboş veya tek-tük. Çıkarıyorum camları, alıyorum elime. Bütün karıncalar düşene kadar ovalıyorum. O sırada; birkaç tanesi de kirpiklerime tutunmuş, süzülüyor. Tentelerin altında durduğumda, artık görebiliyorum. Tek-tük sandığım yolcuların; salt, bir kişi olduğunu fark ediyorum.

Başımı çeviriyorum, Venedik kırmızısı farlar uzaklaşıyor. Duraktaki adam, huzursuz gibi küfür ediyor. Şoför, ilk duraktan kalkmış; adamdan saymadan kendisini, basıp, gitmiş. Akisleri sönerken egzozun, parlayan gözlerine bakıyorum. Harelerine öyküler saklı, gözler. Uçağının kalkmasına daha var.

Saat, kırk yedi geçiyor. Düşmeden buraya gelebilmişim, kaçmadan otobüsü yakalayamamışım. Şimdi; geri dönüp, bir taksi kaldırma vakti lakin far görmüşüm ya, tavşan gibi yerime mıhlanmışım! Adam ise; alabildiğine sövmeye devam ediyor, sıkıntılı. Bütün ayrılıklar, bu geceyi mi bulmuş; tüm kalanlar, havaalanına mı yetişmeye çalışıyor?

Çantamdan telaşlarımı çıkarıyorum. Karar vermeye çalışırken, yorgun, atıştırıyorum. Beriki; cüzdanını çıkarmış, katladığı ümitsizliğini sayıyor. Sana yetişemezsem "ben onu terk ettim" diyeceğim. "Ben onu terk ettim; hem sırılsıklam, başımdan savdım"! Kulağım çınlıyor, beni mi çağırıyorsun? Kimin için çınlıyor, bu kulaklar?

Adam, cüzdanını rüzgârdan sakınıyor; alıp, götürecek ümitsizliğini. Arka cebine atıyor, bir cümle kurmaya hazırlanıyor. Bir cümle kurmaya hazırlanıyor, aklındaki pazarcı "Seçmece yok abicim!" diye bağırıyor. Seçemiyor kelimeleri, ağzından şu bakla çıkıyor: "Senden (şu kadar) çıkar mı kardeş?". Elimi iç cebime atıyorum, bazıları cüzdanının üstüne oturmayı sevmez! Çıkarıyorum, sayıyorum ümitsizliğimi. "Ne için sormuştunuz?", dönüyorum. "En olmadı..." diyor, "Atlar bir taksiye, gideriz!". Dâhiyane bir fikirmiş gibi, onaylıyorum.

Uzaktan bir siluet görünüyor, senin hayaletin mi? Yaklaştıkça, maskulen bir hâl alıyor; değiştiğini tahmin ediyordum fakat bu kadar değil! Camları elime alıyorum, karıncaları silkeliyorum. Ama bu, sahici bir erkek; doktora bundan da bahsetmeliyim. Şimdi bu camlar; kadın-erkek demeden "O" gösteriyor, demeliyim. Numaramın değişmiş olabileceğinden şüpheleniyorum. Numaram değişmiş, mesajı eski numarama bırakmışsın. Yeni sahibi, haber ediyor bana; o da olmasa...

Gelen kişi; rüzgârla konuşuyor, yavaşlamıyor; konuşuyor yağmurla, durmuyor. Belli; kendini, modern çağın mesihi zannediyor. Varıyor yanımıza, konuşa konuşa, şimdi beriki ile de hasbihal durumundalar. Ağzı bir çizgi-dizi karakteri gibi; bir açılıyor, bir kapanıyor; belki ondandır, çocuk neşesi.

Omuzlarım çöküyor, yalnızlığıma iki kişi sığdırıyorum. İkisi konuşuyorlar, ben anlamıyorum. Bir dil olsa çıkaracağım;

Yoksun işte

HALİL İÇÖZ

yazın sarı sıcağında
ufuktaki slüetindi
bir tek serinleten tenimi

ne baharın yeşeren portakal çiçekleri
ne de çukurovanın
aşk kokan turuncu polenleri
olgun
dolgun hayallerin hiç biri
yaşanmayacaktı sensiz
biliyorum
ama sen...
yoksun işte

tan vakti
kızarmış gökyüzü
aşk açacak birazdan
sanki
sundurmada
bakır bir tepside sunulan
rüyalar halen yoruma meyilli
kulaklarda o anın sessizliği
birazdan
birazdan
kuşların cıvıltısı duyulacak
yaşam
yeniden durduğu yerden fışkıracak
ama sen... yoksun işte

yanıbaşında bir akşamcı aşığım
kadeh kadeh yudumlarken isyanım
kahır ve çaresizliğimde bedbahım
terk edilmiş umutların gölgesinde
koşturulmayan bomboş bir meydanım
hatırladıkça gözlerini
gökyüzünün maviliklerini
boğuluyorum işte günsüz gecesiz
yoksun işte...

yaşanmamış zamanların ahıydı
yüklenmiş bulutları gözlerim

gök yüzünde
kararmış umutların hüznü
boğazımda söylenmeyen son sözlerin
düğümü
ne eyleyeyim kendimi
yoksun işte...

işte bak
son baharımın sonundayım
karşıda akıp gidiyor hayat
karayelde kuru bir dal parçası
kırılıyorum gönlünce
sense
aklımın her köşesinde
inadına
dolanıyorsun baş ucumda

aklımdan çıkıp gitmiyorsun bensiz
bense
dönüp de gelemiyorum ki sensiz
yar yanığı yüreğimsin sazsız sözsüz
bir bilsen
yağmurlar bile
iki kişilik yağmıyor sensiz

kopupta gidiyor işte hayat
içimden belli belirsiz
ama sen
yoksun işte

Aralık 2023, Leverkusen

"sch" deseler Almanca, "le-la" deseler Fransızca, "les-los" deseler İspanyolca tahmin edeceğim. Yoksa kulaklarıma da mı karınca dolmuş? Başımı sola eğiyorum, sağdan vuruyorum. Birkaç damla fırlıyor, duymaya başlıyorum: "Şimdi sen (şu kadar) versen, ben de (bu kadar)...". Duraksayıp bana dönüyorlar: "Sen de (o kadar)?". Başımı sallıyorum, yeter ki ansız yorgunluğum dinsin. Elimden tutmasalar düşeceğim, çağrılan taksiyi bekliyorum. "İki dakika koştum ya, ondandır." diyorum. Söylesem de anlamıyorlar, çok ağzımın içine konuşuyormuşum. Ben; hep içime anlatırım, dışavuramam...

Şimdi taksi, içine dört adam sığdırıyor. Dört mezhep misali, dört ayrı yola gideceğiz. En son ben ineceğim, saatim bir. Saatim bir, gözlerim fal taşı gibi açılıyor. Otuz dakikaya görüşemezsek, musalla taşı gibi kapanacaklar. Bekler misin?

Ben çocukken, saat kaç bilmezdim. Seni alıp çocukluğuma götürsem, yurt dışlarına gitmene lüzum kalmaz. Gelir misin? Benimle paralel, soran başkaları da var. Konuşkan Adam, taksiciye habire soruyor. Ben arkada sola yaslanmış, Tedirgin Adam

sağımı kapmışken; blok renkler görüntüsü oluşturuyoruz.

Bir araya gelmiş, natürmort bir çizim olmuşuz. Ceplerim, çocukluğumdan getirdiğim pastel boyalarla dolu. Teklifim hâlâ geçerli; hem pastel boya sevmem dersen, keçeli de vardır!

Ben çocukken keçeli boyaları da resim için sanırdım; şimdi de eloğlunu kendime yoldaş bilme günahından sakınmak adına, konuşmuyorum arabadakilerle.

Kavşağı döndüğümüzde; şoför, yakıt almak için duraklıyor. Konuşkan Adam, hâlâ bir şeyler gevelemede. Artık sesini duymuyorum; yalnızca açılıp, kapanan bir ağız görüntüsü o; önümdeki.

İlkin, Tedirgin Adam'ı bırakıyoruz. Servisini kaçırmış, otobüse yetişemeyince keçileri de kaçırma tehlikesi ile karşılaşmış. Gece mesaisine yetişmeye çalışan bir vardiyacı imiş meğer. Şimdi o huzursuz duygunun, sınıfsal bir öfke olduğunu kavrıyorum!

Ardından, Konuşkan Adam'ı indiriyoruz. Yokluğuna rağmen; kulaklarımda tekrar eden bir hece uyak gibi, duyuyorum onu. Taksiye çöken sessizlik, uğursuz bir kehanet misali, saate bakmamı salık veriyor. Ritimsiz bir ıslık gibi çalan teybin üstünden saati okuyorum: bir-yirmi. On dakikada sarılıp, uzaklaşabilir miyiz? Hesaplamaya koyuluyorum; ellerimi kaldırsam bir dakika, boynuna dolasam bir dakika, sekiz dakika öyle dursam... Ahmakça bir girişim!

Planladığım biçimde gitmiyor. Üç adamın ödemesi ayrı tutuyor, içeri girmesi ayrı. Sana bakınması, en kötüsü... Her yerde, o bıkkın gözlerini arıyorum. Onları, hep bir yükmüş gibi taşıdın; bırakabiliyor olsan, şuracığa koyacaktın. Oysa gecenin o saatinde, gördüğüm bütün gözler sahip olunmaktan gurur duyuyordu. Tüm bunları hallettiğimde; saat çoktan bir-otuzu geçmiş, uçağın havalanmış.

Yas tutmama fırsat vermeyecek şekilde, trençkotundan biliveriyorum seni. Siyah, dizini süpüren trençkotundan. Binmemişsin uçağına. Bu hâlâ bir terk ediş mi?

Çömelip, oturmuşsun; sıkılmaktan korkan biri olmuşsun. Bütün tereddütlerinin ardında, sensin işte! Fakat bu, hiç iyi gelmiyor. Belki de senin gelmememi temenni eden davetin gibi, ben de bulmamayı umuyordum. Orada, öylece gözlerimize bakakalıyoruz. Keşke seni görmeseydim; seni hiç görmeseydim, seni hiç görmeseydim.

Ocak 2025, İzmir
Ercan Kesal'a... ■

Mektup

■ **ERDOST AKBABA**

Geçsin bu uykusuz kış günleri, geceleri
Derin bir nefes alıp ciğerlerime,
Yazın kalkar anneme giderim
Güneş bu, memleketi yoksulluk gibi yakasından tutmuş bırakmaz
Akşama kadar boş sahil boyları
Balkonlarda babadan oğula bir çiçek gibi yetişir sarhoşlar
Güneş gözlüklü turistler ve erikler,
kuşlar, şaraplar, zeytinler, otlar ve balıklar
Hepsi bir araya gelmiştir
Yollar yapılmıştır, yoldaş söylemiştir;
"Aşk, yöndeş damar devindiren sinirsel bir süreçtir"

Buralardaki hikâyesi Ayrılık ve Acı iki kız kardeştir
Aşk'sa, bunların ölmüş ablaları
En son İstanbul'da görüşmüştük
Yas tutmuşlar yıllar yılı
Kimler kimler istemiş de gitmemişler
Arada bir hâl hatıra uğrar göçerler
Aslen Kürtler,
Onlar da benim gibi bu ilçeyi yazın severler
Annem telefonda söyledi, bu yıl epey erken gelmişler.

02.03.2026

Sarı Çizgi

İSMAİL GÜNEY YILMAZ

Sabah 06:10.

Durak soğuk, karanlık. Kalabalık uzaktan bir karartı olarak seçiliyor. Salınan siyah tüller, gri örümcek ağları gibi ya da, kimliksiz gibiler, hepsi birbirinin aynı. Oysa her biri başka bir öykü.

Aşir'in gözü, önünde duran gencin küçük çantasına kayıyor. Öğrenci olmalı. Çantada beyaz bir kitap:

"GIRA... GIRAMSCI İTALYA"

Kızıyor Aşir. "Türkiye'yi hâllettik de İtalya kaldı."

Söyleniyor içinden. Kızmaktan ziyade rol kesiyor gibi aslında. Kendi kendine.

Otobüs yine tıklım tıklım. Aşir arkalarda bir yere ilişmiş. Sağ elinde eski çantası, sol eliyle tutunuyor demire. Kolunu gergin tutunca kası ağrıyor ama bırakırsa da düşecek gibi.

Her sabah böyle.

Fabrikaya varınca, camdan dışarı bakıyor. Karşı kaldırımda grevdeki arkadaşları var. Ellerinde pankartlar: *"İşçiyiz Haklıyız Kazanacağız"*.

İçinden geçeni yüzüne vuramıyor. Fabrika avlusunun otobüs durağına en yakın yerinde durmuş bir işçi daha, elleri cebinde, ağzında Samsun, Aşir'e bakıyor. Tanıyor onu. Serdar. Aynı vardiyada çalışıyorlardı. Artık çalışmıyorlar. Serdar grevde.

İç sesi susmuyor Aşir'in:

"Belki de ben haksızım. Ama ya çıkarılırsam? Kız okula başlayacak bu sene. Kira desen zaten..."

Gözlerini kaçırıyor. Pankartlara bakmıyor. Sanki yalnızca sabah soğuğuyla derdi varmış gibi davranıyor.

Her sabah böyle.

Akşam dokuz buçukta otobüs kalkınca derin bir nefes alıyor. Bir huzur çöküyor üstüne: "Bugünü de atlattık." Bu huzur pamuk ipliğinde sallanıyor yol boyu Aşir'in içinde.

Ertesi sabah.

Fabrika önünde yine o sessizlik. Grevde olanlar içeriyi izliyor, içeridekiler onları görmemiş gibi yapıyor. Aralarında sadece sarı bir çizgi var hâlbuki. Aşir kartını okutup içeri girerken, başını öne eğiyor. Güvenlik Pos Davut bile onunla göz göze gelmemeye çalışıyor. Ya da Aşir öyle hissediyor artık.

Her mola bir muhasebe. Her çay bardağında bir suskunluk, eskisi gibi iştahla bağır çağır konuşmuyorlar. O eski erkek şakaları yankılanmıyor fabrikada.

Patron içeri hiç uğramıyor. O da suspus bir iki gündür.

Ama tok, işte tam da bugüne hazırlanmış olduğu belli bir ses çöküyor onca sessizliğin üstüne. Dolaşıyor tüm fabrikayı. Sendika temsilcisinin çıkışı dilden dile:

— Anlaşma yakın. Taleplerin çoğu kabul edilmiş.

Aşir duymazdan geliyor. Ama kulağı hep orada.

— Grev kazanıldı. Maaşlara zam, mesai saatlerinde düzenleme, yılda iki gıda ve giyim yardımı.

O akşam iş çıkışı otobüse binen Aşir, pencereden grev çadırını artık boş görüyor. Dağılmış battaniyeler, sarkmış ipler, kaldırılmış afişler. Terk edilmiş bir savaş alanını andırıyor. O yoktu.

O kadar da ses getirmemişti içeriden bakınca. Ama dışarısı kazanmıştı.

İşçiler alkışlarla döndü işliklere.

Ama Aşir onlarla aynı kapıdan geçemedi. Aynı selamı veremedi. Serdar'la göz göze geldi. Serdar ona bir şey demedi gerçi ya. Gülümseyerek geçti yanından. İçten bir gülümsemeydi. Ama Aşir'in göğsünde bir ateş gibi aktı o tebessüm.

O akşam sofrada fasulye vardı. Eşi salata koyarken:

— Erkan'ın karısı söyledi. Zam gelmiş. Sevinmedin mi?

Aşir kaşığını yavaşça tabağa bıraktı.

— O Menzilci sevinmiş mi?

— Ne olmuş Menzilciyse. Sen de gideydin. Bu dünya boşa geçti, öbürünü yapardın.

"Sus karı" diyecek gibiydi. Sustu. "Onların yoluyla Allah'a varacaksak..." diye mırıldanabildi sadece.

— Bu çocuk niye uyumadı bu saate kadar?

— Seni bekledi. Vakitlice geldiğin mi var...

Aşir sessizleşti. Omuzları çöktü. Fabrikada olanları düşündü.

Karısı Gülay meraklandı:

— Ne oldu?

Aşir önce cevap veremedi.

Fasulyeye baktı uzun uzun.

Sesi boğuk çıktı:

— Arkadaşlarla olsaydım... Belki biraz daha dik otururdum şu sofrada.

Kızı Şerife çatalıyla tabağını dürtüyordu.

Gülay gözlerini kaçırdı.

Aşir, kaşığını tekrar eline aldı.

Lokmayı ağzına götürürken yutamadı.

Boğazındaki yumru büyüyordu.

Babasının, gençlerin yardımıyla bu iki gözlü gecekondunun daha ilk duvarını doğrulttuğu günden beri siyah deri bir kılıfta asılı duran Mushaf'ına baktı.

Bir "elhamdülillah" çekti.

"Ben yatıyorum." ■

Kavganın Şairi: Muammer Hacıoğlu

VE FAZLA TANINMAYAN İLK GENÇLİK ŞİİRLERİ

HAKAN MERİÇ

"Homo sum, humani nihil a me alienum puto."

Çoğunlukla Karl Marx'a atfedilen ve Türkçeye *"İnsanım, insana dair olan hiçbir şey bana yabancı değildir"* olarak çevrilen Latince bu söz, Antik Roma'nın en önemli oyun yazarlarından biri olan Publius Terentius Afer'in (Terence olarak da bilinir) "Heauton Timorume-nos" (Kendi Kendine Eziyet Eden) adlı komedyasında geçen bir ifadedir.

Bu sözün en temel anlamlarından biri, insanın kendinden başka insanların yaşadığı acılara, çaresizliklere ve yaşam mücadelelerine kayıtsız kalmaması gerektiğidir. İnsan da bu duyarlılığı ancak ve ancak empati ile edinebilir. Ve toplumsal yaşamda empati, insanın insanı anlamasını ve birbiriyle sağlıklı ilişkiler kurmasını sağlayarak, toplum vicdanının güçlenmesine katkıda bulunur.

4 Nisan 1992'de 47 yaşında yitirdiğimiz Muammer Hacıoğlu da empati yeteneği yüksek toplumcu gerçekçi şairlerimizden biridir. O'nun bu empati yeteneği, tanığı olduğu çağda, yaşadığı coğrafya ve ötesinde ezilen, sömürülen mazlum halkların içinde bulunduğu derin acıları, zorlukları, yoksullukları ve yaşama kavgalarını yüreği yanarcasına duyumsamasını sağlamış ve bu insancıl duyumsama da gerçekçi şiirlerinin kaynağını oluşturmuştur. Öyle ki şairin *"şiirlerim ki/onları ben yüreğimin yangınından/aklımın çengeliyle çıkardım"* diye yazacak olması boşuna değildir.

Empati yeteneğinin yanı sıra gözlem yeteneği de güçlü olan Hacıoğlu, değişen hayatın ayrıntılarını çok iyi kavramış ve yetmişli yıllarda çıkarmış olduğu kitaplarıyla, ülkemizde Nâzım Hikmet ile başlamış olan devrimci şiir hareketinin namuslu bir işçisi ve dahası dünyayı değiştirme mücadelesinden kaçınmayan kavgacı bir şair olmuştur.

O, bu uğurda *"ve ben bu ülkede şairim/servetim bir tükenmez kalem/bir kırık masa/kahpeyim bir tek şiir yazarsam/şu ezilen halk olmasa"* dizeleriyle devrimci sanat şiarını açıkça ortaya koyacak *"ısınmak ve doymak/ bana bir ihanetmiş gibi geliyor/yangınlar içindeyken dünya/ duvarlar çocuk çığlıklarıyla boyanmışken/ nasıl uyur halkın şairi/halk uyanmışken"* dizeleriyle de çağdaşı olan şairlere seslenecektir.

Hayatı doğru okuyan ve çağdaşlarınca *"yaşantısının acı öyküsünden güç alan güçlü bir şair"* olarak nitelenen Hacıoğlu'nun şiir yelpazesi; sokaklardan gecekondulara, tarlalardan fabrikalara, üniversitelerden maden ocaklarına, grevlerden genelevlerine, zindanlardan darağaçlarına, taşralardan kentlere, yoksul insanların yaşamlarından Vietnam ve Küba gibi halkların bağımsızlık mücadelelerine kadar uzanır.

O; *"ben bu düzenin/radyosunu dinlemem/açmam televizyonunu/sevmem/sevdiği şarkıları/ yürümem/yürüdüğü caddelerde"* derken *"ben bir yumrukta soğanı ikiye bölenlerin/ve bolluğun içinde açlıktan ölenlerin kardeşiyim"* ve *"yazdıklarım belki kalır/belki kalmaz yarına/ben ama/değişmem halkımın bir lokma sevgisini/burjuvanın/saçları bulutlara değen apartmanlarına"* diyerek halkına olan bağlılığını ve sevdasını çıkarsız bir şekilde dile getirecektir. Ve yaşamı boyunca tanığı olduğu bir yığın pisliğe, yozlaşmaya ve halkı ezen ve

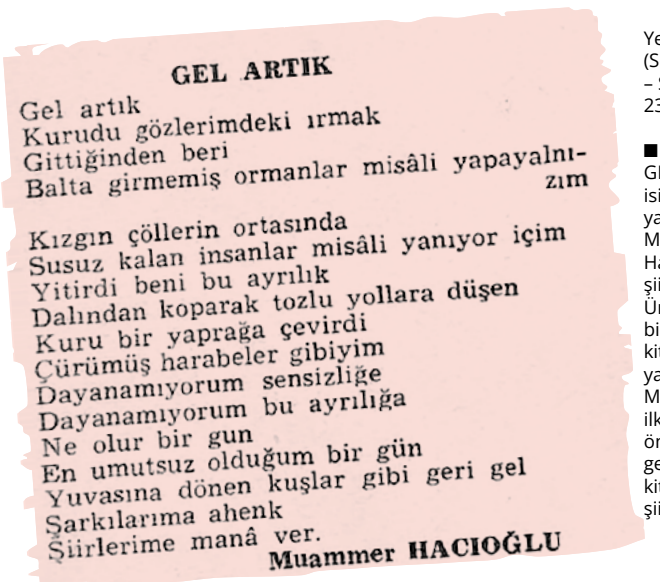

GEL ARTIK

Gel artık
Kurudu gözlerimdeki ırmak
Gittiğinden beri
Balta girmemiş ormanlar misâli yapayalnızım

Kızgın çöllerin ortasında
Susuz kalan insanlar misâli yanıyor içim
Yitirdi beni bu ayrılık
Dalından koparak tozlu yollara düşen
Kuru bir yaprağa çevirdi
Çürümüş harabeler gibiyim
Dayanamıyorum sensizliğe
Dayanamıyorum bu ayrılığa
Ne olur bir gun
En umutsuz olduğum bir gün
Yuvasına dönen kuşlar gibi geri gel
Şarkılarıma ahenk
Şiirlerime manâ ver.

Muammer HACIOĞLU

Yelpaze Dergisi (Sene: 12 – Cilt: 8 – Sayı: 593 – 23 Ekim 1963)

■ Şiir, derginin GENÇ ŞAİRLER isimli şiir köşesinde yayınlanmıştır. Muammer Hacıoğlu'nun bu şiiri, 1969 yılında Ümit Moral ile birlikte ortak kitap olarak yayınladıkları "ALTIN MISRALAR" isimli, ilk kitabından yıllar önce yayınlanmış ilk gençlik dönemi ve kitaplarına almadığı şiirlerinden biridir.

sömüren düzene karşı yine halk adına öfke duyacaktır: *"ben şahlanan bir öfkeyim halkımın avucunda."*

Ahmet Arif'in söylemiyle *"çok iyi ve çok yürekli bir şair"* olan Hacıoğlu, yeri geldiğinde elini taşın altına ve yeri geldiğinde de taşı gediğine koymaktan çekinmez. Öyle ki eli kanlı faşist çetelerin, ülkenin dört bir yanında ardı ardına cinayetler işleyip katliamlar yaptığı (yetmişli yıllarda açtığı şiir sergileriyle de bilinen Hacıoğlu da faşist saldırılara maruz kalacak ve sergileri yağmalanıp, tahrip edilecektir) ve Süleyman Demirel'in *"Bana sağcılar ve milliyetçiler cinayet işliyor dedirtemezsiniz"* dediği bir dönemde *"alanlar boydan boya kan/ve silindir şapkasının altından/gülüyor başbakan"* diye yazacaktır.

Yalansız-dolansız, hesapsız-kitapsız ve mülkiyetsiz yaşayan Muammer Hacıoğlu farklı şiir tarzıyla kendi sesini bulabilmiş ender şairlerimizden biridir. Ne kendisi başka şairlere benzer –nevi şahsına münhasır bir şahsiyettir– ne de şiirleri başka şairlerin şiirlerine. Çoğu şairde görülen başka şairlere öykünme ve onlardan etkilenme hastalığına yakalanmamıştır. Rahat ve yalın bir anlatımın hâkim olduğu, güçlü, sarsıcı ve çarpıcı dizelerden oluşan şiirleri coşkun, dili akıcıdır. Fakat her şeyden önce hayattan beslenen şiirleri son derece samimi ve sahicidir çünkü insana dair ne varsa O'nun şiirine dâhil olmuştur. Şairin *"ben/ akmayan çeşmelerin şairiyim/akan damların/acıları benim acılarımdır/sabahçı kahvelerinde uyuyan adamların"* dizeleriyle anlattığı yalın gerçek; günün koşullarında bir lira karşılığında o sabahçı kahvelerindeki bir masaya başını yaslayıp uyuyan evsiz barksız ve yoksul insanların yaşadığı gerçektir. Şiirlerinde Doğu ve Doğu insanının da önemli bir yeri olan Hacıoğlu, halka dair hiçbir şey anlatmayan çağdaşı şairleri de "siz şarkı yazıyorsunuz ben Şark'ı (Doğu)" diyerek kıyasıya eleştirmekten de geri durmaz.

İlk kitabı 1969 yılında şair Ümit Moral ile birlikte ortak kitap olarak "Altın Mısralar" ismiyle yayınlanan Hacıoğlu'nun sırasıyla; "Susun Ağlayacağım" (1971), "Beni Sokaklar Çağırıyor" (1972), "Öfke Kında Durmaz" (1973), "Şafaklar Kana Bulandı" (1975), "Bir Yumruk Büyüyor" (1976), "Kelepçe" (1976), "Uğultu" (1976), "Ateş Benzin Emiyor" (1979) ve "Mayın Tarlasında Büyüyen Çiçek" (1991) isimli kitapları yayınlanır.

Dönemin radyo programlarında ve Yeşilçam filmlerinde de şiirleri sıklıkla seslendirilen Hacıoğlu (Doğmamış Çocuklara

EZİLEN GURUR

Beni terk ettiğine,
Üzülmüyorum artık.
Aldattığın için de,
Kızmıyorum sana.
Yalnız,
O günahkâr ayaklarının
Altına serdiğim,
Cururuma acıyorum...

Muammer HACIOĞLU

Yelpaze Dergisi
(Sene: 11 – Cilt: 7 – Sayı: 567 –
24 Nisan 1963)

■ Bu şiir, derginin GENÇ ŞAİRLER isimli şiir köşesinde yayınlanmıştır. Muammer Hacıoğlu'nun bu şiiri, 1969 yılında Ümit Moral ile birlikte ortak kitap olarak yayınladıkları "ALTIN MISRALAR" isimli, ilk kitabından yıllar önce yayınlanmış ilk gençlik dönemi ve kitaplarına almadığı şiirlerinden biridir.

AĞLAMA

Ağlama artık
Koyu karanlıklarda kaybolan
hayâllerine
Sana
Ölümsüz evrenlerin cennet bahçelerinden
Yaşanmamış mutlulukların
özlemini getirdim
Ağlama artık
Karartma insanlığını simsiyah
odalarda
Sana
...
Güneşin her sabah doğduğu
yerden
İsimsiz meleklerin yaşantısını
getirdim
Ağlama artık
Yitirme kendini bir mezarın
başında
Sana
...
Sevdiklerine doymadan ölüp
gidenlerin
Kucaklar dolusu selâmını getirdim.

Muammer HACIOĞLU

◄ Yelpaze Dergisi (Sene: 11 – Cilt: 7 – Sayı: 569 – 8 Mayıs 1963)

■ "Ağlama" başlıklı şiir, derginin GENÇ ŞAİRLER isimli şiir köşesinde yayınlanmıştır. Şiir, dergideki imla ve yazım şekliyle olduğu gibi yazılmıştır. Muammer Hacıoğlu'nun bu şiiri, 1969 yılında Ümit Moral ile birlikte ortak kitap olarak yayınladıkları "ALTIN MISRALAR" isimli, ilk kitabından yıllar önce yayınlanmış ilk gençlik dönemi ve kitaplarına almadığı şiirlerinden biridir.

EĞER

Eğer bir akşam
Balıkpazarındaki köhne meyhanelerde
İçiyorsam dertli dertli
Bir ur gibi oturmuşsa yüreğime sensizlik
Öksüz çocuklar gibi yaşlıysa gözlerim
Sarhoş duvarlara
Ayrılık mısraları karalıyorsa ellerim
Beni bırakıp gittiğin içindir.

Muammer HACIOĞLU

▲ Yelpaze Dergisi (Sene: 12 – Cilt: 9 – Sayı: 601 – 18 Aralık 1963)

■ Bu şiir, derginin GENÇ ŞAİRLER isimli şiir köşesinde yayınlanmıştır. Muammer Hacıoğlu'nun bu şiiri, 1969 yılında Ümit Moral ile birlikte ortak kitap olarak yayınladıkları "ALTIN MISRALAR" isimli, ilk kitabından yıllar önce yayınlanmış ilk gençlik dönemi ve kitaplarına almadığı şiirlerinden biridir.

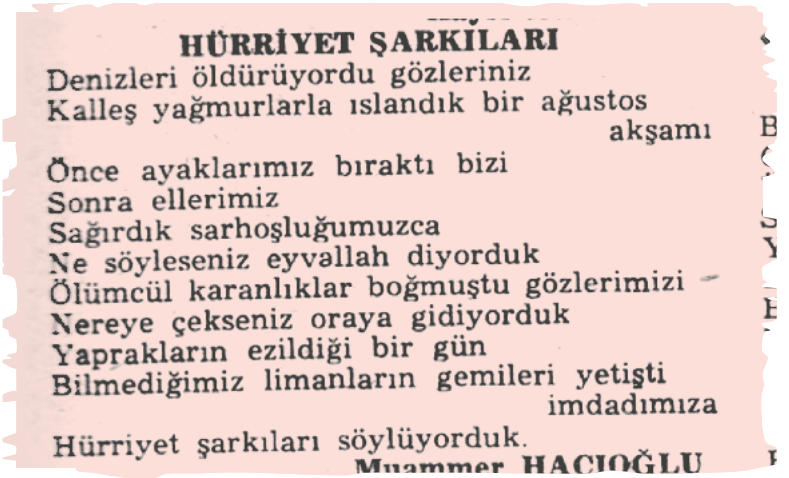

HÜRRİYET ŞARKİLARI

Denizleri öldürüyordu gözleriniz
Kalleş yağmurlarla ıslandık bir ağustos
akşamı

Önce ayaklarımız bıraktı bizi
Sonra ellerimiz
Sağırdık sarhoşluğumuzca
Ne söyleseniz eyvallah diyorduk
Ölümcül karanlıklar boğmuştu gözlerimizi
Nereye çekseniz oraya gidiyorduk
Yaprakların ezildiği bir gün
Bilmediğimiz limanların gemileri yetişti
imdadımıza

Hürriyet şarkıları söylüyorduk.

Muammer HACIOĞLU

Yelpaze Dergisi (Sene: 12 – Cilt: 9 – Sayı: 622 – 13 Mayıs 1964)

■ Bu şiir, derginin GENÇ ŞAİRLER isimli şiir köşesinde yayınlanmıştır. Muammer Hacıoğlu'nun bu şiiri, 1969 yılında Ümit Moral ile birlikte ortak kitap olarak yayınladıkları "ALTIN MISRALAR" isimli, ilk kitabından yıllar önce yayınlanmış ilk gençlik dönemi ve kitaplarına almadığı şiirlerinden biridir.

adlı şiiri Yılmaz Güney'in "Arkadaş" filminde, şiiri sahiplenen başka bir oyuncu tarafından seslendirilmiştir) aynı zamanda Cüneyt Arkın'ın "Yıkılmayan Adam" isimli filminde de ufak bir rolde oynamıştır.

Yıllardır böylesine önemli bir şairin yaşamı ve sanatı üzerine kapsamlı bir eserin ortaya konulmamış olmasının içimi buran farkındalığıyla O'nun yaşamı ve sanatı üzerine bir eser üretmek gayesiyle, çok uzun bir zaman önce amatör ve bağımsız bir araştırmacı olarak çalışmalar yapmaya başladım. Fakat ne yazık ki şairin hayatı ile ilgili bilinenler son derece kısıtlıydı. Sağlığında ve vefatından sonra bir takım dergi ve gazetelerde hakkında yazılanlarda sahafların karmaşık rafları arasında tozuna toz katıyordu. İnternet ortamında var olanlar da bölük pörçük ve çoğu da sağlıklı olmayan bilgiler içeriyordu. Oysa vefatından yıllar sonra yine kendisi gibi iyi bir şair olan oğlu Volkan Hacıoğlu ve arkadaşı İdris Atmaca'nın ortak çalışması sonucu, şairin kıyıda köşede kalmış kitaplarına ulaşılmış ve şair hakkında yazılmış birkaç yazı ve kitaplarında olmayan bazı şiirlerinin de eklenmesiyle birlikte Dönence Yayınları tarafından "PK 690 BEYOĞLU" (şairin adıyla özdeşleşmiş adresi) ismiyle tek bir kitap olarak yayınlanmıştı.

Muammer Hacıoğlu özelinde dönem dönem yazışmalar yaptığım ve araştırmalarım sonucunda hakkında ulaştığım bilgi ve materyalleri kendisiyle paylaştığım oğlu Volkan Hacıoğlu'nun yakın bir zamanda sosyal medya hesabından yapmış olduğu şu açıklama, yaşamıyla şiiri örtüşen Hacıoğlu'nun hayatı ve sanatı üzerine yapılacak kapsamlı bir çalışmayı müştuluyor:

"1669 yılında kurulan ve Fransa'nın en önemli yükseköğrenim kurumlarından biri olan Paris'teki Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Ulusal Enstitüsü'nde [Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO)] Türkiye'de Proleter Edebiyat konusunda yapılan doktora çalışması için Muammer Hacıoğlu otobiyografisi hakkında tarafıma bilgi talebi iletilmiştir.

Yaşadığı dönemden başlamak üzere neredeyse bir şehir efsanesine dönüşen Muammer Hacıoğlu'nun hayatı hakkında bilimsel bakış açısına ulaşma çabası için INALCO'daki bilim insanlarına teşekkür ederim.

Muammer Hacıoğlu'nun toplu

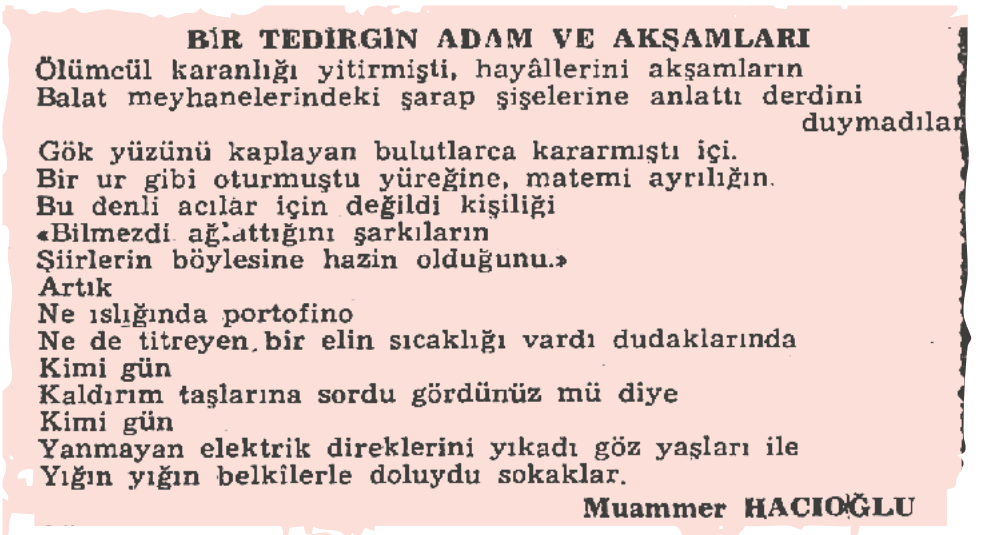

BİR TEDİRGİN ADAM VE AKŞAMLARI

Ölümcül karanlığı yitirmişti, hayâllerini akşamların
Balat meyhanelerindeki şarap şişelerine anlattı derdini
duymadılar

Gök yüzünü kaplayan bulutlarca kararmıştı içi.
Bir ur gibi oturmuştu yüreğine, matemi ayrılığın.
Bu denli acılar için değildi kişiliği
«Bilmezdi ağlattığını şarkıların
Şiirlerin böylesine hazin olduğunu.»
Artık
Ne ıslığında portofino
Ne de titreyen bir elin sıcaklığı vardı dudaklarında
Kimi gün
Kaldırım taşlarına sordu gördünüz mü diye
Kimi gün
Yanmayan elektrik direklerini yıkadı göz yaşları ile
Yığın yığın belkilerle doluydu sokaklar.

Muammer HACIOĞLU

Yelpaze Dergisi (Sene: 12 – Cilt: 9 – Sayı: 609 – 12 Şubat 1964)

■ Bu şiir, derginin ŞİİR YARIŞMASI isimli şiir köşesinde yayınlanmıştır. Muammer Hacıoğlu'nun bu şiiri, 1969 yılında Ümit Moral ile birlikte ortak kitap olarak yayınladıkları "ALTIN MISRALAR" isimli, ilk kitabından yıllar önce yayınlanmış ilk gençlik dönemi ve kitaplarına almadığı şiirlerinden biridir.

şiirleri haricinde hayatı hakkında yurtiçindeki ve yurtdışındaki bilimsel araştırmalara referans olacak derinlemesine bir otobiyografik araştırma kitabı için yakın zamanda çalışmalara başlayacağım."

Kitaplardan önce şiirleriyle kendine dergilerde yer bulmuş olan Hacıoğlu'nun, Varlık, Soyut, Yansıma, Papirüs, Hâkimiyet Sanat, Ozanca, Çağdaş Türk Şiiri ve İnsancıl gibi edebiyat dergilerinde şiirlerinin yayınlandığı bilgisi bulunurken, araştırmalarım sırasında Güney (Atıf Özbilen'in çıkardığı), Eflatun, Akçağ, Hey, Şiir Defteri isimli dergiler ile bazı gazetelerin haftasonu eklerinde ve çeşitli antolojilerde şiirlerine rastladım – ki bunların bir kısmı şairin yayınlanmış kitaplarında bulunmayan şiirlerdi. Fakat ben buraya, edebi bir değer taşımamakla birlikte –belli ki şairde sağlığında böyle düşünerek kitaplarına almamış– şairin şiirinin hangi süreçten evrildiğini göstermesi bakımından önemli olduğunu düşündüğüm için, araştırmalarım sonucunda tespit ettiğim ve şairin şiire ilk adımlarını attığı dönemin yüksek tirajlı gençlik dergileri olan "Yelpaze" ile "Siz" isimli mecmuaların şiir köşelerinde yayınlanmış olan ilk gençlik ürünlerini alıyorum. Bu noktada edebiyatımızın önemli isimlerinin ilk ürünlerini dergilerde verdiğini de bir durup düşünelim!

Hacıoğlu bu ilk gençlik dönemi şiirlerinde çoğunlukla sevgiliye seslenmiş ve ayrılık hüznü, vefasızlık, sitem ve sevgiliye duyulan özlem gibi konuları şahsi bir edayla işlemiştir.

Yelpaze Mecmuasının ulaşabilmiş olduğum sayılarında tespit ettiğim Hacıoğlu'nun şiirleri sırasıyla: Ezilen Gurur (sayı: 567 – 1963), Ağlama (sayı: 569 – 1963), Gel Artık (sayı: 593 – 1963), Eğer (sayı: 601 – 1963), Bir Tedirgin Adam Ve Akşamları (sayı: 609 – 1964), Hürriyet Şarkıları (sayı: 622 – 1964), Bir Ses (sayı: 686 – 1965).

LOLİTA

Kirpiklerimde üç damla yağmur
Umutlarım taş kesilmiş sabahlara
Bu senin bilmediğin bir yaşam LOLİTA
Acılar en şaşırdığım sokaklardan geliyor
En keskin bıçaklar parçalıyor yüreğimi delik deşik
Dört yanım karanlık LOLİTA
Dört yanım iğneli beşik
Ben sana sevdalıyım tüm suçum bu
Bir karıncanın öldüğünü görsem ağlamaya başlarım
Kulaklarımı midyeler yedi LOLİTA
Mermer elli devlerin dudaklarında göz yaşlarım
Yasaklar çığlık çığlık bana yükleniyor
Adımın çirkinliğini haykırıyor köpekler
Beni her köşebaşında geceler boyu
Yırtık çoraplı kadınlar bekler
Ben o kadınlarda hep seni ararım
Sana susuzluğumu dindirmeye çalışırım kirli dudaklarda
Sonra donuk bir güneş doğar mor tepelerden LOLİTA
Kullanılmış bir sigara gibi kalırım sokaklarda
Sana tutsak sana aç
Özlemin bir sis gibi çöker içime
Ellerim titrer ağlarım
Kan düşer gözlerime
Dinle LOLİTA dinle yavrum
Sana geleceğim sapsarı bir Eylül akşamı
Kapını açacaksın karşında ben
Şaşıracaksın
Ağlayacaksın sevincinden
Yine çiçekler açacak bahçelerde
Yine yağmurlar dökülecek saçlarımıza özlem özlem
Yine yeşil gözlü çocuklar düşüneceğiz boy boy
Sana geleceğim sapsarı bir Eylül akşamı LOLİTA
Masaya bir tabak daha koy.

Muammer HACIOĞLU

Siz Dergisi (Sayı: 35 – 3 Ekim 1966)

■ Bu şiir, derginin ŞİİRLERİNİZ isimli şiir köşesinde yayınlanmıştır. Şiir, dergideki imla ve yazım şekliyle olduğu gibi yazılmıştır. Muammer Hacıoğlu'nun bu şiiri, 1969 yılında Ümit Moral ile birlikte ortak kitap olarak yayınladıkları "ALTIN MISRALAR" isimli, ilk kitabından yıllar önce yayınlanmış ilk gençlik dönemi ve kitaplarına almadığı şiirlerinden biridir.

Siz Mecmuasının ulaşabilmiş olduğum sayılarında ise tespit ettiğim şiiri: Lolita (sayı: 35 – 1966).

Son söz olarak, yazının başında kullanmış olduğum Publius Terentius Afer'in o ünlü sözü, nasıl insanlık var olduğu müddetçe geçerliliğini koruyacak evrensel bir çağrı ise kendi deyimiyle kavganın doğurduğu Şair Muammer Hacıoğlu'nun şiirleri de sınıflar arası mücadele sürdüğü müddetçe güncelliğini koruyacaktır.

Büyük şairin anısına saygıyla...

6 Aralık 2025 - Yalıkavak ■

'Marx'tan Mao'ya Demokratik Devrimler' Kitabı

MUSTAFA DEMİR

Yayınladığı kitaplarla marksist-leninist tartışmaları canlı ve sürekli tutmaya çalışan Dönüşüm Yayınları Hasan Ali Köse'nin uzun süren bir araştırma döneminden sonra kaleme aldığı "Marx'tan Mao'ya Demokratik Devrimler" adlı tarihsel siyaset çalışmasını yayınladı.

Kitap 1789 Fransız burjuva devriminden başlayarak 1949 Çin Halk Devrimi'ne kadar uzanan uzun zaman dilimindeki demokratik devrim süreçlerini tarihsel önemleri ve sınıf mücadelesi bağlantılarıyla ele alıyor ve bu bağlamda, burjuva demokratik devrimlerinin tamamlanmadığı ülkelerde feodalizmi tasfiye ve yeni tipte demokratik devrimleri gerçekleştirme görevinin de sosyalistlerin görevleri arasına girdiğine dikkat çekiyor.

Kitap bu devrimlerin tarihsel süreçlerini incelerken, o döneme uygun teorik tartışmaları da hem özetliyor, hem de alıntılarla kaynaklardan aktarıyor.

Titiz bir çalışma ile bildiğim ve bilmediğim bir tarihin özetlendiğine şahit oldum. Dünya Komünist Hareketi'nin gelişimini ve işçi sınıfının çetin mücadele tarihini "Marx'tan Mao'ya Demokratik Devrimler" adlı kitabında Hasan Ali Köse okuyucuya sunuyor.

Hasan Ali Köse yaklaşık elli yıllık tanıdığım bir devrimci. Fikirlerini sabırla çalışma arkadaşları ve kitlelerle tartışmış bir arkadaş...

Yıllardır sürdürdüğü siyasi çalışmalarında hep teoriye önem verirdi. Bu kapsamlı incelemesi onun teorik birikiminin bir kısmını okuyucuyla paylaşması anlamını taşıyor...

Kitabı okuyup tartışmalara katılanlar hem bildiklerini tazeleme, hem de yeni bilgiler edinme fırsatını bulabilirler.

Berlin, Şubat 2026

MARX'TAN MAO'YA **DEMOKRATİK DEVRİMLER** — **Hasan Ali Köse**
Birinci Baskı, Temmuz 2025, Dönüşüm Yayınları
ISBN: 978-625-94567-6-8

Hasan Ali Köse, Ocak 1958'de Malatya'nın, Akçadağ ilçesine bağlı Ören'de doğdu. İlkokulu köyünde tamamladı, ancak ortaokul ikide ekonomik sebeplerle eğitim hayatını sonlandırarak, çocuk denecek bir yaşta, bazı yasal boşluklardan da yararlanarak Almanya'ya işçi olarak gitti. 1975 sonuna doğru Almanya'nın, Hamburg kentinde, İbrahim Kaypakkaya'nın görüşlerini savunan bir grup arkadaş ile tanıştı ve kısa sürede onlarla kaynaşarak devrimci mücadeleye katıldı. Uzun yıllar, Almanya Türkiyeli İşçiler Federasyonu (ATİF) ve Hamburg İşçi Derneği'nde farklı alanlarda görevler üstlendi ve mücadeleye aktif olarak omuz verdi. Bugün bir işçi emeklisi olarak Almanya'da yaşamını sürdürmektedir. "Marx'tan Mao'ya Demokratik Devrimler" kitabı, Türkiye'de yayınlanan ilk eseridir. Ayrıca bugüne dek, yazdığı onlarca makale çeşitli dergi, gazete ve "Dijital Medya" sitelerinde yayınlanmıştır.

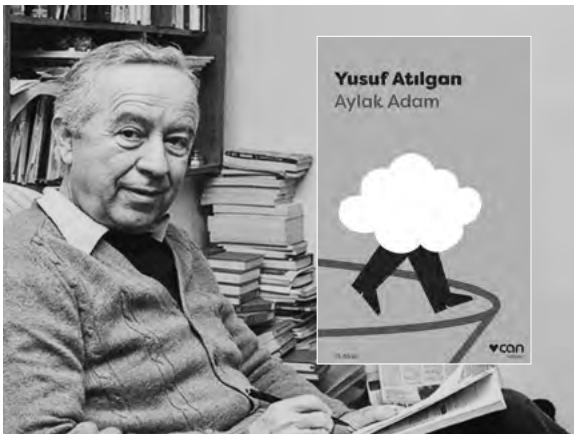

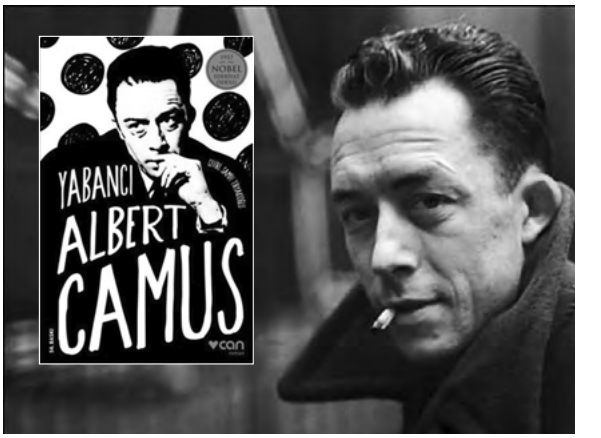

YABANCI İLE AYLAK ADAM: Yabancılaşmanın İki Yüzü

MEHMET UTKU ŞENTÜRK

Albert Camus'un "Yabancı"sı ile Yusuf Atılgan'ın "Aylak Adam"ı, farklı coğrafyalarda, farklı dillerde ve farklı tarihsel bağlamlarda yazılmış olmalarına rağmen, modern insanın dünyayla kurduğu sorunlu ilişkiyi çarpıcı biçimde yan yana getirir. Biri Cezayir'in yakıcı güneşi altında suskun bir adamı, diğeri İstanbul'un kalabalığında dolaşan bir aylak figürü anlatır. Ancak her iki roman da, bireyin toplumla uyumsuzluğunu ve varoluşsal sıkışmışlığını merkezine alır.

Sessizlik İle İç Konuşma Arasında

"Yabancı"nın başkişisi Meursault, duygularını askıya almış gibidir. Annesinin ölümüne gösterdiği kayıtsızlık, toplumun ahlaki kodlarına uymayan tavırları ve nihayetinde işlediği cinayet, onun asıl "suç"unun ne olduğunu ortaya koyar: Toplumun beklediği gibi hissetmemek. Camus, Meursault'yu bilinçli bir başkaldırı figürü olarak değil, dünyanın anlamsızlığına karşı neredeyse doğal bir uyum içindeki insan olarak sunar.

Yusuf Atılgan'ın "Aylak Adam"ındaki C. ise bunun tam tersine, sürekli düşünen, iç konuşmalarıyla boğulan bir karakterdir. O, dünyaya sessizce katlanmaz; aksine onu anlamlandırmaya çalışırken yorulur. Topluma uyumsuzluğu, Meursault gibi bir duygusuzluktan değil, aşırı duyarlılıktan beslenir. C. kalabalıklar içinde yalnızdır; Meursault ise yalnızlığı neredeyse fark etmez.

Toplumun Mahkemesi

Her iki romanda da toplum, görünmez bir yargıç gibidir. "Yabancı"da bu yargı, mahkeme salonunda somutlaşır. Meursault, cinayetten çok annesinin cenazesindeki davranışları nedeniyle mahkûm edilir. Camus burada, modern toplumun ahlak anlayışını sert biçimde sorgular: İnsan, hissetmediği bir duyguyu göstermek zorunda mıdır?

"Aylak Adam"da ise açık bir mahkeme yoktur; fakat bakışlar, beklentiler ve sıradanlık baskısı C.'yi sürekli yargılar. İş sahibi olmaması, "düzgün" bir hayat kurmaktan kaçışı, toplumun sessiz ama sürekli suçlamalarına maruz kalmasına neden olur. Bu yönüyle Atılgan'ın romanı, Türkiye'nin modernleşme sürecindeki bireyin sıkışmışlığını incelikle yansıtır.

Varoluşçuluk: İki Farklı Yorum

Camus, kendisini klasik anlamda bir varoluşçu olarak tanımlamasa da Yabancı, absürt felsefenin edebi karşılığıdır. Dünya anlamsızdır; insan bu anlamsızlıkla yüzleştiğinde özgürleşebilir. Meursault'nun idama giderken hissettiği tuhaf huzur, bu yüzleşmenin sonucudur.

Yusuf Atılgan ise varoluşçuluğu daha içsel ve psikolojik bir düzlemde ele alır. C. için asıl mesele, anlamın yokluğu değil, aranan anlamın bir türlü bulunamamasıdır. Aşk, bu arayışın merkezindedir; fakat her karşılaşma hayal kırıklığıyla sonuçlanır. C. absürtle barışamaz; onunla sürekli kavga eder.

İki Yabancı, İki Coğrafya

Meursault'nun yabancılığı, evrensel ve neredeyse zamansızdır. Cezayir sıcağı, deniz, güneş... Doğa bile insanı yargılamaz; sadece vardır. Oysa C.'nin yabancılığı, şehrin gürültüsüyle, Türkiye'nin toplumsal kodlarıyla iç içedir. Bu nedenle "Aylak Adam", yerli bir varoluş sancısı sunar.

"Yabancı" ile "Aylak Adam", modern edebiyatta bireyin yalnızlığını iki farklı uçtan ele alır. Meursault, dünyayla duygusal bağ kurmayı reddederek yabancılaşır; C. ise dünyayla bağ kurmak isteyip bunu başaramadığı için. Biri sessizliğiyle, diğeri iç monologlarıyla okurun zihninde yer eder. ■

KENDİNİ DEĞERLERİYLE YARATMANIN DEHASI: Jack London

BEDRİYE KORKANKORKMAZ

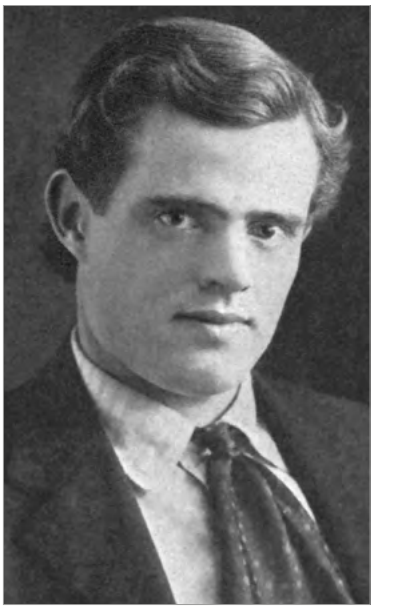

Londra, zenginler değil ama "Yoksullar yoksullara verecek şey bulurlar" saptamasını hayat verdiği kahramanlar aracılığıyla vurgular. İflas etmiş bir toplumun çarpıklıklarını insanlara göstermeyi kendisine dert edinmiştir. Devrimleri insanların değil, ihtiyaçların doğurduğuna inanır. Yirmili yaşlardan önce yazar bireyci liberal görüşü benimsediğini ancak yirmili yaşlarının sonrasında gördüklerinden ve yaşadıklarından dolayı sosyalist görüşü benimser. Nietzsche sosyalizmi zayıf ve güçsüz insanların yönetimi olarak tanımlar, Jack London ise sosyalizmi üstün insanların yönetimi olarak görür. Yazara göre üstün insan değerlerinden ödün vermeden güçlüklerin üstesinden gelen, köle yığınlarına sahip çıkan, kitleleri eğiterek yönetebilen, sürüye değil, kendisine dâhil olan insandır.

Uçurum İnsanları'nda 1902'de işçi hareketinin büyük bedeller ödeyerek kazandığı hakların yoksul işçilerin yaşamına nasıl yansıdığını görmek için birkaç aylığına Londra'ya gelir ve halktan biri gibi yaşar. İngiltere'nin Batı Yakası'nda kral, kraliçe, prens, dük ve düşes yaşar. Doğu Yakası'nda ise açlıktan, hastalıktan, evsizlikten ölen yoksul işçiler yaşar ve her üç insandan biri ya hastanede ya akıl hastanesinde ya da düşkünlerevinde ölür. Gözlerinizin önünde eşiniz, çocuğunuz ya gıdasızlıktan ya da hastalıktan ölürken siz, karnınızı doyuracak bir dilim ekmek ile başınızı sokacak bir dam altı bulmak zorundasınız. En acımasız savaş, ekmeğini kazanma savaşıdır. Bundandır insanlığı bireylerden ziyade politik birleşimlerle değerlendirmek. İşçiler her gece devamlı olarak sülfürik asidi soluyormuş, bitki örtüsü üzerindeki duman birikintisi yüzünden. Londra'nın ağır işlerini omuzlarında taşıyan hamallar, demiryolu işçileri, otobüs şoförleri, tahıl, kereste taşıyıcıları hiçbir şey yapmasalar da güçlerini sülfirik asit tüketiyormuş. Bu yüzden yapıt vahşi kapitalizmin manifestosudur.

İnsanlar, sadece savaşta ölmez; savaşta ölenlerden daha fazlası sefalet içinde ölür. Egemenlerin tanrısı kolay bir ölümü yoksullara reva görmez; uzun bir ömür bahşeder ki çile içinde sürünsün. Düşkünlerevinde bir gece yatmak hiç de kolay değildir. Sabahın erken saatinde düşkünlerevinin önünde nöbet tutacaksın ki sıra sana gelsin. Beş gündür bir portakal kabuğundan başka bir şey yemeyen, bir hafta da sokakta yatan yaşlı arabacı ve marangozla birlikte düşkünlerevine alınmayan yazar; iki dostunu da bir kafeye götürür. İstedikleri her şeyi sipariş etmelerini ister onlardan. Asaletlerinden, iki dilim ekmek ile bir fincan çay isterler. Onların, asaleti karşısında ağladım. Yazar, masayı yiyeceklerle donatır. Kalan hayatları boyunca bir daha yiyemeyeceklerini bildikleri yiyecekleri midelerine indirirler. Bulaşık suyundan farksız olan bir litre çayı da zevkle içerler. Marangoz, tabancayla intihar etmek istemiş ama mermi alacak parası olmadığından suda boğulmayı tercih etmiş. Arabacı da aynı yöntemle intihar girişiminde bulunmuştur defalarca. Ölümün yaşam karşısında kurtuluş hâline gelmesinin adıdır, açlık. Aynı odada yedi ailenin birlikte yaşamasının, düşkünlerevinde yüzlerce kişinin aynı odada kuru bir hamakta yatmasının, taş gibi sert olan bir dilim ekmeğin karşılığında, ertesi gün insanlık dışı koşullarda çalışmanın adı da yoksulluktur. Karnını doyuramadığı eşi ve çocuklarını öldüren işçiyi anlamanın ruhsal trajedisinin de adı yoksulluktur. Açlık insanı katil de eder cani de. Nasıl bir ironidir egemenlerin toplumdan tecrit ettikleri canileri kendilerinin yarattıklarını görmemeleri. Bir işçi kız bir elbise atölyesinde bir şilin altı peni ücret karşılığında haftalık çırak olarak çalışır. Durgun sezon geldiğinde tam

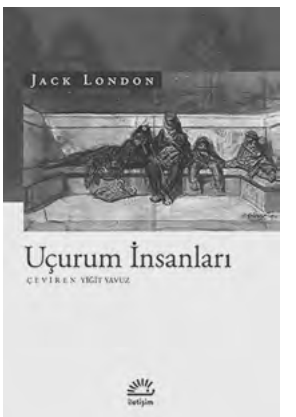

Uçurum İnsanları. Jack London. İletişim Yayınları. Çeviren: Yiğit Yavuz. s. 198

da işi öğrenip kendisini göstermeye çalışacağı bir anda işten çıkarırlar kızı. Aynı kişi üç yıl bir bisiklet mağazasında çalışır. Haftada beş şilin alır, altı buçuk kilometre yol yürüyerek işe gitmek zorundadır ve işe geç kaldığında parasından keser, patron. İşçilerin bazıları, yaşadıkları yerin hemen yanında bir metre boylarına varan pislik dolu bir ortamda yaşıyormuş. Çalıştıkları fabrikada iş kazasından dolayı elleri ve ayaklarını yitiren işçilere tazminatları verilmeden işlerine son verilmesi; yazara, şair Kipling'in şu şiir dizesini anımsatır: *"Omuzumdaki şu zincirlerin sızısıyla/ Yediğim onca kırbaçla/ İyileşmeyen yaralarla/ Tuzlu suyun ışıltısına bakarak/ Yaşlanan gözlerle/ Alıyorum hizmetimin karşılığını."* s. 43

Hıristiyan medeniyetinin tam merkezinde, Yedinci Edward'ın kral olduğu ülkede bu yaşananların tamamen doğru olduğu yazar tarafından kanıtlanmıştır. *"İnsanlık açısından değerlendirilen biri için abartılı olmaz. Batı Yakası'ndaki sarayında yaşayıp Londra'nın altın tiyatrolarındaki tensel hazların tadına varan, küçük lordlar ve prenslerle düşüp kalkan, kral tarafından asalet unvanı bahşedilen bira yapımcısının durumu, kalabalıkların böyle hayvanca bir perişanlık içinde bulunmasının telafisi olamaz."* s. 105

Jack London'ın ABD'nin yoksullara yüksek yaşam standardı sağladığı konusundaki yanlı tutumunu tutarlı bulmadım. Ülkesinin çıkardığı savaşlarda ölen insanlar ile topraklarını gasp ettiği ülkelerde yaşanan insan kıyımları hakkında neler düşündüğünü bilmek isterdim eğer yaşasaydı.

Yazımı, yazarın bu yapıtını hangi duygular içinde yazdığını alıntılayarak noktalayacağım: *"Başka hiçbir kitabım için yoksulların ekonomik açıdan aşağılanmasını içeren Uçurum İnsanları kadar kalp ağrısı çekip gözyaşı dökmedim."* ■

ben bir soylu aşk masalıyım

■ **CAFER DEMİRTAŞ**

sayıların ruhsuz sokaklarında arama
kirpiğine isyan sinmiş ıssızlığımı
ben tin penceresinin çıplak goncasıyım
açacağım elbet açacağım

bilince
isyanca
insanca

ve aşk tanığımdır Roja
ben soylu bir aşk masalıyım

sabahlar salt bir yanılsamadır
bilince çıksın yurtsuz künyem
ki
ben geceye bırakılmış bir yaranın
ince belli ağrısıyım

acı sevgilimdir Roja
bin yıllardır
karanlığa
kanarım
kanarım
kanarım

ben Asur'um
ben Babil'im
ben unutulmuş Ninova'yım
Esamesi okunmayan Laleş'im ben
derdim Elbruz'dan yüce
Kaf'dan söylence

yalnızlığım ki
burnumun direğine saplı
dilsiz bir türküdür
sesi yitik bir dengbejin yaralı geçmişidir
derdim öykümden derince

o Mezopotamya'dır
belleği kan çiçekleri açan
Botan'dır Cizre'dir
Hurri'nin mekân tuttuğu
Dicle'dir Fırat'tır
yatağında ölü çocukların uyuduğu

ben çağın vebasına tutulmuş ölü bir dilin
kabristanıyım sevgilim
kötülerin yazdığı tarihin mazlumuyum Roja
ben soylu bir aşk masalıyım

aşksa;
celladına sağrısını bağışlayan
acemi bir taydır Roja
tanrılar meclisi buyruğudur
sunaklarında kanı bedava
canı berhava

Yılmaz Güney Sinemasında Sessizlik ve Vicdan

KIZILIRMAK KARAKOYUN - 1967

REYHAN CANER AHMADİ

1966 yapımı Kızılırmak Karakoyun, Yılmaz Güney'in başrolünde olduğu toplumsal gerçekçi bir film; izlerken insanın çaresizliği hemen hissediliyor. Ve benim Kızılırmak Karakoyun'u izlerken hissettiğim şey, yalnızca bir filme tanıklık etmek değildi. Daha çok, tanıdık bir sessizliğin içine çekilmek gibiydi. Anadolu'nun ortasında, yıllardır değişmeyen bir düzenin sessizliği bu. Yılmaz Güney sineması tam da bu sessizliği görünür kıldığı için hâlâ güçlü, hâlâ rahatsız edici.

Film, Anadolu'nun bir köyünde geçiyor ve köylülerin yaşamını merkeze alıyor. Karakoyun (Yılmaz Güney), masum ama kaderiyle sınanmış bir gençtir; adaletsiz feodal düzenin gölgesinde yaşam mücadelesi verir. Yan karakterler, köyün önde gelenleri, töreye bağlı aileler ve Karakoyun'un sevdikleri, hikâyeye toplumsal bir derinlik katar. Film, bir aşk, bir töre çatışması ve güçsüzün güçlüye karşı mücadelesi etrafında şekillenir.

Filmde Kızılırmak, yalnızca bir mekân ya da arka plan değildir. Irmağın akışı, insanların hayatına dayatılan kader anlayışını çağrıştırır. Kimsenin durduramadığı, yönünü değiştiremediği bir akış... Ama film ilerledikçe şunu fark ediyorsunuz: Bu akış doğanın değil, düzenin akışı. İnsanların hayatı, iradelerinden çok, kendilerinden önce kurulmuş kurallarla belirleniyor.

Karakoyun ise bu akışın içinde kalan insanı temsil eder. Masumiyetiyle, çaresizliğiyle ve sessizliğiyle... Filmde kimse büyük laflar etmez, kimse uzun nutuklar atmaz. Ama tam da bu suskunluk, yaşanan adaletsizliği daha görünür kılar. Çünkü ezilenin sesi çoğu zaman zaten kısılmıştır.

Yılmaz Güney'in bu filmde yaptığı en önemli şeylerden biri, suçu bireyin omuzlarından alıp düzene yüklemesidir. Karakterler "yanlış" oldukları için değil, güçsüz oldukları için kaybeder. Adalet, güçlüden yana işler; töre, insanın önüne geçer; korku, vicdanın yerini alır. Film, bunu dramatize etmeye çalışmaz. Olduğu gibi gösterir ve izleyiciyi kendi yargısıyla baş başa bırakır.

Sevgi ve umut ise filmde hep sınırda durur. Vardır ama korunmaz. Ya yarım kalır ya da bas-

tırılır. Çünkü bu düzende sevgi, insanı özgürleştiren bir duygu olmaktan çok, bedel ödenen bir zayıflık olarak görülür. Film boyunca insanın aklına şu soru takılır: Bu koşullar altında insan kalabilmek mümkün müdür?

Kızılırmak Karakoyun, çekildiği döneme ait bir hikâye gibi görünse de bugünden bakıldığında yabancı hissettirmez. Çünkü anlatılan düzen hâlâ tanıdıktır. Yoksulluk, adaletsizlik, güçlünün hukuku ve ezilenin suskunluğu... Film, geçmişi anlatırken bugünü de işaret eder. Bu nedenle yalnızca sinemasal bir metin değil, toplumsal bir hafıza olarak da okunmalıdır.

Yılmaz Güney, bu filmle izleyiciye umut satmaz. Çözüm önermez. Ama çok daha önemli bir şey yapar: Gerçeği saklamaz. Kızılırmak Karakoyun, izleyeni rahatlatmaz; tam tersine, onu rahatsız eder. Belki de Güney sinemasının asıl gücü buradadır. Seyirciyi koltuğunda huzursuz bırakmak, onu vicdanıyla baş başa bırakmak.

Kızılırmak Karakoyun, Anadolu insanının yüksek sesle söylenmemiş ama derinden hissedilen çığlığıdır. Irmak akmaya devam eder, düzen kendini yeniden üretir. Ama film, o akışın içinde kaybolan insanı unutmamayı hatırlatır.

Kızılırmak Karakoyun, bugün dönüp bakıldığında yalnızca bir dönemin filmi değil, bu coğrafyada tekrar tekrar yaşanan bir hâlin sinemadaki karşılığı olarak duruyor. Yılmaz Güney'in kamerası estetik bir mesafe kurmak yerine insanın yarasına yaklaşmayı seçiyor; suskunluğu, çaresizliği ve onuru yan yana bırakıyor. Film bittiğinde izleyiciye net cevaplar sunulmuyor, aksine ağır ama tanıdık sorular kalıyor. Belki de bu yüzden hâlâ anlamlı: Çünkü bazı filmler izlenip geçilmez, zamanla eskimez. Kızılırmak gibi, insanın içinde sessizce akmaya devam eder. ■

Berlinale 76

ANUŞ PAZARCIYAN

Berlin 12-22 Şubat tarihleri arasında yine yeni filmlerin, sinema emekçilerinin, sinemaseverlerin buluşma yeri oldu. Berlin yine sinemayla doldu, sinemaya doydu.

76. Berlinale yöneticilik görevini geçen yıl üzerlenen Tricia Tuttle'ın yönettiği ikinci Berlinale idi. Aslında geçen yıl yönetim değişikliği çok geç geldiği için Tricia Tuttle'ın yöneticiliğinde Berlinale'nin nasıl olacağı konusunda değerlendirme yapma imkânı yoktu. 76. Berlinale Tuttle'ın damgasını vurduğu ilk Berlinale olması açısından da önemli idi.

Bu Berlinale'de **Yarışma** bölümünde 22, **Perspektifler** bölümünde 13, **Berlinale Special** bölümünde altısı TV serisi olmak üzere toplam 20, **Berlinale Shorts** (Kısa Film) bölümünde dokuzu belgesel olmak üzere toplam 21, **Forum** (Esas) bölümünde on beşi belgesel olmak üzere toplam 32, **Forum Special** bölümünde yedisi belgesel olmak üzere toplam 13, **Forum Expanded** bölümünde Performans ve Enstalasyon dışta tutularak, on beşi belgesel olmak üzere toplam 24, **Generation** bölümünde yirmi üçü kısa film, dördü belgesel olmak üzere toplam 41 film gösterildi.

Film tarihi ile ilgili Özel Programlar'da **Berlinale Clasics** bölümünde 10, **Retrospektif** Bölümünde on biri belgesel olmak üzere toplam 28, **Onur Altın Ayısı** bölümünde 1, **TEDDY** (Eşcinsel ilişki filmleri) bölümünde beşi belgesel olmak üzere toplam 14 film gösterildi.

Böylece on günlük festival boyunca toplam 276 film seyirci ile buluştu.

Wim Wenders'in başkanlığındaki "Enternasyonal Jüri'nin vereceği sekiz ödül için yarışan 22 filmin 20'si Berlinale'de ilk kez gösterime girdiler.

TARTIŞMALAR

Büyük Enternasyonal Film Festivalleri içinde başlangıcından bu yana, en politik festival olan Berlinale bu yıl da bir dizi tartışmaya sahne oldu. Kırmızı halıda kimin ne giydiği muhabbetlerinin "tartışma"nın merkezinde durduğu, festivalde ve ertesinde bu ve benzer konular üzerine muhabbetlerle hatırlanan bir festival olmadı

Berlinale. Hep şu veya bu politik tavır üzerine tartışma ile anıldı. Bu yıl da bu gelenek bozulmadı. Emperyalist dünyanın "bindik bir alamete..." modunda sallandığı bir ortamda bunun tersi de gerçekten şaşırtıcı olurdu.

Tartışmalar daha Berlinale'de ilk yarışma filmi gösterime girmeden, tanıtım basın toplantılarında ve hemen sonrasında başladı.

Tricia Tuttle, üç kişilik ekibiyle yaptığı "Program Tanıtım Basın Toplantısı"nda 22 Yarışma filmi konusunda seçimi nasıl yaptıkları hakkında şunları söyledi:

"Benim sinemaya olan tutkuları ve uzmanlıkları nedeniyle hayranlık duyduğum ve büyük teşekkür borçlu olduğum seçici kurullar tarafından belirlenen ***bu yılki program film yaratıcılığının geniş bir yelpazesini kapsıyor****. Bize yüzün üzerinde ülkeden baş vuran* ***8000 film içinden, en güncel ve yakıcı siyasi, ekolojik, toplumsal ve kişisel konularla ilgilenen filmleri seçtik****. Fakat duygusuz ve soyut yaklaşanları değil, tersine bizi güldüren ve ağlatan, ya da güçlü bir sahneleme, etkileyici bir oyuncu performansı, ya da özenli montaj ve ses sanatı ile anın fotoğrafını çeken filmleri."*

Daha sonra 22 yarışma filmi, kısa parçalar gösterilerek tanıtıldı. **Yarışma filmleri içinde** ilk bakışta doğrudan "politik film" diye adlandırılabilecek bir film yoktu.

Basın toplantısında, "Berlinale'yi diğer büyük festivallerden ayıran özelliklerden birinin onun siyasi bir festival olduğu, yarışma filmleri içinde ilk bakışta siyasi bir film olmamasının bu gelenekten kopma anlamına mı geldiği" şeklindeki bir soruya Tricie Tuttle'ın verdiği cevap şöyle idi: Önce gösterilen her "kişisel öykü" filmi de siyasidir. Hayatın kendisi siyasidir. Siyasetle ilgisi vardır. Fakat biz filmleri "siyasi" tavrı nedir kriterine göre değil, iyi film mi, değil mi; film sanatı açısından değeri var mı yok mu sorusuna cevap vererek seçtik.

Tuttle basın toplantısını, bu yılki programın çok iyi filmlerden oluştuğu konusunda emin olduğunu, bunu herkesin 10 gün boyunca göreceğini söyleyerek ve şu çok iddialı bir son cümleyle kapattı: *"Bu programdaki filmleri gören herkes, mutlaka bu filmler içinde çok sevdiği bir veya birkaç film bulacaktır. Eğer bulamazsa, o sinemayı sevmiyordur!"*

Ne iddialı bir laf diye düşündüm bunu duyduğumda. Şimdi, festival bittikten sonra teslim etmeliyim ki, iddiasında haklı imiş Tuttle.

"Program Tanıtım Basın Toplantısı"nın ardından gelen "Enternasyonal Jüri" Tanıtım Basın toplantısında moderatörlüğü Tricia Tuttle yaptı.

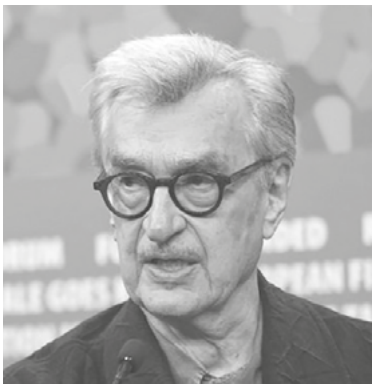

76. Berlinale yöneticisi Tricia Tuttle ve Uluslararası Jüri Başkanı Wim Wenders

Jüri üyelerine, en başta da Jüri Başkanı Wim Wenders'e yöneltilen sorulardan biri "Film dünyayı değiştirebilir mi?" şeklindeydi. Jüri üyeleri bu soruya filmin değiştiremeyeceği ve fakat değişmesi yönünde etkide bulunabileceği şeklinde yanıtlar verdiler. Wim Wenders, kendisinin dünyayı değiştirmek gibi bir iddiası olmadığını, fakat filmleri ile yer yer bu iddiada olan insanların öykülerini de anlattığını; filmcinin/fotoğrafçının (kendisi aynı zamanda bir foto sanatçısı) zamanın tanıkları olarak, kendi araçları, kendi sinema-fotoğraf dilleri ile konuşarak seyirci ile ilişki kurduğunu, etkileyebileceğini söyledi. Tuttle burada devreye girerek "Sinemanın, genelde sanatın dünyayı değiştirip değiştirmeyeceği tartışması sürer gider. Sonuçta eğer değişecekse, sinema değil, insanlar değiştirir dünyayı. Ama sinemanın tek tek kişilerin hayatında değişikliklere yol açabileceği, tek tek kişileri değiştirebileceği benim için açıktır. Ben bunun canlı kanıtıyım. Filmlerde, çok değişik film sanatçısının kendi bakış açıları ile dünyayı nasıl gördüklerini izliyorum. Aynı ya da benzer olayların değişik bakış açıları ile nasıl göründüklerini izliyor, kendi bakış açımı sorguluyorum. Her iyi filmde yeni şeyler öğreniyorum. Bu sayede bazen görüşlerim değişiyor. Ben değişiyorum. Sinemayı bu yüzden seviyorum." devamında, sonradan gelecek tartışmaları öngörür gibi, "Berlinale'de bırakalım filmler kendi diliyle konuşsun, biz de öncelikle filmler üzerine konuşalım." dedi.

Jüri/Wim Wenders Gazze'de soykırım konusunda açık tavır takınmıyor

Bunun hemen arkasından bir gazeteci, sinemacıların "siyasi sorumluluğu olduğu, siyasi konularda onların açık tavır takınmasının gerekli olduğu" hatırlatması ertesinde Berlinale'nin İran'daki ve Ukrayna'daki insanlarla dayanışmasını açıkladığı tavırlar olduğunu, fakat Filistinliler ile bir dayanışma açıklaması yapmadığını

eleştirdi. Jüri'ye, en başta da Wim Wenders'e, Berlinale'nin ana sponsoru olan Alman hükümetinin Gazze'de süren soykırımı desteklemesi konusunda ne düşündüklerini sordu. Wim Wenders ve Jüri üyelerinden Filistin, Gazze ve Alman hükümetinin Gazze siyaseti hakkında açık tavır isteniyordu.

Bu soruya önce Polonyalı jüri üyesi Ewa Puszczyńska cevap verdi: *"Biz sinemacıyız. Filmlerimizle konuşuruz. Filmlerimizde tabii ki görüş açımız yansır. Tabii ki siyasi görüşümüz filmlerde dile gelir. Ama bizden her güncel, evet, önemli konularda açıklama yapmamız beklenmemeli, filmlerimiz üzerine konuşulmalıdır. Sorumluluğumuz yaptığımız filmlerdeki tavırlarımızla ilgilidir. Sorduğunuz soru iki kelimeyle cevaplandırılamayacak kadar karmaşık bir konuyla ilgilidir. Bu konuda herkesin bir kişisel görüşü vardır. Bizden jüri olarak, jüri adına cevap istemek hakkaniyetli değildir."* Sonra Wim Wenders'in skandalize edilen tavrı geldi. *"Ben benden önce söylenenlere katılıyorum. Biz sinemacıyız. Sinemanın dili politikanın dilinden ayrıdır. Ben politikacı ve aktivist değilim. Berlinale Jürisi siyaset alanına girmemelidir. Sinemacılar politikadan uzak durmalıdır. Onlar siyaset karşısında bir alternatiftir. Biz insanlar için çalışırız, politikacılar için değil."*

Wim Wenders'in "politikadan uzak tutmalıyız " sözleri ve jüri tanıtım toplantısında Gazze'deki soykırıma karşı açık tavır takınmaması, ondan ve genelde Berlinale yönetiminden bu yönde bir tavır bekleyenler açısından bir hayal kırıklığı idi ve tepki ile karşılandı. Benim açımdan Wim Wenders'in tavrı hiç şaşırtıcı değildi. Onun günlük politik konularda açık tavır takınmama, yaptığı filmlerle konuşma tavrı yeni değil. Aslında "politikadan uzak durmalıyız" sözleri, yaptığı filmlerin tabii ki aynı zamanda politik olduğunun da bilincinde olan Wim Wenders için, açık politik ajitasyondan uzak durma, politik tavrı slogana indirgememe yönünde okunabilecek olan da bir açıklama idi. Berlinale'nin ana sponsorunu ikiyüzlü ve soykırım destekçisi olarak mahkûm etmek de doğru idi, ama bu herhâlde Jüri'nin işi değildi.

Arundhati Roy Berlinale'ye gelmiyor

Wim Wenders'in, Berlinale yönetimi tarafından da sahip çıkılan bu tavrı Berlinale'ye çağrılı olan Hindistan'lı ünlü yazar, çevre ve kadın ve insan hakları aktivisti Arundhati Roy'un tepkisi ile karşılaştı. 76. Berlinale programında Berlinale Clasics bölümünde "In Which Annie Gives ItThose Ones" (1989) filmi de yer alıyordu. Arundhati Roy bu filmin senaristi idi

Arundhati Roy

ve filmde taşıyıcı bir rolü vardı. Gösterim öncesi ve sonrası yapılacak söyleşilere de katılması öngörülmüştü. Festival yönetiminin özel davetlisi idi. Festival'in açılış filminin gösteriminin hemen öncesinde Arundhati Roy, bir yazılı açıklama ile Berlinale'ye katılmaktan vaz geçtiğini açıkladı. Arundhati Roy açıklamasında şöyle diyordu:

"Büyük bir üzüntüyle Berlinale'ye katılmayacağımı bildiriyorum."

Gerekçe olarak, kendilerinden Gazze Savaşı konusunda tavır istendiğinde "jüri üyelerinin takındığı inanılmaz tavırları" gösteriyor ve şöyle diyordu:

"Sanatın politik olmaması gerektiğini duymak benim için şok edici. Bununla insanlığa karşı işlenen bir cürüm hakkında tartışma engelleniyor. Ve bu tam da cürmün gözümüzün önünde ve gerçek zamanda olduğu, bütün sanatçı, yazar sinemacıların bunu durdurmak için ellerinden gelen her şeyi yapmaları gerektiği bir durumda yapılıyor."

Böylece Berlinale 76. daha başlamadan, tartışması başladı.

Festival yönetimi adına Arundhati Roy'un Berlinale'ye gelmeyeceğini bildirmesi hakkında yapılan açıklamada, Roy'un gerekçeleri hakkında da Jüri'nin tavrı hakkında da bir tavır takınılmadı. Bir cümlelik açıklamada şöyle dendi:

"Biz Arundhati Roy'u "hoş geldin"le karşılayamacağımız için üzgünüz, çünkü onun festivalde olması festival tartışmalarına zenginlik katacaktı."

Bence, Arundhati Roy'un festivale katılması ve görüşlerini festivalde savunarak gündemde tutması daha yararlı olurdu. Boykot tavrı üzerine ilk gün biraz konuşuldu festivalde. Sonrasında, aslında ödül gecesine kadar unutuldu. Daha doğrusu medyada ve bazı basın toplantıları dışında Berlinale cemaatinde unutuldu. Kimi basın toplantılarında sanatçılara siyasi konularda sorular sorulduğunda, ya da bazılarında soru gelmeden Gazze'de yürüyen soykırım konusunda tavır takınanlar oldu. Tavır takınanlar sanatçılar içinde Gazze'de yürüyen savaş konusunda İsrail'in soykırımcı politikasını haklı gösteren bir pozisyonu savunan olmadı.

Basın toplantılarında yer yer siyasi gelişmeler konusunda tavır takınması istenen sanatçılardan bu sorulara iğneleyici tepkiler de geldi. Örneğin, Berlinale 76'da Berlinale Special bölümü programında yer alan "The Weight" filminin gösterimi sonrasındaki basın toplantısında Ethan Hawke'a yöneltilen

"ABD'deki siyasi gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna onun takındığı tavır. Oldukça yorgun görünen Hawke şöyle dedi: *"Bir siyasi konuda yetkin bir cevap istiyorsanız, o zaman o soruyu jetlagten muzdarip, üstüne üstlük yorgun ve sarhoş bir oyuncuya sormayacaksınız. Ama derdiniz kendi görüşünüzü teyit ettirmekse okay. Biz hepimiz ABD'deki gelişmelerden hoşnut değiliz. Hepimiz faşizme karşıyız. Değil mi arkadaşlar?.. Şimdi film üzerine sorulara geçebiliriz."*

Ve Ödül Gecesi

Berlinale'nin en merak edilen ve medyada en fazla konuşulan etkinliği ödüllerin açıklandığı kapanış galasıdır. Berlinale'nin bu son gecesinde, Berlinale'nin çeşitli bölümlerinde gösterilen filmler içinde hangilerinin ödül kazandığı açıklanır. Son yıllarda Oscar törenlerine öykünen bu törenler bir türlü taşralılıktan kurtulamıyor. Taklit çabası sırıtıyor, bazen komik kaçıyor. Yine de bu törensel etkinlik ödül kazanan sanatçılara, eğer istiyorlarsa, "mesaj"larını araya sıkıştırmak için bir 'Büyük Sahne' sunuyor. Büyük Sahne dediğimde, bu sahnenin gerçek büyüklüğü konusunda bir fikir edinmek için, Berlinale Kapanış Galası'nın Almanya'da hiçbir devlet ve özel TV kanalında canlı olarak yayınlanmadığının bilinmesi gerekir. Bu gala Berlinale'nin kendi internet sayfasında canlı olarak yayınlanır. Yani sahnenin büyüklüğü, canlı izlenme açısından, Berlinale meraklıları ile sınırlıdır. Sonrası, eğer bir "skandal" varsa, onun üzerine haber ve yorumlardır.

Bundan iki yıl önce, 74. Berlinale Galası'nda, Batı Şeria'da siyonist yerleşimcilerin Filistinlileri nasıl topraksızlaştırdıklarını, onların vatanını nasıl işgal ettiklerini belgeleyen ve ödül kazanan "No Other Land"ı çeken Yuval Adam ve Basel Adra "Büyük Sahne"yi siyonist işgali teşhir ve Filistin'e özgürlük talebini dile getirmek için kullanmıştı. Gala'da bulunanların büyük çoğunluğu, bu arada salonda bulunan Kültür ve Medya'dan sorumlu Devlet Bakanı Claudia Roth (Yeşiller Partisi) coşkuyla alkışlamıştı bu tavrı ve filmi. İsrail'e yönelik her türlü eleştiriyi Yahudi düşmanlığı olarak değerlendiren ve aslında yasaklamak isteyen Alman burjuvazisi ve onun hükümeti için bu kabul edilecek bir durum değildi. Yuval Adam ve Basel Adra yanında bu "skandal"a "göz yuman" Berlinale' yönetimi ve Claudia Roth da medyada linç edildi. Devletin finansal desteğinde düzenlenen Festival'e bu desteğin kesilmesi açıktan tartışılmaya başlandı. Claudia Roth, topu bir yandan Festival yönetimine atarak, ("Berlinale tabii ki anti-semit propaganda yeri değildir. Berlinale'de yaşananları yönetimle konuşacağım.") diğer yandan alkışının konuşmanın tümüne olmadığını açıklayarak, ("Ben Yuval'ın konuşmasının sonunda yer alan silahların derhâl susturulması ve barış çağrısını alkışladım.") kendini kurtardı! Chatrian/Riesenbeck yönetiminin işine son verileceği zaten belli idi!

75. Berlinale'de, bir yıl önce yaşanan anti-semitizm suçlama ve tartışmalarının etkisi görüldü.

Gazze'deki savaş ve Filistin konusunda 75. Berlinale'de iki film vardı. "Holding Liat" "A letter to David", Hamas'ın saldırısını saldırıya uğrayan Kibbutz sakinlerinin, Hamas'ın esir aldığı rehinlerin yakınlarının gözünden anlatan iyi iki belgeseldi.

75. Berlinale'de Büyük Sahne'yi "Filistin'e Özgürlük" çağrısı için kullanan bir sanatçı olmadı.

Bu yönde çağrılar, Filistin halkına yönelik soykırımı kınayan tavırlar Berlinale kapısının dışında kaldı.

Bu konuda 76. Berlinale henüz başlamadan gündeme gelen tartışmaların Gala'ya yansıyıp yansımayacağı, ya da yansırsa nasılı merak konusuydu.

76. Berlinale'de Filistin üzerine filmler

76. Berlinale'de Filistin / Gazze'yi konu alan üç film vardı.

Forum bölümünde gösterilen İsrailli kadın sinemacının "Effondrement" (Yıkım) 'i. Bu Hamas'ın 7 Ekim saldırısında yakılan, yıkılan Kibbutz'a, 'evine' geri dönen Kibbutz sakini bir Yahudi kadının öyküsünü anlatan bir belgesel.

Perspektifler bölümünde ise iki uzun metraj sinema filmi gösterildi.

Abdallah Alkhatib'in "Chronicles from the Siege"i ("Kuşatma Altından Günlükler"); ve Assaf Machnes'in "Anu Le'an?"ı (Where To?) (Nereye?).

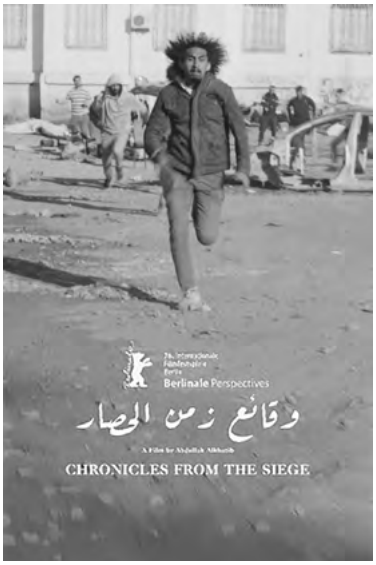

Abdallah Alkhatib 1989'da Suriye'de Yarmuk mülteci kampında doğmuş, mülteci kampında büyümüş, 2019'dan bu yana Almanya'da yaşayan Filistinli bir sinemacı, bir göçmen ve insan hakları savunucusu, bir dizi sivil toplum örgütünde çalışan bir aktivist. 2021'de çektiği ve göçmen kampında "kuşatma altında" hayatı belgeleyen "Little Palestine, Diary of a Siege" adlı belgesel birçok ülkede ve festivalde gösterildi.

76. Berlinale'de gösterilen "Kuşatma Altından Günlükler"

senaryosunu yazdığı ve yönettiği ilk uzun metraj sinema filmi. Film Ortadoğu'da hangi ülkede olduğu bildirilmeyen bir mülteci kampında beş ana karakter üzerinden günlük hayatı, insanlar arasındaki ilişkileri, kuşatma altında olmanın insanlar için ne anlama geldiğini irdeliyor. 2021'deki belgesel filmin, çok iyi bir senaryo ve kurgu ile bir sinema filmine dönüştürülmüş hâli âdeta. Bu film ile çok daha fazla seyirciye ulaşmak mümkün.

Assaf Machnes kendisini, kendi internet sayfasında "Berlin'de ve Tel Aviv'de oturur" şeklinde tanımlayan bir Yahudi sanatçı. "Nereye" onun da ilk uzun metraj sinema filmi.

Film Berlin'de yaşayan, hayat tarzları birbirinden bütünüyle farklı bir Filistinli ile, bir İsrailli kişinin iki yıl boyunca bir taksi de kesişen hayatlarının öyküsünü anlatıyor.

Filistinli Hassan 55 yaşında bir Uber şoförü. Genelde gece çalışıyor. Ve partilere giden ve partilerden dönen genç insanları taşıyor. Onlarca yıldır Berlin'de yaşamasına rağmen evinde hâlâ gelenek ve göreneklerine bağlı bir Filistinli. "Almanya"lı kızlarını Filistinli yapmaya çalışan, nereye ait olduğunu bilemeyen bir gurbetçi. Yakılıp yıkılan vatanına aslında ulaşılmaz bir hasret duyan bir insan. Almanya'da, Alman gençlere hizmet sunan, onları tanımaya çalışan, evde kızları ile onların "almanlaşmaması" için, aslında baştan kaybedilmiş mücadele veren bir baba.

İsrail'den kısa süre önce Almanya'ya, Berlin'e göç etmiş 25 yaşındaki Amir, Hassan'ın karşıt modeli. Ülkesinden, ailesinin, çevresinin, ülkesinin beklentilerinden, en başta da egemen militarizmden, askerlik övgü ve öykülerinden kaçan, özgürlüğünü, cinsel kimliğini arayan bağımsız, bağlantısız bir genç insan. Berlin ve öncelikle de Berlin'in parti mekânları bu arayışın merkezi. Partilere ve partilerden taşınırken kesişiyor hayatları. Başlangıçta hiçbir ortak noktaları yokmuş gibi görünüyor. İki yıllık bir dönem içinde onlarca kez karşılaşıyorlar. Seyahatler aynı zamanda gelişen sohbetlerin ve birbirini tanımanın aracı oluyor.

Oyuncuları, senaryosu çok iyi, düşündürücü, diyaloga, empatiye çağrı yapan bir film "Nereye". Bu Nereye yalnızca şoförün müşteriye adres sorusu değil aslında! Bütün dünyada "nereye" sorusu. İnsanlığa mı, barbarlığa mı! Sesini yükseltmeden, sakin, sinema sanatının araçları ile sorulan bir soru.

Büyük Sahnede Filistin

76. Berlinale'de sunuculuğu hem açılış hem kapanışta Lüksemburglu sinema artisti ve TV moderatörü Désirée Nosbusch yaptı. Ödül dağıtımı yapılan Kapanış Gala Gecesinde önce her zaman olduğu gibi Enternasyonal Kısa Film Jürisi; Perspektifler Jürisi ve Berlinale Belgesel Film Jürisi tarafından verilen ödüller dağıtıldı.

Perspektifler Jürisi'nin verdiği ödüllere gelene kadar her şey süt liman gidiyor, ödül alan sanatçılar sahneye çıkıp ödüllerini alıp, bilinen klişe, kes yapıştır teşekkür konuşmalarını yapıp : "... Ay gerçekten beklemiyordum. Benim için büyük sevinç ve onur... Jüriye, Festival yönetimine ve tabii ekibime... buraya isimler..., ...bazen anne, baba çocuklara filan... binlerce teşekkür.", birbirlerini, moderatörü ve bazen jüri üyelerini şap şup öpüp sahneden ayrılıyorlardı.

Perspektifler Jürisi'nin verdiği, 50 bin avro para ödüllü "En iyi ilk film" ödülünün ismi açıklanıp, sanatçılar sahneye davet edildiğinde salonda bir hareketlenme başladı. Ödül alan film, ismi verilmese de bir Filistinli mülteci kampını ve görünmez siyonist kuşatmanın tahribatını Gazze'yi, Batı Şeria'yı, komşu ülkelere sığınmak zorunda bırakılan Filistin Arap halkının öyküsünü ve onların somutunda tüm dünyada göçmek zorunda bırakılan insanların öyküsünü anlatan bir filmdi: "Chronicles from the Siege".

Yönetmen Abdallah Alkhatib, yanında ekibinden birkaç arkadaşıyla omuzlarında kefiye ile elinde Filistin bayrağı ile çıktı "Büyük Sahne"ye. Bu sahneye

ÖDÜL LİSTESİ

En iyi Film için Altın Ayı Ödülü:
Gelbe Briefe
(Yellow Letters) (Sarı Zarflar)
Yönetmen: İlker Çatak,
Yapımcı: Ingo Fliess

Büyük Jüri Gümüş Ayı ödülü:
Kurtuluş (Salvation)
Yönetmen: Emin Alper

Jüri Ödülü Gümüş Ayı:
Queen at Sea
(Deniz Kıyısında Kraliçe)
Yönetmen: Lance Hammer

Eni İyi Yönetmen için Gümüş Ayı Ödülü:
Grant Gee
"Everybody Digs Bill Evans"
(Herkes Bill Evans'ı Beğenir)
filmi için.

En İyi Başoyuncu performansı için Gümüş Ayı:
Sandra Hüller
Markus Schleinzer'in
"Rose" filmindeki rolü için

En İyi Yardımcı Oyuncu performansı için Gümüş Ayı:
Anna Calder-Marshall &
Tom Courtenay
Lance Hammer'in Queen at Sea
filmindeki performansları için.

En İyi Senaryo için Gümüş Ayı:
Geneviève Dulude-de Celles
Geneviève Dulude-de Celles'in
yönetmenliğini de yaptığı "Nina
Roza" filminin senaryosu için.

Olağanüstü Sanatsal Katkı için Gümüş Ayı:
Anna Fitch &Banker White
Kendilerinin "Yo (Love is
a Rebellious Bird)"
(Aşk isyancı bir kuştur) filmi için.

Yönetmen Abdallah Alkhatib (solda) ve Taqiyeddine Issaad, Berlinale ödül töreninde.

çıkışın kendisi herkesi tavır takınmaya zorlayan bir edimdi. Bu kadarla kalmadı. Alkhatib ödülünü aldıktan sonra yaptığı konuşmada siyonist kuşatması altında yaşamak zorunda bırakılan Filistinli göçmenlere, Gazze'de soykırıma direnen Filistin halkına teşekkür etti. *"İsrail Gazze'de herkesin gözü önünde soykırım yapıyor. Federal Almanya hükümeti de İsrail'i destekliyor, Gazze'de soykırıma destek veriyor. Filistin bir gün mutlaka özgür olacak. Ve Filistin halkı kendine destek verenleri de karşı olanları da hiç unutmayacak. Yaşasın özgür Filistin, şimdi ve sonsuza dek!"* sözleri ile bitirdi konuşmasını ve sahneyi Filistin bayrağını sallayarak terk etti. Salondan alkışlar ve tek tük fakat gürültülü Yuh sesleri yükseldi. Az sayıda kişi, başta hükümeti temsilen Galaya katılmış olan Çevre bakanı Sosyal Demokrat Partili! Carsten Schneider homurdanarak, yer yer bağırıp çağırarak salonu terk ettiler. Moderatör ne yapacağını bilemez hâle düştü. Salondan gelen protestoları "sesinizi duyduk, duyuyoruz" diyerek sakinleştirmeye çalıştı. Ve arkadan gelen ödülün duyurusuna geçti. Ok yaydan çıkmış, Gazze'de soykırım Büyük Sahne'ye taşınmıştı. Moderatör Alman hükümetinin haklı bir biçimde soykırım ortaklığı ile suçlanmasına söz etmemişti. Sıra yavaş yavaş Enternasyonal Jüri'nin verdiği ödüllere geliyordu. Burada geleneksel olarak Büyük Jüri ve Berlinale yöneticisi sahne alacak, ödülleri dağıtacaktı. Bu konuda daha önce Berlinale'yi günlük siyasetin arenasına çevirmeyelim tavrı takınmış olan Enternasyonal Jüri Başkanının söyleyecek bir sözü olacak mıydı? Ve Berlinale'nin çok sesliliğini öven Berlinale yöneticisi Tricia Tuttle'nin tavrı ne olacaktı?

Yarışma Filmleri için Enternasyonal Jüri Ödülleri

Gala'nın son bölümünde Enternasyonal Jüri üyeleri ve Tricia Tuttle ödülleri vermek üzere Büyük Sahneye çıktılar. Önce Jüri adına Jüri Başkanı Wim Wenders konuştu. Konuşmasında daha önce Büyük Sahnede ve salonda olanlar sanki hiç olmamış gibi davrandı. Jüri'nin nasıl zorlu, zevkli ve sonuçta uyumlu bir çalışma yürüttüğünü, bu yılki Berlinale'de çok yetenekli sanatçılardan çok değerli eserler izlediklerini ve bunlar içinde kendilerine göre en iyi olanları, bazen uzun ve fakat empati ile yürütülen tartışmalar ertesinde oybirliği ile seçtiklerini anlattı. Sinema dili/politika dili arasında yaptığı ayrımı tekrarladı. Ek olarak şunları söyledi: *"Evet, dünyadaki gelişmeler iç açıcı değil. Değiştirmek gerek. Hepimiz istiyoruz bunu. Bu konuda sinema ve sinemacıların yapacağı şeyler var tabii. Onlar bunu aktivistlerin ve politikacılar dili ile değil, sinemanın daha kucaklayıcı dili ile yapmaya çalışıyor."*

Bu konuşmadan sonra Enternasyonal Jüri'nin Yarışma Filmleri için verdiği büyük ödüller tek tek açıklandı.

Ödül alanların her biri sahneye çıktı, ödülünü aldı, konuşmasını yaptı. Yapılan konuşmalarda bana göre en duygusal ve en esprili, en orijinal olanı 79 yaşındaki Anna Calder-Marshall ve 89 yaşındaki Tom Courtenay ikilisinin konuşması idi.

Berlin'deki tüm kadrosunu birlikte Büyük Sahneye taşıyan, sevincini herkesle paylaşan İlker Çatak'ın alçak gönüllü, başarıyı herkesle paylaşan konuşması ve ekibin coşkulu ama ölçülü sevinci de benim çok hoşuma gitti.

"En siyasi konuşma"yı yapan Emin Alper oldu. Gazze'deki soykırımdan, femiside, Rojava'daki mücadeleden, Gezi tutuklularına mümkün olan en geniş yelpazede baskıya uğrayan kimseyi "yalnız bırakmamak" kaygısı içinde bir ajitasyon konuşması idi yaptığı. Bence gereksiz, zorlama bir konuşma idi. Gazze'deki soykırıma uğrayan halkı, İmamoğlu ile aynı kefede ele almak gerçekten zorlama. Emin Alper'in sinemasının dili ile konuşması –ki bu dili gerçekten evrensel ve iyi- bence daha iyi olur.

Ben bu yıl Enternasyonal Jüri'nin seçiminden hoşnutum. Bir farkla: Bence bu yılki Berlinale'nin en iyi filmi Grant Gee'nin "Everybody Digs Bill Evans" idi.

Kapanış

Ödüller sahiplerini bulduktan sonra, 76. Berlinale Tricia Tuttle'ın kısa bir değerlendirme ve teşekkür konuşması ile kapandı.

Tuttle konuşmasında Gazze konusundaki tartışmalar hakkında doğrudan bir tavır takınmadı. Fakat söyledikleri, Berlinale'de Gazze/Filistin/İsrail konusunda Almanya'da egemen siyasetle çelişen şeyler söylenmesine izin verilmemeli görüşünde olanları kızdıracak cinstendi. Tuttle konuşmasında özetle şunları söyledi:

Sinema, içinde her birinin kendi özgün düşüncesine uygun eserlerin yaratılmasında yer aldığı sanatçıların büyük ailesidir. Bu büyük ailenin her ferdi kendi düşüncesini savunmakta özgürdür. Bu görüşler birbirine ters görüşler de olabilir. Berlinale, her sanatçının, her sinemacının kendi görüşünü savunabileceği bir güvenlikli alandır.

Biz bugün kontrolden çıkmış bir dünyada yaşıyoruz. Böyle bir dünyaya tarafsız kalamaz, kalmaz sinema. Sinema hep yoğun siyasi bir alan olagelmiştir.

Sinemanın özelliği onun kendi empatik, ayrımcı, olayların ve şeylerin karmaşıklığını dikkate alan diliyle konuşmasıdır.

Bu dil aktivistlerin dilinden ayrıdır. Aktivistler dünyayı değiştirmekte kendi dilleri ile konuşur. Sinemacılar kendi dilleri ile. Aslında amaçta birlik olanların, birbirlerine karşı değil, birlikte mücadele etmesi gerekir.

Sinema dilinin üstünlüğü, bu dille daha fazla insana ulaşma imkânının olmasıdır.

Tuttle konuşmasını teşekkürlerle bitirdi:

"76. Berlinale sinema ailesinin buluştuğu büyük bir şölendi.

Bu şölenin gerçekleştirilmesi için katkıda bulunan bütün sponsorlara teşekkür ediyorum. Bu şölenin hazırlanmasında yer alan herkese; katılan her biri bir başka değer olan bütün sanatçılara; bu şöleni duyuran, gösteren, hakkında yazan, çizen bütün medya mensuplarına teşekkür ediyorum. Ve her şeyden önce de bu şölene katılan bütün seyircilere, bütün sinemaseverlere teşekkür ediyorum. Siz olmasanız, biz de olmazdık...Teşekkürler."

Hükümetin Tuttle'ı görevden alma girişimi

Tuttle'dan "Biz Berlinale yönetimi olarak, kurum olarak, Berlinale'nin "Filistin'e özgürlük" çağrısı yapma alanı olarak kullanılmasına karşıyız. Bunu mahkûm ediyoruz." vb. bir açıklama bekleyen hükümet Tuttle'ın bu tavrı takınmamış olmasına bayağı içerledi.

Berlinale Almanya'nın dünya çapındaki en önemli kültür etkinliklerinden biri. Ve Berlinale Yönetimi, kâğıt üzerinde hükümet kontrolünde olmayan, bir "Seçici Kurul" tarafından atanan" bağımsız" bir kurum. Fakat festivalin ana sponsoru devletin/hükümetin kültür işlerinden sorumlu bakanlığı.

Berlinale var olan bütün büyük film festivalleri içinde en fazla seyircisi olan festival. Her Berlinale'de 250.000- 300.000 arası bilet satılıyor. Bu festival bütçesi içinde küçük bir pay. Özel sponsorlar da var. Fakat devlet yardımı olmaksızın Berlinale'nin şimdiye kadarki boyutlarda yapılması imkânsız. 'Parayı veren düdüğü çalar'a uygun olarak, festival yöneticiliğine kimi getirileceği gibi kararlar esasta Kültür Bakanlığı'nda alınıp, "seçici kurulda" onaylanıyor.

Berlinale'nin kapanışının hemen ertesinde, devlet siyasetinin savunucusu ana akım medyasında Berlinale yönetimi sorgulanmaya, linç edilmeye başlandı: Nasıl olur da Berlinale sahnesi "anti-semit propaganda"ya açılır, buna izin verilirdi. Nasıl olur da bunun —mesela kazara olduğu yerde— yöneticiler hemen çıkıp müdahale etmezdi. "Festivali bizim paramızla finanse eden hükümet derhâl bu gidişe dur demeli" idi.

Festivalin bitişinin üzerinden dört gün geçtikten sonra, Almanya'da hâlâ 1 milyona yakın satış sayısı ile en çok satılan gazetesi olan Bild/BZ'da, Kültür Bakanlığı'nda Tricia Tuttle'ın görevden alınmasının tartışıldığı, ertesi gün Berlinale yönetimi ile Kültür Bakanlığı arasında yapılacak görüşmede bunun tebliğ edileceği haberi patlatıldı.

Bu haber duyulur duyulmaz sinema ve sanat dünyasından itirazlar yükseldi.

Bir gün içinde başta Cannes ve Venedik festivali yönetimleri olmak üzere, düzinelerce film festivali yönetimleri Berlinale yönetimi ile dayanışmalarını açıkladılar. Hükümetin böyle bir karar almasını sanat /fikir özgürlüğüne ve kendilerine de saldırı olarak kavrayacaklarını açıkladılar.

Bir gün içinde, birçok ülkeden 674 ünlü sinemacı Tuttle'ın olası görevden alınmasını fikir/sanat özgürlüğüne karşı saldırı olarak gördüklerini, bunu protesto ettiklerini beyan eden "Berlinale'nin geleceği hakkında" başlıklı bir ortak açıklamayı imzaladılar. Bir gün ertesinde, toplantının yapılacağı gün imzacı sayısı 1800'e yükselmişti. Berlinale 76'nın Altın Ayı Ödüllüsü filminin yönetmeni İlker Çatak böyle bir kararın alınması hâlinde, Berlinale'ye bundan böyle yapacağı hiçbir filmi göndermeyeceğini açıkladı. Bu yönde başka sinemacılardan da açıklamalar gelmeye başladı.

Görünen oydu ki, Bild/BZ'daki açıklama Tuttle'a karşı kampanyanın zirvesi olarak kurgulanmıştı. Fakat bakanlık ve medya koridorlarında yapılan plan, sinema dünyasına uymamış, haber herhâlde öngörülmeyen bir itiraz ve dayanışma dalgasını tetiklemişti.

Bu genişlikteki itiraz, Kültür Bakanı partisiz, ama Başbakan Merz'in kankası Wolfram Weimer'i, Tuttle'ı azletme, yerine kendilerine uygun yeni bir yönetici atama planından geri atma-

ya zorladı. Haberin yayınlandığı günün ertesi yapılan toplantıdan, toplantının bir hafta sonraya ertelendiği kararı çıktı.

Bir hafta sonrasında yapılan toplantıdan sonra, Tuttle'in kültür bakanlığının ana sponsorluğa devam edeceği Berlinale'nin yöneticisi olarak görevine devam edeceği açıklandı.

Ek olarak "Festivali güçlendirmek için tavsiyelerde bulunulduğu; "bir danışma forumu"nun kurulacağı ve Berlinale'nin de bağlı olduğu "Federasyonun (Merkezi Hükümetin) Kültür Etkinlikleri, Berlin, Sınırlı Sorumlu Anonim Şirketi"nin bütün kurumları için geçerli olacak bir "Davranış Kodu" hazırlanacağı duyuruldu.

Tricia Tuttle toplantıdan sonra yaptığı açıklamada kendisinin ve Berlinale yönetiminin festivalin bağımsızlığını koruma ve güçlendirme için kararlı olduğunu, kendisinin görevde kalmasında gösterilen dayanışmanın belirleyici olduğunu, bu dayanışma olmasa idi, kendisinin bugün görevden alınmış olacağını söyledi.

Yapılan "tavsiyelerden" korkmadığını açıkladı. *"Biz bağımsız bir kurumuz. Biz yapılan ve yapılacak tavsiyelerin her birini değerlendirir, kendi kararımızı alırız. Yapılan tavsiyelerin nasıl uygulanacağı konusunda karar verici olan biziz."* dedi.

Sözü edilen, bütün kurumlar için hazırlanacağı söylenen "Davranış Kodu" konusunda da şu tavrı takındı.

"Biz Alman Anayasası ve yasalarına uyarız, uyuyoruz. Buna çok dikkat ediyoruz. Bizim için Kod'un temeli bunlardır. Bağlayıcı olan bunlardır. Yasalara, anayasaya uymayan bir Berlinale olmaz."

Bütün bu gelişmeler, Almanya'da fikir/sanat/görüşünü özgürce açıklama özgürlüğünün sınırlarının giderek hızla daraltıldığını, egemen görüşün savunulan tek görüş olmasının istendiğini, bu alanda iç faşistleşmenin bizzat hükümet politikaları üzerinden ilerlediğini gösteriyor. Fakat aynı zamanda bu gelişmeye karşı da örneğin Berlinale somutunda görüldüğü gibi, güçlü bir direnişin hâlâ var olduğunu gösteriyor. Umut bu direnişin güçlenerek sürdürülmesinde, faşizmin gelişmesine karşı, kültür alanında da, mücadelenin ortaklaştırılması ve devrimcileştirilmesinde!

Komik algı operasyonları / Berlinale'de kim kazandı / Berlinale'ye kim "damga vurdu"?

76. Berlinale'de En İyi Film için verilen Büyük Ödül Altın Ayı'yı "Gelbe Briefe" (Sarı Mektuplar) aldı. Filmin Almanca özgün adının Türkçe çevirisi "Sarı Mektuplar" olmasına rağmen nedense Türkçe ismi "Sarı Zarflar"; ya da tersi, filmin özgün adı belki Türkçe, Almancası yanlış. Hangisi olduğunu bilmiyoruz.

Filmin senaryo yazarı ve yönetmeni Berlin'de yaşayan, üçüncü kuşaktan Türkiye kökenli bir genç yönetmen: İlker Çatak. Almanya'da yaptı şimdiye kadarki filmlerini. Bir önceki filmi "Lehrerzimmer" (2023) ve şimdiye kadar yaptığı filmlerinin büyük çoğunluğunun mekânı ve öyküleri Almanya'dan. Filmlerinde konuşulan esas dil Almanca. İlker Çatak aslında Alman toplumuna iyi entegre olmuş bir göçmen. Aslında telefonla ev aradığında ismini söylediğinde, karşısındaki eğer sinemasever bir Öz-Alman değilse "Kusura bakmayın, ev kiralandı" cevabını alması muhtemel biri. Ya da "Alman olmayan" görünüşü ile metroda, sokakta Alman ırkçıları tarafından istenmeyen "yabancı" olarak tanımlanıp saldırıya da uğraması da muhtemel bir Alman. Başarılı olduğunda ama "Alman sinemacısı" olarak sahip çıkılması, onun kişisel başarısının "Almanya'nın başarısı" ilan edilmesi bugünün Almanya'sının normali. Nitekim Almanya'daki tüm medya "Sarı Mektuplar"ın Berlinale'de kazanmasını, büyük ödülü almasını "Alman Sinemasının Zaferi" olarak kutladı. Anlatıya göre, "Alman sineması 22 yıl sonra yeniden Berlinale'de gücünü göstermiş"ti.

22 yıl önce "Alman sinemasının Berlinale'deki ilk zaferi"nin mimarı da bir başka Türkiyeli göçmen ailesi çocuğu Fatih Akın'dı. "Duvara Karşı"nın oyuncularının büyük çoğunluğu Türkiye kökenli göçmenlerdi. Fatih Akın ve ekibinin kişisel başarısı, "Almanya"nın zaferi olmuştu.

"Sarı Mektuplar"ın öyküsü -en azından görünürde- Türkiye'li. Bir orta sınıf, aydın, sanatçı Türk ailesi öykünün merkezinde duruyor. Oyuncuların kahir çoğunluğu Türkiyeli. Filmin baskın dili Türkçe. Filmin yapımcıları ise Almanya/Fransa ve Türkiyeli. Fakat film "Alman filmi". Onun başarısı Alman filminin başarısı. Almanya'daki yaklaşım bu.

Türkiye'de ise "Sarı Mektuplar"ın ve onun yanında "Kurtu-

Yönetmen İlker Çatak Berlinale ödül töreninde ödülüyle.

luş"un da ödül alması, gazetelerde at nalı boyunda harflerle, TV programlarında ve sosyal medyada programlarla "Berlinale'ye Türk Damgası" biçiminde sunuldu ve kutlandı.

Türkiye'deki yaklaşım da şu: Eğer yurtdışında Türkiye kökenli bir kişi başarılı ise –orda Türk Kürt veya başka millet veya milliyet fark etmez. Çünkü Türkiyeli herkes Türk'tür- , onun başarısı Türkiye'nin, Türk'ün başarısıdır.

Bu her iki yaklaşım da birbirinin akrabası, milliyetçi yaklaşımlardır. Bir sanat eserinin örneğin bir sinema filminin milliyeti yoktur. Bir sanat eserinin başarısı onu yaratan insanın, insanların başarısıdır.

"Sarı Mektuplar" bir Alman ya da Türk filmi değil, bir İlker Çatak filmidir. Başarı Türkiye'nin veya Almanya'nın değil, Sarı Mektuplar'ı yapanların, onda emeği geçenlerin başarısıdır.

Devletler, hükümetler, politikacıların bir sanatçının, bir ekibin başarısını kendi başarı hanelerine yazmaya kalkmaları sahtekârlıktır.

76. BERLİNALE YARIŞMA BÖLÜMÜ ÖDÜLLÜ FİLMLER

EN İYİ FİLM İÇİN ALTIN AYI ÖDÜLÜ: GELBE BRIEFE

Gelbe Briefe
(Almanya/Fransa/Türkiye, 2026)
128 dak.
Sarı Mektuplar/Sarı Zarflar
Yönetmen: İlker Çatak
Senaryo: İlker Çatak, Ayda Meryem Çatak, Enis Köstepen
Oyuncular ve rolleri: Özgü Namal: Derya, Tansu Biçer: Aziz, Leyla Smyrna Cabas: Ezgi, İpek Bilgin: Güngör Hanım, Aydın Işık: Salih, Aziz Çapkurt: Baran, Şiir Eloğlu: Rektör, Yusuf Akgün: Fikret, Uygar Tamer: Kadriye, Jale Arıkan: Kübra, Seda Türkmen: Sema, Emre Bakar: Ismail Karacabaş, Elit İşcan: Cemre, Sultan Ulutaş Alopé: Rojda, Emine Meyrem: Gülin, İpek Seyalıoğlu: Zeynep, vd.
Berlin: Ankara,
Hamburg: İstanbul

Bu yıl Altın Ayı ödülünü alan Gelbe Briefe'de en sevdiğim şeyi baştan söyleyeyim. Türkiyeli bir orta sınıf, tipik, kendini "cahil Müslüman halk"tan üstün gören, ama onun adına konuşmaktan da çok hoşlanan "laik"çi aydın ailesinin, Türkiye'de yaşadıklarını konu alan öyküsü, mekân olarak Almanya'ya taşınıyor. Filmde iki büyük Alman kenti, hiçbir reji hilesi olmadan, mış gibi yapmadan, kendileri olarak iki büyük Türkiye kentini "oynuyor". Berlin: Ankara'yı, Hamburg İstanbul'u oynuyor. Dili Türkçe olan filmdeki oyuncular, Türkiyeli; diyaloglar ve öykü Türkiyeli, Hamburglular ve Berlinliler Türkiyeli. Berlin ve Hamburg "oyun"larında o kadar başarılılar ki, bir süre sonra onların aslında Ankara ve İstanbul olduğunu kabulleniyorsunuz. İlker Çatak, hangi gerekçeyle olursa olsun, yaptığı bu mekân tercihi ile çok iyi bir iş yapmış. Bu tercih bence filmi Berlinale'nin **en orijinal filmi** hâline getirdi.

Bu bağlamda film ertesinde yapılan basın toplantısında,

Türkiye medyasında da epey konuşulan bir soru/cevap anekdotu var. Bir basın mensubu filme ve Özgü Namal'ın performansına —basın toplantılarında genelde adetten olan— övgüler dizdikten sonra O'na, "Bu film Türkiye'de çekilse idi performansınız böyle olur muydu?" şeklinde bir soru sordu. Salondakiler bu sorunun anlaşılır dilde karşılığının ne olacağını düşünürken, Özgü Namal herkese yardımcı oldu. "Önce soruyu düzeltelim. Herhâlde bu film Türkiye'de çekilebilir mi, diye sormak istiyorsunuz. Evet çekilebilir. Çok daha sertleri de çekilebilir. Çekiliyor. Filmin Almanya'da çekilmiş olmasının nedeni, onun Türkiye'de çekilemez oluşu değil. Bu, Almanya'da mekânları çok daha iyi tanıyan İlker Çatak'ın sanatsal tercihi. İyi de oldu." Bu cevabı nedeniyle Özgü Namal Türkiye'de medyadan —öncelikle yerli/milli(!) medyadan— epey övgü aldı. Özgü Namal Alman gazetecinin Türkiye'yi şikâyet ettirmek için sorduğu sorudaki tuzağa düşmemiş, Türkiye'yi kötülememişti! Birileri Özgü Namal'ı "anlıyor", ama yanlış anlıyor. Özgü Namal aptalca bir soruyu, önce düzeltip, sonra akıllı bir cevap veriyor yalnızca. Onun derdi herhâlde Türkiye'yi övmek veya kötülemek değil. Mekân tercihinin nedenini açıklamak!

"Gelbe Briefe"de Çatak bugünün Türkiye'sinde bir orta sınıf, aydın-sanatçı çekirdek ailesinin yaşam zorluklarını, aslında çaresizliklerini anlatıyor.

Tufan ailesi Ankara'da yaşıyor. Derya, Devlet Tiyatrolarında çalışan ünlü bir kadın oyuncu. Eşi Aziz, tiyatronun, sanatın dünyayı değiştirebileceğine inanan bir yazar. Tiyatro oyunları, senaryolar yazıyor. Bir okulda da sanat dersleri veriyor. Özel bir lisenin son sınıfında okuyan ve belki yurtdışında pahalı bir yüksekokulda okumaya hazırlanan bir kızları var: Ezgi. Mutlu bir orta sınıf ailesi.

Konforlu hayatları Aziz'in yazdığı ve herhâlde hükümete eleştiri de içeren bir oyunun çok başarılı ilk gösteriminden sonra alt üst olmaya başlıyor. Eşinin yazdığı oyunda başrolü oynayan Derya, oyunun hemen ertesinde oyunu seyre gelen ve çok beğendiğini söyleyen bir bakanın birlikte fotoğraf çektirme isteğini ret ediyor. Bunun ardından, oyunun kaldırılacağı yerine herhâlde tam yerli ve milli olduğu düşünülen "Leyla ve Mecnun"un sahneleneceği bildiriliyor. Bu bildirim sahnesinde Derya ile birlikte bütün oyuncular itiraz ediyorlar. Derya bir adım ileri gidip, Devlet Tiyatrosu adına bildirim yapan yöneticiyi küçük düşürüyor.

Sokak, hak, hukuk arayışı gösterileri ile dolu. Aziz dersi sırasında, öğrencilerini sokağa çıkmaya, hayata katılmaya çağırıyor. Ve çarklar işlemeye başlıyor.

Önce Aziz, sonra Derya "Sarı Mektuplar"la, işlerinden uzaklaştırılıyor. Derya Sarı Mektubu'nu aldıktan sonra gittiği, girmesinin yasaklandığı, tiyatro binasında, kendisi ile birlikte dayatılan oyunu oynamayacaklarını söyleyen, ateşli bir tarzda itiraz eden arkadaşlarını, dayatılan "Leyla ve Mecnun"un provalarında görüyor!

Onlar hükümete karşı olan herkese yönelik baskı siyasetinden paylarını alıyor. Büyük bir "Sarı Mektup" kurbanları ailesinin fertleri hâline geliyorlar. Sarı Mektup kurbanları yan yana gelip birlikte mücadele kararları alıyorlar. Fakat iş ciddiye bindiğinde herkes birbirini suçlamaya başlıyor ve sonuçta herkes kendi başının çaresine bakıyor.

Ankara'da gelir kesildiğinde oturdukları konforlu evin kirasını, kızın okul parasını ödeme zorlukları çekmeye başlıyorlar. Yazarlığı para getirdiği yok. Evin/ailenin giderlerinin esas karşılayıcısı Derya, onun oyunculuğu. Ankara'da yeni bir iş bulması çok zor. İstanbul'a, Derya'nın annesinin evine göçüyorlar. Mutlu aile ekonomik zorlukların üstesinden gelemedikçe çelişmeler, çatışmalar artıyor. İstanbul'da yüz kişilik bir salonda devrimci oyunlar sunan ve borç batığı içinde ayakta kalmaya çalışan bir tiyatroda, Derya'nın oyunculuk yapması, Aziz'in yazacağı oyunları oynaması "ideallere uygun" ama maddi sorunları çözmüyor. Araya bir de ergen genç kız ile kontrolör ana/baba ve kuşak çatışması giriyor. Mutlu aile dağılıyor. Sorunlara "gerçekçi" yaklaşan Derya önce muhafazakâr dinci olarak gördüğü, hâli vakti yerinde ve resmi makamlarla arası iyi olan erkek kardeşi ile yeniden ilişki kuruyor. Sonunda kendilerinin "yandaş" olarak adlandırıp seyretmeyi bile ret ettikleri bir kanalda yayınlanacak bir dizide başrol teklifini kabul ediyor. Bu tavrı ideallerine ihanet olarak nitelendiren Aziz taksi şoförlüğü ile geçimini sağlayıp, ideallerine uygun bir oyun yazıyor. "Sarı Mektuplar". Onu bu oyunda aslında Derya için düşündüğü rolü, kendi oynarken görüyoruz.

"Gelbe Briefe" evet Türkiye'den bir öykü anlatıyor.

Maddi ihtiyaçların karşılanması zorunluluğu ile idealler, ahlaki tavır arasında sıkışan bir orta sınıf ailesinin öyküsü. Brecht'in "Ekonomik varlık olarak insan-Homo Economicus" için söylediği "Önce Zıkkımlanmak gelir /Sonra Ahlak!" mı çözüm?

Faşizmin muhalif insanları nasıl baskı altına aldığının, nasıl birbirine düşürdüğünün, nasıl gemisini kurtaran kaptana dönüştürdüğünün öyküsü. İnsanların "yarın ne olacak" kaygısının nasıl korkunç bir güç olduğunun öyküsü.

Kuşaklar arasında nasıl bir uçurum olduğunun, anne/babaların nasıl zamanında kendi anne/babalarının eleştirmiş oldukları rollerini üzerlendiklerinin öyküsü.

Küçük burjuvazinin çaresizliğinin öyküsü.

Aslında her şeye rağmen mücadelenin tek yol olduğunun, umudun mücadelede olduğunun öyküsü.

Ama bu evrensel, her ülkede yaşanabilecek, yaşanan bir öykü.

Çatak'ın mekânı Almanya'ya taşımış olması belki aynı zamanda bu nedenledir.

Basın toplantısında ve ödül töreninde söyledikleri buna işaret ediyordu.

Çatak'ın "Gelbe Briefe"si bence "en iyi yönetmenlik" ödülünü hak eden; çoğu ortalamanın üzerinde filmlerden oluşan bu yılki Berlinale'nin en iyileri arasında idi.

Oyuncular ekip hâlinde çok iyi idiler. Mutlaka görün..

BÜYÜK JÜRİ GÜMÜŞ AYI ÖDÜLÜ: KURTULUŞ

Kurtuluş
(Türkiye/Hollanda/Fransa/
Yunanistan/İsveç/
Suudi Arabistan, 2026)
120 dak.
Yönetmen&Senaryo: Emin Alper
Oyuncular ve rolleri: Caner Cindoruk: Mesut, Berkay Ateş: Yılmaz, Feyyaz Duman: Ferit, Naz Göktan: Fatma, Özlem Taş: Gülsüm, Erdal Acil: Azad, Eren Demirbaş, Mehmet Selim Akgül: Muhammed, vd.

İlk Uzun Metraj Sinema Filmi "Tepenin Ardı" ile 2012'de Berlinale'de Caligari Film Ödülünü kazanan Emin Alper, on dört yıl sonra, 76. Berlinale'den "Kurtuluş" filmi için "Gümüş Ayı" ödülü ile dönüyor. Hakkıyla alınmış bir ödül bence. Büyük başarı.

Emin Alper "Kurtuluş"'ta — kendisinin de açıkladığı gibi— yaşanmış olaydan yola çıkıyor.

2009 yılında Kuzey Kürdistan'da, Mardin'in bir köyünde 44 köylü, yaşlı genç, erkek kadın ayrımı yapılmaksızın kurşuna dizilerek öldürüldü. Komşu köyün korucuları bu katliamı "Teröristler"in "PKK"'nin yaptığını anlattılar devlet güçlerine. Katliamdan tesadüfen kurtulanların tanıklığıyla bu katliamın gerçek faillerinin komşu köyün korucuları olduğu çıktı ortaya. Katliamın gerçek nedeni iki köy arasındaki arazi anlaşmazlığı, aşiretler arası kan davası vb. idi.

Emin Alper bu olaydan yola çıkarak kurguluyor öyküsünü. Böyle bir olayın nasıl olabileceğini, böyle bir katliamı tetikleyen mekanizmaları, katliamı gerçekleştirenlerin hangi ruh

Yönetmen Emin Alper ödülüyle

hâli içinde bunu yapabildiklerini vb. sorguluyor.

Film mekân olarak olayın yaşandığı köyün yakınlarında bir dağ köyünü, köyün yakınındaki gizemli, korku filmlerine mekân olabilecek mağaraları, ovadaki komşu köyü kullanıyor. Mekân seçimi yanında filmde baskın olan kahverengi, kasvetli gri renkler filmdeki atmosferde belirleyici rol oynuyor.

Kurtuluş'taki dağ köyü, Yukarı Pingan, Hazeran aşiretinin Köyü. Köy halkı neredeyse bütünüyle köydeki tekkenin üyesi. Tekkenin Şeyhi, Şeyh Kâmil, ölmeden önce şeyhliği iki oğlundan birine, Ferit'e emanet etmiş. Şeyh Ferit aşiretin dini lideri. Köylünün ne yapacağının kararları tekkede alınıyor. İkinci oğul, Mesut Şeyh Kâmil'in seçiminden rahatsız. Eşi ile ilişkisi de sorunlu. Onun kendini aldattığını düşünüyor. Rüyalar, karabasanlar görüyor. Bunlarda kendine özel görevler yüklendiğine inanıyor.

Ovada komşu bir köy var: Aşağı Pingan. Köy Bezaren aşiretinin köyü. Köy, Yukarı Pingan'a göre daha verimli topraklara sahip, zengin bir köy. Kuzey Kürdistan'da devlet PKK savaşının kızışmış olduğu yıllarda, devlet Kürdü Kürde kırdırma siyasetinin parçası olarak koruculuk sistemini geliştirdi. PKK'ye karşı silahlı mücadelede devletin yanında savaşacaklara maaş bağladı, silah verdi. Filmin başında Mesut'un önderliğindeki silahlı Hazeranlıların bir operasyondan köye dönüşü ve karşılanışını görüyoruz. Filmin gelişmesi içinde Hazeranların koruculuğu kabul edip, birçok operasyona katıldığını, bu operasyonlarda kayıpları olduğunu öğreniyoruz. Bezaren aşiretinin ise çatışmaların yoğun olduğu dönemde, kendilerine dayatılan koruculuğu kabul etmediğini, onların köylerini terk edip, kente göçtüğünü, orada daha da zenginleştiklerini öğreniyoruz.

Bezaren aşiretinin terk edip gittiği köyün boş arazisinde Yukarı Pingan köylüleri ekip biçmeye başlamış; toprakları sahiplenmiştir.

Filmin anlattığı zaman dilimi, çatışmaların eski yoğunluğunu kaybettiği, durumun görece sakinleştiği bir dönemdir. Bezarenliler şimdi köylerine geri dönmeye başlamıştır ve Hazeranların el koydukları tapulu mallarını geri istemektedirler.

Hazeranlılar tedirgindir. Bezarenler korkup kaçmış, topraklarını terk edip göçmüştür. O topraklar, o toprakları kanları pahasına ekip biçenlerindir. O topraklar bir kâğıt parçası gösterilip ellerinden alınamaz.

Hazeran aşiretinin dini lideri Şeyh Ferit, devlet güçleri ile işbirliği içinde, iki aşiret ve komşu köy arasındaki çelişmelerin kan dökülmeden, uzlaşma ile çözülmesinden yanadır. Bu uzlaşmanın temeli, tabii ki, geçerli hukuk olacaktır. Şeyh'in aşiretini Bezarenlerin el konulan topraklarının peyderpey geri verilmesi yönünde ikna çabası, müritlerini kaybetmesine yol açar. Onlar yavaş yavaş Mesut'un etrafında toplanmaya başlar.

Kanlı son, şimdi şeyh olan Mesut'un korkunç etkileyici bir ajitasyon konuşması ile gelir. Yukarı Pingan halkı, gece yarısı dişine tırnağına kadar silahlanarak, bir nişan töreninde eğlenen Aşağı Pingan'a baskın düzenler. Hedef Şeyh Mesut tarafından konmuş, beyinlere kazınmıştır. "Hazeranların özgür yaşaması için, çocuklarımızın korkusuz yaşayabilecekleri geleceği, kadınlarımızın güvenliği, iffeti, uğruna kan döktüğümüz, onlarca kardeşimizin kanı ile sulanmış topraklarımız için, vatan için... Bezaren aşiretinden geriye bir tek canlı kalmayacaktır! Çünkü kalırsa iki aşiret arasında kan davası sonsuza kadar sürer!"

Baskın basanındır. Bütün Aşağı Pingan köylüleri bir duvar önünde sıraya dizilerek taranır. Ve korucu şefi Şeyh Mesut herkesin öldüğünü teyit ettirdikten sonra telsizi ile "devlet"i, Jandarmayı arar, tekmil verir: "Komutanım çok kötü bir şey oldu. Aşağı Pingan teröristler tarafından basıldı. Biz silah seslerini duyar duymaz harekete geçtik. Fakat köye indiğimizde teröristler kaçmıştı. Burada büyük bir katliam yaşanmış. Çevrede hâlâ teröristler olabilir. Biz burada çevre güvenliğini sağlıyoruz. Yardıma yetişin."

Kurtuluş kendini haksızlığa uğramış hisseden kitlelerin iyi bir demagog tarafından nasıl manipüle edebileceğini gösteren bir film.

Aslında bütün dünyada faşizmin geliştiği, dinsel ritüel ve söylemlerin faşist politikalarda kullanıldığı, kitlelerde "kurtarıcı", güçlü tek adam özlemlerinin depreştirildiği göz önüne alındığında, Kurtuluş, yalnızca Kuzey Kürdistan'da bir olayı değil, evrensel bir sorunu tartışıyor.

Filmde içerik olarak, Kuzey Kürdistan'da PKK ile savaşta fail olan devletin, Kürt aşiretleri arasındaki çatışmada izleyici ve uzlaştırıcı olarak konumlandırılması yanlış.

Savaşçı/Korucu Fatma dışındaki kadınların, dedikodu yapan ve çelişmeleri kızıştıran unsurlar olarak konumlandırılması yanlış.

Film dili olarak iyi; oyunculuk olarak bütün ekip iyi. Caner Cindoruk'un kitleyi motive etme konuşmasındaki oyunculuğu mükemmel. Mekânın ustaca kullanımı ve önemli bir oyuncu hâline getirilmesi ile de iyi bir film.

Emin Alper'in filmleri içinde en iyisi değil bence, fakat Berlinale 76'nın en iyileri arasında bir film.

Görün ve tartışın derim.

JÜRİ ÖDÜLÜ GÜMÜŞ AYI: QUEEN AT SEA

Queen at Sea
(ABD/İngiltere, 2026) 121 dak.
Denizde Kraliçe
Yönetmen&Senaryo&Kurgu:
Lance Hammer
Oyuncular ve rolleri:
Juliette Binoche: Amanda, Tom Courtenay: Martin, Anna Calder-Marshall: Leslie, Florence Hunt: Sara, Steven Cree: Jonathan Reid, Michelle Jeram: Emma Walker, Elizabeth Rushbrook: Kate Brooks, Noah Hunt Basden: Victor, Joe Horsford: Luke, Cody Molko: James, vd.

50'li yıllarında çalışan bir kadın Amanda. Ergen kızı Sara ile birlikte yaşıyor. Bir dizi zorlukla boğuşmak zorunda olduğu bir yaşam bu. Bu yaşamın önemli bir parçası 80 yaşında ve yaşlılık demansı iyice ilerlemiş annesi Leslie. Onu sık sık, bazen Sara ile birlikte ziyaret ediyor. Baba epey bir süre önce ölmüş. Leslie şimdi yine 80'li yaşlarında bir adamla, Martin'le birlikte yaşıyor. Leslie'nin etrafında olan bitenleri ne kadar algıladığını bilemiyoruz. Martin Leslie ile aynı yaşlarda olmasına rağmen, zihnen gayet sağlıklı. Leslie'ye büyük bir sabır ve sevgiyle bakıyor. Onun günlük ihtiyaçlarını karşılıyor. Her gün sokakta gezmeye çıkartıyor. Leslie'nin bakıcısı ve can yoldaşı.

Haber vermeden geldikleri bir ziyaret sırasında Amanda ve Sara, Martin ile Leslie'yi çıplak olarak yatakta buluyorlar. Amanda için aslında hiçbir şeyden haberi olmayan, ne yaptığını bilmeyen bir kadına yapılmış cinsel tacizdir bu. Martin bunu reddeder. Cinsel ilişki talebinin Leslie'den geldiğini anlatır. Kendisinin de bu talep karşısında çok zor durumda kaldığını, ne yapması gerektiğini, neyin doğru olduğunu bilmediğini, ancak Leslie'nin bundan mutluluk duyduğunu hissettiğini anlatır. Fakat Amanda'yı ikna edemez. Aralarında aynı insanı sevmek temelinde oluşan dostluk bozulur, güven sarsılır. Amanda için annesi cinsel araç olarak kullanılma durumundadır. Martin için ise bu annesini arada bir gelip gören, onu gerçekte tanımayan bir insanın, annesi ile birlikte yaşayan, onu en iyi tanıyan bir insana yaptığı büyük bir haksızlıktır.

Leslie ise bütün bu tartışmalarda, neyi tartışıyorsunuz modundadır. Onun dışındadır bu tartışmalar. Araya psikologlar, kurumlar vb. sokulur. Ve dışardan günlük gelen sağlıkçı, bakıcının Leslie'ye bakması kararlaştırılır. Bakıcıyı karşısında gören Leslie'nin verdiği tepki korkunç bir paniktir.

Ardından Leslie bir bakım evine verilir. İkinci günü bakım evi Amanda'yı arayarak acilen konuşmaya çağırır. Bir video gösterilir Amanda'ya. Leslie koridorda çıplak yürümekte, bir yaşlı erkeğin odasına girmektedir. Bir süre sonra yine çıplak olarak çıkmaktadır odadan.

Leslie yeniden eve taşınır.

Martin, Leslie için hayatın ayrılmaz parçasıdır. Amanda, Martin'e haksızlık ettiğini kabullenir. Araları düzelir.

Ama bu hikâyenin mutlu sonu olamaz, olmaz.

Trajik bir sonla biter film.

50 yaş üzeri bütün "çocuklar" için, anne ve babalarının akıbeti ne olacak sorusu çok ciddi bir soru. Toplumlar bir bütün olarak yaşlanıyor. Ve kapitalist toplum düzeninde yaşlılar aslında maddi bir yük. Hiçbir kapitalist toplumda yaşlıların insanca yaşamasının toplumsal bir sorumluluk olduğu, toplumun bir sorunu olduğu görülmüyor. Bakım ailelere yükleniyor. Hâlâ büyük ailelerin olduğu toplumlarda sorun daha az görünür durumda. Ama ailenin iyice küçülmüş olduğu gelişmiş kapitalist toplumlarda yaşlıların durumu —eğer zengin değillerse— perişan. Eğer kendi kararlarınızı kendi verebilecek durumda değillerse, perperişan. Zenginler hizmet satın alma imkânına

sahip. Fakat orada da, eğer bu hizmeti kontrol eden yoksa, bakıcıların insafına kalıyorlar.

Queen at Sea, çok önemli bir toplumsal sorunu çok duyarlı bir dille gündeme getirip tartışan ve umarım tartıştıracak olan bir film.

Oyuncular dört dörtlük!

Daha iyisi, daha inandırıcısı zor bence.

Film, Jüri Ödülü Gümüş Ayı yanında; Leslie ve Martin'i oynayan Anna Calder-Marshall & Tom Courtenay'ın bu filmdeki performansları için verilen En İyi Yardımcı Oyuncu için Gümüş Ayılarla ayrıldı Berlinale'den.

Görülüp üzerine düşünülmesi, tartışılması gereken bir film.

70 üzeri olanlar için ve hafızaları giderek zayıflayanlar için biraz moral bozucu olabilir.

EN İYİ YÖNETMEN İÇİN GÜMÜŞ AYI: GRANT GEE

Everybody Digs Bill Evans
(İrlanda/İngiltere, 2026) 102 dak.
Herkes Bill Evans'ı Beğenir
Yönetmen: Grant Gee
Senaryo: Mark O'Halloran
Müzik: Roger Goula
Görüntü Yönetmeni: Piers McGrail
Montaj/Kurgu: Adam Biskupski
Oyuncular ve rolleri: Anders Danielsen Lie: Bill Evans; Bill Pullman: Harry, Laurie Metcalf: Mary Evans, Barry Ward: Harry Evans Junior, Valene Kane: Ellaine Schultz, Katie McGrath: Pat vd.

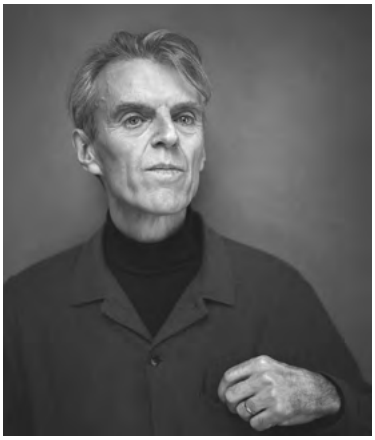
Yönetmen Grant Gee

Film Haziran 1961'de New York'ta bir caz kulübünde bir konserden görüntülerle başlıyor. Siyah beyaz. Mekân dumanlı. Yalnızca üç enstrümanın parçalarını ve o parçalar üzerinde çalışan elleri, parmakları görüyor ve müziği duyuyoruz. Arada bir müziğin ritminde hareket eden ayaklar görüyoruz. Yakın plan çekimler. Müzik resim olup yansıyor. Arada bir birbirine bakan yüzler görüyoruz. Mükemmel bir uyum. Caz piyanisti Bill Evans sonunda mükemmel üçlüsünü bulmuştur. Kusursuz caz müziğidir duyup izlediğimiz. Bu mükemmel üçlünün bir üyesi, Bill Evans'ın birçok formasyonda çaldıktan sonra en sonunda "işte bu" diyerek bulduğu Basist Scott La Faro'dur. Gördüğümüz ve dinlediğimiz New York'taki konserin, bir canlı performansın kaydıdır. Sonradan iki uzunçalar plak olacak ve Bill Evans triosunu caz tarihine yazacak bir kayıt.

Sonra bu müzik çalarken, müziğin uyumu sürerken, resimlerde kaymalar başlar. Kontrbasın telleri asfalt yollara dönüşür. Müzik devam ederken, bir sessizlik ertesi, takla atan bir araba görünür, korkunç bir sesle karanlığa gömülür perde. Bir trajik araba kazası mükemmel trionun basistinin sonu; Bill Evans'ın yıllar sürecek derin depresyonunun başlangıcı olur.

Bill Evans çocukluğundan o zamana kadar hiçbir zaman terk etmediği piyanodan çeker elini.

Alkolle başlayıp en ağır uyuşturuculara kadar uzanan bağımlılıklarda arar kendini.

Kendisi de müzisyen olan ama Evans gibi olağanüstü bir yeteneğe sahip olmayan Harry, onun eşi, onların 7 yaşındaki kızları Debby; sonra Florida'daki anne ve baba evi; onların Bill Evans'ı beğenen, seven, dinleyen proleter çevresi, süreç içinde yavaş yavaş bataklıktan çıkmasını, yeniden yaşama dönmesini sağlar.

Yaşam müzikle eştir Bill Evans için. Müziğe, piyanosuna döner.

Kazadan ve en sevdiği arkadaşını kaybetmekten on yıl sonra Bill Evans yeniden üretmeye başlar. Müziği ile bu on yıllık dönemi de anlatır Bill Evans.

Grant Gee'nin filmi bize bu on yıllık dönemi, Bill Evans'ın müziği ile birlikte sunuyor.

Everybody Digs Bill Evans, şimdiye kadar yalnızca belgesel film yapan İngiliz rejisör Grant Gee'nin ilk uzun metrajlı filmidir.

Film bize Bill Evans'ın hayatının on yıllık dönemini ve müziğini resimliyor. Filmin montajı müzikle resmi birleştiriyor. Cazı yalnızca duyup dinlemiyoruz, görüyoruz filmde.

Everybody Digs Bill Evans, müziği ile oyunculuğu ile öyküsü ile (hayatın kendisi yazıyor en iyi öyküleri) ritmi ile montajı ile film tekniklerini mükemmel kullanımı ile öne çıkan, bence Berlinale'nin en iyisi olan filmdi.

Cazın filme, filmin caza dönüştüğü bir yapıt.

Hem caz hem de sinemaseverler için "mutlaka" görülecek bir film.

17 Mart 2026 ■

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

tan doğan

sükût-ı hayât

kuş çaldı camımı açtım
at vurdu kapıma yoktum
ot düştü ardıma kaçtım
rüzgâr ile geldim rûzîgâr oldum

yer de gök de dünyalıktır deniz de
rûhun da tek hevesi var
aklı şaşırtandır aşk: ne hoş
arpa yedim su içtim yol düzdüm
dert dizdim ipime sabır taşından

hem kötüdür tarih hem de gözyaşı
acısı olana gül uzatılmaz
sonra baktım âmâ lâl sağır bir dil
lâf-ı güzâf ile karın hiç doymaz

divit dolmaz mürekkepsiz hokkayla
al kâğıtta 'yâr'dan kalma ak iz var
dedim diyeceğim bir şey yok
ne çalınacak cam ne vurulacak kapı
çölün mecnûnuna serâp sorulmaz

kül kâğıtta âşık mührü en ağır ağıt
nefsi de nefesi de tüketir ölüm
dört duvar virâne dam çökmüş
kuşa ata ota hüzün yüklenmez

Fotoğraf: Arif Kılıç